

Харківська обласна державна адміністрація

**Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова**

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА ОЧИМА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

**Матеріали підсумкової конференції
XI Регіонального конкурсу молодих вчених**

24 жовтня 2017 р.

Харків - 2018

УДК [396.1:316.334.56](063)
Г34

Редакційна колегія

Бібік Н. В. – канд. екон. наук;

Фесенко Г. Г. – канд. філос. наук

Гендерна політика очима української молоді: матеріали підсумкової
Г34 конференції XI Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків, 24 жовтня 2017 р. / [за заг. ред. : Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 294 с.

У збірнику вміщено доповіді з проблем гендерної демократії, трансформації гендерної культури, проблем і перспектив жінок в економічному середовищі міста, ефективних шляхів реалізації гендерної політики.

УДК [396.1:316.334.56](063)

© Колектив авторів, 2018

© Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, 2018

ЗМІСТ

<i>Алпеева Є. Д.</i> Статус жінки в суспільстві стародавньої Русі.....	7
<i>Атаманенко Е. О.</i> Жінки у керівному складі промислових підприємств міста Харкова.....	12
<i>Блінова В. А.</i> Соціально-педагогічна профілактика хімічної адикції у дівчат підліткового віку в умовах ЗНЗ.....	17
<i>Бойко В., Сухініна Д.</i> Уявлення студентів-соціологів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна про модель соціального працівника: гендерний аналіз.....	24
<i>Венцель В. В.</i> До проблеми визначення гендерної рівності як головного чинника гендерних перетворень в Україні	29
<i>Гаджиєв Р. М.</i> Гендерний вимір проектного менеджменту.....	35
<i>Гиря М. В., Плєскачевський В. І.</i> Маркетингові стратегії просування центру розвитку для дітей у просторі університету, «дружнього до родини».....	40
<i>Гончаренко К. Ю.</i> Дитячі майданчики як простір турботи: особливості архітектурних рішень міста.....	46
<i>Голіченкова О. Д.</i> Питання протидії дискримінації за ознакою статі на сучасному ринку праці.....	51
<i>Горбатько А.</i> Гендерночутливий підхід до здійснення соціально-педагогічного супроводу сімей вимушених переселенців.....	55
<i>Груздова М, Г., Колєснікова Т. Г.</i> Гендермейнстрімінг у містоплануванні (на прикладі Archouse ХНУМГ ім. О.М.Бекєтова).....	60
<i>Домєшкіна В. В.</i> Психологічна ресурсність особистості в контексті копінг-поведінки чоловіків та жінок похилого віку.....	66
<i>Дорогавцев Д. О., Борис М. А.</i> Гендерний аудит простору мобільності міста.....	72

<i>Єршомін В. І.</i> Право жінок вибирати та бути обраними до Державної думи Російської імперії 1906-1907 рр.	77
<i>Жуков Д. А.</i> Гендерні аспекти модних тенденцій в умовах глобалізації..	82
<i>Затонський К. Л.</i> «Gender Focal Point» як дієвий інструмент системи управління міськими проектами і програмами.....	90
<i>Іванів Х. І.</i> Забезпечення гендерної рівності серед підприємницької молоді на прикладі програми «Молодь Харкова».....	97
<i>Клімчук В. А.</i> Механізми репродукування гендерних стереотипів у традиційних системах соціального виховання дітей та молоді: історико-педагогічний аспект.....	102
<i>Книш Л. О.</i> Становище жінок на Харківщині у другій половині XIX – на початку XX ст.	107
<i>Кравченко К. О.</i> Гендерна рівність у сфері вищої освіти (на прикладі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна).....	113
<i>Кріпак Н. М.</i> Реалізація рівних можливостей молоді на освіту: гендерний погляд на вступну кампанію 2017 року в м. Харків.....	119
<i>Кронгауз В. О.</i> Гендерні стереотипи дітей в умовах шкільного середовища.....	124
<i>Лисенко К. С.</i> Гендерні особливості емоційного інтелекту.....	129
<i>Лісна Н. А.</i> Психологічні детермінанти віктимності жінок різного віку.	134
<i>Логвинова М. О.</i> Гендерні аспекти зайнятості населення Харківської області.....	140
<i>Мазур К. В.</i> Гендерні особливості психологічної розумності та її взаємозв'язки з поведінковою та статусно-рольовою віктимністю.....	145
<i>Мельниченко В. В.</i> Гендерні особливості формування офіцерів збройних сил України.....	150
<i>Мугану Веєра Венката Акіл, Лаврова А.</i> Гендерний контекст хоспісної паліативної допомоги.....	155

<i>Пересичанська Л. М.</i> Соціально-педагогічна корекція гендерних стосунків молодших школярів в умовах посилення внутрішньої міграції в Україні.....	161
<i>Плетньова А. В.</i> Шляхи подолання гендерних стереотипів у молодіжному середовищі в умовах суспільних трансформацій.....	166
<i>Плуженко О. І.</i> Гендерна рівність як чинник євроінтеграції: досвід Фінляндії.....	172
<i>Розсильний М. Ю.</i> Гендерно-сенситивні параметри спортивних майданчиків.....	177
<i>Романашенко І. О.</i> Стратегії споживання в 1920-1930-ті роки в радянській Україні крізь призму гендеру.....	184
<i>Романенко Н. В.</i> Реборни як альтернатива реалізації материнських функцій сучасних жінок.....	189
<i>Романенко С. М.</i> Постаті жінок – політичних діячок в Київській Русі...	194
<i>Селюто М. Д.</i> Внутрішньоособистісні конфлікти у період молодості: гендерний аспект.....	198
<i>Семерульник А. О.</i> Дошлюбні відносини української молоді та їх наслідки наприкінці ХІХ – у першій чверті ХХ ст.	203
<i>Сіренко А. Є., Сенаторов Д. Ю.</i> Внутрішньосімейні насильницькі злочини : гендерний аспект.....	207
<i>Синицька В. С.</i> Гомосексуалізм і травестізм: історичний вимір.....	213
<i>Сичова Я. В.</i> Керівний склад Харківського Національного Університету імені В. Н. Каразіна у гендерному вимірі.....	218
<i>Скіндер Н. В.</i> Гендерна складова соціокультурного розвитку Харківського регіону (на прикладі жіночого спорту).....	222
<i>Суптело О. С.</i> Гендерні особливості територіального розподілу населення Харківської області як вагомий аспект регіонального сталого розвитку.....	227
<i>Тимченко А. В.</i> Гендерні детермінанти насильницької поведінки в сім'ї.....	232

<i>Тіщенко Ю. О.</i> Сексуальні домагання як гендерна проблема.....	237
<i>Ушкалова Є. А.</i> Сім'я та гендер: від минулого у майбутнє	244
<i>Харьковський О. А.</i> Гендерний аудит доступності архітектурно-планувальних рішень вокзального комплексу (на прикладі вокзалу «Харків-Пасажирський»).....	248
<i>Храмцова Д. О.</i> Харків на шляху до гендерної рівності: сучасні ініціативи	255
<i>Черняк К. В.</i> Гендерна освіченість викладачів як фактор сприйняття молоддю гендерної проблематики.....	262
<i>Шерстюк М. С.</i> ГІС-моделювання гендерного моніторингу м. Харків...	267
Рубрика експертів	
<i>Ларіонов С. О.</i> Гендерні аспекти ставлень курсантів поліції до явищ соціально-професійного оточення.....	277
<i>Бібік Н. В., Фесенко Г. Г.</i> Гендерна урбаністика в контексті цілей сталого розвитку.....	284
<i>Яцюк М. В.</i> Реформаторська політика державотворення княгині Ольги: історико-політологічний аналіз.....	290

СТАТУС ЖІНКИ В СУСПІЛЬСТВІ СТАРОДАВНЬОЇ РУСІ

Алпеєва Є. Д.

Наук. керівн. : канд. іст. наук, доц. **Бондар Н. О.**

*Харківський національний технічний
університет сільського господарства ім. Петра Василенка*

Статус жінки (соціальний, економічний, правовий), її роль на тому чи іншому етапі суспільного розвитку багато в чому зумовлювалася характером самого суспільства, рівнем розвитку його матеріальної і духовної культури. У зв'язку з цим проблема визначення становища жінки в суспільстві вимагає свого тлумачення з позицій багатofакторного аналізу. Зміни, які відбулися в українському суспільстві в останній час і викликали модифікацію рольових функцій жінки, служать додатковим фактором для переосмислення традиційних компонентів вивчення. У даній роботі була зроблена спроба аналізу сімейного, соціально-правового, майнового становища жінок, їх рівня грамотності й освіченості в IX - XI ст., тобто особливе значення приділене статусу жінки у Київській Русі.

У IX ст. внаслідок тривалого внутрішнього розвитку східнослов'янських племен, збагаченого впливами сусідніх народів, утворилась одна з найбільших держав середньовічної Європи - Русь. Центром нової східнослов'янської держави став Київ, тому в історичній літературі з'явилась назва Київська Русь.

Гендерні ролі, як правило, формуються культурною й релігійною традицією. Православна культурна традиція характеризується тим, що протягом століть виключала жінку зі сфери управління й лідерства. Основа християнського вчення про родину – патріархальність. Християнська культура асоціювала жінку винятково з домашньою сферою, родиною. У канонічній церковній літературі жінка переважно згадується у зв'язку з питаннями статі й шлюбу. Гендерна асиметрія християнської родини тримається на гендерній диференціації християнської культури. [1, с. 23]

Розглядаючи становище жінки в часи Стародавньої Русі, необхідно відзначити, що на даному етапі розвитку історії доводиться більше

говорити про місце і роль жінки в сім'ї, ніж в суспільних відносинах. Найголовніше, і що являло реальну вигоду для жінки тих часів - це вдале укладання шлюбу. З раннього віку дівчаток починали готувати до сімейного життя, виховуючи з них господинь великого сімейства. Укладення шлюбу відбувалося за домовленістю батьків наречених і де більше враховувалася матеріальна вигода, а не почуття молодих. Така відсутність права вільного вибору жінкою нареченого, можна розглядати як серйозний аргумент на користь тези про принижене соціально-правове становище жінок в IX - XII ст.

Глава сімейства, чоловік, був холопом по відношенню до государя, але государем у власному будинку. Всі домочадці знаходилися в його повному підпорядкуванні. Перш за все це стосується жіночої половини будинку. Вважається, що в древній Русі до заміжжя дівчина з родовитої сім'ї, як правило, не мала права виходити за межі батьківської садиби. Чоловіка їй підшукували батьки, і до весілля вона його зазвичай не бачила. Після весілля її новим «господарем» ставав чоловік, а іноді (зокрема, у разі його змалку - таке траплялося часто) і тесть. Виходити за межі нового будинку, не виключаючи відвідування церкви, жінка могла лише з дозволу чоловіка. Тільки під його контролем і з його дозволу вона могла з ким-небудь знайомитися, вести розмови із сторонніми, причому зміст цих розмов також контролювався. Навіть у себе вдома жінка не мала права таємно від чоловіка їсти або пити, дарувати кому б то не було подарунки або одержувати їх. У той же час слід відзначити, що в домонгольській Русі жінка володіла цілою низкою прав. Вона могла стати спадкоємицею майна батька (до виходу заміж).[4, с. 47] Найвищі штрафи сплачувались винними в «пошібанії» (згвалтування) та образі жінок «сороміцькими словами». Рабиня, що жила з паном, як дружина, ставала вільною після смерті пана [5]. Поява подібних правових норм у давньоруському законодавстві свідчило про велику поширеність подібних випадків. Існування у впливових осіб цілих гаремів фіксується не тільки в дохристиянській Русі (наприклад, у Володимира Святославича), але і в більш пізній час. Разом з тим в деяких випадках жінка, мабуть, і сама могла стати справжнім деспотом у родині.

Справжню свободу жінка набувала лише після смерті чоловіка. Вдови користувалися великою повагою у суспільстві. Крім того, вони ставали повноправними господинями у домі. Фактично, з моменту смерті чоловіка до них переходила роль глави сімейства. Взагалі ж, на дружині лежала вся відповідальність за ведення домашнього господарства, за виховання дітей молодшого віку.

Тут варто акцентувати увагу на тому, що в епоху Київської Русі жінки користувалися значною свободою і незалежністю як у правовому, так і в соціальному плані й демонстрували самостійність у різних аспектах життя. Прикладом такої самостійності жінки у вирішенні не тільки родинних проблем, а й державницьких є княгиня Ольга. Вона тричі помстилася древлянам за смерть власного чоловіка. Кожен її вчинок і, взагалі, її життя – це подвиг заради своєї родини, своєї землі.[5] Ще однією жінкою княжої крові, яка здобула пошану своїх сучасників та нащадків була дочка Ярослава Мудрого Анна, яка стала королевою Франції, одружившись із королем Генріхом I. Уже на початку свого королівського шляху Анна Ярославівна здійснила громадський подвиг: виявила наполегливість і, відмовившись присягати на латинській Біблії, принесла клятву на слов'янському Євангелії, яке привезла із собою. «Реймське» Євангеліє збереглося, протягом століть, на ньому приймали присягу французькі королі. До честі високоосвіченої руської князівни треба сказати, що вона вільно володіла грецькою мовою, швидко вивчила французьку. Про зростаючий авторитет Анни у французькому суспільстві говорить і той факт, що їй було надане право ставити свій підпис на документах державної ваги. Її чіткі й зрозумілі букви стоять поруч із «хрестами» неписьменних королівських чиновників, придворних і самого короля – Генріха I. Цей привілей Анни був унікальним явищем для французького королівського двору XI ст. Анна знала латинь – офіційну мову того часу, якою писало й говорило освічене суспільство в Західній Європі. Але коронована киянка, живучи вдалині від батьківщини, пам'ятала кириличний правопис, підписувалася й рідною мовою.

Також, до наших днів дійшла слава княгині Євпраксії-Зої (дочки Мстислава Володимировича й онучки князя Мономаха). У 1112 році вона вийшла заміж за візантійського імператора Іоана Компела й під час

коронації прийняла ім'я Зоя. Ще молодою князівною вона зацікавилась медициною, а в Греції поглибила свою медичну освіту й стала автором першого медичного наукового трактату «Алімма» (мазі). Ця книга й сьогодні зберігається в бібліотеці Медичі у Флоренції.

Таким чином, попри те, що староруське суспільство належало до патріархального типу, жінці в ньому гарантувалися певні права. У першу чергу це стосувалось питань володіння власністю. Так звана материзна, тобто власність (земля, ліс, будинок, будови), передавалася чітко по материнській лінії й лише донькам. Чоловік міг лише з відома дружини брати в користування цю землю, але суворо відповідав за це. Статус жінки в українській сім'ї підтверджує старовинне українське слово «дружина», тоді як слов'янське «жінка» означає – та, що «народжує». Дійсно, на відміну від Західної Європи і Росії, суспільне становище жінки і за часів Київської Русі, і в період козацтва (у XVI-XVII ст.) залежало не від статусу чоловіка, а від особистого добробуту. Українська господарка займала рівноправне положення в сім'ї не лише завдяки праву на володіння майном. В українських народних прислів'ях та приказках про добру, вірну дружину зафіксовано повагу до жінки, до її розуму, визнання її особливого становища в українській сім'ї: «Найкраща і найліпша спілка – то муж і жінка», «З доброю дружиною горе не горе, а щастя вдвоє», «Ніхто так не догляне, як вірна дружина», «Без жінки так, як без ума», «Без жінки – як без рук», «Все тільки до часу, а жінка до смерті». Чоловіки вважали нижче за власну гідність займатися домашніми справами й переважно займалися війною та землеробством. Утім, українки вважали справою честі зразковий побут, хоча й «чорніли» від роботи завчасно.[6] Навіть церковні повчання проголошували пошану до жінки-матері «богоугодною» справою. До того ж українки часто володіли секретами народної медицини, яка мала насамперед профілактичний характер. Уміння лікувати передавало в руки жінці владу над хворобою й здоров'ям, отже, над життям і смертю, що також сприяло підвищенню її соціального статусу. До так званих знахарок зверталися з будь-якого приводу, у тому числі вони допомагали в любовних справах, лікували травами, відводили від домівки темні сили та знімали порчу.

Що ж стосується освіти, то, починаючи з моменту становлення жіночої освіти, тут було виявлено ряд протиріч. Довгий час у суспільстві зберігалось негативне ставлення до жіночої освіти. У жінок, особливо це стосується нижчих станів, існували труднощі в отриманні будь-якої освіти (будь то початкова, середня або вища). Саме освіта давало жінкам можливість самим заробити свій хліб, вибрати свою долю. Уже в середні віки дуже багато жінок мали добру освіту, що також затверджувало їх високий статус у суспільстві.

Таким чином, можна сказати, що статус жінки в Стародавній Русі не був однозначний, його можна характеризувати як багатогранний, тому що поряд з образом жінки-господині, досить впевнено постає образ жінки-освітянки, жінки-політичної діячки. Законодавство Київської Русі в сфері регулювання соціально-економічних відносин, розрізняє права чоловіків і жінок, підкреслюючи роль жінки в суспільстві. До того ж старовинне українське слово «дружина» підтверджує статус жінки в українській сім'ї.

Література

1. Глоба Л. Культурно-історичні традиції жіночої освіти в Україні / Л. Глоба // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2010. – Т. XII. – Ч. 2. – С. 63-67.
2. Тарасенко І. В. О женской проекции антропологического подхода / І. В. Тарасенко, В. М. Леонтьєва // Актуальні проблеми філософії науки і сучасних технологій. Вісник ХДУ. – 1997. – № 388. – С. 41-45.
3. Назарко І. Святий Володимир Великий: володар і хреститель Руси-України/ 2-ге вид. – Жовква: Місіонер, 2012.
4. Голубець М. Велика історія України. – Львів, 1935 р.// Перевидання: видавництво «Глобус», 1993.
5. Літопис руський / пер. З давньоруської, передм. Л. Є. Махновця. – К: Дніпро, 1989.
6. Історія українського права. Навч. посіб.: Матер. до курсу лекцій з історії української державності / За ред. О. О. Шевченка. – К.: Олан, 2001. – 214 с.

ЖІНКИ У КЕРІВНОМУ СКЛАДІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ МІСТА ХАРКОВА

Атаманенко Е. О.

Наук. керівн. : д-р наук з держ. упр., проф. **Сичова В. В.**
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Гендерна рівність, у тому числі в економічній сфері, є необхідною умовою досягнення сталого суспільного розвитку. Жінки мають гірший доступ до економічних ресурсів, що також негативно впливає на гендерні індикатори. За індексом гендерної нерівності 2015 року, що серед аспектів людського розвитку, відображає, зокрема, і економічний статус жінок, у порівнянні з чоловіками, – Україна посідає 83 місце серед 150 країн [3; 4]. У зв'язку з цим зростає інтерес до економічних можливостей жінок, а також їхнього місця, зокрема, у керівному складі крупних підприємств такого обласного центру, як Харків.

Хоча існують публікації, в яких досліджені особливості промисловості Харківського регіону [7], гендерний портрет підприємств області обійдений увагою науковців.

Мета даної роботи – з'ясувати кількість жінок на важливих керівних посадах на підприємствах-лідерах за грошовим обігом у м. Харкові.

На GlobalGenderForum (відбувся в липні 2017 року в Харкові) виконавчий директор благодійного фонду «Майбутнє нації» Марія Андреас помітила, що Харківщина не має рівних за фактором створення можливостей для гендерної рівності в Україні, але загальна ситуація в Україні – гірша в Європі. За рейтингом гендерної нерівності щодо економічних можливостей для жінок, Україна з 30 місця у 2013 р. опустилася на 40 місце у 2015 р. [6, с. 62]. Нереалізованість жіночого потенціалу – це економічні втрати для держави, недоотримання бюджетами коштів, втрачений соціальний капітал [1]. І якщо в соціальному і політичному відношеннях жінки показують позитивну динаміку, то в економічній сфері, зокрема, у великому виробництві та торгівлі, поки що спостерігається гендерний дисбаланс. Частка жінок в керівництві підприємств складає 60%, але більша їх кількість – нижчі

керівні ланки бізнесу, в той час як вищі керівні посади займають чоловіки [5, с. 34]. Згідно з даними дослідження ГО «Громадський простір», у сусідніх із Харківщиною Сумській, Полтавській та Дніпропетровській областях кількість жінок серед керівників серед юридичних та фізичних осіб сягає близько 42%, а Донецька і Луганська області – майже 45%. Харківська область за цим показником відстає, маючи його на рівні 40% [2].

Нами був складений список із 25 харківських підприємств, що мають високий товарообіг і регулярно показують себе лідерами міського та обласного ринків [8]. У кожному з них на підставі наявних даних було підраховано кількість жінок на керівних посадах (табл. 1).

Табл. 1

Гендерний портрет вищого керівного складу промислових підприємств м. Харкова

N з/п	Назва	Адміністрація (кільк. осіб)	З них жінок	Жінка-бухгалтер
1	2	3	4	5
1	Харківобленерго	13	1	-
2	ПАТ «Світло шахтаря»*	2	1	1
3	ДП завод «Електроважмаш»*	1	0	-
4	ПАТ «Харківгаз»	6	1	-
5	ПАТ «Харківміськгаз»	6	2	-
6	КП «Харківводоканал»	16	2	-
7	КП «Харківський метрополітен»	6	0	-
8	АТ «ХТЗ»	10	1	-
9	ПАТ «Турбоатом»	10	1	1
10	ПАТ «Харківський підшипниковий завод» *	2	0	-
11	ДНВП «Об'єднання Комунар»	10	0	-
12	ХАЗ**	2	1	1
13	ХМЗ «ФЕД»	6	0	-
14	ДП «Завод імені В.А. Малишева»	10	0	-
15	ООО «Техноком»*	2	1	1

Гендерна політика очима української молоді :
 XI Регіональний конкурс молодих вчених, Харків, 2017 р.

16	ТОВ «Фармацевтична компанія« Здоров'я »» *	1	0	-
17	КП «Харківські теплові мережі»	12	0	-
18	ПрАТ «Новий стиль» *	3	2	1
19	КП «Харківблагоустрій» *	2	2	1
20	Корпорація «Бісквіт-Шоколад»	12	8	-
21	ПрАТ «Філіп Морріс Україна»*	3	1	1
22	ТОВ Амкор ТП Україна *	2	1	1
23	ПАТ «Хартрон»	7	1	1
24	ПАТ завод «Південкабель»	9	2	1
25	ПуАТ ХЕЛЗ *	1	0	-
	<i>Разом</i>	154	28	10

**відсутність у відкритому доступі повного гендерного портрету керівного складу, відкриті дані щодо директора та бухгалтера;*

***завод знаходиться в украї важкому економічному стані.*

За даними гендерного аналізу, у вищих керуючих структурах великих підприємств м. Харкова жінки представлені вкрай незначно. Взагалі було проаналізовано 154 вищі керівні посади, 28 (18%) з яких займають жінки. У тому випадку, коли вище керівництво на підприємстві представлено 7-10 особами, жінки представлені зазвичай кількістю одна-дві особи. В основному вони задіяні на посадах заступників директорів / власників підприємств по зв'язках з громадськістю, роботі з персоналом, або у фінансовій сфері. Відзначено, що посаду головного бухгалтера набагато частіше займає жінка. Це дозволяє припустити існування якогось гендерного стереотипу про «жіночий характер» даної роботи.

Гендерна сегрегація спостерігається з боку деяких середніх за розмірами підприємств, що займаються роздрібною торгівлею. Так, наприклад, ПрАТ «Новий стиль», очолюване жінкою, і ТОВ «Посад», в якому 4 із 6 керівників – жінки. Також жінка керує в КП «Харківблагоустрій». Можна помітити, що важка промисловість недостатньо цікавить жінок. Вірогідно, ці дані корелюють із гендерним розподілом тих, хто вступає до вишів: жінки обирають економічні,

юридичні та гуманітарні спеціальності, а на технічних навчається більше чоловіків.

Нарешті, корпорацію «Бісквіт-Шоколад» очолює жінка, яка посіла 6 місце з 15 найбагатших харків'ян станом на 2014 рік, зі статком у 41 мільйон гривень [9]. Проте, в трійці лідерів розташувалися чоловіки зі статками більш, ніж 200 мільйонів. Все це підтверджує ту думку, що жінки досягають успіхів лише в окремих галузях, переважно в легкій промисловості. Проте, не через бракособистих якостей. Чоловіки, які представляють більшість вищих керівних кадрів, не сприяють жіночому кар'єрному росту.

Як стверджується, Харків претендує на звання локомотиву в питаннях розвитку людського потенціалу жінок. Але в підприємницькій та промисловій сферах спостерігається певний гендерний дисбаланс: жінки, хоч і широко задіяні, наприклад, в дрібній торгівлі, мають можливість увійти до складу керівництва, але найвищі керівні посади найчастіше займають чоловіки. Багата жінка є швидше виключенням, ніж нормою.

Таким чином, незначне (18%) представництво жінок на вищих керівних посадах 25 крупних підприємств м. Харкова свідчить про їхню гендерну нечутливість. Жінки, через існування традиційних гендерних стереотипів, частіше займають посади бухгалтерів і заступників керівників підприємства по зв'язках із громадськістю. Досягнення гендерного паритету в економічній сфері можливе за умов застосування комплексного підходу до гендерної політики, у т.ч. квотування на керівні посади (гендерного співвідношення на рівні не менше 30% до 70%), формування гендерної культури на підприємствах.

Література

1. В Харькове обсудят проблему гендерного равенства и влияния женщин на политические и экономические процессы [Электр. ресурс]. – Режим доступа : <http://kharkov.dozor.ua/news/obwestvo/1193893.html>

2. Гендерний розподіл керівників юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.prostir.ua/?news=hendernyj-rozpodil-kerivnykiv-yurydychnyh-osib-ta-fizychnyh-osib-pidpryjemtsiv-v-ukrajini>

3. Гендерные факторы и экономический рост: есть ли корреляция? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.ictsd.org/bridges-news/мосты/news/гендерные-факторы-и-экономический-рост-есть-ли-корреляция>.

4. Доклад о человеческом развитии ПРООН-2016. Человеческое развитие для всех и каждого [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://hdr.undp.org/sites/default/files/HDR2016_RU_Overview_Web.pdf

5. Казанова А.Д. Подолання патріархальних стереотипів щодо місця жінки в бізнесі / А.Д. Казанова // Гендерна політика очима української молоді : слобожанський вимір : Матеріали II Регіон. наук. конкурсу молод. вчен. (25 квітня 2008 р.). – Х. , 2008. – С. 33–42.

6. Сичова В.В. Гендерна рівність як чинник забезпечення сталого розвитку регіону / В.В. Сичова // Реалізація державної соціальної політики сталого розвитку регіону органами публічної влади України : моногр. / [Л. О. Белова, Д. В. Карамішев, Л. В. Набока та ін.] ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. Д.В. Карамішева, к.держ.упр., доц. Л. В. Набока. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – С. 57–66.

7. Телебенева Є.Ю. Суспільно-географічні особливості промисловості Харківського регіону / Є.Ю. Телебенева // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Сер. : Геологія – Географія – Екологія. – 2013. – № 1049. – Вип. 38. – С. 169-172.

8. Топ-20 підприємств [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://invest.kh.ua/ru/kharkiv-strategy-success/top-20-companies>

9. Forbes опублікував рейтинг 15 багатейших харьковчан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://kh.vgorode.ua/news/luidy_horoda/217060-smotrym-y-ne-zavyduem-Forbes-opublykoval-reitynh-15-bohateishykh-kharkovchan

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ХІМІЧНОЇ АДИКЦІЇ У ДІВЧАТ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗНЗ

Блінова В. А.

Наук. керівн.: **Клімчук В. А.**

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Необхідність профілактики різних видів девіантної поведінки підлітків на сьогодні зумовлена ризиками їхнього психофізіологічного розвитку та особливостями сучасної соціокультурної ситуації, яка сприяє формуванню у них хімічних і нехімічних залежностей, соціальної дезадаптації, зниженню відповідальності за власне здоров'я і характер взаємодії з іншими членами суспільства [2, с. 54]. В результаті інтенсивного розширення кола адикцій, в основі яких знаходяться нікотин, алкоголь, наркотичні речовини, а також азартні, комп'ютерні ігри, Інтернет, у дівчат-підлітків все більше виявляється девіантна поведінка.

Зараз поширюється інтегративний підхід до розв'язання проблеми формування здоровою способу життя підростаючого покоління, який передбачає єдність фізичного, духовного та соціального аспектів здоров'я. На думку сучасних вчених проблема формування у підлітків здорового способу життя є багатоаспектною. Вона охоплює впровадження нового змісту забезпечення умов для позитивного впливу на всі складові здоров'я і поширення інноваційних технологій збереження і зміцнення здоров'я [1, с. 43].

Життя людини може складатися по-різному, стан здоров'я - також, але головним у ньому буде те, як сама людина сприймає всі ці обставини, як вона ставиться до оточуючих, як вона переживає події свого буття. Саме це є предметом соціально-педагогічного аналізу, і саме це визначає, чому одна дитина, незважаючи на несприятливі умови життя, виростає достойною людиною, а інша, що виховується начебто в заможній, благополучній сім'ї, починає вживати алкоголь або навіть наркотики. Необхідність дослідження саме психологічного аспекту боротьби з алкоголізмом та наркоманією неповнолітніх полягає в тому, що цей підхід

має розв'язати сутність існуючих питань. Якщо завдання медицини - боротися з наслідком дії наркотиків, а правоохоронних органів - перекрити шляхи доступу психотропних речовин до неповнолітніх, то завдання соціальних педагогів полягає у тому, щоб добитися того, щоб людина сама не бажала вживати алкоголь, тютюн чи наркотики. Якщо будуть знайдені соціально-педагогічні механізми формування установки на здоровий спосіб життя засобами фізичного виховання, то медичні та юридичні аспекти відпадуть самі собою [3, с. 112].

Сучасним дівчатам у підлітковому віці варто приділити належну увагу своєму здоров'ю – хімічна адикція, яка так поширена серед молоді, негативно впливає на процес інтеграції в суспільство, засвоєння ними моральних норм та правил. Через недотримання здорового способу життя дівчата часто стикаються з репродуктивною проблемою.

Метою дослідження є обґрунтування змісту соціально-педагогічної профілактики поширення хімічної адикції у дівчат підліткового віку в умовах ЗНЗ засобами фізичного виховання.

Адиктивна поведінка – це поведінка людини, для якої притаманне прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану завдяки прийому різноманітних хімічних речовин чи постійній фіксації уваги на певних видах діяльності з метою розвитку та підтримання інтенсивних емоцій. У результаті такої поведінки людина існує у своєрідному «віртуальному» світі. Вона не тільки не вирішує своїх проблем, але й зупиняється в особистісному розвитку, а в окремих випадках навіть деградує [5, с. 72].

Проблема адикції з'являється, коли прагнення втекти від реальності, пов'язане зі зміною свідомості, стає центральною ідеєю. У підлітковому віці, в період статевого дозрівання, поведінка значною мірою визначається характерними для цього періоду реакціями емансипації, прагненням до товариства, захопленнями. Ці ж чинники часто сприяють тому, що підлітки потрапляють у групи, де практикується вживання алкоголю, тютюну і наркотиків, особливо якщо в цих групах можна задовольнити певні потреби підлітка [9, с. 114].

У підлітків існує схильність до адиктивної поведінки. Така особистісна схильність має певні компоненти, які проявляються

поступово. До них належить: відсутність мотивації; несформованість функції прогнозування поведінки; низький рівень самоусвідомлення; низький рівень самоповаги; самозахист від діяльності при появі труднощів [3, с. 74].

Звичайно, своєчасна психолого-педагогічна корекція набуття і прояву адиктивної поведінки дозволяє уникнути ускладнень у життєдіяльності особистості, якщо з нею своєчасно організувати профілактичну роботу. Для оцінки підлітка щодо залежного типу виділяються ознаки, п'ять з яких достатньо для діагностики залежності: нездатність приймати рішення без ради інших людей; готовність дозволяти іншим приймати важливі для нього рішення; готовність погодитися з іншими, щоб не бути відкинутим (навіть якщо інші не праві); утруднення почати якусь справу самостійно; готовність добровільно йти на виконання принизливих чи неприємних робіт з метою придбати підтримку і любов оточуючих людей; погана переносність самотності і готовність на значні зусилля, щоб її уникнути; відчуття спустошеності чи безпорадності, коли обривається близький зв'язок; страх бути відкинутим; легка ранимість, піддатливість найменшій критиці чи несхваленню з боку оточуючих [1, с. 90].

У результаті такої поведінки людина існує у своєрідному віртуальному світі. Вона не тільки не вирішує своїх проблем, але й зупиняється в особистому розвитку, навіть деградує. Спосіб взаємодії з діяльністю шляхом відходу від реальності свідомо обирають підлітки, котрі негативно ставляться до реальності. Вони підсвідомо вважають себе нездатними адаптуватися до неї. При цьому, як правило, спостерігається небажання пристосовуватись до дійсності внаслідок її недосконалості, консервативності, одноманітності. Відхід від реальності шляхом зміни психічного стану може пов'язуватися з бажанням змінити свій психічний стан, наприклад, позбутися пригноблення, втоми, відволіктися від неприємних роздумів. Для досягнення своєї мети людина використовує певні способи, які поступово стають звичками, стереотипами поведінки, спрямованими на отримання задоволення. У підлітковому віці передчуття радості є задоволенням. Не менш значуще отримання задоволення від процесу вживання психоактивних речовин [3, с. 44].

Соціально-педагогічна профілактика, в загальному значенні, - це науково обґрунтований і вчасно застосований вплив на вихованців з метою збереження їх функціонального стану, попередження можливих негативних процесів у їх життєдіяльності [3, с. 44]. На думку А. Капської, соціально-педагогічна профілактика має базуватися на нормалізації відхилень у поведінці підлітка і стимулюванні його власної активності у протидії негативним фактором мікросередовища, в якому перебуває розвиток і формування його особистості [4, с. 225].

Відповідно до мети та завдань нашого дослідження, ми пропонуємо розглядати профілактику хімічної залежності серед дівчат-підлітків засобами фізичного виховання як цілеспрямовану, збалансовану діяльність усіх суб'єктів профілактики, яка має на меті зниження ризику вживання хімічних речовин серед підлітків, створення умов для реалізації особистісного потенціалу дівчат, підвищення рівня соціальної активності особистості, задоволення потреб підлітка в отриманні інформаційно-просвітницьких, консультативних послуг, медико-соціальної, корекційно-реабілітаційної допомоги.

На основі теоретичного аналізу літературних джерел з обраної проблеми дослідження можемо запропонувати методичні рекомендації щодо успішної реалізації програми соціально-педагогічної профілактики хімічної адикції серед підлітків – учнів загальноосвітнього навчального закладу засобами фізичного виховання.

Можна виділити ряд окремих форм і видів роботи, які використовуються для превенції адиктивної поведінки у дівчат-підлітків та поширення у свідомості учениць важливості збереження здорового способу життя, шляхом фізичних вправ:

- тематичні години спілкування – обмін інформацією у підлітковій групі за участі залучених фахівців, цікавих гостей або без них. Пропонуємо таку тематику годин: «Пізнай себе», «Твоє здоров'я у твоїх руках», «Шкідливі звички: як їх позбутися», «Досягнення у спорті параолімпійців», «Як не потрапити на гачок», «Роль спорту в моєму житті», тощо.

- Інтерактивні бесіди - невимушене, відверте спілкування з актуальних питань в умовах співпраці і взаємодії, «на рівних».

- Дискусія – активний метод навчання, який застосовується для обговорення актуальних проблем у групі. Цей метод корисний для вивчення точок зору на проблему вживанням наркотиків, алкоголю, тютюну у підлітковому та молодіжному середовищі усіх членів групи і для надання можливості усім присутнім зробити відповідні висновки.

- Конкурс плакатів соціальної реклами, малюнків на тематику поширенням спорту витіснимо шкідливі звички.

- Спортивний квест, напружений на тематику витіснення шкідливих звичок фізичними вправами.

- Інтерактивна лекція в руслі нашої проблеми передбачає цілісний виклад для підлітково-юнацької аудиторії певної інформації, пов'язаної з проблемою вживання наркотиків, алкоголю, накотину з аргументацією і поясненнями. Інтерактивна лекція - це тематичний виступ із застосуванням активних форм навчання: фасилітація; керована дискусія або бесіда; модерація; демонстрація слайдів або навчальних фільмів; мозковий штурм; мотиваційна мова; кейс-метод (розгляд ситуацій) тощо.

- «Круглий стіл» - обговорення за круглим столом актуальних для підлітків питань. Проблема для обговорення визначається самими учнями методом «параду ідей» (учні обирають одну-дві теми, які вони хотіли б обговорити під час «круглого столу»).

- Соціально-педагогічний тренінг з проблем підліткової залежності від алкоголю, наркотиків та нікотину має здійснювати інтенсивне навчання, результат якого досягається завдяки власній активній роботі й підліток є учасником цього процесу. Знання не подаються в готовому вигляді, а стають продуктом активної діяльності кожного підлітка. У центрі уваги - соціальне навчання підлітків та їх інтенсивна взаємодія.

Програма профілактики впроваджувалася у навчально-виховний процес поступово: спочатку діагностичні засоби, що забезпечували проведення первинної діагностики; потім поступове впровадження програми в життя, проведення бесід, тренінгів, обговорень тощо; наприкінці проведення вторинного тестування, завдяки результатам якого можливо перевірити ефективність проведеної роботи.

Результативність програми профілактики хімічної адикції серед дівчат-підлітків залежить від того, як подається інформація і які методи

використовуються; від їхньої тривалості, послідовності і змістового наповнення. Тож формування ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих є одним із пріоритетних напрямів роботи педагогів, працівників психологічної служби – фахівців, які мають безпосередній контакт із дітьми та підлітками, займаються їхнім навчанням і вихованням. Тільки комплексний підхід може забезпечити ефективність превентивної роботи щодо вживання психоактивних речовин учнівської молоді.

Виявлено, що в дівчат-підлітків існує постійна потреба в отриманні та оновленні інформації, яка стосується не лише наслідків уживання психоактивних речовин. Тому в ході підготовки та проведення просвітницьких заходів особливу увагу слід приділити чинникам, що підштовхують до початку вживання шкідливих речовин та засобам їх впливу.

Профілактика хімічної адиктивності в освітньому середовищі має велике значення – школа являє собою унікальну й вельми важливу платформу для вживання заходів з профілактики. Профілактична діяльність, як правило, будується на комплексній основі і забезпечується спільними зусиллями вихователів, вчителів, психологів, медиків, соціальних педагогів, співробітників правоохоронних органів.

На підсумок нашої роботи, варто зазначити, що профілактичну діяльність можна побудувати таким чином, щоб вона могла зацікавити дівчат-підлітків, тим паче, якщо використовувати засоби фізичного виховання. Тому варто продовжувати проводити профілактичну діяльність в навчальних закладах на різних рівнях задля того аби попередити, або вчасно допомогти дитині обрати здоровий спосіб життя та попередити розвиток хімічної адикції.

Література

1. Беспалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
2. Василькова Ю. В. Методика и опыт работы социального педагога. – М.: Академия, 2001.- 160 с.

3. Грибан В. Г. Валеологія : підручн. – К.: Центр учбової літератури, 2001. – 214 с.
4. Жабокрицька О. В. Педагогічні умови виховання основ здорового способу життя підлітків у позакласній діяльності Автореф. дис. канд. пед. наук. (13.00.07) / Інститут проблем виховання АНП України – К., 2004. – 17 с.
5. Зверєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 432 с.

**УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-СОЦІОЛОГІВ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА ПРО МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОГО
ПРАЦІВНИКА: ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ**

Бойко В.О., Сухініна Д. Г.

Наук. керівн. : д-р наук з держ. упр., проф. **Сичова В. В.**
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

У сучасних соціальних службах м. Харкова існує проблема гендерної нерівності: кількість жінок вища за чоловіків. Через військові дії на Сході України збільшується кількість людей із інвалідністю, в основному чоловіків. Для їх обслуговування часто потрібна неабияка фізична сила. Оскільки в більшості соціальні працівники – жінки, то вони через свої фізичні особливості не можуть надати деяких соціальних послуг людям з інвалідністю. На даний момент Харківська область є одна з найближчих до військового конфлікту. Тож проблема гендерної нерівності серед соціальних працівників є досить гострою.

Харківський національний університет (ХНУ) імені В. Н. Каразіна є одним із вищих навчальних закладів, який готує фахівців за спеціальністю «соціальна робота». Уявна модель соціального працівника серед студентів даного закладу може надати показову інформацію з даної проблеми.

Мета роботи – визначити та порівняти уявну модель соціального працівника серед студентів/студенток 1-4 курсів соціологічного факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна за спеціальністю «соціальна робота».

Згідно з теорією С. Московичі, уявлення – це сукупність взаємопов'язаних понять, які формують особистісні висновки щодо будь-якого процесу або предмету; твердження, що виникає під час міжособистісної взаємодії в повсякденності людей [2]. Уявна модель формується завдяки первинній інформації про соціальних працівників. Під час навчання в університеті у студентів формується зміст цього знання та формується установка тобто відношення студентів до професії. У подальшому ця уявна модель є основним взірцем того, яким має бути

соціальний працівник, тобто спонукає на певні дії студентів як професіоналів у своїй сфері.

Модель містить таку структуру, згідно з якою проводилося опитування студентів: *кваліфікаційні вимоги* (знання та уміння); *вимоги до особистості* (стать, вік, здібності); *ціннісні орієнтири* (робота, родина, гроші, соціальний статус, людина та суспільство) [1].

Опитано 32 особи серед яких 22 жінки і 10 чоловіків. Навіть такий дисбаланс серед опитаних свідчить про існування гендерної нерівності в подальшому, адже нинішній набір на дану спеціальність відображає майбутню ситуацію в соціальній сфері. Більшість чоловіків (7 осіб) та жінок (15 осіб) відповіли, що соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію в сфері соціальної роботи. Тобто професія соціального працівника передбачає наявність вищої освіти.

На думку 6 чоловіків, соціальним працівником може бути і чоловік і жінка. Лише 3 чоловіка вважають, що це – суто чоловіча робота. Більшість жінок (17 осіб) також вважають, що робота в соціальній службі не є принципово жіночою або чоловічою. Натомість 5 жінок впевнені, що це – лише жіноча робота. Тобто для більшості студентів дана професія не має чіткого гендерного розмежування.

Стосовно віку соціального працівника, більшість чоловіків (7 осіб) вважають, що соціальний працівник має бути людиною 27-32 років. Менше половини жінок (9 осіб) стверджують, що дана професія не має вікових обмежень. Тому можна вважати, що чоловіки допускають можливість працювати на цій роботі в молодому віці. У свою чергу, жінки допускають можливість працювати соціальним працівником протягом життя.

На питання щодо напрямів діяльності соціального працівника, більшість (8) чоловіків вважають, що його робота полягає в організації заходів та наданні соціальних послуг. Крім того, 7 із 10 опитаних чоловіків впевнені, що соціальний працівник має не лише надавати послуги, але й контролювати їх надання. 6 чоловіків відзначають, що соціальні працівники мають установлювати контакт з клієнтом, 3 – надавати консультації. Усі опитані жінки (22), у свою чергу, цілком впевнені, що соціальний працівник має організовувати та надавати соціальні послуги.

Установлення контакту з клієнтом є значущим напрямом діяльності соціальних працівників для 19 опитаних студенток. Також абсолютна більшість (18) жінок вважають, що соціальний працівник виконує функції консультанта в соціальній роботі. Лише половина жінок (12) вважають необхідною для даної професії функцію контролю за наданням соціальних послуг.

Результати опитування свідчать, що для чоловіків важливим є управлінський аспект роботи, тобто чоловіку важливо відчувати себе лідером. У свою чергу, жінки сприймають цю роботу як консультативну, тобто головним аспектом є надання порад та інформації з приводу проблем клієнта. Уміння соціального працівника, на думку чоловіків, полягають у тому, щоб аналізувати складну ситуацію (7 осіб), швидко орієнтуватися в складній ситуації (6 осіб), наставляти клієнта на самостійне вирішення проблеми (6 осіб).

Більшість жінок (17 осіб) також вважають, що соціальний працівник має вміти аналізувати складну ситуацію, швидко орієнтуватися в складній ситуації (19 осіб) та прогнозувати розвиток ситуації (15 осіб).

8 жінок, на відміну від більшості чоловіків, вважають, що наставляти клієнта на самостійне вирішення складної ситуації не є важливим умінням для соціального працівника. Натомість половина чоловіків (5 осіб) не вважають прогнозування розвитку ситуації одним із важливих вмінь соціального працівника.

За результатами анкетного опитування відчувається різниця в моделях соціального працівника в уявленнях жінок і чоловіків. Жінки схильються до того, що соціальний працівник є помічником, який завжди буде поруч та допоможе у вирішенні труднощів. В уявленнях чоловіків, соціальний працівник виконує роль наставника, який також поруч та допомагає, проте він діє опосередковано. Чоловіки так вибудували пріоритети якостей, властивих соціальному працівнику: стресостійкість (7 осіб); гуманність (5 осіб); надійність (5 осіб); відповідальність (5 осіб). В уявленнях жінок пріоритетними мають бути такі якості у соціального працівника: стресостійкість (15 осіб); відповідальність (14 осіб); комунікабельність (13 осіб). Цікаво, що жінки, на відміну від чоловіків, не вважають надійність та гуманність основними рисами соціального

працівника (відповідно, 8 та 9 осіб). У свою чергу, 4 чоловіка не відносять до важливих якостей соціального працівника комунікабельність. Це ще раз підтверджує, що чоловіки відводять соціальному працівнику опосередкований вплив на ситуацію. Натомість жінки уявляють соціального працівника як «постійний супровід», завжди «на зв'язку».

В уявленнях чоловіків соціальному працівнику мають бути притаманні такі цінності: людина та суспільство (8 осіб) та власний розвиток (6 осіб). В уявленнях жінок для соціального працівника також домінуюче значення має людина та суспільство (21 осіб), але на другому місці стоїть родина/особисті відносини (17 осіб). Безперечно, що ціннісна орієнтація чоловіків і жінок пов'язана з цінностями демократичного суспільства, серед яких головною є людина. Проте власний розвиток як цінність зазначили чоловіки, екстраполюючи свої бажання самореалізації у професії. Студентки своїми відповідями підтвердили існування традиційних гендерних стереотипів, серед яких жінка має більше перейматися добробутом родини, ніж власною самореалізацією.

Таким чином, опитування показали суттєвий вплив традиційних гендерних стереотипів на студентів-соціологів ХНУ імені В. Н. Каразіна. Чоловіки зробили проєкцію моделі соціального працівника на себе. Тому визначили, що, будучи кваліфікованими, у своїй професії вони мають успішно реалізуватися, бути управлінцями та лідерами. Традиційний гендерний стереотип «ідеального чоловіка» (заробітчанина, керівника та надійної опори в сім'ї) наклав відбиток на модель соціального працівника в уявленнях студентів-чоловіків.

Відповіді студенток також показали сильний вплив традиційних гендерних стереотипів. У їх уявленнях якості дружини та матері мають домінувати над професійними здібностями соціального працівника-жінки. Управлінські та лідерські якості студентки швидше приписують чоловікам, ніж жінкам. Тому жінки визначили, що соціальний працівник має виконувати консультаційну роботу, яка не потребує лідерських якостей.

Студенти-соціологи ХНУ імені В. Н. Каразіна за спеціальністю «соціальна робота» є майбутніми соціальними працівниками. Результати проведеного серед них соціологічного дослідження, на жаль, засвідчили,

що проблема гендерної нерівності в соціальній сфері буде вирішена не скоро. Представляється, що соціальні працівники ще значний час будуть представлені в основному жінками.

Література

1. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. – Вип. 80. Соціальні послуги[Електронний ресурс] : Затверджено Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 14.10.2005 № 324: – Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0324203-05>
2. Московичи С. Социальное представление: исторический взгляд / С. Московичи // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16. – № 1. – С. 3-18; № 2. – С. 3-14.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЯК ГОЛОВНОГО ЧИННИКА ГЕНДЕРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ

Венцель В. В.

Наук. керівн.: д-р мед. наук., проф. **Питецька Н. І.**
Харківський національний медичний університет

Актуальність дослідження. За останні десятиріччя гендерні дискурси зазнають змін залежно від культурно-історичного часу та простору. Процеси трансформації місця та ролі жінки у сучасних умовах постіндустріального суспільства науковці відносять до найбільш складної і недостатньо дослідженої проблеми. Значних змін за останні роки зазнала суть гендерних відносин, тому на сьогоднішній день гендерний вимір належить до всіх рівнів суспільного життя, а поняття «гендер» стало центром уваги для багатьох наук. Дослідження проблематики гендерної рівності вказує на необхідність вирішення проблеми щодо соціального устрою, в якому у різних соціальних груп, зокрема чоловіків і жінок, є стійкі відмінності. Розвиток гендерних відносин надає актуальності дослідженню проблематики гендерної рівності в умовах транзитивності суспільства та європейської інтеграції України.

Ступінь розробленості проблеми. На початку третього тисячоліття, незважаючи на динаміку проведення наукових аналізів такого явища як гендерна нерівність, проблематика її дослідження в Україні перебуває на периферії наукових досліджень. Хоча багато зарубіжних та вітчизняних дослідників займаються вивченням феномену гендеру. Зокрема, психолог і феміністський філософ, професор Корнельського університету С. Бем у своїх працях звертала увагу на дискусійні питання статі, гендеру та сексуальної орієнтації. Професор вважала, що суспільство мають турбувати не фізичні відмінності між чоловіками і жінками, а те, як такі відмінності окремими соціальними конструктами перетворюються у недоліки жінок та їх дискримінацію [1]. Одним із найважливіших кроків у дослідженні гендерної проблематики вважають праці американського історика Д. Уоллах Скотт, яка перша включила поняття «гендер» в ряд найбільш важливих аналітичних історичних категорій [2].

Проблематика гендерних відносин та гендерної рівності стали предметом ґрунтовного аналізу у працях вітчизняних науковців, зокрема, Т. Говорун, Т. Дороніної, С. Вихор, О. Кікінеджи, В. Кравець, О. Луценко та ін. Заслуговує на увагу колективне дослідження А. Голубенко та співавторів «Проблеми реалізації гендерної політики в умовах культурних трансформацій сучасності», що представлено у матеріалах конференції X Регіонального конкурсу наукових робіт молодих вчених «Гендерна політика очима української молоді» [3]. Автори провели глибокий аналіз основних негативних факторів, що впливають на рівень духовності та заважають подоланню гендерних стереотипів.

Мета дослідження. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблематики гендерної рівності в умовах суспільної трансфертності в Україні та світі.

Основний текст. Гендерна рівність за твердженням В. Кравця та співавторів – це рівна оцінка суспільством подібності й відмінності між жінками і чоловіками, різних соціальних ролей, які вони виконують [4, с.13]. Проте, як свідчить аналіз, у суспільстві існує дисбаланс у становищі жінок та чоловіків, із глибоким історичним корінням. Гендерна проблематика в Україні, як і у всьому світі, пов'язана не лише з правовими, економічними, політичними аспектами, а й з світосприйняттям суспільства. Для вирішення цієї проблеми важливо наскільки суспільна свідомість індивіда готова до гендерної рівності. Історія дослідження гендеру вказує на те, що потрібно оцінювати не біологічні відмінності чоловіків і жінок, а ті відмінності, які формуються у суспільстві, і стосується ця проблема не лише жінок, а й чоловіків. Розвиток гендерної рівності обмежується гендерними стереотипами. Таким чином сила, воля, влада, активність становлять набір рис, що характерні чоловічому гендеру та класифікуються як маскулінність. Навпаки, слабкість, покора, пасивність відносять до ознак, які характеризують жінок, та становлять фемінність. Переосмислення моделі маскулінності відбулося в останні десятиліття, коли в Західній Європі набули поширення гей-рухи, що були розповсюдженні в США. Крім того, на сьогоднішній день існує значна кількість гендерних стереотипів, які під час формування психологічного характеру представників гендерних груп, стають перешкодою в досягненні

рівноправності чоловіків і жінок у суспільстві. Наша держава не є виключенням. Як свідчать дані Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) за 2016 рік в першу десятку лідерів із 144 країн по забезпеченню гендерної рівності увійшли Ісландія, яка три останні роки займає перше місце, Фінляндія, Норвегія, Швеція, Руанда, Ірландія, Філіппіни, Словенія, Нова Зеландія, Нікарагуа [5, с.214-217]. Згідно представлених даних щодо забезпечення гендерної рівності Україна займає 69 місце. Останніми в списку індексу гендерної нерівності виявилися Сирія, Пакистан та Ємен [5, с.217]. Слід відзначити, що індекс гендерної нерівності враховує ряд факторів, які визначають його зміст.

Один з таких показників – це стан репродуктивного здоров'я. Ця норма вимірюється двома показниками: рівнем материнської смертності та коефіцієнтом народжуваності у підлітків. Так відсутність материнської смертності та підліткової вагітності вважаються ідеальними показниками.

Наступний фактор, який враховується при визначенні індексу – це показник розширення прав і можливостей, який вимірюється співвідношенням кількості жінок і чоловіків, які є депутатами парламенту, та рівнем середньої і вищої освіти серед жінок. Найнижчі позиції при розрахунку індексу гендерної нерівності в Україні за останні роки, в тому числі за 2016 рік, залишаються у галузі політики. Складова індексу у цій частці становить 0,098, при встановленій рівності – 1 [5, с.214; 10]. Проведений моніторинг виявив зростання розриву в розмірі заробітної плати жінок та чоловіків, що понизило місце України в цьому рейтингу з 61 на 68 позицію [5, с.217; 10]. Таким чином, аналіз даних ВЕФ засвідчує, що у сучасному світі є країни, які максимально наблизились до гендерного егалітаризму. В той же час в країнах Південної Африки, Південної Азії та арабських державах спостерігається найвищий показник гендерної нерівності, на що найбільше впливає стан репродуктивного здоров'я, можливість працевлаштування та місце жінки в політичній сфері держави.

Для реалізації політики ООН щодо забезпечення гендерної рівності в світі у XXI столітті в Україні розроблені Національні плани відносно покращення стану жінок, а у червні 2004 року Верховною Радою України було ухвалено Рекомендації парламентських слухань «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи» [6]. У зазначеному документі звертається

увага на загострення проблеми безробіття в Україні серед працездатного населення, переважну частину якого складають жінки. З метою забезпечення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства у 2005 році прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [7]. За підтримки Єврокомісії урядом України було проведено ряд заходів з метою вивчення досвіду країн Євросоюзу у подоланні гендерних стереотипів.

Комітетом ООН з питань гендерної рівності і розширення прав і можливостей жінок у 2015 році у Пакистані була опублікована доповідь з детальним аналізом становища жінок у сучасному світі. У доповіді зазначено, що рівень здобуття вищої освіти серед жінок уже досягнув свого історичного максимуму, проте стан їх працевлаштування перебуває на значно нижчому рівні [8]. Як свідчать дослідження даного питання, жінки країн «третього світу» за рівноцінну з чоловіками працю отримують значно меншу заробітну плату, досі недопредставлені в парламентах, урядах, міжнародних організаціях, системах правосуддя та в економіці [9, с.45]. Таким чином, одним із основних заходів боротьби з гендерною нерівністю має стати забезпечення жінок правами на працю, що буде високо цінуватися та оплачуватися, а це у свою чергу призведе до підвищення соціального становища жінок у світі.

Висновки. Отже, незважаючи на фізіологічні вроджені відмінності між чоловіками і жінками, основні фактори гендерної нерівності обумовлені соціальними та культурними аспектами життя суспільства. На сучасному етапі гендерні стереотипи змінюються надзвичайно швидко і у цьому вбачається можливість досягнення гендерної рівності у політичній, економічній та діловій сфері життя у світі, у тому числі і в Україні. Звісно реалізація в нашій державі принципів гендерної рівності можлива при формуванні і дотриманні політичної, правової та соціальної культури населення. Тому, для створення рівних можливостей у реалізації жінками та чоловіками своїх прав, необхідно на державному рівні забезпечити створення та реалізацію спеціальної нормативно-правової бази. Дотримання прав людини, забезпечення партнерських відносин між жінками та чоловіками у всіх сферах життєдіяльності України має стати

базою для становлення та розвитку нашого суспільства, його життєвих цінностей, зростання благополуччя кожної сім'ї та добробуту окремого індивіда.

Література

1. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / Сандра Бем; пер. с англ. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2004. – 336 с.

2. Гендерная история. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.socionauki.ru/book/files/tmh/287-311.pdf>

3. Голубенко А. Проблеми реалізації гендерної політики в умовах культурних трансформацій сучасності [Електронний ресурс] / А. Голубенко, Г. Кушнарєнко, К. Коновалєнко // Гендерна політика очима української молоді: матер. підсумк. конф. X Регіонального конкурсу наукових робіт молодих вчених, Харків, 30.11.2016 р. / [за ред.: Н. В. Бібік, Г.Г.Фесєнко]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім.О.М.Бекєтова, 2016. – 361 с. – Режим доступу : http://eprints.kname.edu.ua/44327/1/Збірник_28-58-64.pdf

4. Кравець В. П. Гендерні дослідження: прикладні аспекти: моногр. / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінеджі та ін. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 448 с.

5. Human Development Report 2016 Human Development for Everyone [electronic resource] / access mode: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf

6. Про Рекомендації парламентських слухань «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи» [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 29 червня 2004 р., № 1904-IV / Законодавство України: сайт – Електрон. дані і прогр. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1904-15>, станом на 24 вересня 2017 р.

7. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [Електронний ресурс]: Закон України від 08 вересня 2005 р., № 2866- IV / Законодавство України: сайт – Електрон. дані і прогр. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>, станом на 24 вересня 2017 р.

8. ООН о правах женщин: до полного гендерного равенства еще очень далеко [Електр. ресурс]. – 2015. – Режим доступа: <http://www.un.org/apps/news/subject.asp?SubjectID=7>

9. Венцель Н. Реалізація прав жінок країн «третього світу» у глобалізаційній кризі сучасності / Н. Венцель // Гендер. Екологія. Здоров'я: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції – Харків: ХНМУ, 2017. – 372 с.

10. Фесенко Т. Г. Гендерний індекс освіти як контекст інноваційних проєктів в Україні [Електр. ресурс] / Фесенко Т.Г., Шахов А.В., Фесенко Г.Г. // Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, середній клас та інноваційний менеджмент у країнах Нового Шовкового Шляху : тези доп. II Міжн. наук. конф. / відп. за вип. С. М. Головацька. – Одеса: ОНМУ, 2017. – С. 15-19. – Режим доступа:

http://eprints.kname.edu.ua/45529/1/%D0%9E%D0%9D%D0%9C%D0%A3_%D0%BD%D0%B0%D1%88%D1%96%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80_2017.pdf

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Гаджисв Р. М.

Наук. керівн. : канд. філос. наук, доц. **Фесенко Г. Г.**

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Гендерно-чутливі підходи у проектному менеджменті важливі, як для державних [1], муніципальних [2; 3], так і громадських організацій, та окреслюють питання організаційної зрілості проектного менеджменту [4-6]. Опановуючи технології розробки «гендерної компоненти» проектів/програм, організації, спроможні позитивно впливати на встановлення гендерного паритету в усіх сферах життєдіяльності громади. У фокусі уваги сучасного менеджменту все частіше опиняються питання формування організаційного простору для залучення жінок у діяльність, що пов'язана з виробленням політики, організаційними пріоритетами та адміністративними рішеннями. Зокрема, мова йде про гендерний мейнстрімінг (gender mainstreaming) стратегію подолання нерівності між чоловіками і жінками у будь-яких сферах (право, економіка, політика тощо) і на всіх рівнях (національному, регіональному і т. ін.) [6]. Гендерночутливі організації здатні окреслювати «проблемні сектори», де відмінність за ознакою статі є значимою, та діяти таким чином, щоб мати більш справедливий результат для чоловіків і жінок. Втім у вітчизняній організаційній культурі часто спостерігається «гендерна сліпота» у організаційних процесах, розробках політичних і соціальних програм, підготовці інформаційних матеріалів і т. ін.), що стосується, як продуктивних, так і репродуктивних ролей чоловіків і жінок [7]. Гендерно сліпим програмам/проектам/процесам властива нездатність ідентифікувати прояви гендерної дискримінації та сексизму, що, у свою чергу, сприяє репродукуванню гендерних стереотипів. Зазвичай гендерно сліпі стратегії виявляють тенденцію до недостатнього урахування інтересів жінок.

Саме тому актуальними стають ініціативи по розширенню прав і можливостей жінок. ООН наголошує, що розширення прав і можливостей жінок щодо їх участі в економічних секторах має важливе значення для

розбудови сильної економіки, створення більш стабільних суспільств, досягнення цілей сталого розвитку, поліпшення якостей життя сімей, а також сприяє діловим практикам. У зв'язку з цим, гендерні вимоги до корпоративної відповідальності організацій окреслюються через принципи розширення прав і можливостей жінок (Women's Empowerment Principles, WEPs), розвиток відповідних компетентностей менеджерів проектів [8-10]. Завдяки WEPs, організація може адаптувати існуючі політики і практики (або створити необхідні нові), для розширення прав і можливостей жінок на робочому місці (workplace), ринку (marketplace), у громаді.

На принципах розширення прав і можливостей жінок (WEPs) були сформульовані принципи гендерної рівності (Gender Equality Principles), які покликані забезпечити практичні стандарти, яких організації можуть прагнути досягати. Для гендерування усіх основних компонентів організації (стратегія, структура, системи и культура) організація має застосовувати інструменти оцінки досягнутого прогресу у питаннях гендерної рівності, а також технології гендермейнстрімінгу (ГМ).

ГМ може розглядатися як процес оцінки запланованої діяльності (на рівні політики/програми/проекту), з точки зору її впливу на потреби та можливості жінок і чоловіків. У цілому методики ГМ дозволяють організаціям створювати додаткову цінність своїм ініціативам/проектам. Тому постає методологічне завдання включення гендерного підходу у техніку проектного менеджменту, якими користуються керівники проектів (Project Management Body of Knowledge ®, PMBOK) [4].

З метою досягнення гендерної рівності ГМ інтегрується у процеси розробки, здійснення, моніторингу та оцінки різноманітних політик і програм. Відомі наступні способи просування ГМ в усі сфери життєдіяльності:

1) проекти/програми спрямовуються на системне вирішення проблем, як жінок, так і чоловіків, через гендерний аналіз і планування,

2) усі заходи мають розроблятися так, щоб жінки і чоловіки на рівній основі брали в них участь й в рівній мірі користувалися їх результатами (або мали вигоду). Наприклад, можуть бути такі стратегії впровадження ГМ:

- залучення, як жінок, так і чоловіків, у якості бенефіціарів до консультацій та аналізу;
- включення для аналізу й обґрунтувань статистики зі статево-віковими даними (*sex-disaggregated data*);
- розробка гендерночутливих стратегій і цілей, а також відповідних гендерних показників, завдань і заходів;
- дотримання гендерного балансу при наборі персоналу, формуванні організаційних структур і т. ін.

Отже, мова йде про здатність розпізнавати гендерні фактори у своїй роботі та сферах організаційної діяльності, а також фокусуватися на них з метою досягнення гендерної рівності. Важливо, щоб організація була здатна так працювати, щоб виявляти відданість гендерній рівності, як у масштабах всієї організації, так і у всіх технічних роботах, оперативних заходах, наданні послуг. Реалізація принципу гендерної рівності вимагає всебічної підтримки, партисипації та внеску кожного співробітника. Так, гендерна компетентність організації визначається сукупністю знань, умінь, навичок, цінностей, що дозволяють ефективно впроваджувати принцип рівних можливостей обох статей в усі сфери її життєдіяльності. Кожен співробітник має бути гендерночутливим, пройти навчання з опанування специфічними гендерними технологіями, а також мотивованим на досягнення гендерної рівності в організації.

Своєрідним «каталізатором» процесів гендермейнстрімінгу може бути особа, відповідальна за гендерний розвиток організації (*gender focal point, GFP*), яка безпосередньо залучається до реалізації усіх гендерних конкретних заходів, є цінним ресурсом підвищення інституційної/технічної/організаційної/адаптивної спроможності впливати на організаційні процеси. GFP має забезпечувати підтримку, як керівництва (у визначенні гендерних аспектів стратегій), так і персоналу (у виборі гендерно чутливих методів роботи).

Література

1. Фесенко Т. Г. Управління архітектурою проектних дій державної програми (на прикладі цільової програми «Молодь України») [Електр.

ресурс] / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Сєверодонецьк : [б. в.], 2016. – № 1 (57). – С. 96 – 106. – Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/index.php/ua/2016/1-57-2016> .

2. Fesenko T. G. Gender mainstreaming as a knowledge component of urban project management / T. G. Fesenko // Bulletin of National Technical University «KhPI» : coll. of sci. papers. Ser. : Strategic management, portfolio, program and project management = Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Сер. : Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проектами. – Kharkiv : NTU «KhPI», 2017. – № 3 (1225). – P. 21-29.

3. Фесенко Г. Г. Gender Mainstreaming в культурном менеджменті сучасного міста / Фесенко Г. Г., Фесенко Т. Г. // «На шляхи к гендерному рівності: Конвенція ООН о ліквідації всіх форм дискримінації в отношении жінок»: матеріали республіканської конференції / сост.: З. М. Кодар. – Астана, 2013. – С. 155 – 160.

4. Fesenko T. Developing maturity to gender oriented project management office / T. Fesenko, V. Shahov, G. Fesenko, N. Bibik // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2017. – Vol.3. – Issue. 2(87). – P. 25-33.

5. Modeling of maturity of gender-oriented project management office

6. Gender mainstreaming as a factor of project management maturity

7. Гонюкова Л. Гендермейнстрімінг в організації [Електр. ресурс] / Л. Гонюкова, Г. Фесенко // Гендерна політика міст : історія і сучасність : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 6 – 7 жовтня 2015 р. / [редкол. : Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, О. Першай та ін.] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – Вип. 5. – С. 40 – 42. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/43300/>.

8. Фесенко Г. Г. Формування гендерної компетентності української еліти [Електр. ресурс] / Г. Г. Фесенко // Український альманах. – 2013. – Вип 14. – С. 119 – 121. – Режим доступу : [http://eprints.kname.edu.ua/44721/1/Ukralm_2013_14_34%20\(2\).pdf](http://eprints.kname.edu.ua/44721/1/Ukralm_2013_14_34%20(2).pdf).

9. Фесенко Т. Г. Системы оценки компетентности проектных менеджеров: интегрированный подход / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Компетентности и компетенции персонала отраслевых организаций: структура и содержание, технологии развития : сб. науч. ст. II междунауч.-практ. конф., 2 декабря 2011 / Урал. гос. пед. ун-т; под. науч. ред. Э. Э. Сыманюк, Л. Ю. Шемятихиной. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т [б.и.], 2011. – С. 178 – 182.

10. Фесенко Т. Г. Формування команди управління проектами із використанням моделі «competence work»: пошук теоретичних орієнтирів / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Вісник Львівського державного інституту новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола / Сер. Економічні науки. / М-во освіти і науки України ; за заг. ред. М. В. Римара. – Львів: ЛДІНТУ ім. В'ячеслава Чорновола, 2009. – Вип. 5. – С. 306 – 311.

**МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ПРОСУВАННЯ
ЦЕНТРУ РОЗВИТКУ ДЛЯ ДІТЕЙ У ПРОСТОРИ УНІВЕРСИТЕТУ,
«ДРУЖНЬОГО ДО РОДИНИ»**

Гиря М. В., Плескачевський В. І.

Наук. керівн.: ст. викл. **Кравець О. М.**

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

В умовах агресивного середовища мегаполісу перед сучасною людиною гостро постає питання планування сім'ї. Індикаторами гендерно справедливого простору міста є ті, що пропонують рівні можливості в сфері праці, освіти, відпочинку і т. ін. [1, с. 9].

У нашій країні наразі недостатньо можливостей для гармонізації приватних та суспільних інтересів як для жінок, так і для чоловіків [2, с. 17]. Гендерна нерівність, існуючий рівень соціальних виплат за народження дитини залишаються дестимуляторами для значної частки населення. У цілому в Україні спостерігається тенденція збільшення народжуваності у матерів зрілого віку (див. рис. 1) [3].

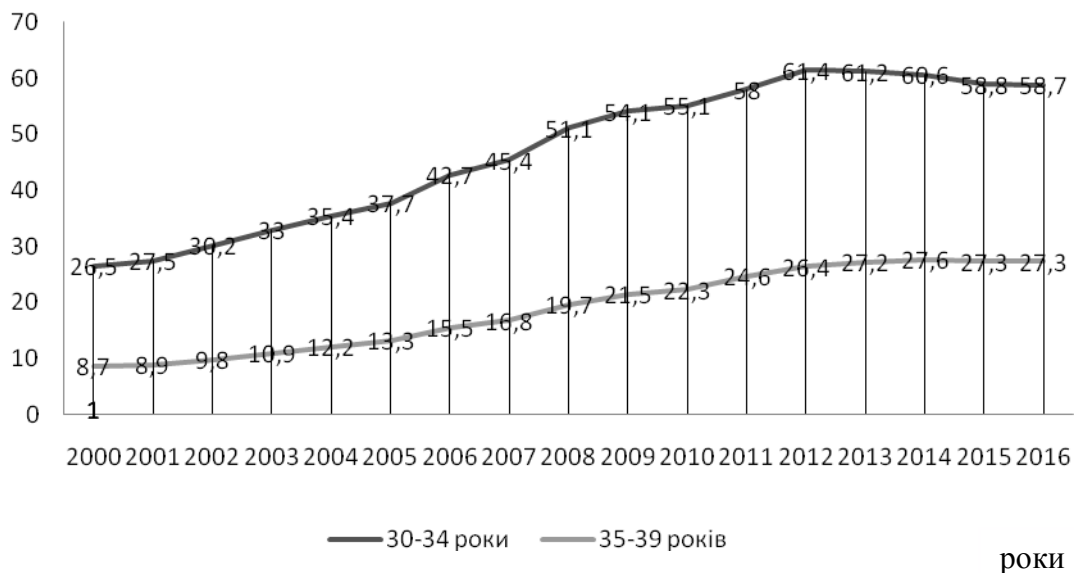

Рис. 1 Динаміка коефіцієнту народжуваності за віком матері в Україні за 2000–2016 рр.

Молоді жінки підсвідомо «відкладають» народження дитини на час досягнення певного соціального статусу, побудови кар'єри, рівня фінансового забезпечення.

«Концепція суміщення сімейного та професійного життя базується на сучасних міжнародних трудових нормах, Конвенції Міжнародної організації праці (МОП) № 183 «Про охорону материнства» (1952 рік), Рекомендаціях МОП № 191 про перегляд Конвенції «Про охорону материнства» (2000 рік) та Конвенції Міжнародної організації праці № 156 «Про рівне ставлення й рівні можливості для працюючих чоловіків і жінок: працюючих із сімейними зобов'язаннями» [2, с. 16].

Прогресивність та сучасність закладів наразі можна вимірювати, наявністю локальних дитячих центрів у контексті «family or child friendly», послуги яких спрямовані на допомогу батькам [2, с. 17]. «Університет, дружній до сім'ї» – це вищий навчальний заклад, що піклується про потреби всієї університетської спільноти та молоді студентські сім'ї, сприяючи досягненню ними життєвої рівноваги між виконанням сімейних та студентських обов'язків. Впровадження подібної ініціативи дозволяє створити підтримувальні умови для розвитку родин з дітьми, формувати у молоді гендерно відповідальну поведінку [11].

У США існує рейтинг «Best Colleges for Students with Children», в якому зазначені кращі коледжі й університети, які надають послуги для родин з дітьми [5]. При більшості західних вишів також діють центри денного догляду та розвитку дітей (Day-care and child development centers) – заклади, що працюють за програмами, які скеровані на фізичний, емоційний, соціальний та інтелектуальний розвиток дітей [6]. Актуальність розвитку подібних центрів відображає увагу до проблематики соціальної зайнятості жінки та її вчасної реінтеграції не тільки після «декретної» відпустки, а саме у цей період [7, с. 323].

За результатами проведеного аналізу передового досвіду з організації центрів розвитку дитини при закордонних вишах можна зробити наступні висновки: 1) центри розташовані на території кампусу університету; 2) розподіл груп дітей за віковим критерієм (переважний вік 3–6 років; розповсюджені послуги для немовлят); 3) надання широкого спектру послуг, направлених на всебічний розвиток дітей; 4) наявність

комплексного харчування; 5) перебування здійснюється на платній основі, діє система абонементів та функція онлайн-оплати послуг; 6) до роботи у якості стажувань залучаються студенти-волонтери. Аналізуючи засоби маркетингових комунікацій, які західні виші використовують у просуванні послуг центрів розвитку дитини, можна визначити наступні тренди: 1) наявність власного сайту центру або сторінки на офіційному сайті ВНЗ; 2) використання інструментів event-маркетингу; 3) просування в соцмедіа (Facebook, Instagram, Twitter, YouTube); розробка мобільних додатків; 4) наявність і дотримання корпоративного стилю університету.

Втілення ініціативи по проекту «Університет дружній до сім'ї» і створення відповідної атмосфери передбачає «проникнення» цього напрямку роботи практично у всі сфери життєдіяльності ВНЗ, поширення дружніх до сім'ї принципів та стосунків [7, с. 323], виступає додатковим механізмом налагодження комунікації та важливою умовою становлення гендерно чутливого національного освітнього простору [4, с. 35].

Порівнюючи практики українських за закордонних ВНЗ у реалізації ініціатив, дружніх до родини, можна зазначити наступне: 1) наявні підрозділи здебільшого функціонують у форматі дитячих кімнат тимчасового перебування дітей; 2) обсяг послуг здебільшого обмежений; 3) відсутні послуги харчування; 4) перебування дітей здійснюється на безоплатній основі; 5) переважний вік дітей, які користуються послугами дитячих кімнат – дошкільний; 6) використовується мінімальний набір каналів комунікації з потенціальним споживачем.

Працюючи над створенням гендерно-чутливого простору ВНЗ, ХНУМГ ім. О. М. Бекетова став партнером Сумського державного університету у реалізації проекту «Заклад, дружній до сім'ї» [1, с. 10]. Створення **першого серед ВНЗ Харківського регіону Центру розвитку для дітей** проводиться в рамках реалізації політики гендерної рівності та антидискримінації в освіті на виконання 5 цілі Сталого розвитку [8]. Ідея створення Центру належить Гендерному центру Університету. Проект

реалізовано викладачами, студентами, працівниками адміністративно-господарської служби Університету та за підтримки ректора – проф. Бабаєва В. М. Кімнати Центру (зона активного розвитку, зона відпочинку, санітарна зона) обладнані сучасними та безпечними модулями з екологічних матеріалів [9], наданих офіційним партнером – Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) Україна.

Спираючись на досвід СумДУ [10] як прикладу впровадження і поширення ініціативи дружності університету до сім'ї [4], можна визначити оптимальні складові у комплексі просування Центру розвитку для дітей при ВНЗ: 1) просвітницька діяльність, спрямована на поширення гендерних знань і просування ініціативи дружності до сім'ї, формування у суспільстві та в освітянському середовищі позитивного сприйняття ініціативи та принципів гендерної рівності, у т.ч. у рамках співпраці із ЗМІ регіонального і національного рівнів; 2) формування необхідної нормативно-правової бази; 3) залучення підтримкою з боку органів влади різного рівня та громадськості; 4) презентація послуг Центру на всеукраїнських і міжнародних конференціях та форумах, участь у конкурсах, виставках, ярмарках; 5) проведення семінарів-тренінгів, майстер-класів, обмін досвідом; 6) активізація просвітницької роботи з цільовими групами у ВНЗ; 7) наповнення актуальним контентом офіційного сайту Центру з дотриманням корпоративної айдентики Університету; 8) створення сторінок у соцмережах як унікальної платформи для дискусійних тем; 9) розробка мобільного додатку «Дитина на долоні» (опції: особистий кабінет; відеоспостереження за дитиною; Календар подій; онлайн-реєстрація); 10) розробка іміджевої продукції Центру.

Отже, маркетингову стратегію Центру розвитку для дітей у просторі університету, «дружнього до родини» можна віднести до довгострокової стратегії просування. Реалізація цієї стратегії у просуванні Центру дозволить сформувати в Університеті необхідні комунікації і надати роботі щодо впровадження гендерної політики системного характеру.

Література

1. Бабаєв В. М. Проектно-орієнтовані гендерні стратегії Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова / В. М. Бабаєв, Н. В. Бібік // Гендерна політика міст: історія і сучасність. Вип. 4 // Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 23–25 жовтня 2013 року): наук. зб. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 8–10.

2. Бібік Н. В. Університет дружній до сім'ї як сучасний механізм сприяння навчання студентам-батькам / Н. В. Бібік, Д. О. Єфименко // Гендерна політика міст : історія і сучасність : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 6–7 жовтня 2015 р. / [редкол.: Н. Бібік, Г. Фесенко, О. Першай] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – Вип. 5. – С. 16–18.

3. Державна служба статистики України: Коефіцієнти народжуваності за віком матері [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Результати ініціативи «Університет, дружній до сім'ї» та досвід реалізації гендерної політики українських університетів : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Світайло. – Суми : Вид-во РА «Хорошие люди», 2015. – 129 с.

5. Best Colleges for Students with Children [Electronic resource]. – Regime of access: <http://www.bestcolleges.com/features/students-with-children/>

6. How to start a quality child care business [Electronic resource]. – Regime of access : https://www.sba.gov/sites/default/files/files/pub_mp29.pdf

7. Швець Л. І. Дитячий центр ХНУМГ ім. О. М. Бекетова в дизайн-проектах студентів-архітекторів / Л. І. Швець // Університет дружній до сім'ї як сучасний механізм сприяння навчання студентам-батькам / Н. В. Бібік, Д. О. Єфименко // Гендерна політика міст : історія і сучасність : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 6–7 жовтня 2015 р. / [редкол.: Н. Бібік, Г. Фесенко, О. Першай] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – Вип. 5. – С. 323–325.

8. Центр розвитку для дітей ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу :

<http://kidscenter.kname.edu.ua/index.php/uk/>

9. Фесенко Г. Г. Візуальна концепція Університету, дружнього до родини (з досвіду створення Дитячого центру ХНУМГ ім. О. Бекетова) / Г. Г. Фесенко // Результати ініціативи «Університет, дружній до сім'ї» та досвід реалізації гендерної політики українських університетів : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Світайло. – Суми : Вид-во РА «Хорошие люди», 2015. – С. 69–70.

10. Університет, дружній до сім'ї. Офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://leleka.sumdu.edu.ua/uk>.

11. Фесенко Г. Г. Формування гендерної компетентності студентства: проектно-орієнтовані стратегії Харківського національного університету міського господарства ХНУМГ ім. О. М. Бекетова / Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Формування у молоді гендерно-відповідальної поведінки (на прикладі українських ВНЗ): навч. посіб. / за заг. ред. Н. Світайло. – Суми : Вид-во РА «Хорошие люди», 2013. – С. 53–56.

ДИТЯЧІ МАЙДАНЧИКИ ЯК ПРОСТІР ТУРБОТИ: ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРНИХ РІШЕНЬ МІСТА

Гончаренко К. Ю.

Наук. керівн. : канд. філос. наук, доц. **Фесенко Г. Г.**

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Застосування гендерних підходів у містоплануванні обумовлено вимогою забезпечення рівного доступу усім мешканцям міста (незалежно від статевої приналежності) до міських локацій [1; 2], у тому числі призначених для заняття спортом і активного дозвілля. Відомо, що для дітей щоденне перебування на відкритому повітрі, активне дозвілля на спортивно-ігрових майданчиках (2 години на добу) є системоутворюючим чинником формування їх здоров'я [3]. Також ігрова діяльність є невід'ємною складовою психологічного та інтелектуального розвитку дитини. Дитячий майданчик розглядається як важливий простір набуття дітьми різноманітного соціального досвіду. Слід зазначити, що дитячі майданчики є значимими урбан-локаціями з точки зору виконання репродуктивних ролей дорослими (які доглядають за дітьми) як необхідний «простір турботи» [4].

Сучасні архітектурно-планувальні рішення з облаштування публічних просторів (у т. ч. дитячих майданчиків) мають відповідати критеріям «якісного життя» усіх користувачів, незалежно від статі, раси, фізичних можливостей, рівня добробуту і т. ін. В сучасній урбаністиці спостерігаються цікаві рефлексії щодо вітальних та ціннісних смислів міста з метою «оздоровлення» не тільки традиційних дитячих локацій на прибудинкових територіях, а і публічних просторів. Так, у Лондоні для дітей віком від 0-11 років і підлітків вікової категорії 12+ облаштовуються дитячі локації чотирьох типів: 1) прибудинкові для дітей молодшого віку;

2) з ландшафтним озелененням і спеціальним обладнанням для фізичної активності дітей віком від 0 до 11 років; 3) кварталні з окремими майданчиками для дітей віком від 0 до 11 років та підлітків вікової категорії 12+; 4) соціальний простір для підлітків для неформального відпочинку або фізичної активності [5].

В Україні вимоги до проектування дитячих майданчиків описані Державними будівельними нормами (ДБН) в контексті благоустрою публічних просторів (парків, скверів, прибудинкових територій), прилеглої території дошкільних і навчальних закладів, а також доступності маломобільних груп населення. Так, в ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій» зазначається, що дитячі майданчики організовують у вигляді окремих майданчиків для різних вікових груп або як комплексні ігрові майданчики із зонуванням за віковими інтересами. Для підлітків (від 12 років до 16 років) організовують спортивно-ігрові комплекси. Дитячі майданчики для дітей ясельного та дошкільного віку слід розміщувати на ділянках житлового кварталу (житлового комплексу), майданчики для дітей молодшого та середнього шкільного віку, комплексні ігрові майданчики – на озелених територіях житлового району, спортивно-ігрові комплекси – у парках житлового району. Обов'язковими елементами благоустрою на дитячому майданчику є м'які види покриття, елементи сполучення поверхні майданчиків з газоном, озеленення, ігрове обладнання, лави, урни, освітлювальне обладнання.

В ДБН В.2.2-4-97 «Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів» звертається увага на те, що у зоні групових майданчиків слід передбачати майданчики для дітей ясельного віку до 3 років, майданчики для дошкільнят віком від 3 до 6 років. На фізкультурному майданчику для занять дошкільних груп повинні бути передбачені: місце для гімнастичних снарядів, бігова доріжка, яма для стрибків і лужок для рухливих ігор. Для загартування дітей та організації ігор з водою в спортивно-ігровій зоні слід передбачати гідромайданчик з твердим покриттям та відведенням стічної води до каналізації.

Слід зазначити, що для усіх видів дитмайданчиків однаково необхідні м'які види покриття, елементи сполучення поверхні майданчиків з газоном, озеленення, лави, урни, освітлювальне обладнання. Відмінність

існує лише у комплекті ігрового обладнання. Наприклад, для маленьких дітей необхідно встановити пісочницю; для дітей, віком від трьох і до шести років – каруселі та гойдалками; для дітей від шести і до дванадцяти років – різні будови, зроблені у вигляді замків, фортець. А доріжки для катання на велосипеді, роликах, електро-скейтах і т. ін. будуть цікаві і для дітей, і для підлітків, і для дорослих.

Гендерний аудит «дитячого середовища» прибудинкових територій багатоквартирних будинків Харкова, техніко-економічна експертиза «дитячої інфраструктури» [6; 7] засвідчив «гендерну нейтральність» дитячих локацій для дошкільнят та дітей молодшого шкільного віку (ними користуються в однаковій мірі, як дівчата, так і хлопці). Разом з тим виявлено гендерну асиметрію в облаштуванні спортивно-ігрових комплексів, призначених для вікової категорії 12+, оскільки частіше представлені футбольними майданчиками і не містять локацій для активного дозвілля дівчат-підлітків. Зрозуміло, що такий «середовищний фактор» може впливати на повсякденні практики дівчат, зокрема, їх «витіснення» у «домашній простір», що, у свою чергу, посилює «дефіцит відкритого повітря» і спричиняє неналежний рівень їх психосоматичного стану.

Гендерний фокус окреслення параметрів дитячого майданчика передбачає також оперування категоріями «гендерна різноманітність» (або «гендер+»), що у свою чергу актуалізує й питання прав людей з інвалідністю. В Україні така категорія містян часто перебувають у стані «закритості від суспільства», зокрема, через «бар'єрність» архітектурно-планувальних рішень публічних просторів. Облаштування «безбар'єрних дитячих майданчиків» є вагомим індикатором й руйнування гендерних бар'єрів інвалідності [9].

Отже, вітчизняні урбан-практики проектування дитячих майданчиків мають відповідати принципам доступності для усіх користувачів та універсального дизайну, у тому числі: рівні права на використання обладнання та локації уцілому для усіх категорій користувачів.

Література

1. Фесенко Г. Г. Філософія міста у гендерній інтерпретації просторів [Електр. ресурс] / Г. Г. Фесенко // Людинознавчі студії: зб. наук. праць Дрогоб. держ. пед.ун-ту. – Дрогобич: ДДПУ імені Івана Франка, 2014. – Вип. 30. – С. 56 – 68. – Режим доступу: http://ddpu.drohobych.net/filos_lud/wpcontent/uploads/2016/04/2014_7.pdf

2. Бібік Н.В. «Гендерні окуляри» для урбаністів [Електр. ресурс] / Н. В.Бібік, Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я : матер. IV міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 21 - 22 квітня 2015 р.). – Харків: ХНМУ, 2015. – С.41-42. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/43801/1/Bibik%20N.Fesesnko%20G.%20Fesenko%20T.pdf>

3. Бібік Н. В. Гендерні візії «здорового міста» (з досвіду участі Гендерного центру ХНУМГ імені О. М. Бекетова у проектах облаштування дитячих майданчиків Харкова) [Електр. ресурс] / Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я : матер. V міжн. наук.-практ. конф., 20 – 21 квітня 2017 , Харків : зб. наук. праць / МОЗ України, Харк. обл. держ. адміністрація, Гол. упр. у справах сім'ї, молоді та спорту, Харк. нац. мед. ун-т. – Х. : ХНМУ, 2017. – С. 40 – 42. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/45951/1/%D0%91-%D0%A4.pdf>

4. Фесенко Г. Г. Гендерно-чутливі локації в урбанізованому просторі [Електр. ресурс] / Г. Г. Фесенко // Гендерний журнал «Я» / Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА». – Харків : Нове слово, 2015. – № 2 (38). – С. 4 – 6. – Режим доступу: [http://eprints.kname.edu.ua/43802/.](http://eprints.kname.edu.ua/43802/)

5. Фесенко Г. Г. «Дитячий простір» в філософсько-урбаністичній інтерпретації [Електр. ресурс] / Г. Г. Фесенко // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. / Укр. акад. наук, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ: [б. в.], 2017. – Вип. 117. – С. 180 – 184. – Режим доступу: [http://eprints.kname.edu.ua/45202/.](http://eprints.kname.edu.ua/45202/)

6. Фесенко Г. Г. Гендерний аудит як практика сталого розвитку міст [Електр. ресурс] / Г. Г. Фесенко // Гендерна політика міст: історія і сучасність Вип. 4 : наук. зб. : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 р. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013.

– Вип. 4. – С. 234 – 237. – Режим доступу:
<http://eprints.kname.edu.ua/40342/>.

7. Фесенко Т. Г. Імплементация гендерних підходів у муніципальні програми розвитку житлово-комунального господарства / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв, О.В. Беляцький, І. С. Усачов // Гендерна політика міст: історія і сучасність. Вип. 4 : наук. зб. : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 р. – Х.: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2013. – С. 238-240.

8. Аннабаєв Е. Д. «Гендер та інвалідність» як контекст архітектурно-планувального моніторингу дитячих майданчиків [Електр. ресурс] / Е. Д. Аннабаєв, М. Ю. Розсильний, Т. Г. Фесенко // Гендерна політика очима української молоді: матеріали підсумкової конференції X Регіонального конкурсу молодих вчених [за ред.: Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко]; Харків. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О.М.Бекетова, 2016. – С. 271-277. – Режим доступу:
http://eprints.kname.edu.ua/44373/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_28-271-277.pdf

ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ ПРАЦІ

Голіченкова О. Д.

Наук. керівн. : **Скіндер Н. В.**

Харківський торговельно-економічний коледж

Київського національного торговельно-економічного університету

Гендерна рівність – складова поняття рівності та рівних можливостей. Демократичне суспільство повинно надавати і чоловікам і жінкам рівні можливості брати участь в усіх сферах життя. Гендерна дискримінація у будь-якій соціальній сфері (як публічній, так і приватній) та у будь-якому інституті (від сім'ї до політики) є важливим питанням, яке в демократичному суспільстві має вирішуватися на державному рівні.

Успішне регулювання гендерних відносин у суспільстві передбачає утвердження цінності гендерної рівності, недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень, забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків.

Основи гендерних досліджень в економіці сформовані зарубіжними вченими Дж. Анкером, Т. Верленом, К. Делфі, М. Кімелом, Дж. Скотт, Х. Хартман, а проблеми гендерної нерівності розглянуто в роботах українських авторів О. Балакіревої, І. Демченко, В. Довженко та ін.

Вивчаючи літературу можна побачити, що на ринку праці України є наявні гендерні диспропорції, про що свідчить рівень економічної активності та зайнятості населення, проблеми жіночого безробіття та професійної сегрегації за ознакою статі. Тому достатньо гостро стоїть питання протидії дискримінації за ознакою статі на сучасному ринку праці.

Зважаючи на це слід звернути увагу на економічне становище жінок та чоловіків, гендерний розрив в рівні заробітної плати, що має місце у всіх галузях економіки та зумовлює підвищений ризик зuboжіння жінок.

Поняття «гендер» з'являється у соціально-гуманітарному знанні другої половини ХХ ст. як похідне від поняття статі. Однак, гендер є не біологічною, а соціокультурною категорією: індивід не отримує «гендер» автоматично від народження, а набуває у процесі інтеграції в суспільне життя.

Україні притаманні певні особливості гендерних відносин завдяки радянському минулому, протягом якого домінуючим був так званий «гендерний контракт працюючої матері». Залученість жінок до розбудови соціалізму на рівні з чоловіками в радянські часи означала, що «жіноче» питання є розв'язаним і жінки мають рівні права з чоловіками. Хоча в сфері оплачуваної праці залученість жінок була на рівні чоловіків, в приватній сфері розподіл обов'язків залишався традиційним – жінки продовжували нести основний тягар хатньої роботи, догляду та виховання дітей. Проблема подвійного навантаження, якої зазнавали радянські жінки, не поставала на державному рівні як проблема, пов'язана з гендерною нерівністю в радянському суспільстві. Сьогодні питання гендерної рівності сприймаються частиною громадян як такі, що штучно кальковані із західного суспільства та силою нав'язуються українському.

Дискримінацію можна умовно поділити на формальну та неформальну (таб. 1).

Таблиця 1

Форми дискримінації на ринку праці [2].

Формальна дискримінація	Неформальна дискримінація
<ul style="list-style-type: none">- звільнення з роботи;- відмова у прийнятті на роботу;- відмова у просуванні по службі;- менша заробітна плата.	<ul style="list-style-type: none">- образи і погрози з боку керівництва;- остракізм або цькування з боку колег по роботі.

Дискримінація проти жінок є досить розповсюдженою, зокрема, при прийнятті на роботу. Не зважаючи на існування статті 17 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок»:

«Роботодавцям забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати різні вимоги, даючи перевагу одній із статей, вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, плани щодо народження дітей», у багатьох оголошеннях щодо прийому на роботу стаття респондентів вказана. Роботодавці порушують Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок», оскільки немає жодних санкцій за ці протиправні дії. У даному випадку в Україні не виконується Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації проти жінок в Україні, зокрема, стаття 2, де вказано, що держава зобов'язана приймати санкції, які забороняють будь-яку дискримінацію проти жінок.

Варто зазначити, що кар'єрні орієнтації у чоловіків і жінок відмінні: у чоловіків – високий рівень кар'єрних орієнтацій на виклик, підприємництво поєднується з високим рівнем орієнтацій на управління, орієнтації інтеграції стилів життя, а також орієнтація на стабільність; у жінок – менше виражені кар'єрні орієнтації [3].

Однак слід підкреслити, що поряд з поляризацією чоловічого та жіночого, багато які культури високо цінують їх суміщення в одній особі – андрогінію як деякого «постгендера» (О. Е. Шишлова). Введення такого ракурсу надає можливість говорити про певні гендерні ролі, які грають усі люди.

Згідно з І. С. Кон, «гендерні ролі завжди пов'язані з певною нормативною системою, яку особистість засвоює і переломлює у своїй свідомості і поведінці» [1]. Прояви гендерних особливостей та гендерних ролей характерні для всіх сфер соціального життя. І ринок праці – не виключення, але має свою специфіку.

Незважаючи на наявність «чоловічих» та «жіночих» сфер праці на сучасному ринку праці необхідно зазначити, що в даний час, в умовах модернізації і переходу до суспільства постмодерну, ми спостерігаємо явище поступової андрогінізації різних сфер суспільного життя. Світ вимагає від сучасних кандидатів бути пластичними та поєднувати у собі

різні якості: розум, інтуїцію, жорсткість, швидку адаптативність, участь одразу у декількох проектах та ін.

На ринку праці існують приховані гендерні позиції роботодавців, які впливають на структуру зайнятості населення та можливості самореалізації кожної особистості. Це визначає потребу у прийнятті відповідних рішень щодо використання робочої сили на ринку праці Харківського регіону.

Сучасні соціальні відносини перебувають у трансформаційному стані. Ринок праці досі представляє собою консервативну систему. Серед проблем можна назвати: гендерну асиметрію на ринку праці (вертикальна і горизонтальна сегрегація), рівень середньої зарплатні, суміщення жінками професійних та сімейних обов'язків.

Ліквідація нерівності стосовно однієї статі неможлива без вивчення проблем іншої, а гендерний розвиток – це зміни в становищі як жінки, так і чоловіка в історичній зумовленості їхніх ролей. Проте аналіз гендерних особливостей чомусь залишається поза увагою дослідників чи то свідомо, чи то ні. Важливим напрямом державної політики зайнятості має стати рівна участь жінок та чоловіків у функціонуванні ринку праці та досягнення гендерної рівності щодо доступу населення до гідної праці.

Проблема дискримінації та негативних стереотипів полягає в невмінні зрозуміти один одного. Всі подібні питання люди намагаються звести до біології, забуваючи про природу соціальних взаємодій. До того ж часто буває дуже важко прийняти інакшість природи чужого.

Література

1. Кон И. С. Пол и гендер. Заметки о терминах [Электр. ресурс]. Режим доступа : <http://sexology.narod.ru/publ037.html>

2. Пазюк М. Гомофобія на ринку праці в Україні / М. Пазюк // Гендерний журнал «Я»: Гендер і гроші. Макроекономічний вимір гендерної рівності . – 2017. – № 1 (42). – С. 27-29.

3. Шевцова І. І. Професійна спрямованість молодих чоловіків і жінок / І. І. Шевцова // Гендерна політика очима української молоді: матер. підсумк. конф. X Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків,

30 листопада 2016 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. –
Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – С.259-270.

ГЕНДЕРНОЧУТЛИВИЙ ПІДХІД ДО ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Горбатько А.

Наук. керівн. : д-р пед. наук, проф. **Рассказова О. І.**

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Постановка проблеми. Події останніх років створили об'єктивні підстави для усвідомлення цінності кожної особистості, її ролі у суспільних, а також історичних та політичних змінах у країні. Разом з цим, стала очевидною важливість соціально-психологічної підтримки, соціально-педагогічного супроводу і загального соціального захисту як окремих людей, так і певних соціальних груп у часи суспільних трансформацій. Це все стає новим завданням психолого-педагогічних та соціальних сфер допомоги, які повинні займатись проблемами жертв військового конфлікту та допомагати постраждалим пристосуватись до нових, незвичних життєвих умов і пережити стрес, викликаний військовими подіями.

На сьогоднішній з'явилась гостра необхідність працювати з новою соціальною категорією громадян – вимушеними переселенцями з зони антитерористичних операцій.

Особливо вразливою верствою населення стали сім'ї та діти, котрі були вимушені змінити місце проживання та отримали соціальний статус «переселенці»; жінки та сім'ї, члени яких загинули або були поранені під час воєнних дій, зокрема вдови, які залишилися єдиними годувальницями

у родині. Навіть якщо родина переїхала на нове місце проживання у своєму повному складі, дуже часто, через пережитий стрес, батьки не можуть приділити певну увагу вихованню дитини.

Постановка проблеми. Психологічні, соціально-педагогічні та соціальні проблеми сімей вимушених переселенців мають комплексний характер, основу якого становить важка психологічна травма, котра спричиняє необхідності адаптації особистості до нових умов життя та контактування з іншим, незвичним для них, середовищем на засадах гендерночутливого підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, що входять у коло досліджуваної проблеми та забезпечують обґрунтування гендерночутливого підходу до соціально-педагогічного супроводу сімей вимушених переселенців присвячена низка публікацій науковців у галузі педагогіки, психології, медицини та соціальних наук.

Великий внесок у вивчення сутності та видів міграційних переміщень внесли демографи, економісти і фахівці в сфері географії. Велика кількість публікацій присвячено процесу адаптації переселенців і їх інтеграції на новому місці проживання. Гендерночутливий підхід у роботі працівників соціальної сфери розробляється В. Анголенко, О. Белоліпцевою, Ю. Дьоміною, Т. Ісаєвою, Ю. Лисенко, О. Рассказовою, І. Цибуліною та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність досить значної низки наукових публікацій щодо даної проблеми, дослідження вчених були сфокусовані виключно на розробці традиційних підходів до роботи з мігрантами та переселенцями, при чому, більше уваги надавалося соціальному супроводу саме жінок. Досить мало уваги вченими приділено проблемі подолання психосоціальних та інших наслідків стресової ситуації членів родини: як жінок, так і чоловіків, що саме і служить поштовхом для вимушеного переселення, засобами соціальної роботи, зокрема соціально-педагогічного супроводу.

Мета статті полягає в обґрунтуванні гендерночутливого підходу до здійснення соціально-педагогічного супроводу сімей вимушених переселенців, оснований на дослідженні гендерних особливостей у

сприйнятті стресових і важких життєвих ситуацій, у профілактиці та подоланні соціальних відхилень як у чоловіків, так і у жінок через роботу з неконструктивними гендерними стереотипами; у вивченні можливостей реалізації за допомогою цього підходу превенції десоціалізації та дезадаптації переселенців у новому середовищі, що викликано розривом звичних і стійких соціальних зв'язків особистості.

Під час проведення педагогічного дослідження використовувалися такі **методи** та інструменти для діагностування: спостереження за поведінкою членів сімей, бесіди, опитувальник, що визначає схильність до розвитку стресу (по Т.А. Немцінову і Тейлору), тест «СР-45» для виявлення вміння пристосовуватися до стресових факторів, рівня депресивності та можливої агресивності особистості; анкетування за авторськими анкетами для сімей вимушених переселенців для гендерної диференціації їхньої соціальної компетентності, емоційного фону, рівня соціалізації та адаптації до нових умов життя; аналіз документації соціальних служб по роботі з людьми даної категорії, проведеним соціально-педагогічним заходам; диференційована бесіда з батьками та дітьми; аналіз документів (вивчення планів та звітів по роботі працівників соціально-психологічної служби тощо).

Вибірка. У дослідженні брали участь 10 сімей вимушених переселенців і їх члени, у віці від 10 до 50 років, серед яких було 12 дітей та підлітків, вік яких складав 10-17 років та 20 дорослих людей, віком від 30 до 50 років. Серед досліджуваних дітей та підлітків – 7 хлопців (60%) та 5 дівчат (40%). Дослідження проводилося у Харківському центрі допомоги біженцям та вимушеним переселенцям, нами виділені основні причини, що ускладнюють адаптацію вимушених мігрантів в Харківській області.

Виклад основного матеріалу. За даними дослідження, що було проведено в Харківському центрі допомоги біженцям та вимушеним переселенцям, нами виділені основні причини, що ускладнюють адаптацію вимушених мігрантів в Харківській області.

Для вивчення та оцінки ціннісно-мотиваційної спрямованості респондентів, ми використовували опитувальник, що визначає схильність до розвитку стресу (по Т.А. Немцінову і Тейлору). 30 % досліджуваних незалежно від статевої приналежності продемонстрували високий рівень

даного показника, для якого характерні високі навички регуляції власної поведінки, контролю своїх емоцій та абстрагування від стресових чинників в умовах важкої або стресової життєвої ситуації; також були визначені чітко сформовані ціннісні та мотиваційні пріоритети щодо вимушеного переселення із зони воєнних дій. 55% респонденток та респондентів продемонстрували середній рівень, який характеризують відсутністю чітких уявлень про сформованість власного життя, спрямованого на збереження свого здоров'я та здоров'я своєї родини або оточуючих людей; опитувані недостатньо контролювали свій емоційний стан та були схильні до стресових впливів. Низький рівень продемонстрували 15% опитуваних, при цьому в респондентів було повністю відсутнє розуміння про своє подальше життя, опитувані практично не контролювали себе, навички правильного контролю своїх емоцій та боротьби із депресивними станами також були майже відсутні. Відзначимо, що ці усереднені дані корелюють з даними гендерного розподілу респондентів. Тобто за схильністю до розвитку стресу немає статистично значущої різниці між респондентками та респондентами, які були вимушено переселені із зони АТО.

Для уточнення необхідності гендерночутливого підходу до здійснення соціально-педагогічного супроводу сімей вимушених переселенців, було проведено анкетування за авторськими анкетами для сімей вимушених переселенців для гендерної диференціації їхньої соціальної компетентності в оцінці наявних проблем, емоційного фону, рівня соціалізації та адаптації до нових умов життя тощо.

Приблизно кожен шостий респондент був не впевнений в своєму майбутньому і не розумів, які труднощі можуть очікувати його сім'ю в подальшому. Проблеми злочинності, затримки виплати заробітної плати та допомог, екологічна проблема як фактори стримування соціальної адаптації виявилися не достатньо актуальними для Харківської області. При чому, серед жінок найбільш значущими виявилися такі проблеми як соціальна інфраструктура, проблема працевлаштування, житло та майбутнє дітей, а чоловіків цікавили питання нестабільності, затримки заробітної плати, перспектив подальшого розвитку та того ж самого працевлаштування, яка стала пріоритетною разом із майбутнім дітей. Тобто, можна відмітити, що жінки більше піклуються про питання, більш

важливі для усієї сім'ї, в той час як чоловіки замислюються не тільки про благополуччя усіх членів родини, але й про свій власний розвиток.

Таким чином, вивчаючи особливості міграційних процесів, неможливо обійтися без урахування гендерної складової, яку покладено в основу соціальної стратифікації суспільства в цілому, і стратифікації мігруючих груп. Таке ж значення в міграційних процесах має гендерна стереотипізація і гендерночутливий підхід. У цілому, будемо розглядати соціально-педагогічний супровід сімей вимушених переселенців як систему заходів, спрямованих на допомогу і підтримку вимушених переселенців, які зіткнулися з непередбаченими і досить складними життєвими обставинами, які можна характеризувати як стресові фактори і збудники можливих соціально-педагогічних, психологічних і медичних розладів.

Гендерночутливий підхід до соціально-педагогічного супроводу сімей вимушених переселенців при цьому розглянемо як, на нашу думку, єдино правильну методологічну основу роботи не тільки з сім'ями переселенців, а й в принципі в соціальній сфері. З точки зору розвитку методів соціальної роботи з населенням, даний підхід зможе охоплювати конкретні особливості і чинники, які притаманні як чоловікам, так і жінкам, розділяючи їх, що дасть можливість вирішувати проблему поступово і по окремим її частинам, а не вдаватися до гендерні стереотипи, узагальнюючи їх характеристики.

На нашу думку, подальші дослідження порушеної проблематики слід зосередити на питаннях інтеграції гендерного підходу в соціологічні дослідження, що є важливим елементом вибудовування політики гендерної рівності і, відповідно, затвердження її на просторах будь-якої держави, особливо за умови розгортання на її території військового конфлікту.

Література

1. Хазова С. А. Пол, гендер и совладание с трудностями / С. А. Хазова. // Гендерные основания механизмов и профилактики девиантного поведения личности и малых групп в XXI веке: Материалы международного симпозиума, Кострома, 27–28 октября 2005 г. / Отв. ред.

Н.П. Фетискин, А.Л. Журавлев. – М. – Кострома: КГУ им. Н .А. Некрасова, 2005. – С. 393–395

2. Гендерночутливий підхід у роботі з вразливими верствами населення у соціально-правовій сфері: навч.-метод. посіб. / Упор. Анголенко В. В., Белоліпцева О.В, Грошова О. В. та ін.; за заг. ред. Т. В. Отрошко. – Х. : ХГПА, 2017. – 78 с.

ГЕНДЕРМЕЙНСТРИМІНГ У МІСТОПЛАНУВАННІ (НА ПРИКЛАДІ ARCHOUSE ХНУМГ ІМ. О.М.БЕКЕТОВА)

Груздова М. М., Колєснікова Т. М.

Наук. керівн. : канд. філос. наук, доц. **Фесенко Г. Г**
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова

Відповідно до концепції сталого розвитку міст, архітектурне середовище має бути таким, щоб забезпечувати комфортне буття усіх містян із дотриманням принципів просторової справедливості [1]. У зв'язку з цим виникають й гендерні дискусії про облаштування «життєвих просторів», з точки зору можливостей реалізації «прав на місто» мешканцями та мешканками. Зокрема, мова йде про дотримання принципів гендерної рівності у створюваних міських локаціях [2-3]. У фокусі уваги дослідників перебувають суттєві для розуміння гендерного простору міст аспекти, передусім, – це форми фемінної/маскуліної суб'єктності в сучасному мегаполісі, тенденції їх розвитку.

На теперішній час залишається недостатньо дослідженим питання представлення різноманітного просторового досвіду жінок і чоловіків у місті. Мова йде про простір локації, про розуміння міста через способи присутності у місті. До тепер залишаються невирішеними питання комплексу гендерно чутливих засобів в архітектурі.

Метою даного дослідження є гендерний аналіз урбан-простору міської локації Харкова (архітектурно-художніх майстерень Archouse ХНУМГ ім. О.М.Бекетова). Для досягнення поставленої мети пропонується розв'язати наступні **завдання**: по-перше, окреслити можливі «координати мобільності» студентства по маршруту навколо Archouse; по-

друге, виконати до-проектні гендерні обстеження для здійснення міських проектів ре-конструкції локації навколо Archouse.

Методологічним підґрунтям дослідження є гендерний мейнстримінг, що є інструментом політики рівності [4]. Він не зосереджується на жінках як на єдиній цільовій групі, а спрямовує увагу на стосунки між статями та різними ситуаціями як жінок, так і чоловіків. Процес не розглядає питання гендеру ізольованим шляхом, а в його взаємних відносинах з іншими соціальними, демографічними та культурними особливостями. У міському плануванні гендерна інтеграція означає, що протягом усього процесу планування будуть враховуватись різноманітні повсякденні ситуації та інтереси майбутніх користувачів. Необхідно бути чутливим до різних способів життя, поважати та звертати на них увагу необхідно забезпечити їм простір та їхні потреби на всіх етапах життя, щоб розвивати міста, де життя дійсно «варте того, щоб жити».

Гендерні інтерпретації міста утворюють концептуальну платформу для ревіталізації життєвих просторів [5]. З розвитком феміністської теорії в урбаністиці звертається увага на простір, «зайнятий» тілом, й перцепції від цього простору. У міських локаціях людські враження й свідомість набувають просторових форм і позначаються як «втілений простір» (embodied space). Оскільки у містах втілені різноманітні досвіди, необхідні й їх інтерпретації, у яких місто постає своєрідним «продуктом» взаємодії двох рівнів міського простору: архітектурно-просторового і антропологічного (спільнота, яка користується міськими територіями і надає їм сенсу). Урбаністи визначають місто, як місце мобільності у вигляді потоку повсякденних практик, як «місце, яке практикується» [6-8].

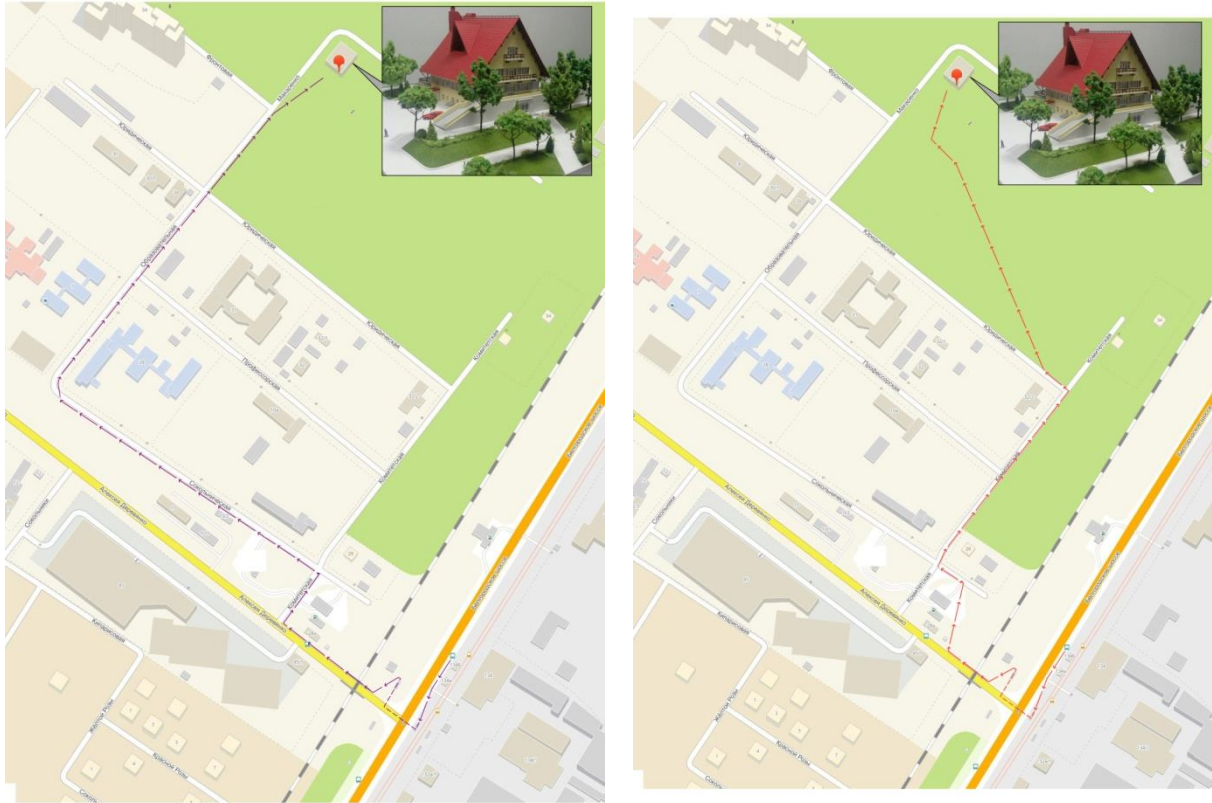
Досліджуваний об'єкт (локація архітектурно-художніх майстерень ХНУМГ ім. О. М. Бекетова) має особливе значення для студентів-архітекторів, але шлях до нього стає складним випробовуванням для студенток. Вони відмічають не комфортність маршруту від зупинки громадського транспорту («Сокільники») до майстерень. Зокрема : *«від зупинки нам необхідно перейти на протилежну сторону Білгородського шосе. Наземного переходу немає, тому йдемо підземним. Тут розпочинаються наші «пригоди». Перехіде неосвітленим, розмальований картинками, графіті (подеколи непристойного змісту). Сходи є*

небезпечними, непристосованими для маломобільних груп населення (є пандус, але дуже крутий). Металеві сходинки у зимовий період засипає снігом і вони стають дуже слизькими. Комунальні служби не прибирають замети, тому спуститися можна лише вузькою доріжкою, що проклали люди. У переході облаштовані каналізаційні стоки зі зламаними решітками, які де-не-де замінені дерев'яними дошками, які є ненадійними й руйнуються від вологи»

Існує два основні шляхи, якими студентство може дістатися місця призначення, один з них - по вулиці Дерев'янка, далі – місток через колії дитячої залізниці («дуже вузький і незручний для проходу більш-менш великої групи людей»), вулиці Комітетській («перешкода на нашому шляху – автозаправка, бо в'їзд заправки ми повинні перетинати за відсутності пішохідного переходу, що є небезпечним»), вулиці Сокільницькій («вулиця невелика, а потік автомобілів, що рухаються у напрямку авторської школи Бойко, розташованої на розі вулиці, досить інтенсивний»), вулиці Освітрянській («виходимо на «фінішну пряму», АЛЕ, рухаючись у напрямку Архаусу ми маємо перейти ще два перехрестя, жодне з яких не обладнане пішохідним переходом. А через відсутність тротуарів або їх непридатний стан (взимку – снігові замети, влітку – трав'яні зарості) увесь час, починаючи з автозаправки, ми вимушені йти проїзною частиною на свій страх і ризик») – рис. 1.а. Другий варіант пішохідного маршруту – «перед автозаправкою повертаємо на протоптану людьми стежку. Цей відрізок шляху є безпечнішим, бо ми минаємо проїзну частину. Але, враховуючи те, що дорога ґрунтова, в дощовий період нею користуватись неможливо. Далі рухаємося вулицею Комітетською, потім звертаємо на ще один природний шлях, що проходить через лісопосадку. Небезпеку тут становлять бездомні собаки» – рис. 1.б.

Також було проаналізовано й зворотній шлях від майстерень до зупинки громадського транспорту: «іноді повертатися доводиться у вечірній час, що викликає досить сильний стрес, бо йдемо неосвітленими шляхами. Жінки та дівчата (але не тільки) відчують страх і загрозу різних видів сексуального насильства в таких місцях: від домагань до нападів, включаючи зґвалтування та феміцид (вбивство жінки)». Щоб оминати підземний перехід, необхідно перейти на інший бік вулиці

Дерев'янка : «зробити це можна через пішохідний перехід. Зважаючи на те, що він нерегульований, водії просто не зупиняються, навіть якщо бачать, що людина хоче перейти дорогу».

а б
Рис. 1. Схема пішої мобільності за маршрутом
«Зупинка громадського транспорту - ARCHOUSE»

Результати гендерного моніторингу локації ARCHOUSE можна використати при реконструкції даної локації. Гендерно чутливе проектування може значно поліпшити якість облаштування міського простору. Гендермейнстримінг у міському плануванні вимагає протягом усього процесу планування враховувати різноманітні життєві ситуації та інтереси користувачів. Щоб високоякісно розробляти міські плани, розвивати відкриті простори необхідно враховувати різноманітні потреби містян. Гендерний вимір архітектури міста актуалізує питання інклюзії та поваги до суб'єктного розмаїття, особливих практик. Це дозволяє

оцінювати існуючі міські ландшафти через їх потенційні можливості (або обмеження) для виявлення суб'єктності мешканців(нок).

Проведені урбаністичні польові дослідження засвідчили, що архітектурно-просторові рішення міського локації ARCHOUSE потребують корекції, а саме:

- встановлення ширококутних дзеркал і додаткового освітлення в місцях, що викликають тривогу. Це зробить локацію світлішою і дасть змогу відійти на безпечну відстань, щоб уникнути відчутної небезпеки.
- звернути увагу на природні пішохідні найкоротші шляхи під час проектування громадських будівель, парків, зупинок громадського транспорту та інших об'єктів, важливих для всіх;
- застосовувати засоби для «заспокоєння» автомобільного руху;
- на тротуарах необхідно прибирати рослинність (у літній період) та снігові замети (у зимовий);
- в пішохідних зонах потрібно встановлювати покриття, що запобігає ковзанню.

Література

1. Фесенко Г. «Мистецтво жити» у місті: філософсько-антропологічні аспекти проектування культурного простору / Г. Фесенко // Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ. – Вип. 26. Сер. Філософія. – Дрогобич: ДДПУ імені Івана Франка, 2012. – С.140-151.

3. Фесенко Г. Г. Філософія міста у гендерній інтерпретації просторів [Електр. ресурс] / Г. Г. Фесенко // Людинознавчі студії: зб. наук. праць Дрогоб. держ. пед.ун-ту. – Дрогобич: ДДПУ імені Івана Франка, 2014. – Вип. 30. – С. 56 – 68. – Режим доступу: http://ddpu.drohobych.net/filos_lud/wpcontent/uploads/2016/04/2014_7.pdf

4. Фесенко Г. Г. Гендерно-чутливі локації в урбанізованому просторі [Електр. ресурс] / Г. Г. Фесенко // Гендерний журнал «Я». – 2015. – № 2 (38). – С. 4 – 6. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/43802/>.

5. Gender Mainstreaming in Urban Development / R. Chestnutt, K. Ganssaue, B.Willecke etc.; Women's Advisory Committee of the Senate

Department for Urban Development. – Berlin: Kulturbuch-Verlag GmbH, 2011. – 78 pp.

6. Бібік Н.В. «Гендерні окуляри» для урбаністів [Електр. ресурс] / Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я : матер. IV міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 21 - 22 квітня 2015 р.). – Харків: ХНМУ, 2015. – С.41-42. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/43801/1/Bibik%20N.Fesesnko%20G.%20Fesenko%20T.pdf>

7. Fesenko T. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example of Kharkiv city, Ukraine) / Т. Fesenko, G. Fesenko, N. Bibik // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2017. – Vol.3. – Iss. 2 (87). – P. 25-33.

8. Фесенко Г. Урбан-антропологічний дискурс філософії безпеки / Г. Фесенко // Гілея : наук. вісн. – К. : Вид-во «Гілея», 2015. – Вип. 92 (№1). – С. 166 –170.

9. Фесенко Г. Г. Гендерний аудит як практика сталого розвитку міст [Електр. ресурс] / Г. Г. Фесенко // Гендерна політика міст: історія і сучасність Вип. 4 : наук. зб. : матер. III міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 р. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – Вип. 4. – С. 234 – 237. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/40342/>.

ПСИХОЛОГІЧНА РЕСУРСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК ПОХИЛОГО ВІКУ

Домешкіна В. В.

Наук. керівн. : канд. психол. наук, доц. **Греса Н. В.**

Харківський національний університет внутрішніх справ

Переживання періоду пізньої зрілості та наближення старості можна певним чином розглядати як складну життєву ситуацію, оскільки наближення відповідних фізіологічних, психічних, соціальних та інших змін потребує від людини, як найменш, суттєвої перебудови базових стратегій поведінки, системи ставлень до себе та оточуючого світу. Деструктивне ставлення до старості, що наближається, нездатність використовувати ефективні стратегії переживання цієї складної життєвої ситуації та розв'язувати пов'язані з нею проблеми є найважливішими причинами погіршення якості та скорочення тривалості життя людей похилого віку [1, с.15].

Під поняттями «подолання стресу» і «копінг-поведінка» розуміються різноманітні форми активності людини, що охоплюють усі види взаємодії суб'єкта із завданнями і проблемами зовнішнього або внутрішнього плану. Подолання вступає в дію не тільки в тих випадках, коли складність завдання перевищує можливості звичних реакцій, робить недостатнім нормативне пристосування, вимагає нових ресурсів, але й при необхідності змінити поведінку у важких життєвих ситуаціях, при хронічному впливі стресорів і негативних повсякденних подіях. «Копінг» - це індивідуальний спосіб взаємодії із ситуацією відповідно до її власної логіки, значущості в

житті людини і її психологічних можливостей. Психологічне призначення копінгу полягає в тому, щоб якнайкраще адаптувати людину до вимог ситуації, даючи можливість опанувати її, послабити або пом'якшити ці вимоги, намагатися уникнути або звикнути до них і таким чином погасити стресову дію ситуації [2, с.24].

Ресурсний підхід акцентує на тому, що існує процес «розподілу ресурсів», який пояснює той факт, що окремим людям вдається зберігати здоров'я й адаптуватися незважаючи на різні життєві обставини. Ресурсні теорії припускають, що існує певний комплекс ключових ресурсів, які «управляють» чи спрямовують загальний фонд ресурсів. Тобто «ключовий ресурс» – це головний засіб, що контролює й організує розподіл інших ресурсів[3, с.73]. С. Хобфолл називає ресурсами те, що є цінним для людини та допомагає їй адаптуватися до стресових ситуацій. Він поділяє їх на зовнішні – соціальні та внутрішні – «душевні» (психологічні). Втрата зовнішніх та/або внутрішніх ресурсів переживається людиною як суб'єктивне неблагополуччя і стан психологічного стресу [4, с.311].

Оскільки сенс подолання полягає в забезпеченні психологічної адаптації до ситуації, вирішенні проблеми або відновленні психологічного благополуччя, важливо зрозуміти, наскільки копінг – стратегії цим процесам сприяють. Ідея про те, що копінг позитивно впливає на особистість, зв'язується з підкресленою роллю позитивного переконання людини в підтримці і збереженні власного тілесного та психічного здоров'я. Тобто, можна говорити про те, що психологічні ресурси особистості безперечно пов'язані з вибором копінг-стратегій людини, так як завдяки ним особа може долати різні життєві негативні ситуації.

Метою дослідження було виявлення взаємозв'язків копінг-поведінки та психологічної ресурсності особистості чоловіків та жінок похилого віку.

Організація дослідження. У дослідженні приймали участь жінки та чоловіки похилого віку м. Новомосковська, Дніпропетровської області, загалом 48 чоловік. Для вирішення поставлених в дослідженні завдань нами використовувалися наступні методики: Опитувальник «Копінг механізми» Е. Хайма та опитувальник психологічної ресурсності особистості О. Штепа.

Порівняльний аналіз показав, що жінкам похилого віку важлива допомога іншим, творчість, прагнення до мудрості, робота над собою, знання власних психологічних ресурсів, вміння оновлювати власні ресурси. Жінки надають перевагу мудрості, до якої вони прагнуть та неспішно намагаються зрозуміти сенс життя. Вони також бажають допомагати іншим, проявляючи про них турботу та доброзичливість, завжди намагаються знайти творче рішення будь-якої проблеми. Знають свої сильні та слабкі психологічні сторони.

А ось чоловіки похилого віку надають перевагу впевненості в собі та успіху. Саме впевненість у собі являється основою успіху, імунітет проти депресії. Впевненій у собі людині насамперед властива свобода, незалежність, унікальність. Їм притаманне бажання бути успішними, а як що навпаки – це може привести до розчарування.

Далі нами було проведено аналіз когнітивних, поведінкових та емоційних копінг-стратегій чоловіків та жінок похилого віку. Порівняльний аналіз свідчить про те, що у жінок похилого віку домінують наступні копінг-стратегії: альтруїзм (допомагають людям та забувають про власні складні ситуації), співпраця (намагаються використовувати співпрацю з значними для них людьми, щоб подолати труднощі), звернення (здійснюють пошук людей, спроможних їм допомогти). А чоловіки надають перевагу використанню таких копінг-стратегій: відволікання (займаються улюбленою справою, щоб забути про реальну проблему), компенсація (прагнуть відвернутися і розслабитися за допомогою алкоголю, заспокійливих засобів, смачної їжі і тому подібне) та конструктивна активність (щоб пережити ці труднощі, вони беруться за здійснення своєї давньої мрії – їдуть подорожувати, записуються на курси іноземної мови та інше).

Отримані за допомогою кореляційного взаємозв'язку результати говорять про наявність позитивної кореляції між шкалою ресурсності «успіх» та відносно продуктивними емоційними копінг-стратегіями ($r=0,51$; $p\leq 0,01$) у жінок похилого віку. Такі результати свідчать, що при зростанні успіху підвищуються відносно продуктивні емоційні копінг-стратегії. Впевненість в собі, задоволеність своїми зовнішніми даними та якостями характеру, адекватна самооцінка сприяють розвитку відносно

продуктивним емоційним копінг-стратегіям у жінок, а саме таким як – емоційне розвантаження та пасивна кооперація.

Також було виявлено позитивно значимий кореляційний зв'язок між шкалою ресурсності «творчість» та відносно продуктивними когнітивними копінг-стратегіями ($r=0,52$; $p\leq 0,01$). Діяльність жінок похилого віку спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей, які сприяють розвитку таких якостей особистості як відносність, релігійність, надання сенсу. Наступний позитивно значимий кореляційний зв'язок був виявлений між шкалою ресурсності «відповідальність» з непродуктивними когнітивними копінг-стратегіями ($r=0,42$; $p\leq 0,05$) та відносно продуктивними емоційними копінг-стратегіями ($r=0,47$; $p\leq 0,05$). Тобто, наявність відповідальності у жінок похилого віку сприяє домінуванню таких копінг-механізмів як: ігнорування, смиренність, дисиміляцію, розгубленість, емоційне розвантаження та пасивна кооперація.

Отримані за допомогою кореляційного взаємозв'язку результати говорять про наявність позитивної кореляції між відносно продуктивними поведінковими копінг-механізмами та шкалами ресурсності «знання власних психологічних ресурсів» ($r=0,46$; $p\leq 0,05$), «вміння використовувати власні ресурси» ($r=0,45$; $p\leq 0,05$) у чоловіків похилого віку. Знання власних психологічних ресурсів та вміння використовувати власні ресурси підвищують у чоловіків похилого віку використання таких копінг-механізмів як відволікання, компенсація та конструктивна активність.

Наступний позитивний кореляційний взаємозв'язок спостерігається між непродуктивними когнітивними копінг-механізмами та шкалами ресурсності «успіх» ($r=0,4$; $p\leq 0,05$) і «вміння використовувати власні ресурси» ($r=0,43$; $p\leq 0,05$). Успіх і вміння використовувати власні ресурси збільшують у чоловіків домінування наступних копінг-механізмів: ігнорування, смиренність, дисиміляцію, розгубленість.

Спостерігається ще один позитивний кореляційний взаємозв'язок між продуктивними когнітивними копінг-механізмами та шкалами ресурсності «доброта до людей» ($r=0,4$; $p\leq 0,05$), «вміння оновлювати власні ресурси» ($r=0,4$; $p\leq 0,05$). Проблемний аналіз та установка власної

діяльності – все це позитивно впливає на розвиток у чоловіків похилого віку вміння оновлювати власні ресурси та підтримувати доброту до людей.

Отримані результати дослідження взаємозв'язків копінг-поведінки та психологічної ресурсності особистості чоловіків та жінок похилого віку дозволяють зробити **наступні висновки**:

1. Жінкам похилого віку властиво використовувати при подоланні складних життєвих ситуацій такі копінг-стратегії як альтруїзм, співпраця та звернення. Психологічними ресурсами в групі жінок виступають наступні: допомога іншим, творчість, прагнення до мудрості, робота над собою, знання власних психологічних ресурсів та вміння оновлювати власні ресурси.

Впевненість в собі, задоволеність своїми зовнішніми даними та якостями характеру, адекватна самооцінка жінок похилого віку сприяють розвитку відносно продуктивних емоційних копінг-стратегій, а саме таких як – емоційне розвантаження та пасивна кооперація. Також діяльність жінок похилого віку, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей розвиває такі якості особистості як відносність, релігійність, надання сенсу. Наявність відповідальності у жінок похилого віку сприяє домінуванню таких копінг-механізмів як: ігнорування, смиренність, дисиміляцію, розгубленість, емоційне розвантаження та пасивна кооперація.

2. Чоловіки похилого віку використовують такі копінг-стратегії як відволікання, компенсація та конструктивна активність, а психологічними ресурсами для них є впевненості в собі та успіх.

Також у чоловіків похилого віку знання власних психологічних ресурсів та вміння використовувати власні ресурси підвищують використання таких копінг-механізмів як відволікання, компенсація та конструктивна активність. Успіх і вміння використовувати власні ресурси збільшують домінування наступних копінг-механізмів: ігнорування, смиренність, дисиміляцію. Проблемний аналіз та установка власної діяльності – все це позитивно впливає на розвиток вміння оновлювати власні ресурси та проявляти доброту до людей.

Література

1. Коцарь А. Стратегії копінг поведінки та психологічна готовність осіб віку пізньої зрілості до прийняття вікових змін / А. В. Коцарь // Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. – 2015. – № 1150. Вип. 57. – С. 15-20.
2. Родіна Н. В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання : дис. ... доктора психол.наук : 19.00.01 / Н. В. Родіна. – К., 2013.– 477 с.
3. Гуляс І. А. Копінг-стратегії у контексті життєвих досягнень особистості / І. А. Гуляс // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (20). – 2015. – Iss. 40,. – P. 72-75.
4. Штепа О. Особливості психологічної ресурсності осіб зрілого віку / О. Штепа // Вісник Львівського університету. Сер. Філософські науки. – 2012. – №15, – С.310-317.

ГЕНДЕРНИЙ АУДИТ ПРОСТОРУ МОБІЛЬНОСТІ МІСТА

Дорогавцев Д. О., Борис М. А.

Наук. керівн. : канд. філос. наук, доц. **Фесенко Г. Г**
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова

У сучасній урбаністиці зазначається, що міський простір має бути таким, що не тільки не шкодить фізичному, психічному, соціальному здоров'ю, а й забезпечує рівні можливості для всіх членів міської громади, незалежно від їх віку, статі, сімейного, майнового стану і т. ін. [1]. Сьогодні увага прикута до просторових бар'єрів, зокрема у свободі пересування громадським транспортом чи під пішого руху міста (жінки частіше користуються громадським транспортом або подорожують з дитиною в дитячому візочку) [2].

Актуальність теми роботи зумовлена потребою вдосконалювати науково-обґрунтовану методичну основу дослідження з урахуванням гендерних індикаторів простору мобільності міст. Актуальним для українських міст є і завдання: створювати безпечне середовище для всіх, розвивати доступний транспорт.

У центрі уваги мають бути визначені міські райони, де жінки переживають почуття незахищеності/небезпечності у різний час доби (неосвітлені вулиці; «бар'єри» пішого маршруту і т. ін.) [3-4]. Почуття небезпеки виникає у жінок і тоді, коли їм доводиться пересуватися з маленькими дітьми, використовувати ненадійні маршрути, очікувати громадський транспорт в незахищених місцях в ранні години доби. Такі локації роблять жінок вразливими і незахищеними. (Гендерно обумовлене насильство може також відбуватися на стоянці громадського транспорту у вигляді дискримінаційних повідомлень графіті) [5-6].

Світовий досвід підвищення якості території та якості життя населення сучасного міста свідчить про актуальність безбар'єрного підходу, як до проектування громадських просторів, так і транспортної інфраструктури. Зокрема, мова йде про те, що мало мобільним пасажиром, в тому числі з дитячими візками, повинні бути створені умови для посадки в громадський транспорт без сторонньої допомоги, так само як і висадки з нього. Важко не помітити, що в українських містах при вході до автобуса, тролейбуса або трамвайного вагона старих моделей доводиться долати дві-три сходинки, вузькі двері та поручень посеред дверного прорізу. Багатьом цей поручень просто необхідний, але пасажиром з дитячими візками він заважає потрапити до салону. З урахуванням цього міста оновлюють тролейбусний та автобусний парк з низьким рівнем підлоги, що полегшує користування громадським транспортом, втім його частка залишається недостатньою [7].

Крім того, інфраструктура метрополітену також не є дружньою до жінки. Незважаючи на те, що у Державних будівельних нормах (ДБН В.2.2-17:2006 «Доступність будівель і споруд для маломобільних груп населення») передбачено обладнання станцій метрополітену (в одному з вестибюлів) вантажно-пасажирського ліфту для транспортування мало мобільних пасажирів, київський та харківський метрополітен функціонує без ліфтових підйомників. Проведені авторами дослідження візуальні спостереження, виявили наступні гендерно чутливі бар'єри. У входах-виходах станцій метрополітену, переходах між станціями деякі сходи обладнані швелерами (двома рейками з П-подібним профілем), проте користуватися ними дуже незручно. Відстань між покладеними поперек сходинок «рейками» може бути більше або менше відповідних розмірів, зокрема, дитячих візків. Також на багатьох станціях метрополітену несподівана перешкода у вигляді вузького турнікета може виникнути не лише на вході, а й на виході зі станції. Крім того, в підземних пішохідних переходах, у тому числі й пов'язаних з вестибюлями станцій метрополітену, практично у всіх містах пострадянського простору облаштовуються по всій ширині проходу ґратки зливоприймачів. Їх конструкція викликає нарікання жінок, які носять взуття на високих

витончених підборах, і становить небезпеку через можливе потрапляння підборів в щілини таких ґраток зливу приймачів [2].

У результаті проекту «Полтава очима жінок» [7], коли 10 жінок здійснювали моніторинг міста на його безпеку та комфорт під час своїх повсякденних переміщень містом, було з'ясовані небезпеки міського простору для матерів, зокрема, з небезпекою дорожнього руху. Батьківські страхи за безпеку дитини у місті впливають на повсякденну мобільність матерів (у т.ч. супроводження дітей до школи та зі школи). У розмові з батьками, діти яких відвідують школу, часто можна почути, що «добре, що не треба дорогу переходити» або, навпаки, занепокоєння, що шлях дитини до школи проходить через нерегульований перехід. Так, «некомфортно переходити дорогу у місцях, де не оновили стерту розмітку, не встановлені знаки пішохідного переходу. Зони, де є пішохідний перехід, не регульований світлофором, майже не роблять перехід вулиці безпечнішим. Авто на великій швидкості проносяться по ним, навіть не пригальмовуючи. Пішоходів, що стоять перед пішохідним переходом, водії зрідка помічають. Через це є дуже багато тривоги під час переходу вулиці, а також за майбутнє, коли дитина почне ходити містом сама».

На дорогах біля дитячих садків та навчальних закладів має бути запроваджений інший/спеціальний швидкісний режим – обмежити рух транспорту з дозволеною швидкістю до 30 год/км, обладнати їх спеціальними попереджувальними дорожніми знаками, засобами примусового зниження швидкості (лежачими поліцейськими), магістральні – світлофорами на вимогу.

Відповідальні департаменти у різних містах України мають шукати рішення для вирішення таких проблем [8]. Втім є позитивний досвід міст України (наприклад, Івано-Франківська) у розбудові безпечних пішохід-центрованих на противагу автомобіле-центрованим міським просторам.

У світлі вище викладеного, слід зазначити, що нагальним завданням у створенні безпечних міст є проведення ефективного моніторингу міського середовища [9]. Мова йде про здійснення систематичного комплексного обстеження міських об'єктів/локацій та постійного спостереження за станом об'єкту, систематичне вимірювання гендерно чутливих параметрів об'єкту/територій.

Література

1. Бібік Н. В. Гендерні візії «здорового міста» (з досвіду участі Гендерного центру ХНУМГ імені О. М. Бекетова у проектах облаштування дитячих майданчиків Харкова) [Електр. ресурс] / Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я : матер. V міжн. наук.-практ. конф., 20 – 21 квітня 2017, Харків : зб. наук. праць / МОЗ України, Харк. обл. держ. адміністрація, Гол. упр. у справах сім'ї, молоді та спорту, Харк. нац. мед. ун-т. – Х. : ХНМУ, 2017. – С. 40 – 42. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/45951/1/%D0%91-%D0%A4.pdf>
2. Сосіпатов А. М., Дорогавцев Д. О. Дослідження світового досвіду створення належних умов надання транспортних послуг з урахуванням гендерних особливостей // Гендерна політика міст: історія і сучасність: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 6 – 7 жовтня 2015 р. / [редкол.: Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, З. О. Першай та ін.] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – Вип. 5. – С. 272 – 275.
3. Фесенко Г. Урбан-антропологічний дискурс філософії безпеки / Г. Фесенко // Гілея : наук. вісн. – К. : Вид-во «Гілея», 2015. – Вип. 92 (№1). – С. 166 – 170.
4. Fesenko T. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example of Kharkiv city, Ukraine) / T. Fesenko, G. Fesenko, N. Bibik // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2017. – Vol.3. – Iss. 2 (87). – P. 25-33.
5. Фесенко Г. Г. Філософія міста у гендерній інтерпретації просторів [Електр. ресурс] / Г. Г. Фесенко // Людинознавчі студії: зб. наук. праць Дрогоб. держ. пед.ун-ту. – Дрогобич: ДДПУ імені Івана Франка, 2014. – Вип. 30. – С. 56 – 68. – Режим доступу: http://ddpu.drohobych.net/filos_lud/wpcontent/uploads/2016/04/2014_7.pdf
6. Фесенко Г. Г. Гендерно-чутливі локації в урбанізованому просторі [Електр. ресурс] / Г. Г. Фесенко // Гендерний журнал «Я». – 2015. – № 2 (38). – С. 4 – 6. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/43802/>.

7. Місто як простір тривоги: матері говорять про Полтаву [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://kolo.news/category/suspilstvo/506>
8. Бібік Н.В. «Гендерні окуляри» для урбаністів [Електр. ресурс] / Н. В.Бібік, Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я : матер. IV міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 21 - 22 квітня 2015 р.). – Харків: ХНМУ, 2015. – С.41-42. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/43801/1/Bibik%20N.Fesesnko%20G.%20Fesenko%20T.pdf>
9. Фесенко Г. Г. Гендерний аудит як практика сталого розвитку міст [Електр. ресурс] / Г. Г. Фесенко // Гендерна політика міст: історія і сучасність Вип. 4 : наук. зб. : матер. III міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 р. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – Вип. 4. – С. 234 – 237. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/40342/>.

ПРАВО ЖІНОК ВИБИРАТИ ТА БУТИ ОБРАНИМИ ДО ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1906-1907 РР.

Єрьомін В. І.

Наук. керівн.: канд. іст. наук, доц. **Вороніна М. В.**

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Вивчення історії жіноцтва є одним з важливих напрямків історичної науки сучасності. Одним із актуальних питань гендерних студій у вітчизняній історіографії є правовий статус жінки та набуття нею громадянських прав та свобод на рівні з чоловіками. Нова загальнополітична й загальнонаукова ситуація змусила феміністок кінця ХХ – початку ХХІ ст. замислитись про те, як створити рівність можливостей, як зруйнувати ієрархії, створені патріархатом, «не міняючись місцями». Ці спроби не проходять дарма, враховуючи сучасні тенденції дослідження гендеру, або ж застосування даного наукового підходу у дослідженнях різних періодів різними дослідниками.

Територіальні рамки охоплюють територію колишньої Російської імперії, оскільки «Основні закони» Російської держави мають ареал поширення в межах кордонів 1900-1917 рр.

Хронологічні рамки – 1905-1907 роки (нижня межа обумовлена прийняттям «Основних законів», в т. ч. про вибори до Державної Думи, верхня т. зв. «третьочервневим переворотом», або ж виданням Маніфесту Миколи II відносно виборів до III Державної думи).

Історіографія: Історіографічний доробокзарубіжних дослідників, які торкаються гендеру колосальний. Що ж стосується проблематики суто жіночого права у Російській імперії, то тут цікавими і водночас корисними можуть слугувати праці російських дослідників. Українські вчені-

історики/ні також створили певні напрацювання та теоретичну базу для вирішення таких проблем як «жінка і суспільство», «жінка і політика». Різноманітні аспекти даної проблеми досліджували О. Маманчук-Рибак, Б. Савчук, І. Книш, С. Лукаш, М. Дядюк, Л. Смоляр та ін. У колективній монографії «Жіночі студії в Україні: Жінки в історії та сьогодні» під редакцією Л. О.Смоляр розкриваються особливості політичного та соціального статусу жінок. Першими узагальнюючими науково-історичними працями, що присвячені аспектам суспільної та політичної діяльності українок були дослідження М. Богачевської-Хомяк. Позаякії колосальний науковий доробок дослідження гендеру багатоманітний, то ми користуємося лише деякими працями [1]. Слід сказати, що в контексті заявленої теми привертає увагу харківська дослідниця М. С. Вороніна, яка досить ґрунтовно і багатосторонньо показує правоздатність жінок Харківської губернії на фоні загальноросійського тодішнього законодавства та реалій суспільного життя, тобто юридично і фактично. Напрацювання Донченка [2] привертають увагу тією частиною, де вказано щодо надання прав жінкам обиратися і бути обраними до парламенту Фінляндії. Проведення в Україні якісних досліджень із застосуванням гендерного підходу засвідчують ряд відповідних конференцій, матеріали яких дають змогу бачити широку перспективу для їх продовження [3].

Виклад основного матеріалу. 19 серпня 1905 р. в Російській імперії було оголошено указ про скликання двопалатного парламенту. Його нижня палата йменувалася Державною думою, а вища – Державною радою. Під тиском загального страйку, спровокованого несприйняттям ідеї т. зв. «Булігінської думи», цар Микола II 30 жовтня видав Маніфест. Він гарантував проведення загальних виборів і дав громадськості основні демократичні свободи.

Поряд із широкою, можна говорити, демократичною платформою виборів, була «ображена сторона», яка становила хоча й меншість, проте вимагала зрівняння у виборчих правах – жінки.

Тому, коли в провідних країнах світу суфражизм був уже закономірно поширеним явищем, у Росії жінки разом із чоловіками прагнули отримати політичні права. Авторитетна російська дослідниця прав жінок П. Н. Аріян вважала, що головною відмінністю феміністського

руху (Фемінізм – науковий напрям і суспільний рух, метою якого є повна рівноправність чоловіків і жінок у всіх сферах життя) в Російській імперії від західного було те, що він не відокремлювався від чоловіків у цілому і, окрім того, – був ініційований саме чоловіками [2; с. 83].

У лютому 1905 року був організований Всеросійський союз рівноправності жінок (СРЖ), головною метою, якого була боротьба за політичне рівноправ'я жінок, і тому дослідники розглядають його як першу політичну організацію жінок [2; с. 83].

На території України працювало 9 відділень цього союзу: Катеринославське, Київське, Харківське, Херсонське, Олександрівське (Катеринославської губернії), Одеське, два Полтавських, Борковський (Полтавської губернії). З травня по жовтень 1905 року «рівноправки» (так називали прихильниць рівноправності в Російській імперії на початку ХХ ст.) почали масово подавати колективні жіночі заяви, звернення до з'їздів земських діячів з вимогою рівноправності [4; с. 46].

Під час підготовки до перших виборів до Державної Думи член Особливої Наради графа Дмитра Сольського «Щодо розробки додаткових до виборів до Державної Думи правил» член цієї Наради Олексій Ігнат'єв (колишній генерал-губернатор Київської губернії) за пропозицією свого брата, відомого дипломата та державного діяча Миколи Ігнат'єва, запропонував розглянути питання щодо надання жінкам права обирати членів Державної Думи [4; 46].

Але у «Височайшому Маніфесті імператора і самодержця Всеросійського, Царя Польського, Великого Князя Фінляндського і пр., і пр., і пр.» Миколи II від 17 жовтня 1905 року, в якому було обіцяно наділити правом голосу всіх громадян Російської імперії, тема виборчого права для жінок не була визначеною, але надії залишалися. Разом з тим, у прийнятих урядом «Порядку проведення виборів до Державної Думи» зазначалося, що «... забороняється брати участь у виборах: а) особам жіночої статі; б) особам, які молодші 25-ти років; в) військовослужбовцям; г) поліцейським чинам; д) особам, які засуджені; е) особам без громадянства» [4; 47]. І саме тут ми можемо спостерігати, що «Глубокое разочарование наступило 11 декабря 1905 года, когда правительство

провозгласило, что в выборах в новую Думу не будут принимать участия лица женского пола»[10; с. 57].

Поряд із тим, що жінки різних регіонів Російської імперії не отримали преференцій обиратися до Державної думи, як ми це спостерігали вище, кардинально інша ситуація мала у Фінляндії (як одного з таких регіонів). В рамках існуючого ладу початку ХХ ст. і приналежності в якості князівства до Російської імперії, вона стала одною з перших країн в Європі, де жінки отримали рівні з чоловіками виборчі права. Враховуючи активність жіночого руху у Фінляндії, Микола II під впливом своєї дружини прийняв рішення щодо дозволу участі жінок князівства у виборах до Сейму [4; с. 48]. Адміністративна реформа 1906 року закріпила за жінками право обиратись, і 16 березня 1907 року на виборах до парламенту вони отримали 19 з 200 депутатських місць. Фінляндія стала тією територією (як це не парадоксально, але в Російській імперії), де загальне виборче право жінок було реалізоване на практиці.

Таким чином, в історичному контексті так склалося, що політична діяльність вважалася переважно домінантою чоловіків. Жінці відводилася традиційна роль матері, берегині роду, хатньої робітниці, їхні майнові та громадянські права, в тому числі право обирати й бути обраними, були обмежені. Останнє ми можемо прослідкувати на правах жінок Російської імперії початку ХХ ст. під час виборів до Державних дум. Звісно жінки не збиралися миритися з таким становищем, а тому вимагали набуття громадянських прав та свобод на рівні з чоловіками. Результатом такої діяльності прихильниць рівноправності в Російській імперії початку ХХ ст. та представниць Всеросійського союзу рівноправності жінок (СРЖ), відділення якого були і на території України, було отримання виборчого права частиною жінок Фінляндії (складової Російської імперії) в березні 1917 р.

Література

1. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884-1939 / М. Богачевська-Хомяк. – К., 1995. – 424 с.

2. Донченко Ю. Жіноче виборче право в Європі: Історичний нарис до 100-річчя заснування виборчого права серед жінок Російської Імперії / Ю. Донченко, С. Смолянніков. // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2007. – С. 82-87.
3. Гендерна політика міст: історія і сучасність Вип. 4 : наук. зб. : матер. III міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 р. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – 257 с.
4. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / під ред. Ліліани Гентош, Оксани Кісь. Link Львів : ВНТЛ-Класика, 2003. – 251 с.
5. Лобко Н. В. До питання про виборчі права жінок в Російській імперії на початку XX ст. / Н. В. Лобко // Сумська старовина. – 2016. – № XLIX. – С. 43-49.
6. Вороніна М. С. Мешканки міст Харківської губернії: гендерна дискримінація та динаміка змін (1861 – 1917 рр.) : дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Вороніна М. С. – Харків, 2005. – 205 с.
7. Основи теорії гендеру: Навч. посіб. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 219-265.
8. Полное Собрание Законов Российской Империи. Собрание третье. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php?part=1831®im=3.
9. Юкина И .И. Женские и гендерные исследования. – СПб., – 2000. – Вып.5. – С. 26-34.
10. Юкина И. И. Как мы получили избирательные права. – СПб.: Алетейя, 2000. – 123 с.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ МОДНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Жуков Д. А.

Наук. керівн. : д-р соціол. наук, проф. **Михайльова К. Г.**
Харківській гуманітарний університет «Народна українська академія»

Мультикультурність сучасності не має меж. Завдяки глобалізації, що сприяє стиранню будь-яких перешкод між державами в їх взаємодії, актуалізується і нескінченна варіативність у зоні розвитку і функціонування інституту культури. З розвитком інноваційних технологій, повсюдного поширення Інтернет-мереж, створюються і нові прояви культурних феноменів, що впливають на суспільство в цілому. Дана тенденція не може не торкнутися і такого феномену як гендер.

Дійсно, споконвіку, для найрізноманітніших суспільств було характерно існування двох «базисних» гендерів: фемінного і маскулінного, жіночого і мужнього. У межах таких конструктів регламентувались певні статусно-ролеві позиції, а також соціальні норми і очікувані від представників того чи іншого гендеру моделі поведінки. Протягом багатьох століть така система влаштовувала будь-яке суспільство: від первіснообщинного строю до моменту розвитку соціалістичних ідеологій [5]. Проте, з наближенням ХХІ століття суспільство почало стрімко змінюватись. відбулися деякі трансформації, наприклад, розвиток форм і можливостей самовираження, а також ідентифікації з деякими соціальними групами і субкультурами [4; 7].

Разом із такими трансформаціями поступового перетворення досягла й ідея гендеру: для ситуації сучасності стало недостатнім використовувати

виключно такі поняття як «мужнє» і «жіночне». В окремих випадках стало неможливим уникати деяких «проміжних» конструктів. Завдяки розвитку інноваційних технологій своє масове поширення і отримали такі феномени як андрогінія, а-гендер, мультигендер і багато інших форм визначення свого положення у суспільстві.

Феномен глобалізації охоплює не тільки сферу культури, але і багато інших інститутів: економіку, політику, інститут сім'ї, медицину тощо. Адже саме для сучасного суспільства характерні такі явища, як масове виробництво і масове споживання, які є глобальними трендами. Саме з цього приводу, з нашої точки зору, до аналізу гендеру у сучасній культурі слід долучати поняття моди.

Найбільш широке розуміння моди – це тимчасове панування того чи іншого стилю у певній сфері життєдіяльності. У сучасній науці існує багато теорій, що пояснюють механізми взаємодії моди із суспільством і її вплив на деякі соціальні групи. Проте, такі теорії не використовують потенціал гендеру у своєму аналізі, хоча саме він стає однією з детермінант розвитку моди як образу і моделі поведінки.

Аналіз наукової літератури показує, що питання гендеру і його ролі у розвитку соціуму можна спостерігати у роботах Т. Парсонса, який вперше сформулював, що статеві ролі чоловіків і жінок підкорюються певним соціальним очікуванням і формуються у процесі соціалізації. Подібний ракурс гендерного аналізу можна побачити і у роботах українських молодих дослідників, які емпірично підтвердили андрогенізацію сфер культури, мистецтва, модельного и шоу-бізнесу [6].

Мода як соціокультурний феномен став об'єктом багатьох досліджень: М. Вебера і Г. Зіммеля з їх теоріями про моду як феномен елітарного суспільства, Г. Блумера, П. Бурдь'є, Р. Барта, О. Гоффмана та інших дослідників. Проте, проблема полягає у тому, що більшість авторів сучасних і класичних теорій моди абстрагуються від такого терміну як гендер.

Слід зазначити, що і категоріальний апарат гендерних теорій не використовується задля дослідження феномену моди. Така наукова позиція, з нашої точки зору, є неповною: такі феномени як мода і гендер найбільш часто обговорюються в сучасному суспільстві, вони можуть

розглядатись як одні з найважливіших детермінант поведінки людей, саме тому неможна упускати можливості аналізу їх взаємодії.

Ціль цієї дослідницької роботи полягає у спробі створення основи для вивчення проявів гендерного аспекту у сучасних модних тенденціях в умовах глобалізації.

Звернення до базових теоретичних конструкцій щодо моди показало, що, наприклад, Г. Блумер у своїх міркуваннях про моду як про «дух часу» пояснює, що з появою масового виробництва мода перестає існувати тільки окремо для еліти. Завдяки цьому процесу вплив на формування модних тенденцій оказує механізм «колективного відбору». Колективний відбір здійснюється багатьма суб'єктами одночасно, присуджуючи певній речі статус «модної», у ньому беруть участь виробники одягу, фахівці, байєри, «модна публіка», рядові покупці і спеціалізовані видання. Таким чином, мода, по Г. Блумеру, – це результат взаємодії багатьох акторів, певної низки схвалень та протиріч, що виникають у процесі дискусій з приводу актуальності модних тенденцій [3].

Як відомо, термін гендер складається із сукупності деяких очікувань від суспільства відносно акторів жіночої чи чоловічої статі. Прикладом таких очікувань може стати те, що від чоловіка в українському суспільстві очікується, що він може дозволити собі надіти будь-який елемент одягу, що не має прямої асоціації з жіночим гардеробом – саме з цього приводу, західна мода на кілт в Україні не знайшла свого місця. У той ж час, образ жінки у костюмі-двійці мимоволі асоціюється із владою, холонокровністю і підприємливістю, а жінка вдягнена у класичний образ-комбінацію блузки із спідницею-олівцем таких асоціацій не викликає.

Таким чином, використовуючи теорію Г. Блумера, ми доходимо до висновку, що гендер має безпосереднє відношення до формування моди у рамках «колективного відбору». При цьому, у деяких суспільствах, актори можуть обмежуватись деякими гендерними стереотипами, що не дозволяють їм не тільки просувати певні модні тенденції, але і навіть обговорювати такі тенденції між собою. Це може зробити істотний вплив на популяризацію багатьох модних тенденцій. Саме тому мода так відрізняється, наприклад, у країнах Азії, в Америці, в Європі й Україні також.

П. Бурдьє проводить паралелі між модою і боротьбою у «полі». З його точки зору, мода – це і є «поле», а усі суб'єкти суспільства – гравці, борці у ньому. П. Бурдьє розрізняє таку «боротьбу» на два підвиди: «поле виробництва» і «поле споживання» [3]. У виробництві найбільш впливовими суб'єктами є люди, що мають певний капітал. Можна припустити, що капіталісти інвестують у те виробництво, яке є найбільш прибутковим. Враховуючи визначену нами вище тезу про те, що на формування моди здійснюють вплив гендерні стереотипи, можна казати, що і на інвестиції капіталістів вони також можуть вплинути. Підприємець розуміє, що вигідніше інвестувати у те виробництво одягу, яке підкріплює такі стереотипи, уникаючи ризику інвестицій у більш революційні ідеї, що приречені на провал через шквал критики у бік таких тенденцій.

Щодо боротьби на полі споживання, актори у його межах змушені задовольнятися залишковим продуктом. Мати вплив на виробництво вони можуть лише через оприлюднення соціальних опитувань, мітингів, петицій та інших механізмів вираження незгоди. У полі споживання актори підрозділяються на класи з критерій об'єму споживання і капіталу: нижчий, середній і вищий. Одяг для них – символ статусу і належності до свого класу. Скоріш за все, тиск з боку гендерних стереотипів буде відчуватись більше для представників нижчого і середнього класу, яких більшість у будь-якому суспільстві. Сукупності думок деяких представників вищого класу буде недостатньо для того, щоб вознести будь-яку революційну ідею до рангу модної тенденції. Тобто, деякі ідеї про той чи інший стиль одягу закріплюється у вигляді символічних систем для дуже обмежених субкультур у межах вищого класу. Елементом такої системи можуть стати витворення мистецтва, якими нарікають назвою «від кутюр», які є занадто своєрідними і недоступними для сприйняття простих людей [3].

Р. Барт каже про те, що мода – це знакова система. Він аналізує модні глянцеві видання: Elle, Vogue, Le Jardin des Modes, а також деякі статті про моду у щоденних газетах. Називаючи такі журнали «машинами для виробництва моди», Р. Барт пояснює, що їх діяльність складається у формуванні й просуванні деякої знакової системи у масове суспільство.

Такі професійні видання описують деякі модні тенденції, відкриваючи їм шлях до популярності й світового визнання [1].

Продовжуючи дослідницьку лінію Р. Барта, треба відзначити, що сьогодні співвідношення між модними виданнями чоловічого та жіночого формату однозначно – статей і публікацій, що орієнтуються на статті про моду для жінок набагато більше. Більш того, завдяки такому розповсюдженню модного глянцю для жінок, кожне конкретне видання займає певну нішу, спеціалізується на вузькій цільовій аудиторії. На даний момент, існують різноманітні видання для домогосподарок («Счастливая», «Единственная»), представниць богеми («Vogue»), дівчат-підлітків («Elle Girl») і багато інших видань, які охоплюють доволі вузькі соціальні групи. У той же ж час, вузько спрямовані видання для чоловіків, що розповідають про модні тенденції, практично відсутні. Більшість таких видань орієнтовані на чоловіків високого рівню достатку. Звідси і така різниця в об'ємі знакових систем у межах моди для чоловіків і жінок. Це дозволяє нам, використовуючи теорію Р. Барта, вперше розрізнити моду для двох «базисних» гендерів: маскулінна мода – однорідна, вона орієнтована лише на визначення статусу індивіда, фемінна ж більш орієнтована на відображення індивідуальності й унікальності кожного споживача.

У межах нашого дослідження інтерес представляють також і ідеї Ж. Бодрійяра про моду як феєрію кодів. Основна думка його теорії полягає в тому, що споживач нівелює практичність покупки на користь невгамовного, вічного прагнення до зразка-ідеалу. Основуючись на цій думці, варто казати про те, що сучасна мода регламентує лише ті тенденції, які наближають суб'єкта, що здійснює покупку, до ідеалу, з його точки зору [2].

Таким чином, базуючись на теоріях моди і розміщуючи в їх поле гендеру як детермінанти поведінки, ми можемо стверджувати, що у своїй інтеграції вони задають певні образи-очікування, образи-«норми» для представників тієї чи іншої статі, наповнюючи їх соціальним змістом.

Незважаючи на різність ментальностей населення у багатьох країнах, крупні бренди вже давно нав'язують деякі універсальні соціальні ідеали чоловіка і жінки, які транслюються за допомогою реклами. Для того щоб дослідити такий зміст, ми проаналізували рекламу в великих глянцеви-

виданнях: InStyle Men (Germany) і Vogue Ukraine. До вибірки потрапили 76 зразків друкованої реклами, що представляє одяг відомих світових брендів і транслює певну модель поведінки.

Результати дослідження показали, що частіш за все реклама чоловічих брендів апелює до маскулінних маркерів, транслює їх «до мас». Так, у 40% випадків, реклама чоловічих брендів ставить акцент на чоловіку ділового зразка, обов'язковим елементом гардеробу якого є: діловий костюм, краватка, статусний годинник, взуття з благородних матеріалів (шкіра, нубук). Ще у 32% реклами, що орієнтується на чоловіків, акцент ставиться на спортивних образах (вільний стиль, придатний для активної життєдіяльності). Тільки у 16% друкованої реклами акцент вказує на змішення гендерних параметрів: вкраплення нестандартної кольорової палітри до повсякденного гардеробу (малиновий піджак, червоні брюки), декорування годинників за допомогою стразів, наявність сережок у вухах моделей і таке інше. Остатні 12% розподіляються між «сексуальним» типом, в основному представленому у рекламі чоловічої білизни, і на образі парубка, коли зрілий чоловік вдягнений у речі з принтом із відомих мультфільмів, з явними відсилками до певних культових персонажів (Міккі Маус, Гомер Сімпсон, Гарфілд і таке інше) (див. рисунок 1).

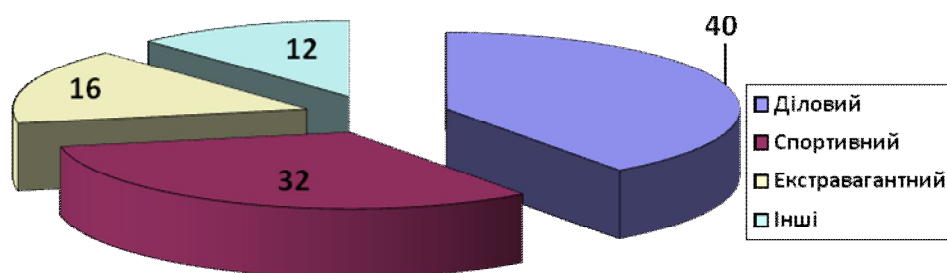

Рис. 1. Домінуючі образи сучасного чоловіка
у рекламі друкованих видань (%)

Аналізуючи такі аспекти відносно жінок, слід звернути увагу, що різноманітність між образами жінки у сучасному суспільстві через рекламу

представляється більш симетрично (див. рисунок 2). Між цих образів не існує такого великого розриву щодо параметру частоти використання у рекламі. Це підтверджує нашу тезу про те, що символічна система жіночої моди більш насичена і різноманітна. Проте, слід звернути увагу, що класичного образу жінки-берегині вогнища у такій добірці немає. На нашу думку, така тенденція пояснюється тим, що, починаючи із середини ХХ століття і до нашого часу, жінка стала активно проявляти себе у різноманітних сферах життєдіяльності. Сучасній жінці необхідно почуватись впевненою у собі, здатною доссти багато чого у різних сферах життя, бути рівною з чоловіками.

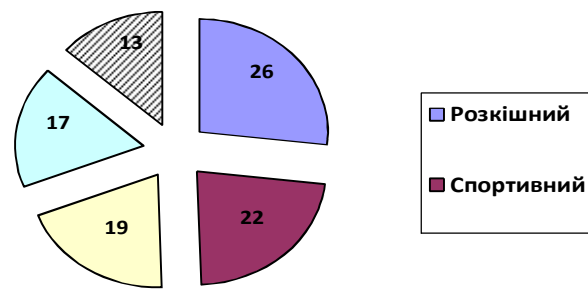

Рис. 2. Домінуючі образи сучасної жінки у рекламі друкованих видань (%)

Ми відокремили п'ять основних жіночих образів у сучасній рекламі друкованих видань. «Розкішний» тип відображує ідеальну форму сучасної аристократки, світської левиці. Він включає такі елементи: наявність плаття з благородних матеріалів, значний об'єм ювелірних прикрас, високі підбори, нерідко – шуба. «Спортивний» стиль сучасної жінки не набагато відрізняється від чоловічого і демонструє фізичну силу і здатність впоратись з багатьма труднощами. Образ «бізнес-леді» представлений крізь наявність костюму-двійки, невисоких підборів, мінімалістичних прикрас і статусних годинників. Можна сказати, що саме цей образ багато у чому перетинається з чоловічим «діловим» типом, саме тут багато у чому зникають межі гендерних відмінностей. «Чуттєвий» образ сучасної жінки натхненний класичною літературою, що розповідає про красиву дівчину, яка томно очікує свого коханого. Щодо «екстремального» типу, жіночий

образ тут транслюється за допомогою коротких стрижок, нестандартних принтів (хакі, стиль «мілітарі»), взуттям без підборів, помітних аксесуарів, які мають символічний сенс боротьби жінки за її права.

Очевидно, що роль жінки у сучасному суспільстві стала більш різноплановою, що відображається у рекламі, яка друкується у модних виданнях. Основною відмінністю чоловічої моди від жіночої є те, що вона орієнтована на відображення статусу індивіда, а жіноча – на виявлення унікальності кожного суб'єкту.

Таким чином, використовуючи деякі теорії моди, ми проаналізували один з її аспектів крізь призму гендеру, що привело до демонстрації продуктивності такого підходу, більш якісному осмисленню ролі гендеру у сучасному суспільстві, також у культурі і моді. Завдяки такому інноваційному підходу до аналізу вже давно описаних механізмів впливу моди на суспільство, ми робимо висновок, що гендер, в свою чергу, здійснює істотний вплив на формування моди у будь-якому суспільстві, а також на стильові вподобання певних соціальних груп. За допомогою такого підходу ми також виявили, що мода багато в чому залежна від гендерних стереотипів, що домінують у суспільстві.

Література

1. Барт Р. Система моди. Статті по семиотике культуры / Р. Барт. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 2003. – 358 с.
2. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодрийяр. – М.: Добросвет, 2000. – 244 с.
3. Гурова О.Ю. Социология моды: обзор классических концепций / О.Ю. Гурова // Социологические исследования. – 2011. – № 8. С. 72 – 89.
4. Остапенко А. Б. Гендерная асимметрия как следствие дифференциации гендерных ролей / А.Б. Остапенко // Альманах современной науки и образования. – 2016. – № 1. - С. 122 – 133.
5. Социология Карла Маркса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.grandars.ru/college/sociologiya/sociologiya-marksa.html>, свободный. – Заглавие с экрана. – (Дата обращения: 09.10.2017)

6. Чернядєва В. П. Гендерні пріоритети на сучасному ринку праці (на прикладі м. Харків) / В. П. Чернядєва, К. Г. Михайльова // Гендерна політика очима української молоді. – 2016. – С. 250-258.

7. Шмидт В.Р. Массовая и элитарная культуры в зеркале гендерного подхода / В. Р. Шмидт // Социол. исслед. – 2000. – № 7. – С. 58 – 64

«GENDER FOCAL POINT» ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ МІСЬКИМИ ПРОЕКТАМИ І ПРОГРАМАМИ

Затонський К. Л.

Наук. керівн.: канд. техн. наук, доц. **Фесенко Т. Г.**
Луганський національний аграрний університет, м. Харків

На теперішній час гендермейнстрімінговий (gender mainstreaming) підхід до реалізації проектів і програм є обов'язковим компонентом усіх стратегій і програм [1]. Гендерна стратегія, актуалізована у Цілях сталого розвитку (Sustainable Development Goals), наголошує на «рівних правах, можливостях і справедливості, як для жінок, так і чоловіків» й, у свою чергу, спонукає проектне управління до імплементації відповідного підходу [2]. Гендерний компонент стає «помітний» не тільки у програмі гендерної рівності [3], а й в програмах міського розвитку [4–6], молодіжної політики [7–8], освіти [9–10], охорони здоров'я [11], розвитку агропромислового сектору [12].

Ефективна реалізація гендермейнстрімінгових технологій потребує певної «гендерної зрілості» [13] та відповідного «відклику» системи управління. Існування «організаційних прогалін» в системі проектного менеджменту викликає необхідність створення інтегрованих структур управління, зокрема офісу гендерно-орієнтованого управління проектами (Gender-Oriented Project Management Office, PMO_G) [14–15]. унікальність PMO_G у тому, що він може бути інтегрований у будь-яку структуру управління: від лінійно-функціональної до проектно-орієнтованої.

Серед кращих практик впровадження гендермейнстрімінгових підходів в систему управління проектами є досвід Відня [16]. Адміністрацією міста запроваджено «Gender Focal Point (GFP)» (як координаційного центру) для реалізації гендермейнстрімінгу у всі сфери управління, що в свою чергу забезпечило: рівний доступ до послуг публічного управління, відкритість процесів бюджетування, високий рівень корпоративної культури. Головною функцією GFP є «гендерна фільтрація» проектних рішень. Саме цей підрозділ перевіряє: чи враховані потреби різних гендерних груп; як результати впровадження будуть впливати на різні гендерні групи, в якій мірі і т.ін. Для прийняття обґрунтованих і збалансованих рішень GFP залучає експертів з гендермейнстрімінгу (гендерного бюджетування, гендерного аудиту, гендерного планування) відповідно до специфіки питання. Крім того, GFP надає фінансове підтвердження щодо справедливості розподілу бюджетних коштів на реалізацію проектних заходів.

Про пріоритетність інтеграції гендермейнстрімінгових підходів в системі управління Відня свідчить й офіційний сайт міста [17]. На головній сторінці розділу «Політика і адміністрація (Politics & Administration)» третє посилання (рис. 1) – гендерні аспекти (Gender Mainstreaming).

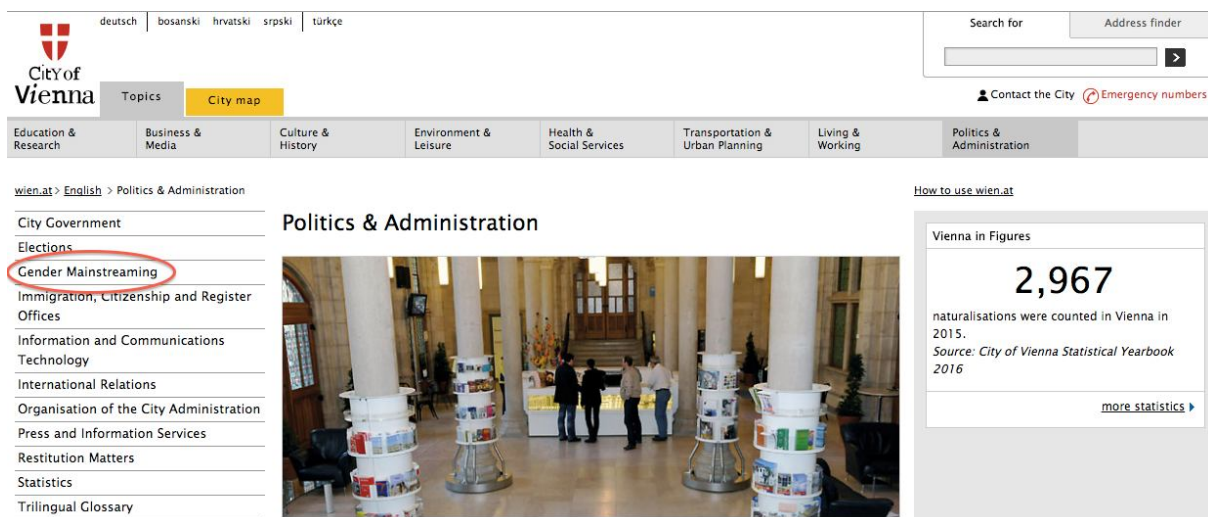

Рис. 1. Вікно «Політика і адміністрація (Politics & Administration)» офіційного сайту м. Відень [17]

Гендермейнстрімінг підхід Відня базується на п'яти принципах.

1. *Застосування гендерно-чутливої мови* до усіх форм документів, телефонних довідників, текстів у внутрішній мережі та інтернет, рекламних повідомленнях та новинах. Також при підготовці візуальних матеріалів слід звертати увагу на гендерно-чутливий вибір зображень.

2. *Збір та аналіз даних щодо конкретних гендерних питань*. Передбачається гендерна сегрегація усіх даних (на скільки це можливо) з виокремленням соціальних аспектів (вік, етнічність, рівень доходу, рівень освіти). Гендерно-сенситивна статистика, аналітика є обов'язковою складовою визначення стану «як є».

3. *Рівний доступ та отримання послуг*. Усі муніципальні послуги оцінюються з урахуванням відмінності їх впливу на жінок і чоловіків. Фокусується увага на визначенні:

- хто є користувачем послуги (жінка, чоловік);
- відмінностей потреб жінки і чоловіка;
- ступеня врахування відмінностей обставин жінок і чоловіків при плануванні і проектуванні послуг;
- рівня доступу усіх цільових груп до однакових джерел інформації;
- яка гендерна група користувачів найбільше дискримінована у наданні послуги;
- інфраструктури доступності і безбар'єрності (інклюзивності) надання послуги.

4. *Жінки і чоловіки однаково беруть участь у прийнятті рішень* усіх рівнях. При формуванні робочих і проектних груп, складу комісій і консультаційних рад, а також при організації заходів (вибір спікерів, учасників заходу) керуються принципами гендерного балансу. Важливо, щоб робочі місця також були «вільними від гендерних бар'єрів» (наприклад, достатнє освітлення, архітектурно-просторова безбар'єрність, наявність дитячої кімнати і т. ін.).

5. *Інтеграція гендерно-сенситивних інструментів для розробки рішень*. Основними інструментами гендерно-орієнтованого управління прийнято «управління якістю» і «гендерне бюджетування». Акцентування уваги на відмінностях обставин жінок і чоловіків в проектних рішеннях,

забезпечується підвищення цінності результатів проєктів, ефективності використання людських і фінансових ресурсів.

Найкращим підтвердженням дієвості гендемейнстрімінгових підходів для муніципального управління є «успішні практики» створення гендерно-справедливих громадських просторів. Так, GFP разом з департаментом міського планування та будівництва муніципалітету Відня реалізовано низку проєктів інтеграції особливих потреб жінок у проєктування пішохідних частин вулиць (рис. 2).

а) «більше місця для руху»

б) додатковий простір для руху пішоходів

в) підвищення «видимості» на пішохідних переходах

Рис. 2. Проекти гендерно-справедливих публічних просторів м. Відень

Традиційні підходи міського планування не передбачають пріоритетність пішохідного руху і вважаються «гендерно сліпими». І як наслідок, для пішоходів, особливо для жінок, дітей, людей похилого віку створювались інфраструктурі бар'єри (високий бордюр, відсутність освітлення і розмітки на пішохідних переходах і т.ін.). Так, саме на GFP покладено місію «надихати» інші підрозділи муніципалітету для досягнення рівності для пішоходів шляхом ініціювання процедур прийняття рішень на партисипаційних засадах.

Стратегії сталого розвитку міста орієнтуються на реалізацію проектної діяльності з урахуванням відмінностей результатів для жінок і чоловіків. Структура органів місцевого самоврядування потребує «перезавантаження» у напрямку інтеграції «Gender Focal Point». GFP є важливою платформою для удосконалення системи моніторингу і аналізу гендерно-орієнтованого управління міськими проектами.

Література

1. Fesenko, T. G. Gender Mainstreaming as a Factor of Project Management Maturity. Management of development of complex systems / T. G. Fesenko // Управління розвитком складних систем. – 2015. – № 23. – С.5–10.
2. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. 70-th Session of the UN General Assembly, UN Sustainable Development Summit [Electronic resource]. – Access mode: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E/.
3. Концепція Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249890469>
4. Фесенко Г. Gender Mainstreaming в культурном менеджменте современного города / Г. Фесенко, Т. Фесенко // На пути к гендерному

рвенству: Конвенція ООН о ліквідації всіх форм дискримінації в отношении женщин: матер. респуб. конф. / сост. : З.М. Кодар. – Астана, 2013. – С. 155–160.

5. Фесенко, Т.Г. Імплементация гендерних підходів у муніципальній програмі розвитку житлово-комунального господарства / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв, О. В. Беляцький, І. С. Усачев // Гендерна політика міст: історія та сучасність. Вип.4 : / Матер. III міжн. міжнар. наук.-практ. конф, Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 238–240.

6. Fesenko, T. G. Gender mainstreaming as a knowledge component of urban project management / T. G. Fesenko // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Зб. наук. праць. Серія : Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проектами. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2017. – № 3 (1225). – С. 21–29. doi: 10.20998 / 2413-3000.2017.1225.4.

7. Фесенко Т. Г. Управління архітектурою проектних дій державної програми (на прикладі цільової програми «Молодь України») / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2016. – № 1(57). – С. 96–106.

8. Фесенко Т. Г. Ціннісно-орієнтоване управління вартістю програми в контексті гендерного підходу / Т. Г. Фесенко // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2016. – № 4(60). – С. 30–46.

9. Фесенко Г. Г. Гендерне бюджетування в освіті: аналіз українських ініціатив на регіональному рівні / Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Рівність, лідерство, спілкування, в європейських прагненнях української молоді : зб. матер. Всеукр. міжнар. наук.-практ. конф, (Тернопіль, 5–7 жовтня, 2016 р.) ; за заг. ред. проф. В. П. Кравця. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2016. – С. 186–188.

10. Фесенко Т. Г. Гендерний індекс освіти як контекст інноваційних проектів в Україні / Т. Г. Фесенко, А. В. Шахов, Г. Г. Фесенко // Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, молодь, транспорт та інноваційний менеджмент у країнах Нового Шовкового Шляху : тези доповідей II міжнар. наук.-практ. конф / відп. за випуск С.М. Гловацька. – Одеса : ОНМУ. – 2017. – С. 15–19.

11. Фесенко Г. Гендерне бюджетування охорони здоров'я в Україні: quo vadis? / Г. Фесенко, Т. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я : матер. V міжнар. наук.-практ. конф (Харків, 20-21 квітня 2017 р.). – Харків : ХНМУ. – 2017. – С. 178–180.

12. Фесенко Т.Г. Гендерні аспекти архітектури програми розвитку аграрного сектору економіки України / Т.Г. Фесенко, Г.Г. Фесенко // Управління проектами: Стан та перспективи: матер. XII міжн. наук.-практ. конф. – Миколаїв : НУК, 2016. – С. 152–154.

13. Fesenko T. Developing gender maturity models to project and programme management / T. Fesenko, G. Fesenko // Eastern-European Journal of Interiorise Technologies. – 2017. – № 1/3(85). – P. 46–55. doi: 10.15587/1729-4061.2017.28031.

14. Фесенко Т. Г. Офіс гендерно-орієнтованого управління проектами: принципи моделювання / Т. Г. Фесенко // Управління розвитком складних систем. – 2017. – № 29. – С. 86–94.

15. Фесенко Т. Г. Гендерний офіс в інформаційно-комунікативній платформі органів місцевого самоврядування / Т. Г. Фесенко // Інформаційні технології та взаємодії : тези доп. III міжнар. наук.-практ. конф, 8-10 листопада 2016 р. – К. : ВПЦ «Київський університет». – 2016. – С. 111–112.

16. Bauer U. Vienna – acity of equality / U. Bauer // Гендерна політика міст: історія і сучасність». Вип. 4: наук. зб. III міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 23-25 жовтня 2013 р. – Х.: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2013. – С. 11–13.

17. The official website of Vienna [Electronic resource]. – Access mode:<https://www.wien.gv.at/english>.

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ СЕРЕД
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ МОЛОДІ НА ПРИКЛАДІ ПРОГРАМИ
«МОЛОДЬ ХАРКОВА»**

Іванів Х. І.

Наук. керівн. : канд. екон. наук, доц. **Бібік Н. В.**

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Молодь є важливою складовою суспільства, носієм інтелектуального, творчого потенціалу, і вагомим фактором соціально-економічного розвитку міста [1]. Саме на молодь покладають великі надії у покращенні майбутнього. Важливим етапом у впровадженні нових механізмів підтримки молоді з боку держави є прийняття Програми «Молодь України» мета якої *«створити сприятливі умов для розвитку і самореалізації української молоді, сформувати її громадянські позиції та національно-патріотичну свідомість»* [2]. Слід відмітити, що міська програма «Молодь Харкова» має не аби яке значення для Харкова, де третина усіх мешканців є молодь [3].

За результатами досліджень потреб і проблем української молоді 49 % респондентів вважають пріоритетним питання зайнятості і самозайнятості молоді. Відповідно до соціологічних опитувань, близько 40% молодих людей мають бажання стати підприємцями, мати власну справу, однак вважають, що реалізації цього бачення заважають різні чинники, у т.ч. гендерно-обумовлені. Слід зазначити, що проблеми зайнятості часто мають «жіноче обличчя». У світлі гендерних стратегій Цілей Сталого розвитку, підтримка жінок у реалізації їх прав на професійну самореалізацію має стати предметом особливої уваги з боку

держави та органів місцевого самоврядування, у тому числі в контексті сприяння розвитку молодіжного підприємництва.

У вітчизняній літературі представлені проблеми управління програмою «Молодь України» [4], організації економічної активності молоді у містах [5]. Виявляються парадокси: з одного боку, міста є «концентраторами» ділової активності, таланту, можливостей для розвитку людського потенціалу, з іншого – недостатньо сприятливі для молоді, особливо освічених молодих жінок, перспектив на ринку праці [6].

Об'єктом даного дослідження стала міська програма «Молодь Харкова» на 2012 – 2015 роки, термін дії якої був продовжений до 2017 р. Метою – розробка гендерно-чутливого інструментарію управління заходами Державної соціальної програми «Молоді України» для підтримки молодіжного підприємництва (на прикладі Харкова). Для досягнення поставленої мети пропонується вирішити наступні завдання:

- окреслити характер заходів програми «Молодь Харкова» в частині молодіжного підприємництва;
- визначити гендерний контекст заходів Програми;
- запропонувати гендерні інструменти для планування та моніторингу бюджетування Програми.

Наукова новизна дослідження полягає у вдосконаленні методичної основи для гендерно збалансованого управління муніципальними проектами з підтримки молодіжного підприємництва за рахунок розробки інструменту оцінки заходів, що враховують якісні і кількісні характеристики залучення у них молодих жінок.

Провівши аналіз програм «Молодь України» та «Молодь Харкова», було виявлено, що у Програмі «Молодь України 2009-2015» і діючій міській Програмі гендерні компоненти присутні у заходах, спрямованих на сприяння соціальному захисту молоді, соціальній підтримці окремих категорій підлітків, підтримку молодих сімей. У новій Програмі «Молодь України 2016-2020» передбачено, що усі заходи мають здійснюватися з використанням гендерного підходу. У діючій програмі «Молодь Харкова» не робиться акцент на гендерному підході. Так як цей рік є завершальним для цієї міської програми, то пропонується врахувати у новій програмі гендерні компоненти. У дослідженні представлено можливі сценарії

виконання завдання «Створення сприятливого середовища для забезпечення зайнятості молоді (забезпечення первинної і вторинної зайнятості та самозайнятості)» в контексті гендерного підходу. Також запропоновані гендерно-чутливі інструменти для фінансування заходів Програми, а також моніторингу проведення заходів і складання оцінки їх виконання у гендерному вимірі.

Оцінюючи результативність виконання завдання, слід брати до уваги такі показники як: кількість осіб, які беруть участь у заході, хто бере участь, виділення бюджетних коштів, виконання планових кількісних показників і фактичні результати. За даними критеріями визначаються ступінь виконання завдання: Належне виконання; продуктивне виконання; ефективне виконання. Ефективне виконання завдання передбачає сегрегованість усіх представників відповідно до гендер+ (тобто розподілення не тільки на чоловіків і жінок, а і з урахуванням вразливих категорій (людей з інвалідністю, вимушено переміщених осіб та ін.). Виокремлення гендерних груп молоді сприятиме збалансованому й справедливому розподілу бюджетних коштів, що виділяються на фінансування Програми.

Крім проведеної оцінки, необхідно врахувати гендерні особливості бюджетного аналізу. Актуальним є питання: як гендерно справедливо спланувати обсяг фінансування заходів [7-8]? Рішення по розподіленню коштів мають бути обґрунтованими не тільки математично, а й соціально (у т.ч. гендерно чутливими). Як свідчать дослідження лауреата Нобелівської премії Річарда Талера, економічні агенти є людськими і економічні моделі повинні це враховувати. Тому пропонується результати проведених заходів Програми вимірювати з урахуванням гендерних показників, як кількісно, так і якісно. Кількісні показники рекомендується розподілити за: статево-віковими групами підлітків; студентської молоді; працюючої молоді. Якісними показниками проведеного заходу (семінару, тренінгу, круглого столу) з питань підприємництва мають стати:

- кількість бізнес-ідей, які підготували молоді особи;
- кількість розроблених бізнес-планів;
- кількість молодих підприємців, що започаткували свою діяльність, та ідентифікація їх за гендерними групами;

- кількість молодих підприємців, які «відродили» свою підприємницьку діяльність.

Слід також брати до уваги якісні характеристики заходів. Якщо вони, наприклад, стосуються сприяння молоді у підприємницькій діяльності, то пропонується їх класифікація на основі життєвого циклу підприємницької діяльності. А саме: від «бізнес-ідеї» до «бізнес-плану», а далі → «реєстрація підприємницької діяльності» → «розвиток підприємницької діяльності». У результаті структурування інформації відповідно до кількісних та якісних індикаторів заходу, особи, що приймають рішення, отримують необхідне обґрунтування цільового та збалансованого використання бюджетних коштів. У підсумку, застосування гендерного підходу у процесах бюджетування проектів та програм дозволяє отримувати додаткову цінність результатів проекту, адже фінансові ресурси, у такому випадку, використовуються таким чином, що зменшують існуючі гендерні розриви у соціально-економічному розвитку громади

Висновки У результаті проведених досліджень:

1. Виконано аналіз змісту Програм «Молодь України» на період 2009-2015 рр. і 2016-2020 рр. і Програми «Молодь Харкова» на предмет включеності гендерних компонентів. З'ясовано, що у програмних документах відсутні необхідні гендерні індикатори, необхідні для ефективного управління вартістю виконання завдань програми – гендерно-сегрегованих даних про стейкхолдерів Програми на рівні «гендер+».

2. З'ясовано, що оцінка гендерної цінності програмних заходів вимагає розширення інформаційних меж дискретних елементів, на яких побудована існуюча система показників результативності програми. Наведено приклад застосування такого підходу для якісної оцінки результатів виконання завдання «Створення сприятливого середовища для забезпечення зайнятості молоді», для якого розроблено гендерно-сенситивні показники.

3. Запропоновано модульний елемент управління Програмою «Молодь Харкова» – «картка заходу» (на прикладі завдання «Створення сприятливого середовища для забезпечення зайнятості молоді», в частині «підтримка підприємницьких ініціатив молоді»). Картка заходу, на нашу

думку, є дієвим інструментом для планування та моніторингу фінансування Програми, ефективного використання бюджетних коштів.

Література

1. Фесенко Г. Г. Молодіжний простір в філософсько-урбаністичній традиції / Г. Г. Фесенко // Актуальні проблеми філософії та соціології: : наук.-практ. журн. / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса: [б. в.], 2017. – № 15. – С. 146 – 149. – Режим доступу: http://www.apfs.in.ua/v15_2017/41.pdf.
2. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016 – 2020 роки [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністру України від 18.02.2016 № 148 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF>.
3. «Про внесення змін до міської програми «Молодь Харкова» на 2012-2017 роки»; Рішення Харківської міської рада Харківської області № 359/16 від 14.09.16 <http://kharkiv.rocks/reestr/652517>.
4. Фесенко Т. Г. Управління архітектурою проектних дій державної програми (на прикладі цільової програми «Молодь України») / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2016. – № 1(57). – С. 96 – 106. – Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/index.php/ru/2016/1-57-2016?id=1440>.
5. Гребенець К. М. Підтримка молодіжного підприємництва: пошук інструментів гендернозбалансованого управління міськими програмами (на прикладі м. Харкова) / К. М. Гребінець, Н. В. Бібік // Гендерна політика очима української молоді: матер. підсумк. конф. X Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків, 30 листопада 2016 р. / [за заг. ред.: Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко]. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016.- С. 289-296.
6. Фесенко Т. Г. Гендерний індекс освіти як контекст інноваційних проектів в Україні / Фесенко Т. Г., Шахов А. В., Фесенко Г. Г. // Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, середній клас та інноваційний менеджмент у країнах Нового Шовкового Шляху: тези доповідей II міжн. наук. конф. / відп. за вип. С. М. Головацька. – Одеса: ОНМУ, 2017. – С. 15-19.

7. Фесенко Т. Г. Ціннісно-орієнтоване управління вартістю програми в контексті гендерного підходу / Т. Г. Фесенко // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2016. – № 4(60). – С. 30–46.

8. Фесенко Т. Г. Контент-аналіз управління проектами гендерного бюджетування / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління розвитком складних систем. – 2017. – № 30. – С. 84-91.

МЕХАНІЗМИ РЕПРОДУКУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ТРАДИЦІЙНИХ СИСТЕМАХ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Клімчук В. А.

Наук. керівн. : д-р пед. наук, проф. **Рассказова О. І.**

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

На сьогодні однією з важливих умов сталого демократичного розвитку сучасного українського суспільства є рух до гендерної рівності, подолання всіх форм гендерної дискримінації, впровадження гендерних підходів у виховання дітей та молоді, викорінення гендерних стереотипів. Зміна традиційних уявлень і стереотипів має включати переосмислення традиційних ролей чоловіка та жінки. Зокрема гендерний аспект відображено в Законах України «Про освіту», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» тощо.

Водночас, не можна ігнорувати вплив стійких гендерних стереотипів на масову свідомість, що відтворюють історично сформований нерівноправний розподіл соціальних ролей чоловіків та жінок. У суспільній свідомості гендерні стереотипи функціонують у вигляді стандартизованих уявлень про моделі поведінки й риси характеру, що відповідають поняттям «чоловіче» і «жіноче». Поряд з необхідністю законодавчого забезпечення рівних прав жінок та чоловіків не менш важливим є усвідомлення цієї проблеми якнайширшими колами населення.

Громадська думка та стереотипи пересічних громадян щодо ролі жінок і чоловіків у суспільстві певною мірою відбивають зміни в поглядах, зумовлені новими соціальними реаліями, нестабільністю соціальних інституцій, появою нових соціальних структур [5, с. 157-182].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігається повільна зміна гендерних стереотипів. Усі ініціативи, спрямовані на утвердження гендерної рівності і рівноправності, нашкоджуються на успадковані від минулого перешкоди. Це, зокрема деякі традиції, що пропагуються через застарілі гасла, скептичне ставлення до гендерної рівності, виділення пріоритетів для окремих груп населення, а також викривлена чи поверхова інформація про становище жінки в суспільстві, її дискримінацію. Можна стверджувати, що нерівність жінок та чоловіків насамперед закладена та існує на рівні буденної свідомості, у повсякденному житті. Найяскравіше гендерну нерівність відбивають погляди на професійну кар'єру жінки. Більше половини чоловіків, взагалі вважають, що успіх у професійній діяльності для жінки є неважливим. Водночас так вважає близько 40% жінок [1, с. 48-52]. Особливо гострою залишається проблема подолання дискримінації прав жінок і в сім'ї. Особливістю домашнього господарства є збереження старих традицій (а отже і передавання стереотипів), які сприяють підтриманню думки про те, що бува чи не головне призначення жінки.

Відправною точкою нашого дослідження вважаємо період раннього матріархату (40 до 20 тис. років до н.е.). За цих часів люди об'єднувалися у роди і племена, вели мандрівний спосіб життя. За матріархату дітей до 5-6 років виховувала мати, яка одночасно виконувала роль учительки-наставниці. З досягненням необхідного віку хлопчики жили у чоловічих житлах, а дівчатка – у жіночих, де до настання повноліття їх вихованням займалися старики та старші діти. Виховання дітей того часу ще не виділялось як окрема соціальна діяльність і мало переважно наслідувальний характер. Разом з тим починається розмежування змісту соціального виховання дітей відповідно до статі: хлопчики набували необхідного статевого виховання, знайомилися з чоловічими видами діяльності (полювання, виготовлення зброї, знарядь), залучались до чоловічих розваг тощо, а дівчатка займалися домашніми

справами, гаптуванням, вишивкою, ткацтвом, ліпленням з глини посуду, іграшок, культових фігурок, тобто дорослішання дівчат відбувалося в процесі засвоєння жіночих навиків у праці. Останні стадії матріархату ознаменувалися появою так званих будинків молоді – перших закладів для виховання дітей, які були окремо для хлопчиків і дівчаток [3, с. 167].

Отже, зміст соціального виховання у даний період зводиться до передачі молодшому поколінню знань і вмінь щодо добування засобів для виживання, а також встановлених способів поведінки, релігійних уявлень, традицій, звичаїв, обрядів і безпосередньо пов'язане з трудовою діяльністю роду. В той же час починаються формуватися уявлення людей про розподіл соціальних ролей особистості відповідно до статі.

Цікавим етапом розвитку багатьох складових соціального простру став період Античності (від III тис. до н. е. до V ст. н. е.). Так, у Стародавній Греції найбільш оригінальними системами виховання підростаючого покоління були Спартанська та Афінська.

У Спарті виховання було державним і суворо нею контрольованим, спрямовувалося на вироблення беззаперечної слухняності, розвитку витривалості і засвоєння науки перемагати. З малих років соціальне виховання спартанців мало яскраво виражений військово-фізичний характер: з хлопців прагнули виростити мужнього, фізично розвинутого, здорового, загартованого і витривалого воїна, а з дівчаток – воїтельниць-амазонок, які мало в чому поступалися чоловікам. Вони повинні були вміти добре бігати, вправлятися в боротьбі, кидати спис, аби розвивати тіло та заздалегідь підготуватись до майбутнього материнства. В урочистостях та святкових дійствах вони брали участь оголеними, але попри це, спартанки зберігали цнотливість, а нагота повинна була лише привчити дівчат до краси, турботи про привабливість власного тіла, результатом чого повинен був сформуватись тип здорової, сміливої та впевненої у собі жінки, здатної до охорони держави та тримання у покорі рабів, коли чоловіки перебувають у військових походах [3, с. 120-125].

Натомість, афінська система виховання мала виражений індивідуалістичний характер. Афіняни прагнули до поєднання розумового, морального, естетичного та фізичного розвитку. Кінцевою метою виховання виступала гармонійно розвинута особистість. Ця мета

визначалася грецьким поняттям «калокагатія» (внутрішня і зовнішня досконалість). Ідеал людини того часу – це той, хто прекрасний тілом і душею.

До 7 років діти обох статей виховувались у сім'ях. Виховання дівчаток було обмеженим і замкнутим, вони увесь час перебували в окремих жіночих частинах житлових приміщень – гінекеях. Тут під суворим наглядом їх навчали читати, писати, грі на музичних інструментах, але головним заняттям було рукоділля. Після заміжжя становище дівчат мало чим змінювалося: вони переходили з однієї гінекеї в іншу, не могли без супроводу виходити на вулицю, говорити в присутності чоловіків.

Тим часом хлопчики здобували всебічний інтелектуальний розвиток, мали можливість удосконалювати культуру тіла. З хлопчики 7-14 років починали відвідувати школу. З метою уникнення небажаних вуличних знайомств, хлопчика у школу і зі школи супроводжував спеціально приставлений раб-педагог. Школи були приватними і платними. Окремо існували музичні і гімнастичні (палестри) школи. У подальшому (16-18 р.) найбільш забезпечена частина юнаків вступали до державних гімнасій – навчальних закладів підвищеного типу. Весь освітній шлях закінчувався 2-річною ефебією (18-20 р.) – військовою службою [2, 3]. Таким чином, спільним для обох виховних систем був класовий характер освіти і виховання, презирливе ставлення до фізичної праці. Діти нижчих верств населення не допускалися до освіти, батьки навчали їх ремеслу і лише частково грамоті.

В епоху європейського Середньовіччя (V–початок XVI ст.) християнська церква стала головною ідеологічною силою, яка визначала весь розвиток культури і освіти в цю епоху. Людина розглядалася як гріхозна істота, яка зобов'язана молитися і вести праведний спосіб життя. Соціальне виховання й освіта жінок в епоху Середньовіччя продовжують мати суто становий характер. Дівчата знатного походження виховувались у сім'ях під наглядом матері і спеціальних виховательок та/або у пансіонах при жіночих монастирях, де вивчали латинську мову, знайомились з Біблією, привчалися до благородних манер. Виховання дівчат, які належали до непривілейованих станів, залишалось обмеженим,

зосереджувалося на набутті навичок ведення домашнього господарства, навчанні рукоділлю та релігійним настановам [4, с. 58].

Характерною ознакою культури епохи Відродження (XIV-XVI ст.), стають ідеї гуманізму, у зв'язку з якими формується новий погляд на світ і людину. Гуманізм витісняє середньовікову аскетичну доктрину, поставивши у центр уваги людину, яка в ідеалі повинна бути життєрадісною, сильною духом і тілом, яка має право на земну радість і щастя. Зокрема, Т. Мором було висунуто ряд нових для того часу педагогічних ідей: ідея загального громадського виховання для всіх дітей; принцип обов'язкового для всіх навчання; рівність чоловіків і жінок в одержанні освіти. В цей же час виникають школи для дівчат, як правило приватні, але були й державні [3, с. 47].

Отже, аналіз історико-педагогічної літератури дозволив нам дійти до висновку, що зміст соціального виховання дітей та молоді не був сталим і змінювався, відповідно до панівного виховного ідеалу тієї чи іншої епохи. З появою первіснообщинного суспільства помічаємо те, що зароджуються перші уявлення людей про моделі поведінки чоловіків та жінок. З ускладненням суспільних процесів соціальні ролі все більше розмежовуються разом. Від одного покоління до іншого починають передаватися як необхідні уміння та навички, так і стереотипні уявлення про переваги однієї статі над іншою, що з часом лише укорінюються та закріплюються у масовій свідомості. Досить тривалий час освіта та соціальне виховання хлопців і дівчат були різноспрямованими, тісно пов'язувалися зі статтю дитини та належністю до того чи іншого класового стану. Лише у епоху Відродження почали проголошуватися ідеї про рівні права обох статей, проте це були перші кроки на шляху до гармонізації суспільних відносин з врахуванням гендерного підходу, по якому ми рухаємось і до сьогодні.

Література

1. Вовк Л. М. Вплив гендерних стереотипів на процес соціалізації дитини / Л. М. Вовк // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. – Київ, 2015. – №1–2 (46-47). – С.48–52.

2. Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні / За ред. Л.Смоляр. – Одеса, 1999. – 402 с.
3. Історія педагогіки/за ред. М. В. Левківського, О. А. Дубасенюк. – Житомир : Житом. держ. пед. ун-т, 1999. – 336 с.
4. Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості: Монографія / О. М. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2011. – 400с.
5. Основи теорії тендеру : навч. посіб. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 157–182.

СТАНОВИЩЕ ЖІНОК НА ХАРКІВЩИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Книш Л. О.

Наук. керівн.: канд. іст. наук, доц. **Вороніна М. В.**
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Стаття присвячена висвітленню правового становища жінок на Харківщині у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., адже саме цей період надав жінкам можливість подолати міф про свою нездатність користуватися певними правами.

Постановка проблеми. ХХ століття – період активних суспільних процесів, пов’язаний зі швидкими темпами розвитку усіх сфер життя, змінюється система освіти, з’являються нові типи навчально-виховних закладів, що викликало зміни у суспільній думці стосовно правового положення жінок.

Стан дослідження. Для української історіографії найбільш актуальною темою є національна ідентифікація. Першими дослідженнями стали кандидатські дисертації з теми гендерного рівноправ’я Н. Аніщук, М. Вороніної, О. Кісь. Проте перше комплексне дослідження з історії мешканок міст Харківської губернії провела М.С. Вороніна.

Виклад основного матеріалу. Формування і розвиток правового становища жінок в Російській імперії та в Харківській губернії, яка входила на той момент до її складу, зокрема, — процес тривалий і складний, на який зробило певний вплив законодавство європейських

країн, виділяючи жінку як самостійного суб'єкта права, регламентуючи її права і обов'язки у всіх сферах суспільного життя [8, с. 9].

Жінки в Харківській губернії у XIX ст. були обмежені у своїх правах, що було викликано, пануючою в суспільстві консервативно-патріархальною концепцією, що ґрунтується на християнській ідеології, в рамках якої жінка повинна займати підлегле становище і дбати лише про будинок, сім'ю і дітей.

Основою особистих взаємин подружжя у шлюбі був інститут влади чоловіка, який виражався в обов'язках дружини проживати разом з чоловіком, слідувати за ним при зміні місця проживання, коритися йому, а також перебувати до нього в любові і необмеженій слухняності. Без згоди чоловіка дружина не могла укладати угоди, а також брати участь у цивільному процесі, захищаючи свої права. Чоловікові належала також батьківська влада, так як він був переважним опікуном своїх дітей. Для вступу заміжніх жінок на державну і громадську службу, або в деякі навчальні заклади також потрібна була згода чоловіка [6, с. 14]. Разом з тим, можна виділити перевагу вітчизняних законів щодо жінок перед іноземними. На відміну від західноєвропейського законодавства, місцеві закони встановлювали принцип роздільного володіння майном подружжям і передбачали відому самостійність заміжніх жінок у вирішенні майнових питань. Але майнова правоздатність жінок була обмежена у – сфері торговельних відносин. За Статутом підприємства заміжні жінки не могли зобов'язуватися векселями без згоди своїх чоловіків, а дівчата, навіть повнолітні, без згоди батьків.

Патріархальний характер правової політики держави в сфері зайнятості жінок проявлявся в обмеженні можливостей служити на державній службі, в сферах діяльності, пов'язаних з прийняттям управлінських рішень, жорсткої регламентації допуску жінок до інтелектуальних професій [2, с. 21]. Тільки в ході революції було вирішено питання про надання жінкам права вступати на державну службу. 5 серпня 1917 р. Тимчасовий уряд приймає постанову «Про розширення наданих особам жіночої статі прав на вступ на державну службу». У ньому встановлювалися рівні права і рівні обов'язки жінок і чоловіків при вступі на державну службу в усі цивільні відомства [7, с. 187].

Таким чином, торгово-промисловий тип життя штовхнув жінку на шлях самостійного праці, а разом з тим, і заробітку, а в результаті створив їй фактичну самостійність. Майнове становище жінки не могло не позначитися на її положення в родині і повинно було викликати зміни в цивільному праві. Законодавство XIX початку XX ст. хоч і несміливо, але неухильно змінювалося в бік поступового звільнення жінки з-під влади чоловіка і до зрівняння подружжя в майнових правах.

Питання розвитку освіти жінок у Харківській губернії у другій половині XIX – на початку XX ст. – невід’ємна сторінка нашої історії і спектру дослідження, адже саме цей вектор дає уявлення не тільки про жіночу освіту і загальний розвиток шкільництва в Україні, але й про демократичні процеси, що відбувалися у тогочасному суспільстві. Саме на Харківщині було відкрито перші середні навчальні заклади для жінок - Інститут шляхетних дівчат і Маріїнську гімназію, які було започатковано завдяки приватній ініціативі інтелігенції міста Харкова. Єпархіальне жіноче училище, що підпорядковувалося Синоду, фактично залишалося приватним жіночим навчальним закладом. Вищі початкові, однокласні та багатокласні народні училища, приватні та недільні школи і школи грамоти були як суто жіночими, так і зі спільною формою навчання дівчат і хлопців, саме ці заклади складали мережу початкових шкіл у Харківській губернії.

На початку XX ст. жіночі початкові школи складали всього 3%, натомість спільних було 91% від загальної кількості народних училищ Харківської губернії (6% від загальної кількості училищ складали суто чоловічі навчальні заклади). Відтак початкова жіноча освіта не відрізнялася від аналогічної чоловічої [5, с. 52]. Серед середніх навчальних закладів для жінок найбільше було приватних шкіл. Вони виникали у якості приватних пансіонів, а у процесі реформ 60–70-х рр. XIX ст. ставали жіночими гімназіями. Єдиною ланкою освіти у Харківській губернії, де не було жінок до початку XX ст., залишалася вища школа. Першою спробою жінок Харківської губернії потрапити до лав університету була їх участь в академічному засіданні при історико-філологічному факультеті Харківського університету 20 січня 1852 р. [3, с. 122].

Протягом усього XIX століття відбулися значні соціальні зміни у становищі жінки. Головну роль тут зіграв економічний фактор. На початку XX ст. питома вага жіночої праці на фабриках і в ремісничих майстернях істотно зростає, що було викликано технічним удосконаленням робочого процесу і інтенсивним впровадженням машинного виробництва. Не менш важливою причиною активного залучення жінок до праці власниками підприємств було те, що їхня праця оплачувалася нижче, ніж праця чоловіків. В цих умовах виникає гостра необхідність законодавчої регламентації становища трудящих жінок у Росії. 3 червня 1885 р. був виданий Закон «Про заборону нічної роботи неповнолітнім і жінкам на фабриках, заводах і мануфактурах», який заборонив підліткам, які не досягли сімнадцятирічного віку і жінкам працювати в нічну зміну на бавовняно-паперових, полотняних і вовняних виробництвах. Робочий день у промисловому виробництві був апріорі нормований, зміни могли відбуватися лише в односторонньому напрямку – понаднормові години, особливо перед ярмарками, а оскільки Харків утримував статус одного з найбільших торговельних центрів Російської імперії, то ця норма стало закономірною. Закон «Про заборону нічної праці неповнолітнім і жінкам на фабриках, заводах і мануфактурах» набув чинності з 1.10.1885. Забороняв нічну роботу (з 21.00 до 5.00) жінок на бавовняних, полотняних і вовняних фабриках, а з березня 1886 р. в адміністративному порядку ці ж положення було встановлено для всього текстильного виробництва. Міністр фінансів поширив дію закону і на шкідливі роботи у фарфоровому і сірниковому виробництвах [1, с. 167].

Лише на початку XX ст. активно обговорювалося питання про необхідність надання жінкам рівних з чоловіками прав, а також залучення їх до участі у справах місцевого самоврядування і держави. Завдяки жіночому руху та відкриттю благодійних організацій, матерям видавалась фінансова допомога або безкоштовне молоко й кількість таких налічувалась сотнями. Вони також могли користуватися консультаціями професіоналів, які і оглядали тисячі немовлят Харкова й навколишніх сіл. Звісно, всіх проблем члени цих благодійницьких організацій не вирішували. Проте їх внесок у справу з охорони матерів та дитинства важко переоцінити. Існування ж цих закладів забезпечувало не лише

фізичне, а й моральне виживання як матерів, так і їх дітей. Самі ж матері отримували більше вільного часу, який могли витрати на підвищення або зміну кваліфікації, що у свою чергу сприяло зростанню матеріальних прибутків родини.

Із державної скарбниці не оплачувалася робота акушерок, лікарів гінекологів та педіатрів, виховательок ясел, а також не видавалася грошова допомога породіллям майже до кінця досліджуваного періоду. Неоцінний вклад у цю справу зробили благодійницькі організації Харківщини та дією «Всеросійської Опіки про охорону материнства та дитинства», «Крапля молока» та окремі особи [4, с. 114]. Та не зважаючи на всі життєві перепони, треба відзначити, що взагалі жіночий рух розпочався майже одночасно з постановкою й обговоренням у суспільстві «жіночого питання», коли жінка, позбавлена будь-яких прав і можливостей могла брати участь у громадському житті, і так швидко проявити своє громадянське обличчя. Слід відзначити, що все ж таки успішне проведення Першого Загальноросійського жіночого з'їзду в 1908 р. свідчило уже про те, що жіночий рух перестав бути чимось локальним, випадковим та не суттєвим. Жіноцтво стало тією силою, з якою уряд і, взагалі, представники чоловічої статі мушили рахуватися.

Вивчаючи еволюцію правоздатності жіноцтва в другій половині XIX – на поч. XX ст., стає очевидним, які значні та суттєві кроки були здійсненні і дуже важко визнати: завдяки кому та чому жінки отримали ті чи інші права. Усе ж отримали власний паспорт, право на окреме проживання. Навіть, якщо деякі законопроекти з'являлися не як наслідок відкритих жіночих виступів, то вони ніколи не були передчасними, навпаки дуже відставали від життя.

Література

1. Устав о промышленном труде. – Петроград, 1915. – 341 с.
2. Аніщук Н. В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз. : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01. / Н. В. Аніщук; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2008. – 36 с.

3. Брайнин И. Б. В борьбе за право женщин на высшее образование / И. Б. Брайнин // Советская педагогика. – 1979. – № 4. – С. 116–127.
4. Вороніна М.С. Боротьба харків'янок за виборчі права в Російській імперії на початку ХХ ст. / М.С. Вороніна // Зб. наук. пр. Сер. Історія та географія. – Вип. 21-22. – Харків, 2006. – С. 112–117.
5. Голод О. О. До питання про відкриття та діяльність інститутів шляхетних дівчат в Україні у першій половині ХІХ ст. / О. О. Голод // Зб. наук. пр.: Сер. Історія та географія. – Х.: ОВС, 2002. – Вип. 12. – С. 50–55.
6. Кісь О.Р. Жінка в українській селянській сім'ї другої половини ХІХ – початку ХХ століття: гендерні аспекти. : Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук. 07.00.05. / О. Р. Кісь // НАН України. Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича, Ін-т народознавства. – Львів, 2002. – 20 с.
7. Рогожин А. Й. Звід законів Російської імперії / А. Й. Рогожин // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) [та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1999. – Т. 2. – 570 с.
8. Юкина И. И. Женское движение России, ценз пола и суфражизм / И. И. Юкина // Гендерная реконструкция политических систем. Ред.: Степанова Н. М., Кириченко М. М., Кочкина Е. В. – СПб.: ИСПГ-Алетей, 2003. – 991 с.

**ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ
(НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА)**

Кравченко К. О.

Наук. керівн.: д-р геогр. наук, проф. **Немець К. А.**
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

У аспекті трансформації українського суспільства орієнтовно на європейський вектор розвитку, особливого значення набуває впровадження принципів гендерної рівності, зокрема в сферу освіти України, адже інтеграція до європейського співтовариства потребує істотної перебудови усіх соціальних інституцій та процесів на нових, демократичних принципах, вільних від будь-якої форми дискримінації, в тому числі і за ознакою гендеру [5].

Для подолання існуючих проблем та якісної перебудови освіти на засадах гендерної рівності було розроблено Стратегію впровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020» (далі – Гендерна стратегія), яка визначає базові принципи, мету, стратегічні цілі, завдання, цільові групи, сфери впровадження та реалізації державної політики гендерної рівності та недискримінації в освіті. На разі реалізація Гендерної стратегії у провідних освітньо-наукових центрах України, таких як Київ, Харків, Львів потребує

детального дослідження.

Консервативність існуючих підходів у кадровому менеджменті сфери освіти залишається інструментом обмеження можливостей реалізації освітян на своєму робочому місці в залежності від гендеру, спотворює уявлення про реальну картину функціонування трудового колективу та призводить до хибних управлінських рішень, що в свою чергу призводить до зменшення частки жінок у сфері освіти зі зростанням посади: жінки обіймають рядові посади, а серед керівних посад чоловіків майже 40%, а серед ректорів вищих навчальних закладів – 90% [5, 6].

Важливим є виявлення гендерного співвідношення жінок та чоловіків у типовій системі академічних рівнів (рис. 1).

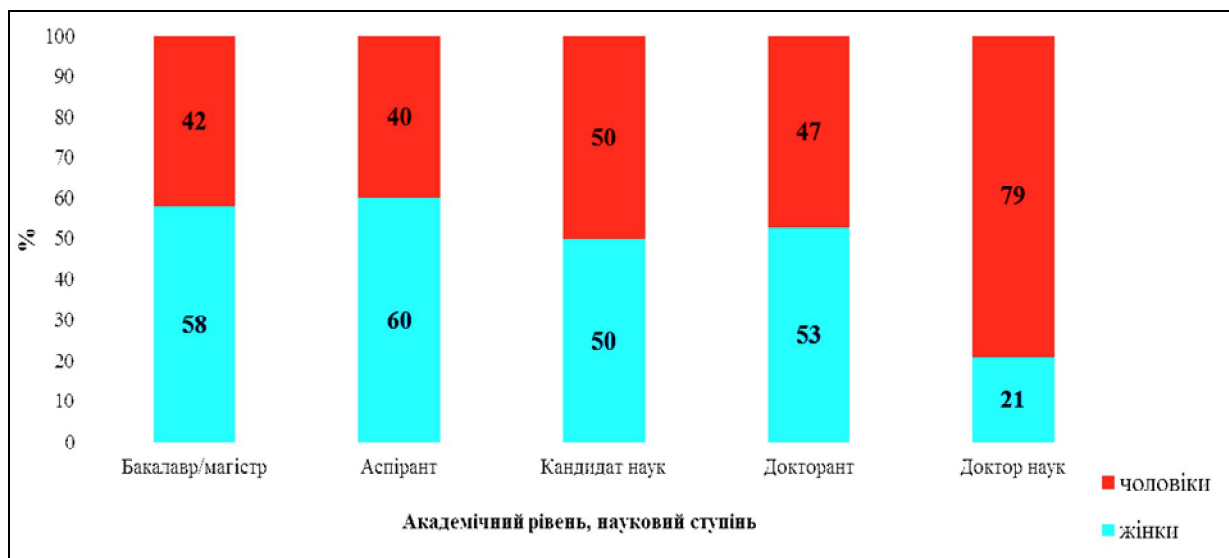

Рис. 1. Відсоткове співвідношення жінок та чоловіків за академічними рівнями у вищій освіті України у 2016-2017 н. р.
(побудовано автором за даними [1])

При отриманні вищої освіти рівня бакалавр/магістр співвідношення жінок та чоловіків тримається приблизно на рівні 60/40 з переважанням жінок. При навчанні у аспірантурі дана тенденція зберігається. При отриманні наукового ступеня кандидата наук відсоткове співвідношення вирівнюється у зв'язку з тим, що частка жінок за час навчання в аспірантурі (який зараз становить 3-4 роки) іде у декретну відпустку. У докторантуру вступає дещо більше жінок, але наукове звання «доктор наук» отримує лише 21% жінок та 79% чоловіків, що знову пов'язано з

декретними відпустками, виконанням жінки традиційної гендерної ролі та т. ін. Важливим є гендерне співвідношення працівників вищої освіти по науковим напрямам досліджень (рис. 2).

По науковим напрямам досліджень гендерне співвідношення є досить динамічним: жінки переважають у гуманітарних та соціальних науках, в той же час чоловікам більш притаманні точні науки – інформаційні технології, природничі науки. Виявлені загальноукраїнські тенденції є актуальними і для провідних наукових центрів, зокрема, розглянемо дані питання на прикладі Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (рис. 3, 4).

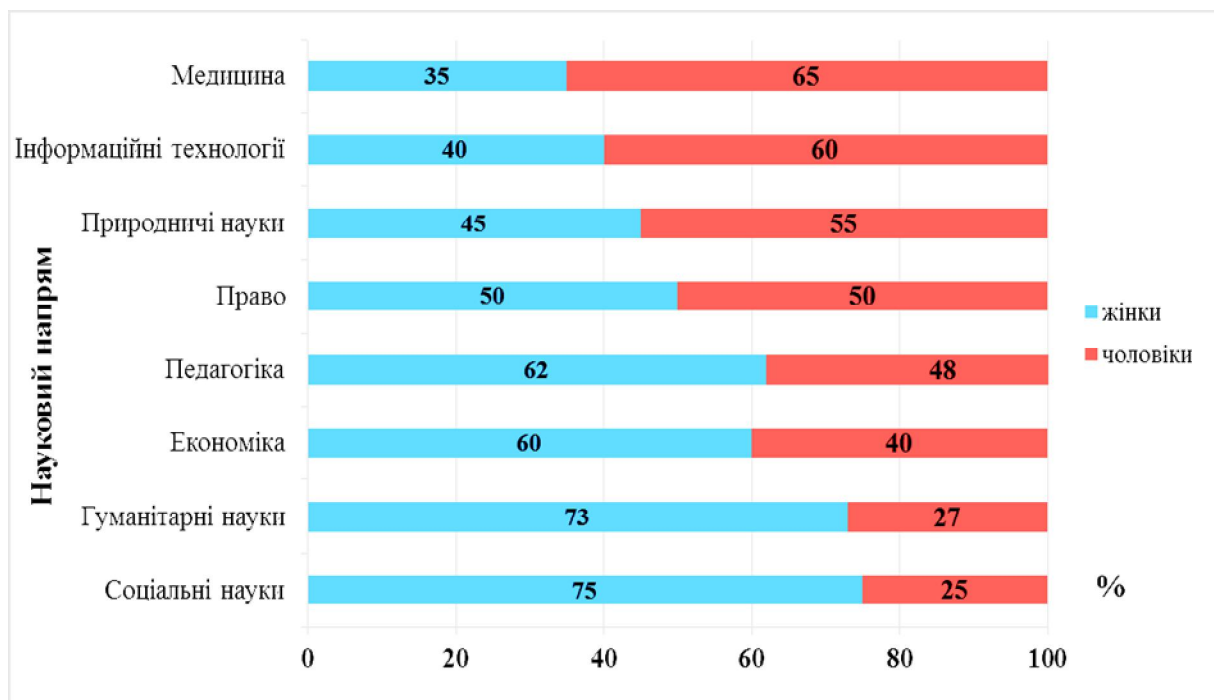

Рис. 2. Гендерне співвідношення по науковим напрямам досліджень у вищій освіті України у 2016-2017 н .р.(побудовано автором за даними[1])

Рис. 3. Гендерне співвідношення заслужених професорів
ХНУ імені В. Н. Каразіна станом на 2016-2017 н. р.
(побудовано автором за даними [3])

Серед заслужених професорів ХНУ імені В. Н. Каразіна станом на 2016-2017 н. р. спостерігається різке переважання чоловіків. Даний показник є репрезентативним, адже звання Заслуженого професора університету присвоюється працівникам, які мають певний стаж роботи в Харківському університеті та значні наукові здобутки. Щодо сучасного стану співвідношення керівного та виборного управлінського складу ХНУ імені В. Н. Каразіна розглянемо гендерне співвідношення у Вченій раді ХНУ імені В.Н. Каразіна (рис. 4).

На разі чоловіки складають переважну більшість членів Вченої ради університету, зокрема це стосується проректорів, деканів факультетів.

Рис. 4. Гендерне співвідношення членів Вченої ради ХНУ
імені В.Н. Каразіна станом на 2016-2017 н. р.
(побудовано автором за даними [3])

Детальніше розглянемо гендерне співвідношення студентів різних спеціальностей на прикладі студентської спільноти ХНУ імені В.Н. Каразіна (рис. 5).

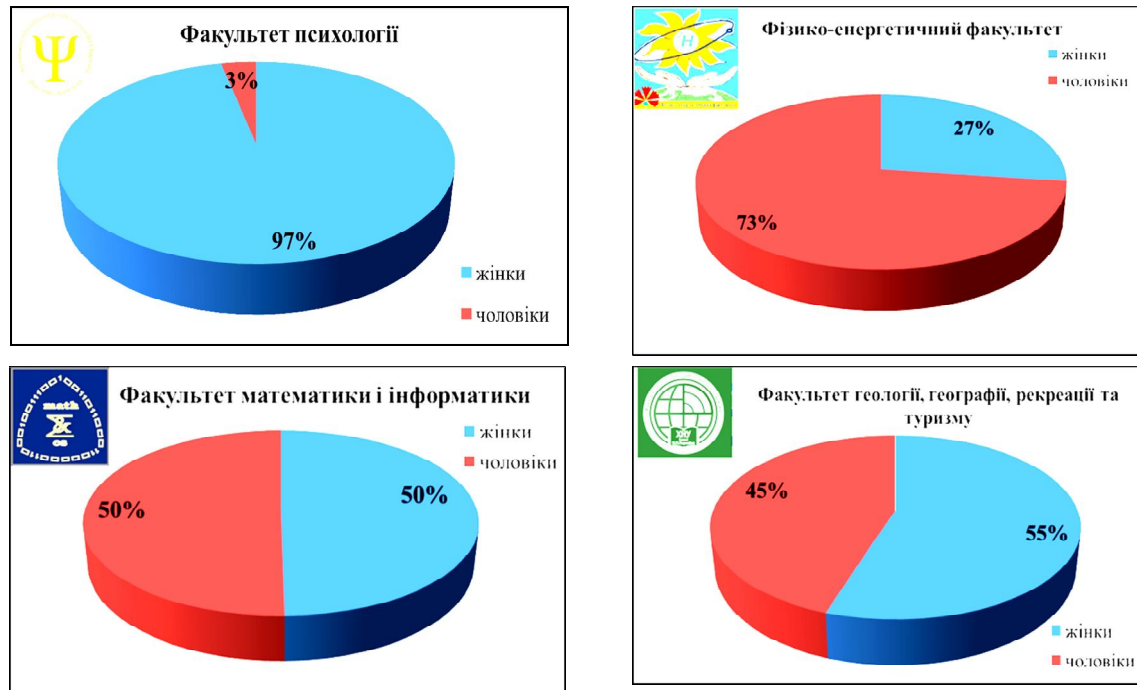

Рис 5. Гендерне співвідношення студентів ХНУ імені В. Н. Каразіна по факультетам у 2016-2017 н.р. (побудовано автором за даними [3])

Проведений аналіз засвідчив переважання жінок за певними науковими напрямками, зокрема на таких факультетах: іноземних мов, психології, філологічному; переважання чоловіків спостерігається на факультетах фізичного напрямку, факультеті комп'ютерних наук. Гендерний паритет спостерігається на таких факультетах, як: математики і інформатики, історичному, геології, географії, рекреації і туризму.

Важливим інструментом для урегулювання сформованих гендерних специфікацій в зазначених сферах освіти є *гендерний підхід*, який виступає головним механізмом досягнення гендерної рівності та затвердження рівних можливостей для самореалізації кожної особистості і передбачає: відсутність орієнтації на «особливе призначення» чоловіка чи жінки; заохочення видів діяльності, що відповідають інтересам особистості; подолання гендерних стереотипів; врахування індивідуальних відмінностей [2, 4].

Гендерна політика міського соціуму у сучасній Україні повинна спиратися на університети як осередки культури, базуватися на увазі загальної гуманітарної підготовки студентів, пропонувати їм вдалу модель формування знань з гендерної політики. Таким чином ці важливі питання можуть бути трансльовані в інші сфери суспільства.

Література

1. Аналітичний центр «Центр дослідження суспільства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita>.
2. Гонюкова Л. В. Освітня складова впровадження гендерної рівності / Л. В. Гонюкова // Гендерна політика міст: історія і сучасність. Вип. 4 : матер. III міжн. наук.-практ. конф.: наук. зб. – Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 40-45.
3. Офіційний сайт Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.univer.kharkov.ua/ua>
4. Ситникова Ю. В. Формування гендерно-сприятливого мікроклімату в сучасному вищому навчальному закладі / Ю.В. Ситнікова // Гендерна політика міст : історія і сучасність. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – Вип. 5. – С. 258-262.
5. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020», 2016. – С.1-18.
6. Царенко І. О. Гендерна політика у сфері вищої освіти: проблеми нерівності та шляхи їх вирішення / І. О. Царенко // Економіка: реалії часу. – 2015. – № 3 (19). – С. 110-117.

**РЕАЛІЗАЦІЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ
МОЛОДІ НА ОСВІТУ: ГЕНДЕРНИЙ ПОГЛЯД
НА ВСТУПНУ КАМПАНІЮ 2017 РОКУ В м. ХАРКІВ**

Кріпак Н. М.

Наук. керівн.: д-р пед. наук, проф. **Рассказова О. І.**

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Актуальність. У вітчизняній теорії та практиці сучасної гендерології загострюється проблема моніторингу якості освітніх послуг з позицій надання жінкам і чоловікам рівних можливостей, зокрема досліджень якості проведення вступних кампаній окремих міст. Згідно зі статтею 3 Закону України «Про освіту» «громадяни України мають право на освіту в усіх навчальних закладах,... незалежно від статі», що забезпечується «...відкритим характером навчальних закладів, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадян» [2].

Основний науковий напрям сучасних українських гендерних досліджень у сфері освіти становить аналіз прихованого навчального плану (*hidden curriculum*) та вироблення єдиної стратегії розбудови такого освітнього середовища, у якому гендерна чутливість актуалізована як один із критеріїв ефективності освітньої діяльності. Однак, проблема гендерного дослідження щорічних вступних кампаній з позицій дотримання права абітурієнтів і абітурієнок на рівні можливості у виборі освітньої спеціальності не здобула достатнього опрацювання в наукових колах.

Мета статті – оприлюднення й аналіз кризь «гендерні окуляри» результатів проведеної вступної кампанії 2017 року на прикладі окремих вищих навчальних закладів Харкова в контексті реалізації рівних можливостей молоді на освіту.

Результати й обговорення. Концепт «рівні можливості» у гендерних дослідженнях роз'яснений у статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та тлумачиться наступним чином: це рівні умови для реалізації рівних прав

жінок і чоловіків, під якими слід розуміти відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі [1]. Проектом масштабної організації зусиль у напрямі імплементації засад гендерної рівності в систему вітчизняної освіти стала Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020» [3]. Доречно зазначити, що одним із завдань Стратегії визначено «системну відмову від принципу „прихованої статевої профорієнтації». Припускаємо, що інформаційний зміст вступної кампанії й умови її проведення в ході професійної орієнтації становлять вплив на якість реалізації рівних можливостей молоді на освіту.

Саме поняття «реалізація рівних можливостей молоді на освіту» ми визначаємо так: це виконання й забезпечення в однаково повноцінній мірі й у рівно справедливих умовах права молоді на освіту, що задовольняє особистісні інтереси та враховує індивідуальні особливості здобувачки / здобувача освіти без обмеження їхнього вибору гендерними стереотипами.

П'ять вищих навчальних закладів м. Харків (Луганський національний аграрний університет, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Харківський національний університет ім. В. В. Докучаєва, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця) було проаналізовано за такими показниками: кількість осіб, які вступили; показник конкурсного балу; пріоритетність обраної спеціальності. До вибіркової сукупності було включено осіб, які подали заяви на вступ до зазначених ВНЗ для навчання на першому курсі денної форми за рахунок державного бюджету на базі повної загальної середньої освіти. У процесі дослідження були використані дані інформаційного ресурсу <http://www.vstup.info> та сайтів вищих навчальних закладів (<http://lnau.in.ua>, <http://khai.edu>, www.khadi.kharkov.ua, www.knau.kharkov.ua, <http://www.hneu.edu.ua>).

У всіх проаналізованих ВНЗ спостерігається переважання абітурієнтів над абітурієнтками майже за всіма спеціальностями, виключення становлять лише деякі з них, наприклад, за спеціальностями 071 Облік і оподаткування і 101 Екологія у Харківському національному

аграрному університеті ім. В.В. Докучаєва. Крім того, у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця на спеціальності 051 Економіка та 061 Журналістика подано відповідно 6 та 5 заяв від абітурієнток, тоді як абітурієнти не виявили бажання навчатися за цими спеціальностями.

Відзначимо, що найбільший гендерний дисбаланс серед абітурієнтів / абітурієнток з переважанням юнаків виявився у таких вищих навчальних закладах: Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» тощо.

Детальний розгляд результатів вступної кампанії в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті виявив спеціальність, за якою гендерний дисбаланс є найбільшим – 133 Галузеве машинобудування. З усієї кількості осіб, які вступили до ВНЗ на вказану спеціальність, кількість юнаків дорівнює 88,23%, дівчат – 11,77%. Таким чином, гендерна розбіжність серед молоді становить більше, ніж 70%.

Розглядаючи причини такого дисбалансу, відзначимо, що на вибір спеціальностей при вступі, безумовно, вплинули традиційно існуючі в суспільстві стереотипи, що машинобудування не є жіночою справою, а також існуючі умови праці в сфері машинобудівної промисловості. Проте, аналіз освітніх пріоритетів абітурієнток до навчання саме за цією спеціальністю показує високий ступінь їх вмотивованості щодо отримання даної професії. Так, 10 з 15 абітурієнток зазначили, що навчання спеціальності 133 Галузеве машинобудування є високо пріоритетним для них. Невисокий пріоритет (нижче 3-тього), зазначили лише 4 абітурієнтки. Така ж ситуація спостерігається у дослідженому ВНЗ і щодо спеціальностей 192 Будівництво та цивільна інженерія, 193 Геодезія та землеустрій, 274 Автомобільний транспорт.

Не менш яскравим прикладом гендерного дисбалансу в напрямі домінування «чоловічої складової» серед студентської молоді є спеціальність 201 Агрономія у Харківському національному аграрному університеті ім. В. В. Докучаєва. Дані щодо гендерного розподілу свідчать, що у ВНЗ нараховується лише 31,25% студенток з усієї кількості осіб, які бажають здобути освіту за вказаною спеціальністю, та підтверджують

визначені вище тенденції, що полягають у значному переважанні осіб чоловічої статі серед студентської молоді, а також високу пріоритетність для студенток обраної спеціальності.

Таким чином, встановлено, що окремі абітурієнтки виявляють стійкий інтерес до засвоєння традиційно «нежіночих» спеціальностей. Урахування цього в професійній орієнтації та вступній кампанії, за нашим переконанням, може сприяти виправленню виявленого гендерного дисбалансу й залученню більшої кількості осіб до вступу в зазначені ВНЗ.

Відзначимо, що серед проаналізованих спеціальностей є такі, де гендерного дисбалансу майже не було виявлено. Зокрема в Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» на спеціальності 122 Комп'ютерні науки співвідношення абітурієнтів і абітурієнток складає 55,55% до 44,45%, 125 Кібербезпека – 45,45% до 54,55%, 173 Авіоніка – 40,00% до 60,00% тощо; у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті на спеціальності 015 Професійна освіта, спеціалізації 27 Метрологія, стандартизація та сертифікація гендерний розподіл вступників становить 50,00% до 50,00%.

Висновки та перспективи дослідження. У цілому, аналіз кризь «гендерні окуляри» результатів проведеної вступної кампанії 2017 року на прикладі окремих вищих навчальних закладів Харкова в контексті реалізації рівних можливостей молоді на освіту показав, що всі проаналізовані ВНЗ відзначаються домінуванням серед студентської молоді осіб чоловічої статі, що пояснюється традиційною зорієнтованістю вступних кампаній на прийом абітурієнтів на так звані «чоловічі» спеціальності. Детальне вивчення гендерного розподілу абітурієнтів і абітурієнток показало, що всі спеціальності можна диференціювати на три групи: такі, де домінують юнаки; такі, де більша кількість заяв подана дівчатами; такі, де майже не спостерігається гендерного дисбалансу між абітурієнтів і абітурієнтками. Якісний аналіз заяв дівчат, які виявили бажання вступити на традиційно «чоловічі» спеціальності показав високий рівень їхньої вмотивованості в отриманні обраної професії.

Подальшим напрямом наукового дослідження порушеної

проблематики є розширення спектру залучених до дослідження ВНЗ, включення до нього педагогічних, гуманітарних, військових, спортивних та інших вишів, а також підготовка методичних рекомендацій для проведення профорієнтаційної роботи з урахуванням гендерного компоненту для усунення визначеного дисбалансу.

Література

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866– IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>. – Назва з екрана.
2. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060– XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu> – Назва з екрана.
3. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020» (Проект) / / Гендерна парадигма освітнього простору / За заг. ред. Дороніної Т. О. – Кривий Ріг : ВЦ КДПУ. – 2016. – Вип. 3-4 – 200 с.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ДІТЕЙ В УМОВАХ ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Кронгауз В. О.

*Комунальний заклад «Харківська спеціалізована школа
II-III ступенів №3 Харківської міської ради Харківської області»*

Становлення української нації в умовах сьогодення набуває принципово нового значення. Це пов'язується із низкою істотних ознак, характерних для сучасної громади: зміна світобачення, амбіційність та прагматизм, відбувається закладання умов до євроінтеграції спираючись на європейські цінності тощо. За таких умов важливого значення набуває формування соціальних, громадянських, товариських компетентностей серед підростаючого покоління (знанняєвий, діяльнісний та ціннісний компоненти). Переважно це відбувається у стінах школи [2, с. 28].

Сучасна українська школа поетапно відходить від опосередкованого принципу побудови навчально-виховного процесу, де домінуючим фактором є репродукція отриманої від учителя інформації до конкретно-мотиваційного: зміст програми є наближеним до реального життя дитини, а отже отримані практичні знання учень має змогу застосовувати у повсякденні.

Натомість ще більше відповідальності отримує вчитель, який, із одного боку отримує можливість добирати ефективні, на його думку, форми та методи роботи, намагаючись зацікавити, мотивувати дитину до вивчення матеріалу та відстоювання своєї позиції, а з іншого боку – необхідно враховувати психоемоційні, пізнавальні можливості кожної дитини, що досить важко через брак часу на уроці [3, с. 5].

Неабиякого значення набуває проблема формування громадянської компетентності серед учнів, що охоплює широкий спектр питань, серед яких варто зупинитися на: формуванні активного патріотизму (який передбачає реальні кроки на користь громади, держави); повагу до людської гідності та прав людини; знання та критичне розуміння світу: політики, права, прав людини, культури, релігії, ЗМІ, історії; гендерна освіта та ін.

Проблемі гендерної освіти на сьогодні присвячується чимала увага науковців та практиків адже це складова особистісно-орієнтованого підходу до навчання та виховання особистості. Перевага подібного підходу полягає у наданні учневі можливості власного розвитку незалежно від раси, статі, матеріального статку тощо. У той же час багато людей припускають хибну думку, ототожнюючи поняття «гендер» виключно із жіночою статтю. За свідченням Л. Смоляр гендерна педагогіка – це педагогічна система, яка враховує волевиявлення двох соціальних статей – жінок та чоловіків – у громадянському суспільстві як рівних у можливостях і правах із урахуванням їх гендерних інтересів та потреб [2, с. 63].

Важливе місце у системі гендерних досліджень шкільного середовища посідає проблема гендерних стереотипів. На думку Н. Комих, їх варто розцінювати як суспільно-значущі утворення свідомості та поведінки людей, в яких продукує звичний образ їхнього ставлення до тієї чи іншої життєвої ситуації. Тобто, вони виступають стійкими оціночними уявленнями людей один про одного та формуються під час спільної комунікації[2, с. 71].

Моделюючи умови формування гендерного стереотипу в межах навчального закладу ми маємо можливість констатувати наступне:

- Під час навчально-виховного процесу відбувається фемінізація вітчизняної школи, оскільки відвідуючи уроки, діти переважно контактують із вчителями жіночої статі. Побутує думка про те, що педагогічна діяльність та виховання дітей переважно притаманні для жінок;
- У процесі навчальної діяльності порушується баланс прищеплення чоловічих та жіночих якостей. Неупереджено, вчителька виробляє власний стиль виховання, переважно жіночий: вказівки «сядь рівно», «слухай уважно», що позначається на успішності хлопців та дівчат;
- Оскільки у більшості випадків вчителі-предметники чоловічої статі викладають такі предмети як фізичне виховання, трудове навчання, Захист Вітчизни, історію та географію їх форми та методи навчально-виховної діяльності є досить відмінними від вчителів-предметників жіночої статі.

Переважно вони представлені уроками-лекціями (у старшій школі), обговореннями, іграми тощо [1, с. 4].

Спираючись на концепцію програми «Нова українська школа» варто наголосити на необхідності вчителя спонукати учнів засвоювати матеріал шляхом застосування якомога наближених до реальних умов життя методів та форм роботи. В тому числі це можна поєднувати із гендерним компонентом. Зокрема, педагоги-практики констатують необхідність спиратися на провідний тип мислення учнів, використовувати інтерактивні способи навчання, творчі проекти, елементи проблемного навчання.

Упродовж 2016/2017 навчального року нами було проведене дослідження, присвячене виявленню гендерних стереотипів серед учнів навчального закладу. Діапазон дослідження охопив учнів 5 – 9 класів та дав підстави визначити наступні результати:

- Оскільки у навчальному закладі відсутній розподіл учнів за гендерним принципом на уроках трудового навчання, діти разом виконують творчі роботи, пов'язані із вишиванням, виготовленням штучних квітів. Спільна праця об'єднує дітей, особливо при роботі у групах. Проте, відсутність гендерного поділу та вчителя чоловічої статі для хлопців обмежує рівень опанування ними техніки обробки дерева, навичок слюсарної праці тощо;

На уроках фізичного виховання у 6-х класах переважно хлопці захоплюються такими іграми як футбол, баскетбол, тоді як дівчата грають у піонербол, «вибивний» та ін. Це свідчить про гендерний поділ дітей за вподобаннями та їх обмеженість у спільній діяльності на уроках фізкультури. На уроках історії у 8-х класах найбільш цікавими для учнів виявилися теми: «Українське козацтво», «Національно-визвольна війна Богдана Хмельницького», «Європейське Відродження», «Гуманізм». Питання організації військових походів, тактик ведення бої зацікавили 61% хлопців, 18% дівчат, 21% – не зацікавлені; біографії найбільш відомих історичних персоналій – 47% хлопці, 50% дівчата, 3% – не зацікавлені; культурний та науковий розвиток – 31% хлопців, 51% дівчат, 18% – не зацікавлені; соціально-економічний розвиток земель – 46% хлопців, 47% дівчат, 7% не зацікавлені. Таким чином, спираючись на отримані дані ми доводимо, що інтерес до кожного із тем наявний як хлопцями, так і

дівчатами. Водночас, для хлопців переважно цікаві теми пов'язані із військовими діями, для дівчат – суспільно-економічний розвиток та культура. Інтереси дітей перетнулися на темах, присвячених вивченню біографій історичних діячів та соціально-економічного розвитку.

- Учні 9-х класів опановували впродовж навчального року 4 предмети із циклу суспільствознавчих дисциплін: «історія України», «всесвітня історія», «Харківщинознавство» та «Правознавство». Викладання забезпечували 3 вчителі, серед яких: 2 вчителі – жіночої статі (предмети «історія України», «Харківщинознавство», «Правознавство») та 1 вчитель чоловічої статі – предмет «всесвітня історія». Рівень засвоєння знань учнів залежав від педагогічного стилю вчителів, обраних ними форм та методів роботи. Рейтинги успішності виявилися не однаковими. Під час проведення анкетування учням були запропоновані наступні запитання: 1) чи впливає стать учителя на рівень засвоєння знань? 2) які форми та методи переважали на уроках у кожного з вчителів?

Під час обробки анкет вдалося встановити наступне: на запитання «чи впливає стать учителя на рівень засвоєння знань» 34% учнів дали позитивну відповідь, стверджуючи, що чоловік-історик створює більш насичений образ історичної епохи; 52% учнів дали негативну відповідь, зазначивши, що стать не впливає на успішність; 14% учнів утрималися, пояснюючи свій вибір виключно бажанням вчителя доступно та цікаво подавати матеріал.

Відповідаючи на друге запитання: «які форми та методи переважали на уроках у кожного з вчителів» ми визначили наступні результати: в процесі вивчення курсу «Харківщинознавство» переважали обговорення, бесіда, заслуховування повідомлень та перегляд презентацій; під час вивчення курсу «історія України» – опитування, розв'язування хронологічних задач, заповнення схем і таблиць; на уроках «всесвітньої історії» – дослідження біографій, робота у командах, вивчення документів, колективне обговорення, інсценування сюжетів; у ході вивчення курсу «Правознавство» – розв'язування правових задач, вивчення документів, опитування, заслуховування повідомлень, перегляд презентацій.

Таким чином, маємо підстави свідчити, що у ході вивчення суспільствознавчих предметів, вчителі-предметники використовували

власні педагогічні напрацювання, максимально залучаючи учнів до вивчення тем. Однак, серед форм та методів вчителів домінували наступні: на уроках історії України, Харківщинознавства та правознавства – заслуховування повідомлень, опитування, розв'язування задач, на уроках всесвітньої історії – інсценування сюжетів, обговорення.

Важливе місце у процесі реалізації гендерної освіти відводиться класному керівникові. На класних годинах вони проводять із учнями бесіди на теми «Гендер і стосунки між статями», «Рівний рівному», залучають дітей до колективної творчої роботи, обговорюють важливі питання із батьками під час батьківських зборів та у індивідуальному порядку.

Таким чином, тематика гендерних досліджень у сучасній Україні викликана трансформаційними процесами всередині самого суспільства, яке поетапно здійснює ціннісно-культурну, економіко-політичну переорієнтацію в напрямку європейських цінностей. Оскільки формування свідомості особистості починається з дитячих років, важливе місце в системі соціалізації та світоглядного сприйняття світу займає загальноосвітня школа, що тільки починає впроваджувати у власних стінах гендерні проекти у співпраці із низкою вузькоспеціалізованих структур. Вихідними аспектами гендерної освіти школяра-випускника має стати усвідомлення рівності чоловічої та жіночої статі, розвіювання сформованих раніше стереотипів, широкий кругозір. Лише за таких умов формуватиметься нова українська громада, яка надалі розвиватиме власну державу.

Література

1. Фуголь Н. Р. Досвід педагогів школи з питань впровадження гендерного підходу в навчально-виховний процес / Н. Р. Фуголь, І. М. Шабелян // с. Лозуватка: Лозуватська ЗШ І-ІІІ ступенів №1 імені Т.Г.Шевченка, 2015. – 21 с.

2. Гендерні студії: освітні перспективи (навч.-метод. матер.). – К.: ПЦ «Фоліант», 2003. – 80 с.

3. Кобелянська Л. С. Гендерна освіта в Україні: реалії та перспективи/ Л. С. Кобелянська // Проблеми освіти. – К.: НМЦ вищої освіти, 2003. – Вип.36. – С. 3–8.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Лисенко К. С.

Наук. керівн. : канд. філол. наук, доц. **Чуєшкова О. В.**

Українська інженерно-педагогічна академія

Проблема емоційної культури людини була однією з провідних протягом усієї історії суспільства. На сьогодні існують різні підходи до розуміння суті та структури емоційного інтелекту, однак єдина узгоджена теорія досі не розроблена. Також необхідність вивчення цього психічного феномена зумовлена й особливостями практики, які полягають у визначенні чинників, що впливають на ефективність соціально-психологічної адаптації та професійної діяльності особистості.

Емоційний інтелект вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені (Л. С. Виготський, В. О. Дегтярьов, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, Д. Гоулман, Дж. Стейн, М. С. Зайднер, Г. Бук та ін.), наголошуючи передусім на тому, що він відіграє значну роль в успішній діяльності. Проте гендерні особливості емоційного інтелекту не знайшли висвітлення в наукових працях, що й визначило актуальність роботи.

Мета статті – виявити гендерні особливості емоційного інтелекту. Теоретичну основу роботи становлять дослідження емоційного інтелекту (Дж. Мейер, М. Д. Зайднер, Д. Гоулман, В. О. Дегтярьов, Д. Векслер, Г. Гарднер, Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн); концептуальні моделі емоційного інтелекту (Д. Люсин, Д. Гоулман, С. Уітлсон).

Базою дослідження стала Українська інженерно-педагогічна академія, вибірку дослідження становили студенти й студентки різних спеціальностей: практичні психологи, інженери-педагоги та економісти.

У нашій роботі емоційний інтелект визначаємо як різновид соціального інтелекту, який включає в себе здатність контролювати власні й чужі почуття й емоції, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для керування емоційною сферою і поведінкою. Це конструкт, що складається зі здатності до ідентифікації і вираження емоцій; регуляції емоцій; використання емоційної інформації в мисленні і діяльності.

Для досягнення мети дослідження – виявлення гендерних особливостей емоційного інтелекту – було обрано такі психодіагностичні методики: «Оцінка емоційного інтелекту» Н. Холла [4]; «Опитувальник емоційного інтелекту ЕМІН» Д. В. Люсіна [3]; «Методика діагностики рівня емпатичних здібностей» В. В. Бойка [1].

Для статистичної інтерпретації даних був використаний метод оцінки значущості відмінностей середніх і відносних розмірів t – критерій Стьюдента [2].

У дослідженні брали участь 68 осіб, із них 34 хлопці і 34 дівчини. Усі учасники дослідження – студенти та студентки 3 – 4 курсів Української інженерно-педагогічної академії вікової категорії 19 – 23 роки.

На першому етапі аналізу було застосовано методику Н. Холла.

Дані наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Середні показники хлопців та дівчат за методикою
«Оцінка емоційного інтелекту» Н. Холла

Показники шкал емоційного інтелекту	Середнє значення (дівчата)	Середнє значення (хлопці)	Значення t -критерію Стьюдента	p
Емоційна обізнаність	7,453	6,871	0,362	-*
Управління своїми емоціями	8,234	9,758	0,641	-
Самотивація	7,128	7,134	0,832	-
Емпатія	7,667	7,715	0,631	-
Розпізнавання емоцій інших людей	5,692	5,732	0,975	-
Інтегративний (загальний) показник	34,865	33	0,441	-

Примітка: * – відсутність статистично значущих розбіжностей

Результати, наведені в табл. 1, показують, що не існує розбіжності шкал емоційного інтелекту за методикою Н. Холла у хлопців та дівчат.

Щодо процедурних особливостей методики, то *інтегративний показник* указує, наскільки досліджувані здатні розуміти відносини, що репрезентуються в емоціях, і керувати емоційною сферою на основі прийнятих рішень.

Аналізуючи отримані результати за відповідними шкалами, можна сказати, що між хлопцями та дівчатами немає різниці в розумінні емоцій та керуванні емоційною сферою, а точніше, стать людини не впливає на емоційну обізнаність, самомотивацію, розпізнання емоцій інших людей.

Наступним важливим кроком в аналізі експериментальних даних було визначення гендерних розбіжностей за опитувальником емоційного інтелекту ЕМІН Д. В. Люсіна. Результати, за якими визначено статистично значущі гендерні розбіжності, наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Оцінка параметрів емоційного інтелекту у хлопців та дівчат
за методикою Д. В. Люсіна

Показники шкал емоційного інтелекту	Середнє значення (дівчата)	Середнє значення (хлопці)	Значення t-критерію Стьюдента	p
Емоційна обізнаність	20,974	20,172	0,432	-*
Управління своїми емоціями	16,512	15,164	0,994	-
Самомотивація	13,943	14,356	0,448	-
Емпатія	15,153	13,223	0,021	-
Розпізнавання емоцій інших людей	12,643	10,747	0,145	-
Інтегративний (загальний) показник	37,987	38,884	0,423	-

Примітка: * – відсутність статистично значущих розбіжностей

Результати аналізу *рівня емоційного інтелекту*, наведені в табл. 2, доводять, як і попередня методика, що не існує розбіжності шкал емоційного інтелекту за методикою Д. В. Люсіна у хлопців та дівчат.

Не виникло розбіжностей і під час інтерпретації *міжособистісного емоційного інтелекту* – розуміння емоцій інших людей і керування ними (тобто для розуміння емоцій інших та правильного їх інтерпретування статейі відмінності не мають значення).

Третім й останнім етапом було визначення профільних відмінностей за методикою діагностики рівня емпатичних здібностей В. В. Бойка. Як відомо, емпатія – це розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи у формі співпереживання. Це одна з найважливіших частин

емоційного інтелекту.

Результати, за якими визначено статистично значущі профільні розбіжності, наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Оцінка параметрів емпатичних здібностей у хлопців та дівчат
за методикою В. В. Бойка

Показники шкал емоційного інтелекту	Середнє значення (дівчата)	Середнє значення (хлопці)	Значення t-критерію Стьюдента	p
Емоційна обізнаність	2,874	2,871	0,287	-*
Управління своїми емоціями	3,232	2,793	0,196	-
Самомотивація	3,134	2,655	2,962	-
Емпатія	3,876	3,134	0,017	-
Розпізнавання емоцій інших людей	3,464	3,655	0,569	-
Інтегративний (загальний) показник	3,076	2,662	0,223	-

Примітка: * – відсутність статистично значущих розбіжностей

Результати *інтегративного (загального)* показника емпатичних здібностей не показали статистично значимих розбіжностей між хлопцями та дівчатами. Під час інтерпретації *раціонального, інтуїтивного та емоційного каналу емпатії* не було виявлено статистично значимих розбіжностей.

Отже, аналізуючи всі отримані результати за обраними методиками, констатуємо відсутність гендерних відмінностей емоційного інтелекту. Між студентами та студентками немає різниці в розумінні емоцій, керуванні емоційною сферою, досягненні і генеруванні їх таким чином, щоб сприяти мисленню, розумінню і, відповідно, керувати ними таким чином, щоб сприяти своєму емоційному й інтелектуальному зростанню.

Література

1. Бойко В. В. Диагностика эмпатических способностей [Електронний ресурс] / В. В. Бойко // Режим доступу: <http://www.psyworld.info/diagnostika-empaticheskix-sposobnostej>

2. Наследов А. Д. Метаматические методы психологического исследования. Анализ и интеграция данных: учеб. пособие / А. Д. Наследов. – СПб.: Речь. – 2004. – 392 с.

3. Люсин Д. В. Опросник на эмоциональный интеллект. ЭМИн: новые психометрические данные [Электронный ресурс] / Д. В. Люсин // Режим доступа: http://creativity.ipras.ru/texts/books/social_IQ_2009/lusin_social_IQ_2009.pdf

4. Холл Н. Методика на определение уровня эмоционального интеллекта. [Электронный ресурс] / Н. Холл // Режим доступа: <http://preprod.insunrise.ru/booklets/n.hall-eq%20questionarry.pdf>

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВІКТИМНОСТІ ЖІНОК РІЗНОГО ВІКУ

Лісна Н. А.

Наук. керівн. : д-р психол. наук, проф. Євдокімова О. О.
Харківський національний університет внутрішніх справ

У сучасних умовах проблема жертви насильства займає особливе місце. Вона отримала своє особливе вираження в кримінології внаслідок появи її відгалуження, іменованого віктимологією. У буквальному перекладі вона означає вчення про жертву (від лат. *viktima* – жертва і грецьк. *logos* – вчення). На сучасному етапі вивчення психологічних аспектів віктимної поведінки ведеться на двох основних рівнях: як наслідок соціального процесу і як індивідуальна девіація. Дослідження у площині віктимології проводять кримінологи, психологи та соціологи, такі як, О. О. Андроннікова, Б. М. Головкін, Ю. А. Клейберг, М. А. Одинцова, Д. В. Рівман, Л. І. Романова, Л. О. Шевченко, В. Є. Христенко.

Метою даного дослідження є виявлення взаємозв'язків типів віктимної поведінки з локалізацією контролю особистості та антиципаційною спроможністю у жінок різного віку.

У дослідженні було використано наступні методики:

1. Методика дослідження схильності до віктимної поведінки (О. О. Андроннікова)
2. Методика діагностики локалізації контролю особистості (О. Ксенофонтова).
3. Тест антиципаційна спроможність (прогностична компетентність) (В. Д. Менделевич).

Математична обробка отриманих даних проводилася з використанням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена.

Вибірка. У дослідженні брали участь 66 жінок, які були розподілені на 2 групи. У першу групу увійшли 34 жінки 18 – 30 років, у другу – 32 жінки 35 – 50 років.

Результати дослідження взаємозв'язків типу поведінкової віктимності з локусом контролю у жінок 18 – 30 років. Значний позитивний

кореляційний зв'язок визначено між шкалами «шкала локусу контролю в житті загалом», «шкала локусу контролю в сфері невдач» і «шкалою агресивної поведінки». Інтерпретація цих взаємозв'язків показує, що чим більша впевненість особи в тому, що сили, які впливають на долю людини, знаходяться всередині самої людини, і те, що це, в значній мірі, є результатом її активності і чим більше невдач, за які респондент відчуває свою відповідальність то тим вища схильність до агресивної віктимної поведінки, яка проявляється в тому, що випробовувані, схильні потрапляти в неприємні і небезпечні для життя і здоров'я ситуації в результаті виявленої агресії у формі нападу чи іншої провокуючої поведінки (образа, наклеп, знущання тощо).

В досліджуваних визначено значущий негативний кореляційний зв'язок між шкалами «компетентність в сфері особистих стосунків», «локус контролю в сфері здоров'я» та шкалою «схильністю до гіперсоціальної поведінки».

Це означає, що чим менше респондент бачить свою роль в тих відносинах, які складаються з близькими і малознайомими особами, і чим менше випробований слідує за своїм здоров'ям, тим менше він демонструє позитивну поведінку в ситуаціях конфлікту.

Значний негативний кореляційний зв'язок визначено між шкалами «шкала локус контролю при описуванні особистого досвіду» та «шкалою схильності до залежної і безпорадної поведінки».

Це означає, що чим менший життєвий досвід у людини, тим підвищена схильність до поведінки, яка характеризується безпорадністю, боягузством, залежністю від інших, боязкістю, скромністю. В респондентів підвищується зосередженість на власному стані та переживаннях.

Значний позитивний кореляційний зв'язок визначено між шкалами «шкала локусу контролю в сфері невдач», «шкала локусу контролю в професійній діяльності», «шкала професійно – соціального аспекту», «шкала готовності до планування» і «шкалою схильність до некритичної поведінки».

Це означає, що чим більше невдач, за які респондент відчуває свою відповідальність, чим більше особа схильна проявляти свою відповідальність і брати її на себе, проявляти свою ініціативу, і чим більше

ідей, особа готова реалізовувати, тим більше вона демонструє необачність, невміння правильно оцінювати життєві ситуації.

У цій групі між іншими типами віктимної поведінки та складовими локусу контролю не встановлено жодного кореляційного зв'язка.

Результати дослідження взаємозв'язків типу поведінкової віктимності з локусом контролю у жінок 18 – 30 років.

Значний позитивний кореляційний зв'язок визначено між шкалами «шкала локус контролю в житті взагалі» зі «шкалою схильності до саморуйнівної поведінки». Це означає, що чим більша впевненість особи в тому, що сили, які впливають на долю людини, знаходяться всередині самої людини, і те, що це, в значній мірі, є результатом її активності, то тим більше респонденти схильні до ризику, необміркованій поведінці, зазвичай небезпечній для себе та інших, а наслідків таких дій вони можуть не розуміти, чи не надавати їм значення, в очікуванні, що все обійдеться.

Значний позитивний кореляційний зв'язок визначено між шкалами «локусу контролю при описуванні особистого досвіду», «професійно – соціального аспекту», «локусу контролю в професійній діяльності», «локусу контролю в сфері досягнень» та шкалою «схильність до залежної і безпорадної поведінки». Це означає, що чим більший життєвий досвід у людини, чим більше особа здатна і готова докладати зусиль для досягнення позитивних результатів в майбутньому, чим більше особа схильна проявляти свою відповідальність і брати її на себе, проявляти свою ініціативу, тим нижча схильність до поведінки, яка характеризується безпорадністю, боягузством, залежністю від інших, боязкістю, скромністю.

Значний негативний кореляційний зв'язок визначено між шкалами «заперечення активності», «шкала схильність до самозвинувачень», та шкалою «схильність до залежної і безпорадної поведінки». Це означає, що чим менше особа вважає, що причиною всіх невдач, є вона сама, а не хтось інший, і звинувачує не тільки себе і чим менше респондент вважає, що не варто щось міняти в житті, все в світі розвивається в основних закономірностях, тим вища схильність до поведінки, яка характеризується безпорадністю, боягузством, залежністю від інших, боязкістю, скромністю.

У групі дорослих жінок між іншими типами віктимної поведінки та складовими локусу контролю не встановлено жодного кореляційного зв'язка.

Результати дослідження взаємозв'язків типів поведінкової віктимності з антиципаційною спроможністю жінок 18 – 30 років.

У групі жінок 18 – 30 років визначено значущий негативний кореляційний зв'язок між шкалою «просторова антиципаційна спроможність» та шкалами «шкала реалізованої віктимності і Схильність до некритичної поведінки. Тобто, у цій групі із зменшенням здатності передбачати рух предметів в просторі, упереджувати їх, координувати власні рухи, проявляючи моторну спритність, збільшується вірогідність опинитися в неприємних та небезпечних для здоров'я та життя ситуаціях, причиною чого є внутрішня готовність діяти певним чином, яка найчастіше знаходить вираз в агресивних, необачних діях спонтанного характеру.

У групі жінок 18 – 35 років між іншими типами віктимної поведінки та складовими антиципаційної спроможності не встановлено жодного кореляційного зв'язка.

Результати дослідження взаємозв'язків типу поведінкової віктимності з антиципаційною спроможністю у жінок 35 – 50 років.

У групі жінок 35 – 50 років визначено значущий негативний кореляційний зв'язок між «шкалою схильності до агресивної віктимної поведінки» та шкалою «Особистісно-ситуативна антиципаційна спроможність». Це означає, що з зменшенням здатності передбачати вчинки інших людей та різні варіанти розвитку подій у цих досліджуваних підвищується схильність до агресивної віктимної поведінки, яка проявляється в тому, що випробовувані, схильні потрапляти в неприємні і небезпечні для життя і здоров'я ситуації в результаті виявленої агресії у формі нападу чи іншої провокуючої поведінки (образа, наклеп, знущання тощо).

У цій групі встановлено значущий негативний кореляційний зв'язок між шкалами «шкала схильності до залежної і безпорадної поведінки» та шкалою «часова антиципаційна спроможність».

Це свідчить про те, що зі зниженням здатності прогнозувати і точно розподіляти час, розподіляти його та адекватно планувати свої дії, у жінок 35 – 50 років зростає схильність до поведінки, яка характеризується безпорадністю, боягузством, залежністю від інших, боязкістю, скромністю.

У групі жінок 35 – 50 років між іншими типами віктимної поведінки та складовими антиципаційної спроможності не встановлено жодного кореляційного зв'язка.

Отже, в обох групах на значущому рівні позитивно корелюють між шкалами «реалізована віктимність» та «просторова антиципаційна спроможність». Досліджувані групи виявляють відмінність у кількості виявлених значущих взаємозв'язків між типами поведінкової віктимності та складовими антиципаційної спроможності, а саме: у групі жінок 18 – 30 років визначено один такий зв'язок, у групі жінок 35 – 50 років – чотири.

Жінки 35 – 50 років відрізняються наявністю значущих негативних кореляційних зв'язків між шкалами «Схильність до агресивної віктимної поведінки» та «Особистісно-ситуативна антиципаційна спроможність», «Схильність до залежної і безпорадної поведінки» та «Часова антиципаційна спроможність», «Схильність до гіперсоціальної поведінки» та «Часова антиципаційна спроможність».

Отже, виявлення взаємозв'язків типів віктимної поведінки з локалізацією контролю особистості у жінок різного віку є актуальною проблемою жіночої віктимності, доцільним можна вважати продовження дослідження у вибраному напрямку та вивчити більш широкий спектр корелятивів віктимності у жінок. Що надасть можливість розробленню програми профілактики та корекції віктимності, яка включає варіативні компоненти, орієнтовані на роботу з урахуванням учасниць різного віку.

Література

1. Батраченко І. Г. Антиципація як продукт еволюції / І. Г. Батраченко // Наук. вісник Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – 2009. – № 1. – С. 44-50.

2. Корзенко Є. М. Характеристика детермінантів, що впливають на віктимність в умовах глобалізаційних процесів / Є. М. Корзенко //

Наук. вісник Акад. муніцип. управління. Серія: Право. – 2015. – №. 1 (2). – С. 261-267.

3. Сумина Н. Е. Взаимосвязи антиципационной состоятельности с личностными свойствами и их влияние на семейные взаимоотношения / Н. Е. Сумина // Психология. – 2007. – № 14. – С. 14–17.

4. Шевченко Л. О. Особливості антиципації жінок // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний, юридичний аспекти: зб. мат. наук.-практ. конф. (Харків, 10 квітня 2015 р.). – Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2015. – С. 127-130.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Логвинова М. О.

Наук. керівн. : д-р геогр. наук, проф. **Немець Л. М.**
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Останніми роками регіональний ринок праці, як і в цілому в Україні, функціонує у невизначеній соціально-економічній ситуації. Така нестійкість та сучасні диспропорції в попиті і пропозиції, характерні для даної сфери, відчувають на собі як чоловіки, так і жінки. Трудовий кодекс України, що регламентує трудові відносини, не містить дискримінаційних законодавчих норм за статевою ознакою. Тому можна зробити висновок, що законодавчо права чоловіків і жінок як у суспільстві в цілому, так і в сфері суспільної праці рівні, а гендерні нерівності, що виникають на практиці, є результатом дискримінаційних явищ у сфері трудових відносин, тому виникає актуальність даного дослідження [3].

Ринок праці Харківської області є досить великим, тому для нього характерна наявність гендерних проблем у сфері зайнятості населення. Аналіз ринку праці Харківської області, вирішення гендерних проблем потребує ретельного суспільно-географічного дослідження.

Мета дослідження: проаналізувати сучасний стан на ринку праці Харківської області, виявити гендерні проблеми та запропонувати заходи щодо їх вирішення.

В даний час на території Харківської області проживає 2,7 млн. осіб, із них 53,7 % – жінки та 46,3 % чоловіки. Слід зазначити, що найбільш економічно активними на ринку праці Харківської області є чоловіки у віці 25-49 років. Співвідношення економічно активного населення працездатного віку серед чоловіків та жінок у Харківській області становить відповідно 53,5 % та 46,5 % (рис. 1). Саме ці групи населення найбільш конкурентоспроможні на ринку праці. Їх економічна активність орієнтована на отримання прибутку для забезпечення родини [11].

Чисельність жінок у працездатному віці у Харківській області суттєво відстає від кількості чоловіків: 46,6 % та 53,4 % відповідно (рис. 2) [11].

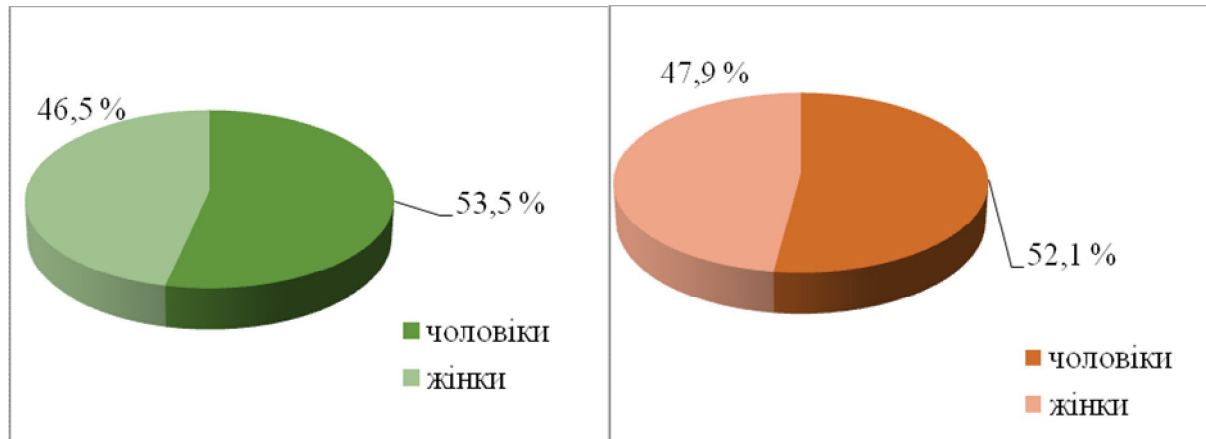

Рис. 1. Співвідношення економічно активного населення серед населення працездатного (рис. а) та непрацездатного віку (рис. б) за статевим складом у Харківській області [11]

Крім того, для Харківської області характерний більш високий рівень освіти серед жінок у порівнянні з чоловіками. Так, у складі економічного активного населення області серед жінок 35,4 % мають вищу та неповну вищу освіту, 32,5 % мають середню професійну освіту та 9,1 % жінок не мають повної середньої освіти. Серед чоловіків даний показник становить 11,5 % [7].

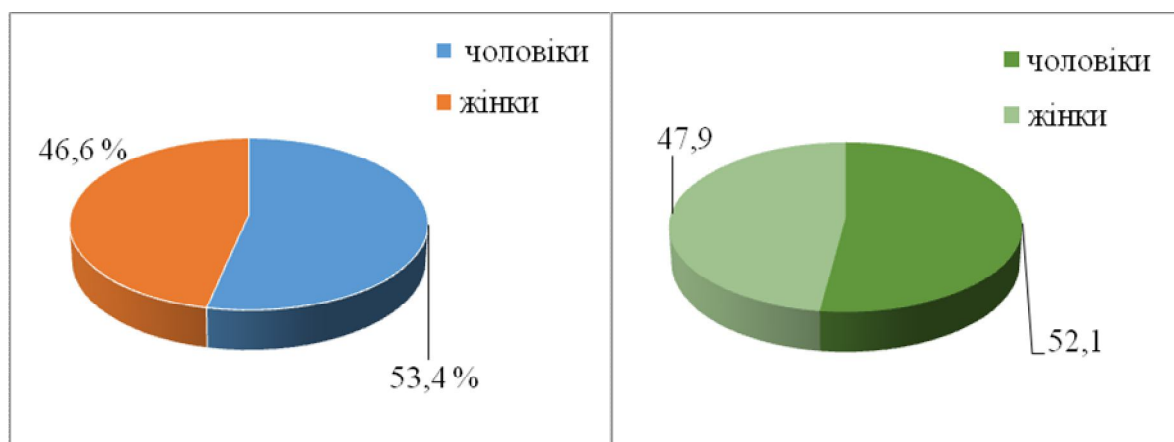

Рис. 2. Співвідношення зайнятих серед населення працездатного (рис. а) та непрацездатного віку (рис. б) чоловіків та жінок у Харківській області [11]

Для Харківської області в цілому та її районів, зокрема, характерна така проблема на ринку праці, як гендерна сегрегація, яка полягає у розподілі чоловіків та жінок на посадовому рівні, виникненню поділу праці за статевою ознакою, виділенню окремо «чоловічої» та «жіночої» роботи. Жінки працюють переважно у таких сферах як: офісні службовці, торгові працівники, у сфері громадського харчування тощо [1].

Ще однією проблемою розподілу професій за статевою ознакою є диференціація у заробітній платі. Традиційно виділяють галузі, у яких працюють лише жінки. До таких галузей на території Харківської області належать система освіти, де жінки становлять 85,3 % від загальної кількості зайнятих, охорона здоров'я (79,2 %), сфера громадського харчування та торгівлі (69,7 %). Традиційно «чоловічими» професіями вважаються будівництво, де працює 78,5 % чоловіків та надання транспортних послуг, де зайнято 26,3 % жінок.

Збільшується роль жінок, зайнятих у адміністративному управлінні на різних рівнях, оскільки у жінок більш розвинені професійні якості, що важливо для роботи у сфері малого підприємництва. Право жінок на участь у політичному і загальнодержавному житті закріплено в міжнародних стандартах та національному законодавстві держав-учасників ОБСЄ, у тому числі і в Україні. Це відноситься до можливості жінок брати участь на рівній основі з чоловіками в усіх сферах і на всіх рівнях політичного та суспільного життя і в ухваленні рішень.

Статистика свідчить, що у політиці нижчих рівнів – на міському, обласному рівні жінки майже рівні за кількістю із чоловіками. Цю ситуацію можна схарактеризувати як таку, що з невідомих причин, традиційно для України, жінку не допускають до керівництва в державному апараті.

Гендерний аналіз кадрового складу обласної та районних державних адміністрацій свідчить про наявність серйозних гендерних проблем. Посади державних службовців у Харківській обласній раді та районних державних адміністраціях області займають в основному жінки – 2482 жінки проти 771 чоловіків, що становить 76,3 % від загальної кількості працюючих. Серед загальної кількості працюючих жінок у апараті Харківської обласної державної адміністрації працює 57,0 % жінок, у

районних державних адміністраціях – 78,6 % жінок, у Головних управліннях облдержадміністрації посади займають 70,7 % жінок [7].

Для території Харківської області, як і для України загалом, характерна наявність стереотипів у прийнятті жінок на роботу. Часто роботодавці приймають жінок на менш корисні посади, оскільки часто жінки поєднують роботу із сімейними обов'язками. Тому роботодавці довіряють жінкам менш ефективну працю, проте таку, яка орієнтована на кар'єрне та професійне зростання, підвищення рівня кваліфікації, що є дискримінаційним для жінок [6].

Аналіз структури безробіття по території Харківської області дає зробити висновок, що кількість безробітних жінок дещо менше кількості безробітних чоловіків, що пов'язано із загальним перевищенням співвідношення кількості чоловічого економічно активного населення над жіночим. Проте негативною особливістю для населення Харківської області характерне збільшення кількості безробітного населення [11].

В Харківській області офіційно зареєстровано 93,4 тис. осіб, що становить 7 % від загальної кількості економічно активного населення області [9]. Частка жінок серед загальної чисельності безробітних у Харківській області становить 45,5 %.

Розглядаючи причини втрати роботи серед жінок Харківської області, можна сказати, що 27,5 % жінок втратили роботу у результаті звільнення з економічних причин, 13,0 % звільнились за власним бажанням, 2,1 % жінок не працевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів. Більше 30 % із загальної кількості безробітних жінок мають неповнолітніх дітей, 2 % жінок Харківської області – самотні та багатодітні матері [11]. У складі економічно неактивного населення за статтю як у працездатному, так і після працездатному віці переважає жіноче населення (відповідно 61,6 % та 38,5 % у працездатному віці та 65 % та 35 % у після працездатному віці) [11].

Отже, вагомими аспектами дискримінації жінок у Харківській області є складність у працевлаштуванні за фаховою освітою, труднощі у посадовому просуванні, більш тривалому, ніж у чоловіків, періоді безробіття, зайнятість у низькооплачуваних галузях. Тому головними

заходами щодо реалізації гендерної політики у Харківській області мають бути: підвищення представництва жінок у всіх органах влади, боротьба з насильством над жінками, заохочення кредитування жіночого бізнесу.

Література

1. Возний К. З. Гендерні аспекти зайнятості: українські реалії і світовий досвід / К. З. Возний // Вісник ТНЕУ. – 2009. – № 1. – С. 69–80.
2. Гендерний аспект оплати праці на українських підприємствах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua>.
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 1263-VII від 13 травня 2014 року, № 15, ст. 97) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
4. Кривець О. О. Суспільно-географічний гендерний аналіз ринку праці в Україні / О. О. Кривець // Економічна та соціальна географія: наук. зб. – 2011. – Вип. 62. – С. 110–117.
5. Міста та райони Харківської області у 2015 році (статистичний щорічник) [за ред. О. Г. Мамонтової]. – Х.: Харківське обласне управління статистики, 2016. – 577 с.
6. Мезенцева Н. І. Гендер і географія в Україні: Монографія / Н. І. Мезенцева, О. О. Кривець. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 194 с.
7. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/>
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Офіційний сайт Державної служби зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>.
10. Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року. – Режим доступу : <http://old.kharkivoda.gov.ua/documents/16203/>
11. Харківська область у 2015 році (статистичний щорічник) / Головне управління статистики у Харківській області [за ред. О. Г. Мамонтової] [Електронний ресурс]. – Харків, 2016.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОЗУМНОСТІ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ З ПОВЕДІНКОВОЮ ТА СТАТУСНО-РОЛЬОВОЮ ВІКТИМНІСТЮ

Мазур К. В.

Наук. керівн.: канд. психол. наук, доц. **Шиліна А. А.**

Харківський національний університет внутрішніх справ

Ритм і стиль життя, норми і правила, які диктує сучасне суспільство, все більша необхідність у самореалізації молоді призводять до різних проявів віктимності в їх поведінці. Прагнучи бути першими у всьому і завжди, вони жертвують своїми потребами, позитивними емоціями, стосунками зі значущими людьми, неусвідомлено провокуючи віктимність стосовно себе.

Віктимність-це сукупність властивостей людини, обумовлених комплексом соціальних, психологічних і біофізичних умов, що сприяють дезадаптивному стилю реагування суб'єкта, який приводить до шкоди для його фізичного чи психічного здоров'я [2, с. 139]. Віктимність визначається сукупністю емоційно-особистісних особливостей, що сприяють дезадаптивному стилю реагування суб'єкта, яке приводить до порушення його фізичного або емоційно - психічного здоров'я. При цьому можливість реалізації даних якостей багато в чому залежить від наявності конкретної ситуації.

Численні дослідження показали, що особи підліткового віку в найбільшій мірі в порівнянні з представниками інших вікових періодів схильні до прояву рольової віктимної поведінки.

Віктимність може розглядатися як соціальне явище, як індивідуальна психологічна характеристика особистості, як комплекс біопсихологічних особливостей індивіда і як масове соціальне явище.

Вченими були виділені окремі умови і чинники, що сприяють підвищенню віктимності в підлітковому віці. Однак до теперішнього часу залишаються недостатньо вивченими психологічні механізми, а також соціально-психологічні та індивідуально-особистісні детермінанти віктимної поведінки підлітків. Існує загальна віктимність, залежна від віку,

статі, роду діяльності, соціального статусу підлітка. Разом з тим виділяється індивідуальна віктимність, залежна від психічної, психологічної та емоційної нестійкості підлітка [4]. Рольова віктимна поведінка розглядається нами як психологічне відхилення, закріплене в звичних формах людської активності (поведінці), які обумовлюють потенційну або реальну схильність суб'єкта ставати жертвою.

Актуальність дослідження психологічних особливостей рольової віктимної поведінки у сучасних підлітків визначається необхідністю вирішення завдань формування соціально адаптованої особистості, а так само зростаючої проблемою віктимізації населення і необхідністю в віктимілогічній профілактиці і корекції.

Метою даної роботи є вивчення особливостей психологічної розумності та її взаємозв'язків з поведінковою та статусно-рольовою віктимністю підлітків.

Для реалізації поставленої мети було сформовано дві групи досліджуваних. Першу групу склали дівчата (40 осіб), другу – хлопці (40 осіб). Всього у дослідженні прийняло участь 80 учнів 9-10 класів загальноосвітніх шкіл.

Однією з характеристик, що відображають ступінь доступності людині її досвіду, зміст переживань, наскільки вони цікаві, в якій мірі вона є емоційно включеною в побудову образу Я, є психологічна розумність [5].

Доступність внутрішнього досвіду як компонент психологічної розумності має високу позитивну кореляцію з емоційним інтелектом, а відкритість новому досвіду – з такими компонентами інтелектуальної Я-концепції, як самооцінка інтелекту і самоефективність.

Д. Люсін допускає, що здатність розуміти усвідомлювати власні емоції і управління ними знаходиться у тісному зв'язку з інтересом до внутрішнього світу людей, в тому числі, і до свого власного, схильністю до психологічного аналізу поведінки з цінностями, які спричинюють ті чи інші переживання [3, с. 30-32].

Як зауважує В.В. Зарицька, усвідомлення власних емоцій має суттєве значення для вироблення адекватної реакції на оточуюче середовище. Усвідомленість емоцій є результатом розуміння особистістю власних емоцій яка проявляється у розумності поведінки в конкретних

ситуаціях. Високий рівень усвідомленості емоцій вказує на гнучкість у прояві емоцій, домінування позитивних емоцій, здатність регулювати емоції інших і приводити їх у конструктивне русло, що сприяє зближенню людей, допомагає розумно та виважено діяти у будь яких ситуаціях [1].

Зважаючи на те, що психологічна розумність відбивається у спрямованості на розуміння себе та оточуючих, зацікавленість в мотивах інших людей, готовність до змін та схильність до рефлексії мотивації поведінки, думок та почуттів – власних та інших осіб, ми вважали за доцільне вивчити особливості психологічної розумності та її взаємозв'язки з поведінковою та статусно-рольовою віктимністю підлітків.

У нашому дослідженні були використані наступні методики: опитувальник «Шкала психологічної розумності» М. О. Новікової, опитувальник статусно-рольової віктимності М. А. Одінцової, методика дослідження схильності до різних типів віктимної поведінки. Андроннікової О. О.

За результатами дослідження психологічної розумності та її взаємозв'язків з поведінковою та статусно-рольовою віктимністю підлітків було встановлено, що хлопці можуть бути охарактеризовані як такі, що погано розуміють зв'язок між поведінкою та її наслідками, можуть часто робити помилки, потрапляти в конфліктні, а можливо, і в небезпечні ситуації тому, що невірно уявляють собі результати своїх дій або вчинків інших. Вони погано орієнтуються в загальноприйнятих нормах і правилах поведінки. Таким особам притаманна низька диференційованість.

Як у дівчат так і хлопців розмова з ким-небудь про власні проблеми часто призводить до поліпшення стану, допомагає краще зрозуміти ці проблеми і знайти нові шляхи їх вирішення, проте хлопці розуміють її важливість і готові обговорювати переживання з іншими людьми, оскільки переконані в користі цього.

У дівчат з підвищенням доступності власних переживань підвищується схильність до агресивної поведінки, тобто дівчата проявляють як вербальну, так і фізичну агресію по відношенню до інших. Також з підвищенням зацікавленості у сфері переживань підвищується схильність до гіперсоціальної поведінки. А з підвищенням користі при обговоренні переживань з іншими у дівчат знижується схильність до

важливості думки суспільства, однак підвищується схильність залежати від інших та прагнути постійної допомоги. Це саме характерно для дівчат підліткового віку.

Також у дівчат підліткового віку з підвищенням демонстрування ролі жертви знижується можливість показувати свої справжні переживання іншим та вони менш схильні сприймати нову інформацію, що допомогла б їм справлятися з власними почуттями. Також з підвищенням ігрової ролі жертви підвищуються переживання та бажання свої почуття та переживання обговорювати з іншими. А з підвищенням соціальної ролі жертви у дівчат знижується доступність переживань. Також з підвищенням демонстрації своєї безпорадності нещасливої долі у дівчат знижується доступність переживань, користь обговорення їх та майже відсутнє бажання отримувати новий досвід. З підвищенням бажання обговорювати свої переживання почуття та емоції підвищується можливість вважати себе нещасливими, самозвинувачування, вважають інших людей більш привабливими та більш успішними і це підвищує можливість маніпулювати іншими за для власних бажань та цілей.

У хлопців з підвищенням схильності до некритичної поведінки підвищується бажання та готовність обговорювати переживання з іншими, що в свою чергу свідчить про їх саморозвиток. Однак це може бути також і показником прояву залежності та невпевненості в собі. У хлопців з підвищенням ігрової ролі жертви знижується бажання ділитися своїми переживаннями та мати користь від цього. Тобто хлопцям більш властиве скривати свої справжні переживання. Також хлопці більше демонструють роль жертви для підтримки та досягнення власних цілей і це підвищує їх зацікавленість у сфері переживань.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. На наш погляд, видається перспективним продовжити дослідження у вибраному напрямку.

Література

1. Зарицька В. В. Усвідомлення власних емоцій як чинник розумної поведінки / В. В. Зарицька // Вісник Одеського національного

університету. – 2015. – Т. 20. – №.1. – Режим доступу: <http://vestnik-psy.onu.edu.ua/index.php/psyonu/article/view/411/359>.

2. Кельбя С. Г. Віктимність та необхідність її профілактики /С. Г. Кельбя, Б. А. Леко // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015 – № 3. – С. 136-143

3. Люсин Д. В. Современные представления об эмоциональном интеллекте/ Д. В. Люсин // Социальный интеллект. Теория измерение исследования под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. – М. – Ин-т психологии РАН. – С. 29 – 36.

4. Шиліна А. А. Гендерні особливості статусно-рольової та поведінкової віктимності неповнолітніх / А. А. Шиліна, М. С. Іванов // Право і Безпека –2016. –№4 (63). – С. 169-172

5. Appelbaum S. Psychological-mindedness: word, concept and essence / S. Appelbaum // International Journal of Psychoanalysis. – 1973. – V. 54. – P. 35–46.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Мельниченко В. В.

Наук. керівн.: д-р соціол. наук, проф. **Калагін Ю. А.**

Харківський національний університет

Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба

Відповідно до статті 17 Конституції України «...Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності недоторканності покладаються на Збройні Сили України». Четвертий рік наші військовослужбовці виконують конституційний обов'язок на сході України. Пліч о пліч з військовослужбовцями-чоловіками боронять рідну землю військовослужбовці-жінки. Нажаль сьогодні участь жінок у бойових діях стала для суспільства радше нормою, ніж винятком. Військовослужбовці-жінки приймають безпосередньої участь у боях. За повідомленням речника Міністерства оборони України Олексія Чорнобая станом лише на квітень 2016 року службу в зоні проведення антитерористичної операції пройшли більше ніж 1,5 тисячі жінок-військовослужбовців [1].

Кількість жінок-військовослужбовців у Збройних Силах України постійно зростає. За даними, оприлюдненими заступником Міністра оборони України з євроінтеграції Ігорем Долговим на Міжнародному Форумі «Партнерство парламенту, уряду та громадянського суспільства – для виконання національного плану дій «Жінки, мир, безпека», у Збройних Силах України проходять військову службу і працюють майже 50 тисяч жінок, що становить п'яту частину від загальної кількості всього особового складу [2].

Фемінізація збройних сил сприяла активізації наукових досліджень з проблем військовослужбовців-жінок. Особливо активно військовий аспект жіночої соціальної проблематики розроблявся в 80-90-ті роки минулого сторіччя американськими і західноєвропейськими вченими. Саме в цей період з'являються спеціальні роботи, що розкривають роль жінок у війнах людства. Найбільш відомими і авторитетними фахівцями в даній області,

вважаються: М. Бінкін, Є. Джексон, С. Єнлоу, Д. Мітчел, Д. Паркер, М. Растанд, М. Яновіц [3 – 8].

Ситуація в нашій країні інша. Дослідження проблеми жінок в Збройних Силах України в сучасних умовах за деяких обставин не набуло належного розвитку і оцінки, хоча актуальність такого дослідження ні у кого не викликає сумніву. Окремі аспекти гендерних питань в армії вивчалися у Національній Академії Оборони України, Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Давню традицію вивчення проблем гендеру має Гендерний центр Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба [9– 11].

Останнім часом активізувалося проведення дослідження проблем формування гендерночутливого освітнього простору у цивільних вищих навчальних закладах [12, с. 86], але нажаль практично відсутні роботи, присвячені дослідженню гендерних аспектів формування офіцерів збройних сил України під час навчання у ВВНЗ.

У 2017 році на кафедрі психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба під керівництвом професора Калагіна Ю. А. було розпочато дослідження гендерних проблем у військовій освіті. Сьогодні є початкові результати дослідження, з ними ми маємо бажання ознайомити наукову спільноту. Перший етап дослідження був присвячений діагностиці психологічної статі і виявленню ступеня маскулінності та фемінінності жінок-військовослужбовців (курсанток).

Існують різні точки зору на місце жінок-військовослужбовців в армії, тому про особливу роль та значення жінок-військовослужбовців у житті військового колективу говорять різне. За відгуками командирів військових частин та підрозділів саме військовослужбовці-жінки найбільш ретельно та старанно виконують свої службові обов'язки. Основними позитивними моментами у військовій службі жінок, за оцінками їх колег є: велика працездатність, внутрішня самодисципліна, відповідальність за доручену справу, професіоналізм. Їх присутність значно пом'якшує морально-психологічну атмосферу у військових колективах, змушує командирів та начальників бути більш стриманими і головне – значно підвищується культура взаємостосунків між військовослужбовцями

в самому колективі. Частка порушень військової дисципліни жінками – мінімальна. Інша частина командирів визначає тільки недоліки від присутності жінок-військовослужбовців у військовому колективі.

На початку дослідження було висунуто гіпотезу про те, що за період навчання у військовому закладі у курсанток формуються переважно якості маскулінності, тому інтенсивно сприяє військове середовище. Для нього характерне потужне фізичне і психологічне навантаження, сувора регламентація життя, необхідність виконувати накази командирів, а також віддавати накази.

На нашу думку, сприяють формуванню маскулінних якостей також стереотипи, що панують у військовому колективі. Про це свідчать результати дослідження [13, с. 93 – 100]. За його результатами в основному військовослужбовці-чоловіки дотримуються патріархальних гендерно-детермінованих стереотипів. Вони ґрунтуються на патріархальних уявленнях чоловіків, що визначають вирішальну роль чоловіків у військовій справі, думках про низький рівень професійних можливостей військовослужбовців-жінок, і у зв'язку з цим їх допоміжну (підлеглу) рольову позицію у всіх видах військово-професійної діяльності. Разом з цим у збройних силах має місце незначне поширення гендерно-детермінованих стереотипів, які структурують військову діяльність на чоловічу і жіночу. Відповідно і військові посади поділяються на чоловічі посади (безпосередньо пов'язані з веденням бойових дій) та жіночі посади (непов'язані з веденням бойових дій). Має місце обмежене поширення і стереотипу, що заперечує виділення у військовій діяльності відмінностей для чоловіків і для жінок.

Патріархальний гендерно-детермінований стереотип, що панує у військовому середовищі, визначає домінуючу позицію чоловіків і підрядну позицію жінок у всіх видах військово-професійної діяльності. У сучасних умовах даний тип стереотипів у військовослужбовців-чоловіків носить деструктивний характер.

У проведеному нами дослідженні використовувався тест «Маскулінність-фемінність» розроблений Сандрою Бемуу 1974 році та адаптований до сучасності науковцями. Тестування проводилося з курсантками 1-х та 4-х курсів ХНУПС.

Аналіз результатів показав, що на початку навчання 35% курсанток продемонстрували високі бали з розвитку маскулінних рис. Для таких дівчат характерні: віра у себе, схильність захищати свої погляди, незалежність, спортивність, наполегливість, аналітичний розум, прагнення до лідерства та влади, схильність до ризику, самодостатність, незалежність у поглядах, бажання вести за собою тощо.

Аналіз результатів на старшому курсі навчання продемонстрував, що високі бали розвитку маскулінних рис притаманні лише 25% курсантам-дівчатам. Одночасно майже 50% курсантів-дівчат показали високі бали розвитку фемінних рис. Для них характерні: сором'язливість, ніжність, здатність співчувати, турботливість, м'якість, довірливість, спокійність.

Отже гіпотеза дослідження щодо формування маскулінних рис у курсантів-дівчат під час навчання у ВВНЗ не підтвердилась, тобто за час навчання більшого розвитку набувають фемінні риси особистості у курсантів-дівчат.

На нашу думку це виходить з того, що на початковому етапі навчання курсантки не мають вільного особистого часу, проживають у казармі за розпорядком дня, пізнають військову справу 24 години на добу, а вже будучи на старших курсах мають більшу можливість вільного проживання в місті, прогулянок, відпочинку та формування своїх якостей фемінності для приваблення осіб протилежної статі.

Проведене дослідження у Харківському національному університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба вважаємо пілотним, його результати не розкрили у повному обсязі складність такого процесу як формування особистості у гендерному аспекті. Припускаємо, що обраний напрямок дослідження є перспективним, для більш глибокого вивчення проблеми потрібно рухатися далі.

Література

1. Повідомлення речника Міністерства оборони України Олексія Чернобая. – Режим доступу <http://www.unian.ua>.

2. За даними, оприлюдненими заступником Міністра оборони України з євроінтеграції Ігорем Долговим. – Режим доступу:

<https://www.youtube.com/watch?v=XbyCDO-1K90>.

3. Binkin M., Bach S.J. Women and the military. Washington: The Brookings Institution, 1977. – 134 p.

4. Isaksson E. Women and the military system. N.Y.etc. : Havester, Wheatsheaf, 1988. – 455 p.

5. Enloe C. Does khaki become you? The militarization of women's lives. L.: Pluto Press Limited, 1983. – 262 p.

6. Mitchell D. Women on the Warpath. / The Story of the Women of the First World War. L.: Cape, 1966. – 400 p .

7. Parker J. The army of Flanders and the Spanish road, 1567–1659 : The logistics of Spanish victory and defeat in the Low countries' wars. Cambridge: Univ. press, 1972. – 309 p.

8. Rustad M. Women in khaki. (The American Enlisted Woman). N.Y.: Prae-ger Publishers, 1982. – 285 p.

9. Калагін Ю. Майбутній лейтенант Оксана Іваненко / Ю. А. Калагін // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 2. – С. 200 – 204;

10. Калагін Ю. А. Адаптація жінки-військовослужбовця до умов армійської служби / Ю. А. Калагін // матер. наук-практ. конф. Філософія виживання. Жінка і сучасний світ. – Харків : ХДМУ. – 2003. – С. 23.

11. Калагін Ю. А. Гендерний аспекти типологізації особистості військовослужбовців Збройних Сил України // Український соціум. – 2013. – № 3 (46). – С. 44 – 54.

12. Гендерна політика міст: історія і сучасність. Вип. 4 : матер. III міжн. наук-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. – Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – 257 с.

13. Калагін Ю. Гендерні стереотипи чоловіків-військовослужбовців Збройних Сил України / Юрій Калагін // Соціальна психологія : наук. журнал / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. – 2013. – № 55. – С. 93–100.

ГЕНДЕРНИЙ КОНТЕКСТ ХОСПІСНОЇ ПАЛІАТИВНОЇ ДОПОМОГИ

Мугапу Веєра Венката Акіл, Лаврова А.

Наук. керівн.: д-р філос. наук, проф. Карпенко К. І.

Харківський національний медичний університет

Метою даного дослідження є вивчення гендерних відносин у соціально-політичному контексті хоспісної паліативної допомоги невиліковним хворим та членам їхніх сімей. Використано критичну гендерну методологію для аналізу наукових джерел щодо виявлення поширених у суспільстві поглядів, які зумовлюють практики медичної допомоги невиліковним пацієнтам, що закінчують своє життя вдома.

У дослідженні були розглянуті наступні питання:

1) як гендерні відносини формують враження про здоров'я та охорону здоров'я в рамках соціально-політичного контексту хоспісної паліативної допомоги для невиліковних пацієнтів та їх опікунів?;

2) як у цьому контексті застосовуються гендерні процеси, що зумовлюють гендерні відносини та потенційну гендерну нерівність?;

3) якими є соціальні механізми та наслідки, що посилюють або знижують рівень гендерної нерівності у сфері паліативної допомоги?

Застосовано **методи** інтерв'ю, спостереження та перегляду документів, щоб отримати глибокі знання про моделі та динаміку гендерних відносин. П'ятнадцять інтерв'ю проводились з пацієнтами (клієнтами), сімейними піклувальниками та медсестрами. Спостереження за результатами трьох домашніх візитів медсестри дали можливість говорити про контекстуальні гендерні соціальні відносини в цьому середовищі. Щоб зрозуміти, як інституційні дискурси зумовлювали гендерні настрої та практику, а також повсякденний досвід у сфері охорони здоров'я та паліативної допомоги вдома, проаналізовані наукові публікації та матеріали засобів масової інформації.

Проведений гендерний аналіз показав, що інституційні дискурси вплинули на гендерні очікування та ситуації, які в цьому контексті стають несприятливими як для жінок, так і для чоловіків. Ідеологічні гендерні

процеси нормування гендерних відносин зумовлюють повсякденну практику регулювання гендерних стосунків. Привернули до себе увагу нераціонально побудовані механізми збереження/знищення гендерних стереотипів.

Передбачувана гіпотеза: в цілому, гендерні відносини та проблеми гендерної нерівності мають низький пріоритет та статус в рамках культури паліативної допомоги в хоспісі.

Зроблено **рекомендації** щодо політики, практики, освіти та досліджень гендерного контексту паліативної допомоги.

Традиційно вмирання вдома визнається як вершина «хорошої смерті». Тому не викликає сумніву, що уряди на міжнародному рівні підтримують соціальну політику збільшення кількості людей, які вмирають вдома, як «безпрограшну» ситуацію. Люди отримують наприкінці свого життя те, чого вони хочуть, а система охорони здоров'я заощаджує гроші. Однак, чи це дійсно так просто? Слід замислитися над неоплачуваною робочою силою, на яку ми покладаємось, щоб забезпечити «механізм домашньої смерті». Хто ті люди, які беруть на себе цей клопіт? Як ця турботлива робота впливає на них фізично, психологічно, соціально та фінансово? Чому вони настільки невидимі?

Саме такі питання привертають увагу до гендерного характеру паліативної допомоги. Оскільки ця робоча сила переважно складається з жінок, здебільшого старших жінок, чий внесок не враховується.

Ми поставили під сумнів те, що такі турботні завдання розглядаються як соціальна мета, як нормальна і природна частина жіночого життя відповідно до їх турботливого, доброго і материнського характеру.

Коли ми проаналізували літературу[1, 3,5, 6], то визначили, що на цю тему насправді було мало публікацій. Ми виявили, що жінки, які надавали допомогу членам сім'ї в кінці життя, страждають від великої кількості проблем фізичного та психічного здоров'я, які безпосередньо виникають внаслідок їхньої «турботливої ролі». Ми виявили також, що жінки продовжують брати на себе більшу частину піклування, не вимагаючи офіційної допомоги, навіть тоді, коли вони самі страждають. Більш того,

оскільки суспільства в західному світі швидко старіють, а жінки постійно переживають чоловіків, то ця ситуація у майбутньому лише погіршиться.

Важливо також проаналізувати, які види допомоги надають жінки, а які – чоловіки. Жінки, швидше за все, надають інтенсивну індивідуальну допомогу, вони вдвічі частіше, ніж чоловіки подають туалетні засоби. І навпаки, чоловіки, швидше за все, ставляться до турботи як до роботи та вітають додаткову підтримку у всіх аспектах догляду.

У переважній більшості, це відмінність як у кількості жінок, які дбають про чоловіків, так і в різній природі цієї допомоги. Така ситуація є результатом гендерних стереотипів, які детермінують очікування як з боку сімей, так і з боку суспільства в цілому. Традиційно наголошується, що жінки схильні до турботи й *повинні* це робити. Як правило, працівники хоспісів заявляють, що вони не вбачають різниці між потребами чоловіків і жінок і що потреби існують, оскільки вони є пацієнтами, а не тому, що вони чоловіки або жінки [5].

Гендерна нерівність є одним з основних чинників пандемії ВІЛ та СНІДу. Статеві норми та сексуальні норми, нерівні владні відносини між жінками і чоловіками та насильство щодо жінок є важливими факторами у поширенні ВІЛ серед жінок та дівчат. Бідність та економічна залежність значно підвищують вразливість жінок та чоловіків у пандемії ВІЛ та СНІДу. Так, жінки в сім'ї розкривають свій ВІЛ-статус, тоді як чоловіки набагато менше схильні вважати їх ВІЛ-інфікованими. Чоловіки зазвичай приходять на лікування пізніше, ніж жінки. Багато чоловіків вважають, що жінки заразили їх. Чоловіки розраховують на те, що про них будуть піклуватися, але часто не готові виявити турботу про хвору дружину/партнера [6].

Вразливість жіночої фінансоспроможності робить більш ймовірним факт, що вони надають сексуальні послуги за гроші. Мало імовірно, що вони зможуть вести переговори щодо безпечного сексу і менш імовірно, що вони залишать стосунки, навіть якщо вони знають, що це ризиковано.

ВІЛ / СНІД значно збільшив тягар допомоги для багатьох жінок та молодих дівчат. Оскільки їхні сини та доньки стають хворими та вмирають від хвороби, пов'язаної зі СНІДом, старші жінки часто стають єдиними особами, які надають послуги дорослим дітям та сиротам-онукам. У

випадку з ВІЛ + пацієнтами, стигма є найважливішою причиною того, чому неохоче доглядають як за чоловіками, так і за жінками.

У слаборозвинутих країнах молоді дівчата часто змушені залишати школу, щоб забезпечити догляд за термінальним родичем у домі. Це не тільки заважає дівчатам отримати відповідну освіту, поглиблює існуючий дисбаланс між чоловіками та жінками, але також підвищує їхню вразливість до ВІЛ-інфекції.

Визнання того, що пацієнти – це чоловіки та жінки, – означає визнання гендерного розподілу праці, гендерних ідентичностей та нерівних владних відносин між жінками та чоловіками. Це впливає на загальний підхід та перспективність програм та послуг у паліативній медицині. Одним із конкретних наслідків є визнання того, що жінки та чоловіки мають різні потреби та інтереси, а різні соціальні та культурні сили впливають на їхню ідентичність, поведінку та можливості [6].

Гендерні аспекти повинні розглядатися як невід’ємна частина надання паліативної допомоги, особливо стосовно ВІЛ / СНІДу.

Можливо, складається враження, що ми намалювали досить похмуру картину. Але набагато важливіше те, що ця картина залишається неповною. Дослідження паліативної допомоги з гендерної точки зору є надзвичайно необхідним, якщо ми хочемо сформулювати ефективні стратегії пом’якшення наслідків (як психічних, так і фізичних), які жінки непропорційно відчувають при наданні паліативної допомоги.

Ця важливість стає ще більшою, якщо ми хочемо повною мірою зрозуміти паліативну допомогу в цілому, адже це переважно жіночий світ. Жінки складають більшість фахівців з паліативної допомоги, опікунів і пацієнтів. І саме тому ми маємо з’ясувати, як ідеї гендеру – очікування, що формують ідеї жіночності та маскуліності – пронизують всі аспекти догляду за невиліковними хворими.

Звичайно, зроблені висновки мають певні обмеження. По-перше, в нашому дослідженні концепція гендеру визначається як бінарна конструкція, практика якої все частіше містить гендерний підхід. По-друге, наші висновки не можуть бути узагальнені у повному обсязі для різних життєвих ситуацій. По-третє, в нашому дослідженні розглядаються лише базові дані. Майбутні дослідження матимуть користь від

подовжнього вивчення гендерних відмінностей у досвіді піклування за приреченими хворими. І, нарешті, ми не можемо інтерпретувати наші результати як свідчення того, що досвід чоловічої статі для догляду є менш цінним.

Майбутні дослідження, в тому числі, щодо чоловіків-піклувальників, будуть употужнюватися шляхом ретельного розгляду цієї можливості та реалізації стратегій, спрямованих на посилення обґрунтованості відповідей осіб, які доглядають за невиліковними хворими. Потенційно корисні стратегії включають в себе звітування про сильні сторони догляду, а також про проблеми, з якими вони зіткнулися. Прикладом того, як хоспіс застосовує гендерні рекомендації є те, що деякі хоспіси допомагають отримати доступ до сестринських курсів, а завдяки цьому покращують можливості жіночої кар'єри, що дозволяє жінкам вдосконалювати освіту та свою економічну ситуацію в майбутньому. З іншого боку, хоспіси допомагають чоловікам-пацієнтам, чії дружини померли, беручи на себе обов'язки по догляду в домашніх умовах.

На практиці фахівці хоспісів повинні забезпечити ситуацію, коли підтримка є доступною для всіх сімейних опікунів, та визнати, що існує багато інших способів допомоги сім'ям, коли уся громада отримує вигоду від власних внесків.

Література

1. Rabow MW, Hauser JM, Adams J: Supporting family caregivers at the end of life: "They don't know what they don't know." JAMA 2004; 291:483–491.

2. National Hospice and Palliative Care Organization: NHPCO Facts and Figures: Hospice Care in America 2014. NHPCO, 2105. www.nhpc.org/sites/default/files/public/Statistics_Research/2014_Facts_Figures.pdf

3. U.S. Department of Health and Human Services Centers for Medicare & Medicaid Services: Medicare and Medicaid Programs: Hospice Conditions of Participation 2008. www.cms.gov/Regulations-and-Guidance/Guidance/Transmittals/downloads/R65SOMA.pdf

4. Parker Oliver D, Peck M: Inside the interdisciplinary team experiences of hospice social workers. *Work End Life Palliative Care* 2006; 2: 7–21.
5. Weisenfluh S: Social work and palliative care in hospice. In: Altman J, editor; Otis-Green S, editor. (eds): *Oxford Textbook of Palliative Social Work*. New York: Oxford University Press, 2011, pp. 71–78.
6. Pinquart M, Sorensen S: Gender differences in caregiver stressors, social resources, and health: An updated meta-analysis. *J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci* 2006; 61: P.33–45.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТОСУНКІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Пересичанська Л. М.

Наук. керівн.: **Клімчук В. А.**

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Актуальність. Складні соціально-політичні події, що відбуваються в Україні призвели до появи близько півтора мільйона вимушених переселенців з Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей, яких називають внутрішньо переміщеними особами. Серед них чимало дітей молодшого шкільного віку.

У межах даного наукового дослідження ми виділяємо молодший шкільний вік, який збігається з надважливим етапом соціалізації дитини на рівні школи. Саме зі вступом дитини до школи стає можливим і цілеспрямований педагогічний вплив на її гендерну свідомість, яка в подальшому може бути обтяжена впливом статево-рольових стереотипів. Соціально-педагогічна корекція гендерних стосунків в молодшому шкільному віці в умовах посилення внутрішньої міграції в Україні є необхідною, бо саме даному віці закладаються перші установки, ціннісні орієнтації, формуються зміст і структура мотиваційної сфери, статевої самосвідомості, ціннісне ставлення до сім'ї, що впливають на все подальше життя дитини.[4; с.46]

Проблема гармонізації взаємин статей на сьогодні є надзвичайно важливою у всьому світі. Це зумовлено кардинальними змінами, що відбуваються в різних сферах сучасного суспільства, що супроводжуються втратою ціннісного ставлення до чоловіка й жінки, все більш частим проявом агресії замість любові, брутальністю й хамством, безсоромністю і розбещеністю в сфері гендерних відносин, яка збільшує дисгармонію у взаєминах статей підростаючого покоління.[1; с.4]

Метою статті є розробка теоретико-методичних питань змісту соціально-педагогічної корекції гендерних стосунків молодших школярів у процесі їх соціалізації.

Методи дослідження: аналіз соціологічної, психологічної, педагогічної, соціально-педагогічної літератури для визначення стану розробленості проблеми; узагальнення тощо.

Результати й обговорення. Важливий внесок у розробку концепції гендерного підходу в педагогіці зробили: О. Вороніна (проблеми розробки теорії та методології гендерних досліджень), І. Кльоцина (шляхи гендерної соціалізації особистості з урахуванням вікових особливостей. Серед наукових доробок вагоме місце посідає дослідження гендерних стосунків молодших школярів їх гендерної культури та виховання (Агеєва В., Богачевська-Хом'як М., Говорун Т., Горошко О., Жерьобкіна І., Кічук Я., Кравець В., Лавриненко Н., Лебединська І., Міщик Л., Смоляр Л., Хрисанова С., Цокур О.), зокрема проблема гендерної освіти й виховання молодших школярів (Булатова Л., Бут Л., Вихор С., Голованова Т., Дем'янчук А., Дороніна Т., Кікінежді О., Кльоцина І., Ковбас Б., Костів В., Луценко О., Мунтян І., Харченко І.).

Проведений аналіз літератури дає підстави стверджувати, що існує необхідність у вивченні питань соціально-педагогічної корекції гендерних стосунків молодших школярів в умовах посилення внутрішньої міграції в Україні.

Соціально-педагогічна корекція – це система соціальних і педагогічних заходів, спрямованих на виправлення (часткове або повне) процесу і результату соціального розвитку та виховання дитини. Вона передбачає доцільне використання побутових і середовищних умов, комплексу навчально-виховних заходів, спрямованих на подолання певних відхилень у дітей, що відбиваються на їх соціальний статус, поведінку і можливості самореалізації в середовищі життєдіяльності[5; с.9].

Гендерні стосунки – це різні форми взаємозв'язку людей як представників певної статі, що виникають у процесі їх спільної життєдіяльності. Гендерні відносини вбудовані в широкий соціальний контекст і виявляються на різних рівнях соціуму, тобто це багаторівневі відносини, що існують на макро-, мезо-та мікрорівнях соціальної

реальності, а також на внутрішньо особистісних рівнях. Іншими словами, гендерні стосунки – це соціально організовані відносини на рівні суспільства, між державою і гендерними групами, відносини між різними гендерними групами, відносини між суб'єктами різної статі, ставлення особистості до самої себе як представника певної гендерної групи [1; с. 85].

Молодший шкільний вік, як відомо, охоплює період життя дитини від 6 – 7 до 10 – 11 років. Основою для його визначення є час навчання дітей у початкових класах. Нижня межа цього вікового періоду (6 – 7 років) пов'язана з переходом до навчання як систематичної та цілеспрямованої діяльності.[6; с.156]

У зв'язку з внутрішньою міграцією молодші школярі стикаються з труднощами в адаптації, міжособистісних та гендерних стосунках. У молодшому шкільному віці гендерні відмінності проявляються в успішності та поведінці. Узагальнені дані свідчать, що хлопчики важче адаптуються до школи, ніж дівчатка. Дівчатка старанніше, краще ставляться до навчання. Хлопці ризикованіші на уроках, вони частіше піднімають руку, не бояться помилитися у відповіді. Дівчатка кращі виконавці, ніж хлопці, їх легше змусити виконувати якесь доручення.

Способом прояву гендерних особливостей дітей і відображенням рівня сформованості їх гендеру є гра. В ній діти через виконання певних ролей засвоюють уявлення про гендерну поведінку. Хлопчики частіше вибирають для гри «силові сюжети» й у зв'язку з цим – відповідні ролі.

Отже, ми бачимо, гендерні стосунки молодших школярів нерідко потребують корекції. Соціально-педагогічна корекція гендерних стосунків молодших школярів повинна здійснюватися під впливом родини, освіти, засобів масової інформації, релігії, мистецтва, правової та державної політики.

Внаслідок здійснення соціально-педагогічної корекції гендерних стосунків молодших школярів реалізується процес формування егалітарної свідомості особистості в системі соціокультурних взаємозв'язків на паритетних засадах, ліквідуються біодетерміністські уявлення про сутність «жіночого» і «чоловічого».

В арсеналі методів і засобів соціально-педагогічної корекції гендерних стосунків учнів молодшого шкільного віку в умовах підвищення внутрішньої міграції в Україні слід надавати особливого значення ігровій діяльності, ситуативним завданням, методам арт-терапії, тренінгу та форум-театру. Це, зі свого боку, допоможе дітям в оволодінні навичками правильних вчинків, розвиткові волевих якостей, усвідомлені зусиль щодо виправлення власної поведінки. Все це виявиться у здатності дітей реально оцінювати власні результати й можливості, переваги й недоліки, адекватно сприймати оцінювання інших та підвищити рівень обізнаності з нормами поведінки, їх моральними орієнтирами.

Висновки і перспективи. Теоретичний аналіз сутності, змісту та особливостей соціально-педагогічної корекції гендерних стосунків молодших школярів в умовах посилення внутрішньої міграції в Україні дає змогу зробити висновки, що реалізація змісту соціально-педагогічної корекції гендерних стосунків молодших школярів має зумовлюватися спрямуванням спеціально організованого процесу в напрямі демократизації, гуманізації, гуманітаризації, диференціації та індивідуалізації (ознайомлення внутрішньо переміщених молодших школярів та учнів класу в яких навчаються діти-мігранти з нормами, цінностями та правилами міжстатевого спілкування, вільними від гендерних стереотипів; розкриття соціально-психологічних та психофізіологічних особливостей жіночої та чоловічої статі, особливостей їхньої поведінки). Специфіка гендерної культури сучасного молодшого школяра щодо духовно-морального розвитку особистості полягає у вікових та психофізіологічних особливостях, їхніх взаємовідносинах, можливості активізації самостійної роботи, підвищення їхньої гендерної культури.

Література

1. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навчальний посібник / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.

2. Кікінежді О. Гендерне виховання змалку / О. Кікінежді // Дошкільне виховання. – 2006. – №2. – С. 3-6.
3. Луценко О. А. Гендерна освіта й педагогіка / О. А. Луценко // Основи теорії гендеру : навчальний посібник. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 476 –503.
4. Заверико Н.В. Соціально-педагогічна корекція: розвиток поняття в історичній перспективі / Н.В. Заверико / Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2 (13). – 64 с.
5. Основи теорії гендеру / сост. В. П. Агеєва, В. В. Близнюк, І.О. Головащенко та ін. – К.: К.І.С., 2004. – 536 с.
6. Методическое пособие по психосоциальной поддержке школьников, родителей, учителей в кризисных ситуациях. – ВСМОО «Христианская ассоциация молодых людей Украины» (УМСА Украины). – К. – 2015. – 38 с.

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Плетньова А. В

Наук. керівн. : **Клімчук В. А.**

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Сьогодні гендерна проблематика привертає увагу усе більшої кількості дослідників, адже в процесі інтеграції України у європейське співтовариство дотримання прав і свобод людини є невід'ємною умовою розгортання демократичних процесів у нашому суспільстві. Незважаючи на те, що соціальні норми та цінності стають більш гнучкими, на суспільну свідомість і поведінку продовжують вливати гендерні стереотипи минулого. Стереотипи виховання, що нагромаджувалися в суспільстві довгий час, впливають на соціальний розвиток чоловіків і жінок, внаслідок чого виникають проблеми в спілкуванні, вирішенні конфліктів і суперечностей [5, с. 68]

Переосмислення усталених типових образів чоловічого й жіночого та їх ролі у створенні перешкод міжособистісної комунікації, вивчення динаміки змін жіночих та чоловічих ролей у суспільстві, розробка перспективної стратегії досягнення фактичної рівності обох статей – мета та задачі сучасних гендерних досліджень [3, с. 27-29].

У наукове середовище поняття «стереотипу» було введено американським журналістом У. Ліпманом у роботі «Суспільна думка» у 1922 році. Під стереотипом Ліпман «розумів створені культурою образи людей з інших груп, які пояснюють поведінку цих людей і дають їм оцінку, і трактував стереотипи як вибіркового і неточний спосіб сприйняття дійсності, що призводить до її спрощення і виникнення забобонів» [9, с. 29].

За визначенням української дослідниці М. Пірен, гендерні стереотипи – це «сприйняття, оцінка людиною статі та поширення на неї характеристик статевої групи шляхом застосування загальних

характеристик і щодо чоловіків, і щодо жінок, без достатнього врахування можливих відмінностей між ними» [6, с. 82- 93].

З самого малечку наші батьки вчать нас, що дівчаткам має подобатися все рожевого кольору, а хлопчикам – синього; дівчата повинні гратися лише ляльками, а хлопці – машинками, але ні в якому разі не навпаки. У закладах освіти вчителі продовжують навіювати своїм учням різноманітні стереотипи, включаючи й гендерні. При цьому мало хто замислюється про те, наскільки складно дитині, погляди якої не збігаються з думкою інших людей. В цей момент дитина може почувати себе пригніченою, не такою, як усі, що може спричинити появу комплексів та проблем у подальшому житті.

Створюються молоді сім'ї, в яких батьки на підсвідомому рівні виховують своїх дітей на основах гендерних стереотипів. Батьки, друзі, вчителі, колеги – усі навколо підкорюються поглядам більшості людей й, найчастіше, не намагаються покращити ситуацію. Тому головною метою гендерного виховання повинно бути пошук та впровадження ефективних методів подолання основних гендерних стереотипів та закладення поваги до самовизначення людини у власному житті, не зважаючи на ознаку статі. Зусилля щодо розв'язання даної проблеми вимагає від суспільства координації зусиль на індивідуальному, міжособистісному та соціальному рівнях.

Гендерна ідентичність має важливе значення, оскільки безпосередньо вказує на самосприйняття людиною своєї статі, показує, ким вона себе вважає. У вітчизняній науці загальноновизнаним підходом до аналізу процесу формування гендерної ідентичності є теорія статевої ролі соціалізації (Ю. Альошина, А. Волович(1991); В. Каган(1991); І. Кон (1982); Т. Репіна (1987) та ін.) [6]. Наявність різноманітного спектру гендерних самооцінок породило теорію соціального конструювання гендеру, згідно з якою біологічна стать не визначає цілком і повністю роль індивідуума у соціумі та рід його занять, сферу прав та обов'язків. Це кинуло виклик традиційній концепції статевої ролі соціалізації особистості та стало причиною розповсюдження дискримінації в багатьох сферах [2].

Однією з головних сфер, у якій проявляються стереотипи та дискримінація за ознакою статі є робота. Вважається, що жінка має виконувати легку роботу, яка не вимагає великого навантаження. Саме тому, чоловіків заохочують влаштуватися на роботу більш складну, що передбачає фізичну працю, захист населення тощо. Також більшості чоловіків не характерне працевлаштування на посаду вчителя, адже, із суджень частини населення, жінка краще розуміє психологічні особливості дитини.

Також, однією з сфер, у якій активно відтворюються гендерні стереотипи є побут. Прийнято вважати, що жінка – берегиня сімейного вогнища, а чоловік – годувальник сім'ї. Головною метою життя жінки має бути народження дитини та присвячення свого вільного часу родині.

Вимоги до особистостей різних статей впливають на розвиток процесу самовиховання. Видатний педагог і письменник А. С. Макаренко писав про необхідність системи вимог до людини, що зможе призвести до розвитку вимог до себе [7]. Тому важливо зазначити, що нам необхідно почати перевиховувати саме себе, для того, щоб почалися зміни на рівні суспільства та держави. Адже ми є ланками величезної системи, від яких залежить дуже багато, хоч ми на це й не зважаємо.

Ми виділяємо такі шляхи протистояння поширенню гендерних стереотипів у сучасному суспільстві: просвіта фахівців, які працюють з дітьми щодо питань гендерного навчання і виховання, просвіта дорослого населення з метою надання необхідних знань та навичок стосовно гендерної політики нашої держави на сучасному рівні та недопущення випадків дискримінації за ознакою статі у побуті, професійній діяльності; перегляд і удосконалення змісту навчання і виховання дітей з урахуванням актуальних гендерних питань, введення Уроку гендерної грамотності методів інтерактивної педагогіки тощо.

В процесі формування гендерної культури дітей та молоді можуть бути використані будь-які види діяльності – праця, спілкування, заняття, гра, які можуть служити інтересам формування гендерної культури, якщо педагоги оцінюють дії школярів з позицій гендеру, беруть до уваги характер відмінностей між учнями, враховують вікові особливості учнів; організація спільної діяльності вихованців різної статі і збагачення досвіду

міжстатевого спілкування (спільні трудові справи, заняття мистецтвом і спортом, робота в гуртках, туристичні походи, екскурсії, організація свят, вечорів тощо), бо гармонійні стосунки між хлопцями і дівчатами не формуються стихійно, а є результатом спеціальної організації життя шкільного колективу. Педагогічний колектив будь-якого ЗНЗ спроможний досягнути того, що хлопці і дівчата усвідомлять свою різну за змістом (але не за цінністю) і рівною мірою необхідну спільну участь у конкретній справі, зможуть допомогти один одному як рівноправні (але не тотожні) партнери.

При проведенні занять в початковій школі важливо не переобтяжувати дітей інформацією, а зосередитися на зрозумілих для них сюжетних лініях. Власне, саме поняття «гендер» доцільно розкривати через більш зрозумілі дітям цього віку поняття «рівні можливості дівчат і хлопців; жінок і чоловіків». Оптимальною формою проведення Уроку гендерної грамотності у 1-х класах може бути використання візуальних матеріалів, малювання портрету сім'ї, бесіда і гра, сюжети казок, легенд та переказів.

У класах з 2-го по 4-й форми роботи можуть бути більш різноманітними. Доречним може бути запитання до учнів щодо того, наскільки злагоджено хлопці й дівчата класу надають посильну допомогу батькам у веденні домашнього господарства (прибирання, догляду за домашніми тваринами тощо), або як розподілені домашні обов'язки між дівчатами та хлопцями. При цьому учні самотужки приходять до висновку, що розподілу обов'язків на винятково «жіночі» й «чоловічі» серед членів родини не може існувати. Спільна праця та спільний відпочинок згуртовують і батьків, і дітей, є проявом взаємної підтримки і поваги. Також актуальними будуть проблемні та інтерактивні ігри [7, 8].

Слід зауважити той факт, що сучасна школа (особливо початкова) досить фемінізована. Хлопчиків оточують саме жінки – вчителі, однокласниці. Останні, які фізично дозрівають раніше ніж хлопці, часом висміюють хлопців за відставання у фізичному розвитку. У хлопців у цьому віці з'являється тенденція не лише до уникання спілкування з дівчатами, але й до повного з ними розмежування. Таким чином, хлопці змушені будувати свою гендерну ідентичність самотужки, переважно на

негативних основах: не бути подібними до дівчат, не брати участь у «жіночих» видах діяльності.

В основній школі можна використовувати таку форму як колаж на гендерну тему («Дівчина – очима хлопців», «Хлопець – очима дівчат», «Щаслива сім'я» тощо). Колаж – образотворчий засіб, наклеювання на якусь основу матеріалу, з якого складається картина.

У старшій школі проведення просвітницької роботи стосовно гендерної тематики полегшується й водночас ускладнюється тим, що учні вже мають у значній мірі сформовані ціннісні орієнтації, в тому числі й щодо гендеру. Старшокласники, налаштовані не на пасивне сприймання інформації, а на рівноправний діалог, дискусію з суспільно значущих питань. За таких умов можна використати інформацію про гендерну ситуацію у світі в цілому й в Україні зокрема, доповнивши її матеріалами із життя конкретного населеного пункту, школи тощо. Для підлітків можна використовувати роботу з афоризмами, що дасть змогу розвивати критичне мислення учнів[7, 8].

Цікавим для старшокласників і старшокласниць може бути такий напрям самостійної роботи, як навчальні проекти (скласти оптимальний сімейний бюджет, представити сімейний родовід чи сімейне дерево тощо), завдання науково-дослідницького характеру, виконання яких вимагає від роботи з джерелами, енциклопедіями, спостереження, проведення анкетування, інтерв'ювання серед друзів, родичів, знайомих, педагогів, узагальнення зібраного матеріалу, обробку результатів і підготовку доповіді чи електронної презентації. Уміти знайти потрібний момент на уроці для розмови, адресованої майбутньому чоловікові або жінці, створити довірливі стосунки з учнями, викликати інтерес до гендерної тематики і її розуміння – завдання не просте. Його реалізація значною мірою залежить від моральної установки і переконаності самих вчителів, від їх майстерності подати навчальний матеріал[7, с. 62].

Для просвітницької роботи з дорослим населенням з даної проблеми цікавими формами можуть бути тренінги, дискусії, зустрічі, інтерактивні групові заняття, відвідання Гендерного музею, навчання у Відкритому гендерному університеті тощо.

Отже, метою гендерного навчання та виховання має стати не лише формування правильного розуміння сутності моральних норм, установок у сфері взаємин статей, але й потреби керуватися ними в усіх сферах діяльності та побуті. Виховна робота з учнями різної статі не повинна мати узагальненого чи уніфікованого характеру, вона має орієнтуватись на особливості, можливості та потреби кожної конкретної особистості. Тільки консолідуючи зусилля на індивідуальному, міжособистісному та соціальному рівнях можна подолати негативний вплив на повсякденне життя гендерних стереотипів.

Література

1. Гендер: реалії та перспективи в Українському суспільстві. - Київ: НТУУ "КПІ", 2003.
2. Грабовська І. М. Суспільство гендерної рівності як принцип сучасної європейської демократії та українські реалії // Проблеми освіти. – Київ, 2004. – С.154 – 163.
3. Кікінеджи О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи // Шлях освіти. – 2004. – №1. – С. 27-29.
4. Кімел М.С. Гендероване суспільство. – К.: Сфера, 2003. – 409с.
5. Кобелянська Л. С. Проблеми гендерної рівності: міжнародний досвід, українські реалії // Проблеми освіти. – Київ, 2004. – С.67 – 69.
6. Мельник Т. М. Гендер як компонент громадської думки // Проблеми освіти. – Київ, 2004. – С.82 – 93.
7. Основи формування гендерної культури школярів: Методичний посібник для вчителів початкової школи і класних керівників 5-11(12) класів загальноосвітніх навчальних закладів / Авт.-укл. С.Л.Губіна. – Харків: ХОНМІБО, 2008. – 78 с.
8. Семиколєнова О., Шиліна А. Гендерна освіта в середній школі: декларування чи впровадження? // Законотворчість: забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків. – К., 2006. – 189с.
9. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в ХХ ст./ Незалежний культурологічний часопис. – К., 2000. – № 17. – С.22-30.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД ФІНЛЯНДІЇ

Плуженко О. І.

Наук. керівн.: канд. філос. наук, доц. **Щербина М. М**

Державний вищий навчальний заклад

«Харківський коледж текстилю та дизайну»

Як невід’ємна частина Європи, Україна орієнтується на діючу в ЄС модель соціально-економічного розвитку. Євроінтеграційний курс зумовив курс на гендерну рівність – фундамент демократичної держави. За даними на 2016 рік, Україна посідає 69 місце з 144 із результатом 0,7 у «Global Gender Gap Index». Лідирують у таблиці такі країни, як Ісландія, Фінляндія, Норвегія [1; 8]. Індекс гендерної нерівності (Gender Inequality Index, GII) вимірює нерівність у досягненнях між чоловіками і жінками в трьох вимірах: репродуктивному здоров’ї, розширенні прав і можливостей, а також на ринку праці [7].

Відтворення людського капіталу, що відбувається через репродуктивну працю, залишається незмінним. Репродуктивна праця не приносить економічної винагороди і не має ринкової вартості. У економічній літературі відбувається заміна словосполучення «репродуктивна праця» на відтворення робочої сили, домашня репродукція, домашня праця і т. ін., тим самим відбувається підміна понять, із загальної сфери праця переходить у домашню, в яку не варто втручатися державі. Недостатній рівень економічної теорії робить неоціненним вклад репродуктивної праці у економіку, через «нерентабельність» даної праці і, тим самим, перекладає увесь тягар, пов’язаний із ним, на родину, у найчастішому випадку лише на жінку. Фемінізація репродуктивної праці стала нормою для суспільства, так як рівномірного розподілу між жінками та чоловіками немає, весь тягар опиняється на жінці, а у підсумку вона не може утримувати баланс між роботою та материнством через відсутність програми допомоги працюючим матерям та батькам, відбувається проблема подвійного навантаження. Виконання репродуктивної праці не є уродженою функцією жінки, а є наслідком соціальної установки, мов би репродуктивна праця –

наслідок жіночої здатності до материнства. Не завжди той, хто посадив дерево, збудував будинок та виховав дитину – справжній чоловік, бо дуже часто це звичайна жінка. Вважається, що праця по виховуванню дітей повинна отримати таке ж громадське визнання, як художня творчість, політична або громадська діяльність, тобто має надавати, наприклад, право на пенсію або медичне страхування. Щоб зрозуміти різницю між ставленням до репродуктивної праці в українського та європейського населення розглянемо приклад Фінляндії [2].

Початок інтеграції Фінляндії у європейські структури припадає на 1961 р., коли вона стала асоційованим членом ЄЕС. «Як показує практика і історія Фінляндії – надання жінкам рівних прав із чоловіками є правильним рішенням не лише з етичної або моральної точки зору, а й з економічної. Ми маємо гарні результати по масі показників, якщо порівнювати з окремими країнами світу, і бачимо цьому причиною гендерну рівність», – розповідає Анна Ламілла, посол Фінляндії з питань прав жінок та гендерної рівності [3]. Таку посаду ввели у своє самоврядування такі країни, як США, Швеція, Норвегія та Фінляндія. Апарат правління Фінляндії назначив міжнародну премію у сфері гендерної рівності. Премія має віддавати дань поваги праці у сфері гендерної рівності, буде присуджуватися окремим людям, які власним прикладом сприяли досягненню рівності статей.

Надбання Фінляндії в галузі гендерної рівності.

1. Допомога батькам дитини. Виплачується за 158 робочих днів після закінчення періоду виплат по материнству. У матері та батька дитини – рівні права на догляд перші 10 місяців. Гроші виплачуються тому з батьків, хто доглядає за дитиною. По бажанню батька та матері періоди виплати батьківської допомоги вони можуть розподіляти між собою. Величина материнської та татівської допомог визначається виходячи з їх доходів матері та батька в період їх роботи, або з мінімальної виплати для безробітних [4]. Пільгові відпустки та декрети: 18 тижнів відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, що починається за 30-50 днів до очікуваної дати пологів, супроводжуються 26 тижневою батьківською відпусткою і додатковою відпусткою для батька. Відпустки оплачуються як соціальна допомога, що заміщає 70% від заробітної плати. Жінка,

вагітність якої триває не менше 154-х днів, має право на допомогу по народженню дитини: пакунок або грошову суму. Самотня мати отримує допомогу по безробіттю. Материнська допомога виплачується вагітній жінці за 105 днів, якщо вона проживає і мала право на соціальне страхування в Фінляндії не менше 180-ти днів безпосередньо до розрахункового часу народження дитини. Допомога на дитину: виплачується дитині з моменту її народження і після досягнення 17-річного віку – 100 € на місяць. Якщо народжується друга дитина, її допомога - 110,50 € на місяць, третя - 131, четверта - 151,50, п'ята та наступна - 172 € на місяць. Матері/тати, що виховують дітей без супроводу, отримують надбавку на кожну дитину 36,60 € [5].

2. Соціальні тенденції щодо відносин у родині. Середній вік вступу у шлюб – 28-30 років, діти – після кар'єри. Виховання – справа обох батьків.

3. Система попередження проблем у родині. Всі діти перебувають на обліку в соціальній службі. Її представник/ця щомісяця проводить своєрідний моніторинг сімей – заносить в комп'ютер вік, освіту батьків, уклад родини і пережиті нею проблеми. Профілактичний захист дітей – це допомога, яка надається, наприклад, в освітніх установах, установах та організаціях по роботі з підлітками в дитячих дошкільних установах і дитячих консультаціях. Основним методом є співпраця з сім'єю. Це залагодження сімейних конфліктів (складається з особистих бесід з фахівчиною/цем). Надомні послуги (можуть бути надані тим сім'ям з дітьми, які тимчасово потребують допомоги по догляду за дітьми або необхідної побутової допомоги). Організація роботи з підлітками: діяльність підліткових центрів дозвілля, гуртки, табори, заходи, діяльність музичних груп, мультикультурна робота, нічні кафе, патронажне проживання, групи продовженого дня, творчі майстерні тощо. Ранкові та вечірні групи для школярів та групи продовженого дня [6].

4. Державою та суспільством від законодавства до повсякденності підтримується ідея рівності чоловіків та жінок. Гендерний розрив в оплаті є (17%), але він істотно менший, ніж в Україні. В країні суворо заборонені будь-які форми дискримінації. У 1995 році прийнятий закон «про квоти»: рівна кількість чоловіків і жінок (не менше

40%) в різних комісіях, робочих групах та інших органах, зайнятих розробкою і прийняттям рішень.

Особливість фінського фемінізму в тому, що жінці не потрібно вибирати – кар'єра чи сім'я, в суспільстві заохочується і те, і інше, а також є можливість поєднувати. Немає ставлення до жінки як до репродуктивного відтворювача, а сімейні обов'язки діляться між чоловіком та дружиною навпіл. Установлення гендерної рівності на законодавчому рівні призвело до зміцнення економіки держави і підвищення рівня життя населення [3]. Таким чином, Фінляндія отримала чималі позитивні результати на шляху до гендерної рівності: країна займає 9-те місце за якістю життя, 2-ге за рівнем гендерного рівноправ'я, визнана країною з найсприятливішими умовами для народження та виховування дітей неповною сім'єю, з'явилася така посада як посол з гендерних питань. Для того, щоб Україна змогла у найближчому майбутньому бути у списку країн-лідерів за показником гендерної рівності, варто зробити низку кроків:

1. Підняти рівень освіченості українських громадян, донести інформацію про важливість рішення проблем гендерної рівності. Це можна зробити за допомогою поширення інформації у наукових та популярних газетах, журналах, статтях, на форумах та порталах навчальних закладів, ми вважаємо важливим відкриття гендерних навчальних та культурних центрів, шкіл рівних відносин;
2. Робити подальше впровадження гендерної рівності на законодавчому рівні: потрібна негайна ратифікація Стамбульської конвенції, проведення низки реформ, щодо попередження гендерної дискримінації та впровадження законів у практику.

Література

1. Global Gender Gap Index – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016/rankings/>
2. Особенности финского равноправия. Мужчина и женщина – разные и равные! / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://terve.su/osobennosti-finskogo-ravnopraviya>.

3. Рогозина О. Женщины в Финляндии: от неволи до равенства»- [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://terve-suomi.com/suomi/obshchestvo/414-zhenshchiny-v-finlyandii-ot-nevoli-do-ravenstva.html>
4. VSЁ.FI – всё о Финляндии. Пособия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.vse.fi/posobia/>.
5. Типичная финская семья [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://terve.su/tipichnaya-finskaya-semya>
7. Папа уходит в декрет, или Равноправие по-фински [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fontanka.fi/articles/6437/>.
8. Фесенко Т. Г. Гендерні індекси Нового Шовкового Шляху / Фесенко Т. Г., Шахов А. В., Фесенко Г. Г. // Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, середній клас та інноваційний менеджмент у країнах Нового Шовкового Шляху: монограф. [авт. кол. Руденко С.В., Чен Гуанжин та ін.]. – Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2016. – С. 89-92. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer-vuz3/onmu2016.pdf>.
9. Фесенко Т. Г. Гендерний індекс освіти як контекст інноваційних проектів в Україні / Фесенко Т. Г., Шахов А. В., Фесенко Г. Г. // Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, середній клас та інноваційний менеджмент у країнах Нового Шовкового Шляху: тези доповідей II міжн. наук. конф. – Одеса: ОНМУ, 2017. – С. 15-19. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/45529/>.

ГЕНДЕРНО-СЕНСИТИВНІ ПАРАМЕТРИ СПОРТИВНИХ МАЙДАНЧИКІВ

Розсильний М. Ю.

Наук. керівн.: канд. техн. наук, доц. **Фесенко Т. Г.**
Луганський національний аграрний університет, м. Харків

Беззаперечним є те, що здоров'я – одна з головних цінностей людського життя. Всесвітня організація охорони здоров'я (World Health Organization, WHO), досліджуючи відмінності здоров'я жінок і чоловіків, рекомендує використовувати не біологічні критерії, а гендерні: тривалість життя (жінок і чоловіків); рівень народжуваності; рівень смертності новонароджених і дітей; поширеність використання контрацептивів та ін. В Україні «видимою» гендерною проблемою є низька тривалість життя жінок (67 років) і чоловіків (59 років)[1].

Відповідно до Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» [2], у Харкові розроблена Міська комплексна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури та спорту [3], яка ставить за мету: *створення умов для зміцнення здоров'я населення шляхом розвитку та забезпечення європейських стандартів об'єктів інфраструктури фізичної культури і спорту, залучення всіх верств населення міста до здорового способу життя та занять фізичною культурою і спортом.* В рамках міської програми [3] передбачено й удосконалення інфраструктури для заняття спортом, зокрема:

- формування інфраструктури сучасних і привабливих спортивних споруд за місцем проживання, у місцях масового відпочинку громадян, на базі загальноосвітніх навчальних закладів, які мають бути легкодоступними для різних верств населення, насамперед малозабезпечених;
- удосконалення міського планування в частині створення місць для активного відпочинку (зокрема парків для рухової активності та спорту на свіжому повітрі) і ходьби, їзди на велосипеді як безпечному засобі

пересування; сприяння в облаштуванні безпечних велосипедних та пішохідних доріжок.

Отже, для організації здорового образу життя необхідно займатись фізичними вправами. Сьогодні все більше городян обирають в якості спортивно-оздоровчого дозвілля «вуличне тренування (Street Workout)». Street Workout – це масовий рух, заснований на заняттях фізичною культурою із застосуванням тренувального обладнання в громадських об'єктах (шкільні двори, парки, спортивні майданчики в міській забудові). Головною перевагою тренування на вулиці є регулярні заняття, доступні всім бажаючим, без вікових та гендерних обмежень. Облаштування «гендерно-сенситивних спортивних майданчиків» на прибудинковій території житлового комплексу є вагомим чинником для створення «інфраструктури здоров'я» [4–6].

Саме тому метою даного дослідження є розробка «гендерно-чутливих» рішень для проектування спортивних майданчиків на території загального користування житлової забудови.

Відповідно до державних будівельних норм (ДБН) проектування спортивних майданчиків здійснюється в контексті:будівництва спортивної та фізкультурно-оздоровчої інфраструктури [7], благоустрою територій загального користування (парків, скверів, прибудинкових територій) [8], прилеглої території дошкільних [9] і навчальних [10] закладів.

Архітектурно-просторові параметри (будівельні розміри, пропускна спроможність, тип верхнього шару, схеми уклонів, максимальний уклон) відкритих площинних спортивних споруд відрізняються для кожного виду спорту, [7, п. 3.4, с. 7]: бадмінтон, баскетбол, волейбол, гандбол, легка атлетика, регбі, швидкісний біг на ковзанах, теніс, теніс настільний, фігурне катання на ковзанах на льоду, футбол, хокей, хокей на траві, хокей з м'ячем, для фізкультурно-оздоровчих занять [7, с. 8–10].

До складу відкритого фізкультурно-оздоровчого майданчика має входити: комплексний майданчик, смуга для подолання перешкод, «стежка здоров'я» [7, п. 3.62]. Комплексний спортивний майданчик містить дві зони (майданчик для рухливих ігор та загально-розвиваючих вправ, замкнутий контур бігової доріжки) і розміщується на прилеглої території житлових будинків. Розміри комплексного спортивного майданчика

залежать від вікової групи тих, хто займається спортом (діти 7–10 років; діти 10–14 років; діти старше 14 років і дорослі).

У ДБН «Благоустрій територій» [8] зазначається, що:

- спортивні майданчики, призначені для занять фізкультурою та спортом усіх вікових груп населення [8, п. 6.9.1, с. 30];
- обов'язковий перелік елементів благоустрою на спортивному майданчику включає: м'які або газонні види покриття, спортивне обладнання, озеленення, освітлення, огороження, урни, обладнання для паркування велосипедів [8, п. 6.9.2, с. 30];
- покриття спортивних майданчиків необхідно виконувати із природних сипучих матеріалів (пісок, щебінь, гранітні висівки тощо), газону. Заборонено використання гумової крихти, ущільнення сипучих в'язучих, а також покриття плиткою цих об'єктів [8, п. 9.1.1, с. 37];
- необхідно проектувати склад ігрового та спортивного обладнання залежно від віку дітей (ясельного, дошкільного, шкільного, старшого шкільного віку) [8, Додаток А, с. 55–57].

ДБН [9] регламентує параметри розміщення спортивно-ігрових майданчиків на території дошкільних закладів [9, п. 2.7]. Слід передбачати майданчики для дітей ясельного віку (до 3 років), майданчики для дошкільнят (віком від 3 до 6 років), тіньові навіси [9, п. 2.9]. На фізкультурному майданчику для занять дошкільних груп повинні бути передбачені: місце для гімнастичних снарядів, бігова доріжка не менше 30 м, яма для стрибків і лужок для рухливих ігор. Для загартування дітей та організації ігор з водою в спортивно-ігровій зоні слід передбачати гідромайданчик з твердим покриттям та відведенням стічної води до каналізації [9, п. 2.12].

Норми проектування навчальних закладів передбачають облаштування фізкультурно-спортивної зони [10, п. 2.9], що включають криті та відкриті спортивні споруди та майданчики [10, п. 2.13]. При розміщенні фізкультурно-спортивної зони належить враховувати можливість використання споруд і майданчиків іншими навчальними закладами та населенням суміжної житлової забудови [10, п. 2.16].

Отже, відповідно до ДБН при облаштуванні комплексних спортивних майданчиків слід враховувати: по-перше, вікові групи тих, хто

займається спортом (діти 7–10 років; діти 10–14 років; діти старше 14 років і дорослі) [7, п. 3.62], по-друге, розміщення обов'язкових елементів благоустрою: м'які або газонні види покриття, спортивне обладнання, озеленення, освітлення, огороження, урни, обладнання для паркування велосипедів [7, п. 6.9.2, с. 30] і, по-третє, «різноманітність спортивного обладнання для вуличного тренування усіх (у тому числі й осіб гендер+» [11–13].

Проектно-технічні рішення облаштування спортивного майданчика, яким в рівній мірі користуються дівчата, хлопці, жінки і чоловіки, мають враховувати додаткові функції [14–17] :

- 1) *ті, які цікаві дівчатам і жінкам*: місця для гри у волейбол, бадмінтон, баскетбол, футбол, настільний теніс; доріжки для катання на велосипеді, роликових ковзанках, електроскейті та ін.; гойдалки і «приватні локації» (наприклад, альтанки, лавочки для сидіння зі спинкою);
- 2) *безпека*: «видимі» пішохідні доріжки (безбар'єрність маршруту від житлового будинку до спортивного майданчику); спортивний майданчик добре освітлюється у темний час доби; чистота спортивного майданчику і території поруч;
- 3) *ті, які цікаві хлопцям і чоловікам*: місця для гри у футбол (огорожений відкритий майданчик); баскетбольні кошики; скейтер пандуси;
- 3) *для батьків/дорослих, які доглядають за дітьми*: окремі ігрові майданчики для маленьких дітей; достатня кількість лавок з гарним видом на ігрові майданчики; місця для/в тіні; добре освітлення у час сутінків взимку.

Висновки. Інтеграція гендерно-сенситивних параметрів в проектно-технічні рішення облаштування спортивного майданчика дозволить гендерним категоріям мешканців житлових комплексів реалізувати право на заняття спортом, активний відпочинок та дозвілля, а також сприяти популяризації здорового способу життя та занять фізичною культурою і спортом серед усіх гендерних груп мешканців міста.

Література

1. The Global Gender Gap Report 2016 [Electronic resource]. – Access mode : <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016>.
2. Національна Стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/42/2016>.
3. Міська комплексна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури та спорту м. Харкова на 2017-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkiv.rocks/reestr/653746>.
4. Фесенко Т. Г. Идентификация бенефициаров в контексте управления оценкой девелоперских проектов (на примере городских программ благоустройства придомовых территорий г. Харькова) / Т. Г. Фесенко, Яо Сяофей, Д. В. Сопов // Сталий розвиток міст. Управління проектами і програмами міського і регіонального розвитку : матеріали X міжн. наук.-практ. інтернет-конф. – Х.: ХНУМГ, 2014. – С. 70–72.
5. Фесенко Т. Г. Интеграция интересов бенефициаров жилищного строительства в систему ценностей проекта / Т. Г. Фесенко, Д. М. Минаев // Управління розвитком складних систем. – 2015. – №21. – С. 81–86.
6. Фесенко Т. Г. Концепція імітаційної моделі формування проектів благоустрою житлової будови / Т. Г. Фесенко, Д. М. Минаєв // Управління проектами розвитку суспільства: тези доп. XIII міжн. конф. – К.: КНУБА, 2016. – С. 258–260.
7. Державні будівельні норми України / ДБН Б.2.2-13:2003. Будинки і споруди. Спортивні та фізкультурно-оздоровчі споруди. – Введен. 2004-04-01. Київ: Державний комітет України з будівництва та архітектури, 2004. – 105 с.
8. Державні будівельні норми України / ДБН Б.2.2-5:2011. Планування та забудова міст, селищ і функціональних територій. Благоустрій територій. – Введен. 2012-09-01. Київ: Мінрегіонбуд України, 2012. – 64 с.
9. Державні будівельні норми України [Електронний ресурс]/ ДБН В.2.2-4-97. Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів. – Введен.

1998-01-01. Київ: Мінрегіонбуд України. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_bh/pg_gsnwoy.htm.

10. Державні будівельні норми України / ДБН В.2.2-3-97. Будинки та споруди навчальних закладів. – Введен. 1998.01.01. Київ: Держкоммістобудування України, 1997. – 50 с.

11. Фесенко Т. Г. Формирование ценности девелоперских проектов жилой недвижимости (на примере инклюзии спортивно-игровых комплексов) / Т. Г. Фесенко, Пань Чжен, Фен Ху // Сталий розвиток міст. Управління проектами і програмами міського та регіонального розвитку : матер. X міжн. наук.-практ. інтернет-конф. – Х.: ХНУМГ, 2014. – С. 68–70.

12. Аннабаєв Е. Д. «Гендер та інвалідність» як контекст архітектурно-планувального моніторингу дитячих майданчиків / Е. Д. Аннабаєв, М. Ю. Розсильний, Т. Г. Фесенко // Гендерна політика очима української молоді: матер. підсумк. конф. X Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків, 30 листопада 2016 р. / [за заг. ред.: Н. В. Бібік, Г.Г. Фесенко]. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – С. 271–277.

13. Фесенко Т. Г. Моніторинг проектів дитячих ігрових майданчиків із врахуванням принципу доступності / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління проектами: інновації, нелінійність, синергетика: матер. IV міжн. наук.-практ. конф. магістрантів, аспірантів та науковців. – Одеса: ОДАБА, 2016. – С. 87–89.

14. Бібік Н. В. «Гендерні окуляри» для урбаністів / Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, Т.Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я: матеріали IV міжн. наук.-практ. конф., Харків, 21-22 квітня 2015 р. – Харків: ХНМУ, 2015 – С. 41 – 42.

15. Фесенко Т. Г. Імплементация гендерних підходів у муніципальній програмі розвитку житлово-комунального господарства / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв, О. В. Беяцький, І. С. Усачев // Гендерна політика міст: історія та сучасність. Вип.4 : матеріали III міжн. наук.-практ. конф, Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. – Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 238 – 240.

16. Fesenko T. G. Gender mainstreaming as a knowledge component of urban project management / T. G. Fesenko // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Зб. наук. праць. Серія : Стратегічне

управління, управління портфелями, програмами та проектами. – Харків : НТУ «ХП». – 2017. – № 3 (1225). – С. 21–29. doi: 10.20998 / 2413-3000.2017.1225.4.

17. Fesenko T. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example Kharkiv city, Ukraine) / T. Fesenko, G. Fesenko, N. Bibik// Eastern-European Journal of Interiorise Technologies. – 2017. – № 3/2(87). – P. 25–33. doi: 10.15587/1729-4061.2017.103054.

СТРАТЕГІЇ СПОЖИВАННЯ В 1920-1930-ТІ РОКИ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ГЕНДЕРУ

Романашенко І. О.

Наук. керівн. : канд. іст. наук **Скубій І. В.**

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. Петра Василенка*

Постановка проблеми. Дослідження питання споживання у радянському суспільстві 1920-1930-х років перебуває на перетині кількох площин, які уособлюють різні виміри для кожного представника соціальної, гендерної чи професійної групи, як-от робітників, селян, жінок, чоловіків тощо. Пропоноване дослідження дозволяє розширити усталений погляд на радянську суспільство представлене пролетарями та селянами і показати нові «обличчя» радянських споживачів – дитячі, жіночі та чоловічі.

Мета наукової роботи полягає у представленні результатів дослідження особливостей споживання в радянській Україні в 1920-1930-ті роки, **методологічно** ґрунтуючись на гендерному підході щодо виокремлення різних груп споживачів – дітей, жінок, чоловіків, – як учасників модернізаційних процесів радянського суспільства та соціокультурного життя.

У процесі дослідження ми ставимо **завдання** відповісти на наступні питання: Які існували практики споживання дитячих товарів? Які товари формували образ радянського дитячого споживача? Як засобами споживання конструювалися жіночий та чоловічий образи? Які товари були доступні радянським дітям, жінкам та чоловікам?

Актуальність обраної теми пояснюється тим, що саме ці роки стали часом творення нового радянського споживача та нової культури споживання; в цей період непростих трансформацій влада, пропаганда, ринок (часів непу), кооперація «створювали» нові та «відтворювали» старі дитячі, жіночі та чоловічі товари. Діти, жінки та чоловіки стали одними із об'єктів «конструювання» нового матеріального світу суспільства, яке будувало соціалізм. У сучасного суспільстві активно проходять процеси

комерціалізації дитинства, діти стали важливою частиною споживчого ринку, у зв'язку з чим дослідження дитячого споживання є особливо цінним у наш час.

Аналіз історіографії питання свідчить, що обрана проблематика потребує спеціального дослідження, попри існування великої кількості робіт з історії радянського жіноцтва [1-3], дитинства [4] як в українській науці, так і за кордоном. Велика увага була надана дослідниками у вивченні становища жінки у сім'ї, на роботі, суспільному житті, моді. Втім, жінка, чоловік та дитина як споживач ще «чекають» свого дослідника.

У Радянському Союзі ідея про дітей як «квітів життя» широко використовувалася і знаходилася в центрі ідеї будівництва комуністичного суспільства, особливо в добу сталінізму. На цьому шляху більшовицька влада зіткнулася зі складним завданням створення «радянського дитинства», його норм, повсякденного життя, а також культури споживання. Разом з тим, дитячі іграшки, як інші дитячі споживчі товари, часто залишалися поза основним дискурсом навколо проблем споживання в радянському суспільстві, «іншим» виміром матеріальності ранньорадянського часу. Кращому розумінню, чому ж діти стали центром уваги радянської влади, у цій науковій роботі буде розглянутий взаємозв'язок між комуністичною ідеологією щодо споживання в цілому та теоріями споживання.

Втім, коли жінка і дитина ще хоча б ставали об'єктами досліджень в контексті суспільного життя та радянської ідеології, «білою плямою» в сучасних радянознавчих студіях залишаються чоловіки і тим більше маскуліність у споживчих практиках 1920-30-х років. У даному проекті здійснюється спроба розглянути як відбувалася репрезентація чоловіка засобами споживання. Які товари творили образ «нового радянського чоловіка» і робітника?

З початку 1920-х років перед більшовиками серед багатьох інших завдань постала потреба організації постачання дітей в умовах голоду, які також потребували речей та одягу. Разом з тим, не дивлячись на існуючі проблеми з забезпеченням дітей найнеобхіднішими товарами, нова більшовицька влада прагнула отримати і контроль над речами, якими

гратися діти та засобами яких вони виховувалися. Вона спрямувала свою діяльність на створення та поширення «ідеологічно правильної» іграшки. Якщо на початку 1920-х років влада тільки намагалася реалізувати цю мету, то згодом її спроби взяти під контроль «світ дитинства» стали більш помітними. З початку 1930-х років більшовицьке керівництво стало більш категоричним у питаннях виховання підростаючого покоління. Формування «нового дитинства» було можливим забезпеченню певними матеріальними цінностями, створених спеціально для дитини. У зв'язку з цим, саме іграшка мала відіграти ключову роль у вихованні «квітів життя». На думку радянського керівництва, вона ніколи не була аполітичним товаром, а навпаки мала стати провідником нових форм колективного побуту [5, с. 1]. Тому наприкінці 1930-х років радянська влада акцентувала увагу підприємств іграшкової промисловості на необхідності ідеологічного виховання дітей засобами формування правильного простору ігрової культури [6].

Період 1920-30-х років став часом конструювання повсякденності і матеріального світу і «нової радянської жінки». Роки непу були часом пропаганди аскетизму в зовнішньому вигляді, коли красивим вважалося все, що слугувало пролетарським інтересам [7, с. 15]. Жінок, які прагнули виглядати привабливо, носили дорогі речі, називали «обивательками». Дефіцитні товари жіночого побуту вони могли придбати на «чорному» ринку, зокрема шовкові сорочки, шкіру, хутра, дороге імпортне взуття. Проблеми з отриманням необхідних товарів викликали до життя і у свою чергу трансформували практику пошиття речей вдома. Жінки шили одяг самостійно як для себе, так і для всієї сім'ї, тому у нагоді їм були численні посібники та «самоучителі», які видавалися в той час [8].

Особливістю дослідження «чоловічого» в радянському суспільстві є фактична його неприсутність у загальному дискурсі споживання, хоча він може ототожнюватися з робітником, будівельником комунізму, членом партії тощо. У той же час, досліджуючи жінку ми можемо спиратися на достатньо велику кількість спеціальних жіночих видань, які саме і були покликані формувати їхні споживчі смаки. У даному випадку чоловічий сегмент споживачів залишився майже неохопленим. На початку 1920-х років робітник, який мав гарний костюм та непорвані чоботи міг бути

підданий критиці і звинувачений у «буржуазності» [9]. Причини цього полягали у тому, що для більшості з них це було розкішною та недосяжним ідеалом. Говорячи про радянський одяг Наталя Лебіна розглядає його як засіб «соціального примусу» [10]. Разом з тим образ чоловіка-споживача не був монолітним, що є очевидним, враховуючи диференціацію радянського суспільства та становище таких привілейованих груп, як, наприклад, партійної номенклатури. У зв'язку з цим образу чоловіка як споживача не був гомогенним. Існували абсолютні різні типи чоловіків-споживачів у міському середовищі: робітників, партійних чиновників, викладачів, непманів, торгівельних службовців, військових тощо. З середини 1930-х років з переходом від так званого «побутового аскетизму» доби непу до легітимізації споживання [11] спостерігалось зростання уваги і до потреб чоловіка як споживача. Трансформація ставлення влади до споживання та кількісне зростання товарів масового вжитку зумовили перехід від естетичного пуританізму доби 1920-х років до більш толерантного сприйняття «буржуазного життя» і матеріальних благ.

Бурхливий розвиток техніки відобразився і на повсякденному житті радянського чоловіка. Він освоював її не лише на виробництві у межах форсованої індустріалізації, а у своєму побуті. У такий спосіб відбувалася технічна модернізація щоденних побутових практик. Нова радянська культура споживання пропонувала чоловіку нові види речей, які активно впроваджувалися у повсякденне життя засобами преси та пропаганди. «Не витрачайте час на очікування в парикмахерських, користуйтеся безпечною бритвою», [12] – таку настанову отримував харківський робітник, переглядаючи вечірню пресу. Фактично, ввійшовши у щоденний побут у середині 1930-х років бритва стала й надалі обов'язковою рисою повсякдення наступних радянських поколінь.

Таким чином, споживання та споживчі практики 1920-30-х років були тісно пов'язані з особливостями розвитку радянської економіки та ідеологічного курсу більшовицької влади, яка прагнула засобами нормування повсякденного життя контролювати «нову радянську людину» – дитину, жінку та чоловіка.

Література

1. Голдман Венди З. Женщины у проходной. Гендерные отношения в советской индустрии (1917–1937) / Венди З. Голдман ; пер. с англ. В. Ю. Лобовской. – М. : РОССПЭН, 2002. – 358 с.
2. Вороніна М. С. Жіноче питання в Донбасі та феномен Паші Ангеліної (20-30 рр. ХХ ст.) / М. С. Вороніна // Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія»; Харківський національний університет імені Г. С. Сковороди. – Харків: Майдан, 2008. – Вип. 33. – С. 147–153.
3. Кобченко К. Гендерна політика радянської влади 1930-х років: між пропагандою і реальністю / К. Кобченко // Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». – 2016. – Серія: «Гендерні дослідження». – Вип.2. – С.56–72.
4. Смирнова Т. Дети страны Советов. От государственной политики к реалиям повседневной жизни. 1917 – 1940 гг. / Т. Смирнова. – М.: Центр гуманитарных инициатив, ИРИ РАН, РАН, 2015. – 400 с.
5. Флерица Е. За высокое качество / Е. Флерица // Советская игрушка. – 1935. – №1. – С. 1 – 2.
6. Скубій І. В. «Діти – радість країни соціалізму, що будується»: дитячі товари в радянській Україні / І. В. Скубій // Україна модерна [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uamoderna.com/md/skubii>
7. В чем красота // Работница. – 1927. – №37. – С. 15 – 16.
8. Модели платья и белья для индивидуального пошива. – М.: Гос. трест Мосбелье, 1934.
9. Продавайте одежду // Пролетарий. – 1922. – 11 октября.
10. Лебина Н. Советская повседневность: нормы и аномалии. От военного коммунизма к большому стилю / Н. Лебина. – М.: Новое литературное обозрение, 2015.
11. Гурова О. Ю. Идеология потребления в советском обществе / О. Ю. Гурова // Социологический журнал. 2005. – №4. – С. 117–131.
12. Не тратьте времени на ожидания в парикмахерских, пользуйтесь безопасной бритвою // Харьковский рабочий. – 1937. – 11 мая.

РЕБОРНИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА РЕАЛІЗАЦІЇ МАТЕРИНСЬКИХ ФУНКЦІЙ СУЧАСНИХ ЖІНОК

Романенко Н. В.

Наук. керівн.: канд. пед. наук, доц. **Онипченко О. І.**

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Вивчення готовності до материнства в останні роки ведеться в різних аспектах: у плані соціологічних досліджень пізнього материнства та материнства неповнолітніх; при дослідженні факторів ризику психічної патології дитини у зв'язку з соціальними і психічними аномаліями матерів (Брутман В. І., Північний А. А., Копил О. А., Баженова О. В. та ін); в філогенетичному аспекті (Філіппова Г. Г.). Досліджуються значущі особистісні характеристики майбутньої матері (Slade P., Macpherson S.), вивчаються фактори, що впливають на материнське поведінка (Klos M., Jeranld R.).

Актуальність вивчення психологічної готовності до материнства продиктована протиріччям між гостротою демографічних проблем, пов'язаних з падінням народжуваності, величезним числом сімей, що розпадаються і лавиноподібним збільшенням числа дітей-сиріт при живих батьках, із зростанням числа випадків жорстокого поводження з дитиною і не розробленістю соціальної та психологічної допомоги сім'ї та в першу чергу жінки.

У сучасних умовах 89% жінок дітородного віку свідомо відмовляються від народження наступних дітей, завершуючи свою репродуктивну функцію до 30-річного віку (Кульмухаметова Н. Г.). Наявні у науково-публіцистичній літературі факти свідчать про те, що сучасні молоді люди вкрай мало орієнтовані на виконання материнських і батьківських ролей (Титаренко В. Я., Митіль А. та ін.). Функції матері не займають центрального місця у самосвідомості сучасної жінки – цей тривожний факт відзначають багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Жінка народжує дитину, але вважає її тягарем (Бердникова Т. В.). На думку Матвеевої Є. В., можливість гармонійного поєднання жінкою

професійних і сімейних ролей в значній мірі визначаються її практичної готовністю до сімейного життя та материнства.

Дослідниця психології материнства Філіппова Г. Г. вказує на те, що все частіше батьки напередодні народження дитини виявляються необізнаними про елементарні особливості розвитку дитини і своїх функціях у догляді за ним. Крім того, зменшення кількості дітей веде до того, що часто перше немовля, з яким зустрічається жінка, ставши матір'ю, – це її власна дитина.

У ході проведених досліджень Філіппова Г. Г. зробила висновок про те, що неготовність прийняття материнської ролі веде до наявності внутрішнього конфлікту, показниками, якого є конфліктний і тривожний образ майбутньої дитини, об'єктне відношення до дитини з боку матері, відсутність емоційного прийняття себе, як матері, дискомфортне ставлення до власної материнської позиції. Філіппова Г. Г. розглядає материнство як психосоціальний феномен: як забезпечення умов для розвитку дитини, як частина особистісної сфери жінки [3].

Представники феміністського підходу (Є. А. Каплан, Е. Оаклей) оголошують материнство суттєвою, хоч і не обов'язковою, частиною життя жінки. Більша ж частина теорій материнства (психоаналіз, біосоціологія, теорії, які спираються на ідеї Руссо) розглядають материнство, перш за все як борг, роботу. Брутман В. І. визначає материнство як одну із соціальних жіночих ролей, на утримання якої детермінує, надають суспільні норми та цінності.

При вивченні психологічної готовності до материнства аналізуються зміни в житті, що чекають жінку з народженням дитини, які надзвичайно глибокі. Народження дитини принесе багато змін, до яких жінка повинна бути готова. Тобто вона повинна бути готова стати матір'ю, повинна усвідомлено прийняти на себе виконання материнських функцій.

Більшість авторів (Брутман В. І., Батуєв А. С., Віннікот Д. В., Мінюрова С. А., Хамітова І. Ю), які досліджують проблему готовності до материнства, вважають, що готовність до материнства формується протягом усього життя. На процес формування впливають як біологічні, так і соціальні чинники.

Якщо подивитися на підхід до розуміння материнства Філіповой Г. Г. з гендерної точки зору, то очевидно, що вона вважає саме материнство головним призначенням жінки. Подібний підхід можна також побачити в роботі І. В. Брутман, М. Г. Панкратовой і С. Н. Еніколопова, які вважають що сформована статево ролева ідентичність жінки обов'язково включає роль матері. Дослідження девіантного материнства показали що у жінок, які відмовляються від своїх новонароджених дітей, є порушення статево рольової ідентифікації. Відповідно вважається, що важливою передумовою розвитку ефективного материнства є сформованість статево рольової ідентичності жінки. Причому і Р. В. Овчарова згодна з таким висновком, вона стверджує, що вагітність, і пологи, і материнство – це певні етапи розвитку зрілої жіночої ідентичності [1, с.126].

У кожній дівчинки з малечку закладається материнський інстинкт та турбота, яку їм мати прищеплює на своєму прикладі в процесі гри. З давніх часів дівчата наслідували дії дорослих у процесі ігрової діяльності через виконання різних видів побутової праці. Дитячі іграшки, як правило, безпосередньо пов'язувалися із життєдіяльністю дорослих. Більше того, іграшки дітей східних слов'ян були дуже подібними до справжніх речей. У ході гри 5-6 річні дівчата починали наслідувати дії дорослих: будували іграшкові оселі, виготовляли ляльок для малечі та іграшковий посуд, пряли з волокон кропиви нитки для посагу своїм лялькам, нанизували намисто з горобини тощо. Потреба у взаємодії з дитиною - найперша, і саме на ній базуються інші. При задоволенні даної потреби жінка відчуває задоволення та інші приємні переживання. Жінці необхідно виконати своє призначення у житті, а саме – залишити по собі нащадків.

Але останнім часом спостерігається той факт, що жінки, які не можуть, або не хочуть мати власну дитину вгамовують свій материнський інстинкт за допомогою «штучної» дитини. Так у світ і увійшли «Реборни» [2]. Лялька Реборн (від англ. «reborn» – та, що отримала нове життя, перероджена) – це лялька, створена на основі фабричних ляльок-малюків (рідше більш дорослу дитину), зовнішній вигляд якої максимально, наскільки це можливо, нагадує живе немовля. Штучні діти – нове захоплення українських жінок. Образ ляльки Реборн, практично повністю збігається з образом реального і індивідуального немовляти, здатний

викликати у її власника ті емоції і почуття, які він міг би відчувати до живої дитини.

Останнім часом в Інтернеті є багато відеороликів, щасливих батьків Реборнів, де ті з тремтінням і турботою справляються зі своїми малюками, поправляючи їм відкинуту голівку, і годуючи тих. Більш того, такі батьки купують їм справжні коляски і дитячий одяг, сюсюкаються з ними і співають їм колискові. Все це нагадує гру у батьківство. Ось що цікаво, що в коробці з такою «дитиною» завжди лежить свідоцтво про її народження, зріст і вагу, як ніби мова йде не про ляльку, а про справжню дитину. Сім'ї можуть купувати таку ляльку собі і відноситись до неї, як до справжньої дитини, також можуть купувати її для своїх дітей, а ті в свою чергу бачачи перед собою гіперреалістичність Реборнів, можуть сприймати їх не як ляльку, а як майже рівного собі (братика або сестричку), але тільки не живу. А отже, у дитини може сформуватися відсторонене або підозріле ставлення до Реборн. По суті справи, «матусі» вінілових «дітей» вкладають свої емоції і почуття в шматки пластмаси, що є перенесенням материнського інстинкту на неживі об'єкти, і може призводити до виникнення психічної або гормональної залежності.

Як вважають деякі психологи, позиція обмеженого і інфантильного батьківства по відношенню до Реборн дуже зручна, оскільки неживу дитину завжди можна кинути в заповнений кут, якщо вона набридне. Навіть є приклади, що матусями таких «дітей» стають жінки, які втратили дитину з якихось причин, в іграшці вони відтворюють образ своєї ненародженої, або померлої дитини, замовляючи у реборниста точну копію немовляти. Як би лячно це не було, та майстри погоджуються на це, адже такі ляльки коштують купу грошей. З першого погляду ляльки – Реборн виглядають лякаюче – схожі на зачарованих дітей. Але варто взяти іграшку на руки, і відчуваєш інстинктивну ніжність, саме таку любов за звичай жінки віддають справжнім дітям. Змусити себе кинути або зламати таку ляльку практично неможливо для таких матусь.

Ось декілька прикладів жінок, що захоплюються реборнами. Аня, 18 років, поєднує подвійні почуття: з одного боку в ній просинається материнська ніжність, але з іншого боку ще не хочеться батьківської відповідальності. Оксана виявила бажання робити реборнів на продаж, але

загралася сама. Перед справжніми малюками у реборнів перевага: вони не ростут, а деякі жінки люблять бавитися саме з дітьми маленького віку.

Навіть деякі жінки відчувають у реборнах «внукозамінника», оскільки власні онуки вже подорослішали, а їм подобається ходити по магазинах по дитячих відділах та купляти одяг для малюків.

Є така думка, що ляльки-Реборн можуть використовуватися в психотерапевтичних цілях у жінок, які втратили дітей і перенесли стрес (наприклад породілля, дитина якої загинула під час пологів, якщо їй дати в руки таку ляльку. На нашу думку важка душевна травма їй забезпечена, навряд чи такий спосіб лікування може принести користь. «По суті справи, це є імітацією мертвої дитини, і здорову людину ця подібність з живою дитиною повинно насторожувати або відштовхувати», – вважає психолог Євген Кульгавчук.

На наш погляд, такі іграшки не можуть привертати багато уваги у здорової, нормальної, фізично розвиненої жінки. Тому надмірне захоплення є психологічним відхиленням, що навіть визиває залежність.

Література

1. Гендерная психология. 2-е изд. / под ред. И. С. Клециной. – С-Пб.: Питер, 2009. – 496 с.
2. Куклы Реборн – вред или польза [Электр. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kramola.info/blogs/neobyknovennoe/kukly-reborn-vred-ili-polza>.
3. Филиппова Г. Г. Психология материнства (сравнительно-психологический анализ): дис. ... докт. психол. наук. – М., 2000. – 396 с.

ПОСТАТІ ЖІНОК - ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧОК В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Романенко С. М.

Наук. керівн. : канд. іст. наук, доц. **Бондар Н. О.**

*Харківський національний технічний
університет сільського господарства ім. Петра Василенка*

Так уже повелося в історії людства, що представників «слабкої» статі в політиці ніхто не сприймав всерйоз. Але все ж знаходилися сильні жінки, які доводили, що їх призначення в житті – це не тільки діти-кухня-церква, але і самореалізація і досягнення усіляких вершин. Українські жінки проявляли себе у багатьох сферах життя. Українські жінки щиро вболівали за свою країну і боролися за її свободу й незалежність, за її цивілізаційний поступ, віддаючи для цього свої зусилля, знання, почуття, енергію, а іноді й життя. Своєю багатогранною діяльністю вони вплинули не тільки на розвиток освіти, науки, культури й мистецтва, але й на розвиток соціально-економічної та політико-правової сфер суспільства. Кожна з видатних українських жінок є яскравою зіркою в історії України. Саме завдяки їм сучасні жінки роблять рішучі кроки по кар'єрних сходах і роблять це ніяк не гірше багатьох чоловіків!

Відомо, що у давньоруських літописах не дуже часто згадувались дружини, доньки та онуки князів, хоча серед них було немало видатних особистостей, вплив яких інколи поширювався далеко за межі Руської землі. Зокрема, княгиня Ольга, яка своєю діяльністю впливала на розвиток Київської Русі, яка протягом свого правління багато зробила в сфері соціальних відносин в державі, розвитку культури, економіки тощо. Княгиня Ольга була дружиною князя Ігоря і матір'ю Святослава I Хороброго. Ця мудра, сильна, харизматична жінка на цілих 17 років стала правителем Київської Русі – однієї з наймогутніших держав того часу. Ольга виступає з одного боку як зразкова дружина, яка виконує свій обов'язок перед загиблим чоловіком, а, з другого боку - як розумна, хитра жінка-правителька. Ні Ігор, ні Олег не мали часу за війнами на внутрішні справи. Ольга сама об'їхала всю державу: була на Десні, на Лузі, на Мсті, у Новгороді, у Пскові. В санях або звичайному возі їхала сотні, тисячі

кілометрів. Очевидно, сучасники й наступні покоління розуміли героїчність цих подорожей, бо літописець згадує, що у Пскові зберігали, як реліквію, сані, якими вона подорожувала, їздила княгиня також серед племен, недавно підкорених, від яких можна було очікувати непокори. Ольга закладала нові міста, села, погости і призначала в них правителів.

Трагічна смерть Ігоря примусила її уважно поставитися до справи оподаткування людності, – спробою чого були Ольжині «устава» та «уроки». Велика княгиня Ольга після приборкання деревлян не провадила жодних воєн. Правління її було врівноважене і спокійне для народу. Вона перша з князів провела реформу в стяганні державних податків і заснувала в усій країні спеціальні погости – місця збирання данини. Як мудра і передбачлива володарка, княгиня Ольга зав'язала державні стосунки з двома могутніми в той час імперіями. В 957 році у політичних і торговельних інтересах своєї держави вона їздила до Царгорода, де була прийнята візантійським імператором Константином Порфірогенетом, а в 959 р. Ольга надіслала посольство до володаря Західної Римської імперії, германського імператора Отона I Великого. Крім цього, велика княгиня Ольга відзначилась своєю будівельною діяльністю. В Іоакимівському літописі згадується про будівництво в Київському акрополі дерев'яного храму святої Софії. У «Повісті временних літ» говориться про великий київський палац княгині Ольги. З тих же літописних джерел довідуємося й про її заміську резиденцію у Вишгороді.

Українські історики підкреслюють вагомий внесок правительки Ольги в розвиток Київської Русі. Так, видатний історик, М. Грушевський приділяв великій княгині Ользі найбільшу похвалу як мудрій володарці і як зразковій жінці. Блискучу характеристику мудрої княгині подає Н. Полонська-Василенко, відзначивши, що княгиня Ольга стала на чолі своєї держави саме тоді, коли в усій Європі точилася жорстока боротьба за існування цілих народів, коли з величезними труднощами будувалися держави. Наша православна церква визнала княгиню Ольгу святою і рівноапостольною. Вона активно сприяла утвердженню православ'я поміж наших далеких предків. Літописці її ще називали Ольгою Богомудрою, що невтомно трудилася для піднесення та зміцнення Київської Русі.

Ще одна жіноча постать часів Київської Русі залишила по собі яскравий слід не лише в історії Давньоруської держави, а й в історії однієї з європейських країн. Мова йде про королеву Франції українського походження – Анну Ярославівну. Розум і освіченість третьої дочки князя Ярослава - Анни - королеви Франції, вражали сучасників. Ставши дружиною овдовілого 40-річного Генріха I, вона не тільки забезпечила Франції сильного політичного союзника Київську Русь, принесла багатий посаг і подарувала четверо дітей, від яких пішла нова монархічна династія, а й принесла в цю країну моду на освіченість. До Парижу, як весільний дар, Анна привезла майстерно виконане давньоруське Євангеліє, що отримало назву Реймського і, на якому всі наступні монархи під час коронації складали присягу, але тоді наречений подарунок не оцінив, бо... не вмів читати.

Вплив Анни на Францію був надзвичайний. Прості піддані пишалися нею та поклонялися її мудрості, а придворні, завдяки її всебічному розвитку та освіченості, почали навчатись всього того, що знала сама королева. Анна принесла до Європи світло та мудрість. Саме з ім'ям Анни пов'язують розповсюдження освіченості в аристократичному середовищі Франції, появу моди на користування столовим приладдям, введення у вжиток лазні. Анна будувала храми, бібліотеки, школи. Сприяла християнській просвіті народу. Як королева Франції Анна своїми мудрими рішеннями підвищила статус країни на міжнародній арені: її підписи стояли поруч з підписами короля на важливих державних указах. Вона пропагувала Київську Русь на світовому рівні: привезла «Реймське Євангеліє», яке стало символом коронації Франції впродовж багатьох поколінь, поставила перший в історії підпис старослов'янською мовою. Аж до кінця життя вона мала дуже великий вплив на культуру та політику Франції. Це була жінка з державним мисленням. Владна і мудра, вона розуміла свою роль в управлінні країною. Франція стала її державою.

Серед інших жінок-діячок Київської Русі не можна залишити поза увагою першу жінку-лікаря в Стародавній Русі, онучку Володимира Мономаха, дочку великого князя київського Мстислава Володимировича і шведської принцеси Христини – Добродію Євпраксію Мстиславівну (у хрещенні – Зоя) - імператрицю Візантії. Ще з дитячих років Євпраксія

цікавилася народною медициною і від своїх виховательок і няньок докладно познайомила з різними цілющими рослинами, що були широко розповсюджені від давніх часів. У ранньому віці вона вивчала народну медицину, збирала цілющі трави, готувала настої та лікувала ними хворих. Княжна була доброю і чуйною. З однаковим старанням та успіхом Євпраксія Мстиславівна лікувала і знатних людей, і простих селян з навколишніх сіл, і хворих з усього Києва. За це народ полюбив Мстиславну і прозвав її почесним іменем Добродією. Необхідно згадати, що захоплення медициною викликало навіть підозри хроністів в її причетності до чаклунства і знахарства. Приїзд до Візантії дав можливість Євпраксії далі поширювати та удосконалювати свої знання в галузі медицини та продовжувати медичну освіту. Адже у Візантійській імперії медична наука була дуже розвинена, вже були написані численні праці з медицини, закладені перші лікарні при монастирях і запроваджена систематична наука медицина в школах.

На підставі власної лікарської практики й аналізу досліджень тогочасних медиків Євпраксія в 30-х роках XII ст. написала науковий трактат грецькою мовою "Алімма" (Мазі), який став досить популярним у середньовіччі. Це була перша відома авторська медична праця, написана представницею Київської Русі. В даний час примірник «Алімми» зберігається у флорентійській бібліотеці Лоренцо Медичі. Науковий трактат «Мазі», не зважаючи на свою скромну назву, є своєрідною енциклопедією медичних знань XII ст., яка ґрунтувалась не лише на сучасній та старій медичній літературі, а й на власному досвіді і глибокому критичному аналізі. Отже наша землячка Зоя-Євпраксія – перша у світі відома жінка-лікар та жінка-науковець.

Таким чином, в історії розвитку суспільства жінки в різні періоди відігравали принципово різні ролі та посідали різні місця. Українські жінки не тільки були дружинами високопоставлених чоловіків із князівських родів, шляхти, а й самі були політиками, ученими. Крім того багато з них у культурно – освітній, політичній і навіть у військовій діяльності не поступалися чоловікам, а й перевершували їх. Чимало жінок, які прославляли нашу рідну землю, увійшли в її історію як взірці жіночності, освіченості, сміливості, мудрості.

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНІ КОНФЛІКТИ У ПЕРІОД МОЛОДОСТІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Селюто М. Д.

Наук. керівн.: канд. психол. наук, доц. **Чепіга Л. П.**
Харківський національний університет внутрішніх справ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що до кінця періоду молодості може виникнути перелом у розвитку, пов'язаний з тим, що уявлення про життя, яке склалося між 20 і 30 роками, не задовольняє людину. Але багато що вже неможливо змінити: сім'ю, професію, сформований спосіб життя [1]. Однією з форм наступаючої дезадаптації в аналогічних ситуаціях є внутрішньоособистісний конфлікт, який може супроводжуватися такими вираженими негативними наслідками, як особистісні необлаштованість, нестабільність та невизначеність, втрата емоційної рівноваги.

Існують окремі підходи до розробки єдиної методології внутрішньо особистісних конфліктів, в яких внутрішньоособистісний конфлікт розглядається як боротьба різноспрямованих особистісних тенденцій, що супроводжується емоційною напругою та переживанням. Також цим питанням займалися такі українські вчені як Г.В. Ложкін та Н.І. Пов'якель, що розглядають конфлікт як зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, інтересів, поглядів, цілей, позицій) суб'єктів – сторін взаємодії, наголошуючи на тому, що поняття різноспрямованості ширше за розуміння протилежності спрямованості, що дає можливість зняти обмеження розуміння проблеми та усунути елемент антагонізму [2].

Внутрішній конфлікт можна подолати за допомогою перегляду ієрархії ціннісних орієнтації, розвитку критичного ставлення до себе, адекватної оцінки своїх можливостей і здібностей, розуміння заслуг і можливостей інших. Вирішення внутрішнього конфлікту вивільняє енергію, приносить радість і почуття задоволення.

Метою дослідження було вивчити особливості внутрішньоособистісних конфліктів у чоловіків і жінок в період молодості

Організація дослідження. У дослідженні брали участь 20 жінок і 20 чоловіків різних спеціальностей у віці 27-30 років. Для дослідження того, в яких сферах життя чоловіки і жінки в період молодості відчувають внутрішні конфлікти та внутрішні вакууми, була використана методика «Рівень співвідношення «цінності» та «доступності» в різних життєвих сферах» О. Б. Фанталової. Для статистичної обробки даних було використано t-критерій Ст'юдента-Фішера, ф-критерій кутового перетворення Фішера.

Результати дослідження значимості цінностей для жінок в період молодості представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Ієрархія цінностей за їх значимістю для жінок в період молодості

Середній бал	Ранг	Цінність
9,90	1	Щасливе сімейне життя
9,30	2	Кохання
7,60	3	Наявність хороших і вірних друзів
7,50	4	Здоров'я
6,75	5	Впевненість у собі
6,70	6	Матеріально забезпечене життя
4,60	7	Цікава робота
4,10	8	Свобода, як незалежність у вчинках і діях
3,70	9	Пізнання
3,30	10	Активне, діяльне життя
1,90	11	Творчість
1,70	12	Краса природи і мистецтва

Найбільш значимими цінностями для жінок є щасливе сімейне життя, любов, наявність хороших і вірних друзів, здоров'я (1-4 ранги). Помірно значущими цінностями для жінок є свобода від внутрішніх

протиріч, відсутність матеріальних труднощів, цікава робота, свобода як незалежність у вчинках і діях (5-8 ранги). Незначущими цінностями для жінок є інтелектуальний розвиток, діяльне життя, можливість творчої діяльності, краса природи і мистецтва (9-12 ранги). Результати дослідження значимості цінностей для чоловіків в період молодості представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Ієрархія цінностей за їх значимістю для чоловіків в період молодості

Середній бал	Ранг	Цінність
9,10	1	Щасливе сімейне життя
7,65	2	Кохання
7,50	3	Матеріально забезпечене життя
7,25	4	Здоров'я
6,70	5	Впевненість у собі
6,30	6	Наявність хороших і вірних друзів
5,25	7	Свобода як незалежність у вчинках і діях
4,75	8	Цікава робота
3,55	9	Активне, діяльне життя
2,75	10	Пізнання
2,60	11	Краса природи і мистецтва
2,05	12	Творчість

Найбільш значимими цінностями для чоловіків є щасливе сімейне життя, любов, матеріально забезпечене життя, здоров'я (1-4 ранги).

Помірно значущими цінностями для чоловіків є свобода від внутрішніх протиріч, наявність хороших і вірних друзів, свобода як незалежність у вчинках і діях, цікава робота (5-8 ранги). Незначущими цінностями для чоловіків є діяльне життя, інтелектуальний розвиток, краса

природи і мистецтва, можливість творчої діяльності (9-12 ранги).

Результати дослідження відмінностей в значущості цінностей для чоловіків і жінок у період молодості представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Показники значущості цінностей для чоловіків і жінок в період молодості ($X \pm \sigma$)

	В групі жінок	В групі чоловіків	t	p
Активне, діяльне життя	3,30±1,21	3,55±1,05	0,70	-
Здоров'я	7,50±2,09	7,25±2,59	0,34	-
Цікава робота	4,60±1,27	4,75±1,51	0,34	-
Краса природи і мистецтва	1,70±1,21	2,60±2,32	1,53	-
Любов	9,30±2,02	7,65±1,92	2,64	p<0,01
Матеріально забезпечене життя	6,70±2,47	7,50±2,06	1,11	-
Наявність вірних друзів	7,60±1,18	6,30±1,97	2,52	p<0,01
Впевненість у собі	6,75±2,12	6,70±1,89	0,08	-
Пізнання	3,70±2,15	2,75±2,04	1,43	-
Свобода	4,10±2,59	5,25±3,05	1,28	-
Щасливе сімейне життя	9,90±0,64	9,10±1,88	2,00	p<0,05
Творчість	1,90±1,37	2,05±2,13	0,26	-

Було виявлено достовірні відмінності між чоловіками і жінками в ступені значимості для них таких цінностей, як любов (9,30±2,02 і 7,65±1,92, t=2,64, p<0,01), наявність хороших і вірних друзів (7,60±1,18 і 6,30±1,97, t=2,52, p<0,01), щасливе сімейне життя (9,90±0,64 і 9,10±1,88, t=2,00, p<0,05). Ці цінності достовірно більш значущі для жінок, ніж для чоловіків.

Таким чином, дослідження внутрішньоособистісних конфліктів у

чоловіків і жінок в період молодості дозволяє зробити наступні висновки:

1. Розглянувши теоретичні аспекти проблеми, можна відзначити, що внутрішній конфлікт – це зіткнення протилежних ціннісних орієнтацій особистості, її потреб, інтересів, прагнень. Внутрішній конфлікт можна подолати за допомогою перегляду ієрархії ціннісних орієнтацій, розвитку критичного ставлення до себе, адекватної оцінки своїх можливостей та здібностей. Вирішення внутрішнього конфлікту вивільняє енергію, приносить радість і почуття задоволення.

2. Для чверті опитаних чоловіків та жінок здоров'я є дуже значимою, але недостатньо доступною цінністю в житті. Майже для третини опитаних жінок та чоловіків любов є дуже значимою, але недостатньо доступною цінністю в житті.

3. Активне, діяльне життя є надлишковою цінністю, тобто ця цінність доступна більше, ніж значуща, майже для третини опитаних жінок та чоловіків. Краса природи і мистецтва доступна більше, ніж значуща, більш ніж для половини опитаних жінок і чоловіків. Свобода як незалежність у вчинках і діях та творчість є надлишковими цінностями для п'ятої частини опитаних жінок і третини чоловіків.

4. Чоловікам частіше, ніж жінкам, властиві внутрішні конфлікти (тобто значимість, але недоступність цінностей) у сфері матеріальної забезпеченості життя, щасливого сімейного життя.

5. Для жінок більш значущими і одночасно більш доступними, ніж для чоловіків, є цінності любові, щасливого сімейного життя. Жінкам частіше, ніж чоловікам, властиві внутрішні конфлікти (тобто значимість, але недоступність цінностей) у сфері цікавої роботи та наявності хороших і вірних друзів.

Література

1. Гамезо М. В. Возрастная психология: личность от молодости до старости: уч. пособ. / М. В. Гамезо, В. С. Герасимова, Г. Г. Горелова, Орлова Л.М. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 272 с.

2. Ложкин Г.В. Практическая психология конфликта: уч. пособ. / Г. В. Ложкин, Н. И. Повякель. – К.: МАУП, 2002. – 256 с.

ДОШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ЇХ НАСЛІДКИ НАПРИКІНЦІ XIX – У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ XX СТ.

Семерульник А. О.

Наук. керівн. : д-р філос. наук **Рассоха І. М.**

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Традиційне спілкування та обрядові норми підготовки молоді до шлюбу є важливими фактором створення родини. У селах існували традиційні зібрання молоді під різноманітними назвами, що походили від місця (вулиця, куток) та часу проведення (досвітки, вечорниці) [1]. Збиралася молодь у вільний від сільськогосподарських робіт період – пізньої осені та взимку. Ці форми розваг сприяли спілкуванню неодруженої молоді.

Протягом досить тривалого часу на теми такого роду було накладено табу через їх нібито непристойність та «неакадемічність». *Актуальність теми полягає в наступному*: потаємне, приховане життя людини є часткою загальної культури, і лише всебічне його вивчення може дати повну картину світоглядних, моральних, культурних цінностей українського соціуму певного періоду; отже, цей напрям у жодному разі не можна ігнорувати. Я хочу розповісти про дослідження традиції спільного снання дівчат і хлопців на вечорницях, моральність цієї традиції, її мету, значення та наслідки для українського суспільства загалом і молоді зокрема.

Готуватися до подружнього життя українська сільська молодь починала, залежно від регіону, з 14–18 років. Зазвичай хлопці й дівчата знайомилися та спілкувалися між собою на вечорницях (досвітках) – восени й узимку чи просто на вулиці – навесні та влітку. Зимовий сезон вечорниць починався на Покрови або Святого Миколая (відповідно 14 жовтня та 19 грудня) і тривав до початку Великого посту [1].

Для проведення вечорниць винаймали, як правило, хату вдови чи бездітної пари. Дівчата приносили із собою роботу – пряли, вишивали, плели; праця чергувалася із розвагами – танцями, піснями, іграми, жартами тощо. Проте однією з найголовніших соціальних функцій

вечорниць було створення сприятливих умов для знайомства і вибору шлюбного партнера [2, с. 212]. Досить часто вечорниці вважалися осередком розпусти молоді, бо дівчата, які ходили на вечорниці, втрачали цноту до шлюбу. Спільна ночівля молоді досить часто була навіть негласно обов'язковою на вечорницях, давала молоді змогу набратися певного інтимного досвіду спілкування з протилежною статтю.

Слід зазначити, що молодь, особливо дівчата, досить часто була погано або зовсім не обізнана в інтимних стосунках, не завжди знала про фізіологію репродуктивної сфери, в чому власне полягає статевий акт. Така необізнаність була пов'язана фактично з повною відсутністю статевого виховання в українській сім'ї. Граючись у такі «дорослі ігри», дівчина часом сама не могла зрозуміти причину появи дитини [3, с. 119].

Коли ж про втрату цнотливості ставало відомо, то дівчина зазнавала суспільного осуду і ганьби, переходила у соціальний статус покритки. Покритка в соціумі була загалом ізольованою та небажаною особою [4, с. 132]. Величезний страх суспільного осуду, перспектива покаліченої долі інколи призводили до того, що дівчата приховували насильство над собою, в разі позашлюбної вагітності навіть намагалися позбавитися плоду, а то й новонародженої дитини.

Зумисне вбивство позашлюбної (чи з інших причин не бажаної) дитини – одна з характерних рис соціальних відхилень на різних етапах історії людства. Проблема блуду без перебільшень була однією з найбільших проблем українського суспільства наприкінці XIX - у першій чверті XX ст. За відсутності належних засобів контрацепції наслідком засуджуваного суспільною мораллю та законодавством позашлюбного статевого контакту ставали «незаконнонароджені» діти. Аби уберегти себе від неслави й приховати сліди «злочину», найчастіше жінки, що ставали «жертвами блуду», приховували вагітність, намагалися зірвати її або вбити щойно народжене дитя. Зазначу, що народження мертвої дитини або умисне її вбивство – досить поширений привід для порушення кримінальної справи передусім щодо жіноцтва Лівобережної та Слобідської України не тільки наприкінці XIX - у першій половині XX ст., а й у більш ранні та пізні часи. Українські літературні класики не уникали висвітлення цієї вагомої проблематики. Найяскравіші приклади –

«Татарівна», «Катерина» українського класика Тараса Шевченка [5, с. 123].

Переглядаючи різні джерела стосовно статистичних даних про кількість дітей, які народились поза шлюбом, хочу навести деякі цифри (табл.1).

Таблиця 1

Кількість дітей, які народились у шлюбі та поза ним у 1907/1908 та 1909/1910 за даними звіту діяльності Харківського відділу Союзу боротьби з дитячою смертністю у Росії [6, с. 33]

	1907/1908	1909/1910
Народились у шлюбі	646 = 92,3%	1171 = 94,5 %
Народились поза шлюбом	54 = 7,7%	69 = 5,5%
Хлопці	414 = 59,1%	674 = 54,3%
Дівчата	286 = 40,9%	566 = 45,7%

Бачимо, що за обидва періоди у Харківській губернії, кількість дітей, які народились поза шлюбом не дуже велика, проте випадки скаліченої долі цих жінок та дітей також не можна ігнорувати. Убивство ще ненародженої чи вже народженої дитини, коли воно здійснювалося за активної участі матері мало соціальне підґрунтя. Часто дітозгубництво було пов'язане із соціально-матеріальними труднощами, які переживали жінки та їх оточення. *Дітозгубницями ставали переважно наймички та служниці, підсусідки, на яких, траплялося, доносили господарі за такий гріх.*

Основна гендерна проблема – проблема влади чоловіка над жінкою як у сексуальному, так і в соціальному плані – постає досить яскраво. Основна провина за дітозгубництво, як правило, падала на жінку, чоловіки ж, на яких вказували звинувачувані жінки, переважно заперечували навіть стосунки із дітозгубницями й відмовлялися брати їх заміж. *Потрібно також згадати, що у Малоросії були поширені братства неодруженої молоді які мали назву «парубоцтво». В цю організацію міг вступати всякий молодик, за згодою батьків, по досягненню 16-17 років. Цікавий і той факт, що «парубоцтво» є хранителем дівочої честі, суворо карає тих, хто завинив перед дівчиною, зганьбив, осоромив її [7, с. 356]. Отже, можна зробити висновок, що не всі випадки, коли дівчина втрачала цноту перед тим, як вступити до шлюбу, закінчувалися трагічно для неї. Проте*

поширеною все ж таки була думка, що «чесна» наречена приносила в нову родину добробут у широкому сенсі цього слова, «нечесна» ж – навпаки, нещастя та біди.

Підсумовуючи сказане, зазначу, що у тих регіонах України, де вечорниці були представлені повною мірою, широко практикувалася (навіть була негласно обов'язковою) спільна ночівля дівчат і хлопців з метою тіснішого знайомства та набуття досвіду спілкування із протилежною статтю. Проте, за народною мораллю, спільна ночівля виключала дошлюбний секс, а у разі порушення цієї заборони фактично вся відповідальність покладалася на дівчину. До того ж були випадки, коли жінки вчиняли дітовбивство. Хоча чоловіки у цьому також відігравали не останню роль, проте всю повноту покарання та суспільної ганьби на собі відчувала у більшості лише жінка. Хоча, як зазначено вище, не всі випадки, коли дівчина втрачала цноту перед тим, як вступити до шлюбу, закінчувалися трагічно для неї; саме через братства, які називали «парубоцтво».

Література

1. Пономарьов А. Традиції дошлюбного спілкування // Українці: Історико-етнографічна монографія. – Опішне: Укр. народознавство, 1999. – Кн. 1.
2. Борисенко В. К. Весільні обряди та звичаї на Україні. – К., 1988.
3. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з полудневої Київщини. Обробив З. Кузеля // Матеріали до українсько-руської етнології. – Т. VIII. – 1906.
4. Смирнов А. Очерки семейных отношений по обычному праву русского народа. – М., 1877.
5. Маслійчук В. Дітозгубництво на Лівобережній та Слобідській Україні – Х. : Харківський приватний музей міської садиби, 2008.
6. Союз борьбы с детской смертностью в России, Харьковский отдел, отчет о деятельности отдела, 1911.
7. Россия. Полное географическое описание нашего отечества: Настольная и дорожная книга для русских людей. Том 7. Малороссия. - СПб., 1903.

ВНУТРІШНЬОСІМЕЙНІ НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ : ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Сіренко А. Є., Сенаторов Д. Ю.

Наук. керівн.: канд. психол. наук, доц. **Александров Ю. В.**

Харківський національний університет внутрішніх справ

Уявлення про гендерні розбіжності чоловіків та жінок дозволяють по новому глянути на стосунки, які складаються в сім'ї, особливо в конфліктних ситуаціях. Першими з різноманітними конфліктами, зокрема сімейними, зіштовхуються працівники поліції, тому актуальним є вивчення особливості уявлень працівників поліції щодо особистісних рис жертви та насильника, їх стосунків.

Насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному та психічному здоров'ю – згідно визначення Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» [1]. Виділення насильства в родині в самостійну соціальну проблему свідчить про її актуальність, необхідність розробки системи профілактичних і корекційних заходів, спрямованих на її дозвіл в умовах відсутності чіткої наукової термінології насильства й вичерпної інформації про причини насильства й ступені його поширення.

Мета дослідження: особливості уявлень працівників поліції щодо особистісних рис жертви та насильника, їх міжособистісних стосунків.

У дослідженні взяли участь три групи працівників поліції: перша група – патрульні поліцейські (22 особи), друга група – дільничні інспектори (22 особи), третя група – контрольна, особи, які ще не працюють в поліції, а лише навчаються (20 осіб). Вік досліджуваних від 22 до 35 років.

Методи дослідження: анкетування, тестування. Дослідження проблеми внутрісімейних злочинів представлені у працях психологів, кримінологів, юристів: А. Б. Благої, Б. М. Головкина, І. М. Грабовської,

О. О. Костирі, В. П. Рєвіна, І. М. Трубавіної, Л. О. Шевченко та ін. І. В. Романова, Т. Н. Семигіна виділяють такі чинники, що призводять до прояву насильства в сім'ї:

- соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві, пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);

- економічні (матеріальні нестатки, відсутність гідних умов життя поряд із відсутністю умов для працевлаштування, заробляння грошей, економічна залежність, безробіття);

- психологічні (стереотипи поведінки);

- педагогічні (відсутність культури поведінки правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);

- соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);

- правові (ставлення до насильства як до внутрішньосімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї як до власності через відсутність правової свідомості);

- політичні (прихильність до гендерних стереотипів, недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності, увага до материнства і дитинства, а не сім'ї в цілому, брак уваги до батьківства, чоловіків);

- соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів, алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);

- фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій, прийом збуджувальних ліків, хвороби нервової системи тощо)[2].

У типології особистостей, що чинять насильство в сім'ї, виокремлюють відповідні характеристики: регресивний тип, який при низькому рівні власної гідності не вміє контролювати свої потяги та бажання, втрачає межі дозволеного під час виконання функції розпорядника в родині; морально нерозбірливий тип, що характеризується брутальним типом поведінки й жорстоким ставленням до членів сім'ї, примушуванням їх вступати в сексуальний контакт із застосуванням при

цьому фізичної сили, використовуючи безпорадний стан жертви; сексуально нерозбірливий тип не має жодних ні моральних принципів, ні меж і правил у сексуальному задоволенні своїх потреб; неадекватний тип – соціопати, які не вписуються в рамки соціальних норм і ставляться до членів сім'ї як до власності, яка не являє жодної моральної цінності і не має права на особистісні прояви.

У нашому дослідженні за допомогою методики «Особистісний диференціал» респонденти оцінювали два образи сімейного насильства: «жертви» та «кривдника». Результати дослідження свідчать, що уявлення працівників поліції, щодо жертви насилля в сім'ї є схожими. Оцінюючи «жертву» сімейного насилля, респонденти груп вважають її слабкою, пасивною, тривожною, нерішучою, необачною, дратівливою. За їх думкою, серед причин подружнього насильства головними є культурні та сімейні традиції, які декларують шлюб найвищою цінністю та закликають жінку до збереження родини за будь-яку ціну; неможливість матеріально забезпечити родину; відсутність житла або іншого помешкання, куди жінка могла б переїхати та забрати своїх дітей; страх безробіття. Значущі розбіжності отримано щодо рис кривдника в уявленнях працівників поліції, результати наведені у таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Показники рис кривдника в уявленнях працівників поліції ($M \pm \sigma$)

Риси кривдника	патрульна поліція (1)	дільничні інспектори (2)	контрольна група (3)
Чарівний/непривабливий	2,18±0,91	2,18±1,18	2,42±1,2
Сильний/слабкий	5,13±1,75	4,13±1,52	4,21±1,65
Балакучий/мовчазний	4,95±1,73	4,13±1,55	4,56±1,82
Добросовісний/безвідповідальний	5,36±1,83	3,72±1,72	2,41±1,12
Упертий/поступливий	5,04±1,76	2,63±1,32	5,61±1,72
Відкритий/замкнений	3,31±1,64	3,68±1,67	3,51±1,72
Добрий/егоїстичний	4,22±1,71	3,91±2,11	2,21±1,52
Незалежний/залежний	4,63±1,59	3,04±1,89	5,12±1,63
Діяльний/пасивний	4,86±1,64	4,31±1,72	4,62±1,63

Гендерна політика очима української молоді :
 XI Регіональний конкурс молодих вчених, Харків, 2017 р.

Чуйний/черствий	5,95±1,21	2,77±1,57	2,13±1,42
Рішучий/нерішучий	5,41±1,53	4,68±1,98	4,58±2,05
Енергійний/млявий	4,5±2,01	2,27±1,20	2,96±1,56
Справедливий/несправедливий	2,95±1,55	4,22±2,22	2,14±1,76
Напружений/ розслаблений	4,04±1,67	3,45±1,89	3,87±1,74
Метушливий/спокійний	4,59±1,68	3,86±2,12	4,12±1,72
Доброзичливий/ ворожий	5,45±1,68	5,41±1,40	2,14±1,21
Упевнений/непевнений	4,72±2,12	5,31±1,70	5,13±1,82
Товариський/ відлюдкуватий	2,77±1,19	3,50±1,82	2,51±1,52
Чесний/нещирий	5,23±1,78	4,72±1,95	2,61±1,02
Самостійний/ несамостійний	4,50±1,50	3,09±1,92	3,55±1,47
Дратівливий/незворушливий	5,13±1,75	4,86±1,67	4,72±1,82
Оцінка	31,36±4,29	26,95±5,1	21,41±5,63
Сила	33,5±4,97	26,36±4,9	27,52±4,82
Активність	30,14±4,51	26,63±4,3	27,72±4,72

Таблиця 2.

Показники значущості розбіжностей в уявленнях працівників поліції
 про риси кривдника (t)

Риси насильника	1-2	1-3	2-3
Чарівний/непривабливий	0,21	0,72	0,65
Сильний/слабкий	2,02*	1,75	0,16
Балакучий/мовчазний	1,65	0,71	0,82
Добросовісний/безвідповідальний	3,04**	6,36***	2,95**
Упертий/поступливий	5,13	1,06	6,25***
Відкритий/замкнений	0,72	0,38	0,32
Добрий/егоїстичний	0,54	4,03***	3,02**
Незалежний/залежний	3,02**	0,98	3,83***
Діяльний/пасивний	1,07	0,48	0,6
Чуйний/черствий	7,51***	9,34***	1,39
Рішучий/нерішучий	1,36	1,48	0,16
Енергійний/млявий	4,45***	2,79**	1,6

Гендерна політика очима української молоді :
 XI Регіональний конкурс молодих вчених, Харків, 2017 р.

Справедливий/несправедливий	2,2*	1,58	3,38**
Напружений/ розслаблений	1,09	0,32	0,75
Метушливий/спокійний	1,26	0,89	0,44
Доброзичливий/ ворожий	0,09	7,37	8,12***
Упевнений/непевнений	1,02	0,67	0,33
Товариський/ відлюдкуватий	1,59	0,61	1,92
Чесний/нещирий	0,88	5,92***	4,45***
Самостійний/ несамостійний	2,71**	2,07*	0,88
Дратівливий/незворушливий	0,53	0,74	0,26
Оцінка	3,07**	6,44***	3,33**
Сила	4,57***	3,96***	0,77
Активність	2,64*	1,7	0,79

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$, *** $p \leq 0,001$

Патрульні поліцейські, які першими реагують на виклики, вважають кривдника енергійним, сильним, активним, навіть чуйним. Поліцейські відмічають низький рівень соціальних навичок у кривдника: відсутність навички вести переговори, почути думку близьких, вирішувати конфліктні ситуації та проблеми мирним шляхом, приймати помірковані рішення, звертатися за допомогою до інших.

Дільничні інспектори вважають кривдника більш слабким, поступливим, несамостійним, справедливим, ніж патрульні поліцейські, навіть відповідальним, більш залежним від обставин, можливо, вони частково співчують насильникові. За думкою дільничних інспекторів, кривдник має негативне ставлення до сім'ї та неадекватні очікування від її представників, сприймає членів сім'ї як стресовий чинник, унаслідок чого постійно відчуває негативний вплив стресу, невдоволеність сімейним життям, відчувається нещасним.

Контрольна група вважає кривдника нещирим, ворожим, упертим, безвідповідальною та егоїстичною людиною. За їх думкою, кривдникам притаманні такі риси, як ригідність, швидке роздратування (особливо на провокативну поведінку членів сім'ї), низька самооцінка, імпульсивність, залежність, низький рівень емпатії та відкритості, низька

стресостійкість, емоційна лабільність, агресивність, замкнутість, підозрілість.

Отже, уявлення працівників поліції є не досить конструктивним. Жертва насильства стикається із упередженим ставленням до себе, із негативною емоційною оцінкою з боку поліцейських. Ставлення до кривдника є негативно-нейтральним в усіх групах: на думку дільничних інспекторів кривдник непривабливий, є досить слабкою персоною, в чомусь навіть теж жертвою обставин, таким, якого змусили робити протиправні речі. Патрульні поліцейські зауважують на брак соціальних навичок у кривдника. За думкою контрольної групи кривдник є активною та жорстокою стороною. Контрольна група менше співчуває кривдникові, скоріше схиляючись до атрибутування йому негативних якостей. Для поліпшення ефективності роботи поліцейських необхідно розповсюджувати програми роботи із сімейним насильством, які б включали психологічні тренінги, впродовж яких поліцейські могли б скоректувати своє ставлення, виробити ефективні комунікативні стратегії взаємодії із ситуаціями насильства в сім'ї.

Література

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», Урядовий кур'єр №2789-14, 15.11.2001.
2. Романова І. В. Надання послуг потерпілим від насильства у сім'ї: законодавчий аспект / Н. Романова, Т. Семигіна // Соціальна політика і соціальна робота. – 2008. – № 2 – С. 58 – 70.

ГОМОСЕКСУАЛІЗМ І ТРАВЕСТІЗМ: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР

Синицька В. С.

Наук. керівн.: канд. істор. наук, доц. **Вороніна М. В.**
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Термін гомосексуалізм вперше запропонований в 1869 р. угорським лікарем Бенкертом для позначення спрямованості статевого потягу на осіб однойменної статі. З цього ж часу бісексуальними стали називати осіб, що реагують на статеві подразнення, що виходять як від однойменної, так і від різнойменної статі, і гетеросексуальними – що зазнають статевої потяг тільки до протилежної статі. Ось як пояснює цей термін Велика радянська енциклопедія: статеве збочення, що полягає в протиприродному прагненні до осіб своєї статі. Зустрічається у осіб обох статей [2]. Саме слово гомосексуалізм походить від грецького слова *homos*, яке означає "такий же". Під гомосексуалізмом слід розуміти біологічно обумовлений фізичний і емоційний потяг до людей своєї статі, в правильному розумінні цей термін відноситься і до чоловіків, і до жінок. Гомосексуалізм, як чоловічий, так і жіночий, зустрічався у первісних народів Африки, Азії та Америки. Можливо, що він зустрічався і у неандертальців. Гомосексуальні стосунки були дуже поширені в стародавній Індії, Вавилоні, Єгипті, Греції, Римі і відкрито заохочувалися в так званих вищих класах суспільства [7].

Що ж стосується травестізму, то психологічна енциклопедія дає таке визначення: Травестізм - переодягання в мешти, які громадські норми і умовності наказують протилежній статі [8].

Об'єктом дослідження є представники(ці) давньої ЛГБТ спільноти.

Предметом – є історія гомосексуалізму і травестізму.

Географічно та **хронологічно** робота прив'язана саме до народів які знаходяться у перехідному періоді від первісного суспільства до цивілізації, оскільки наявність писемності це ще не ознака складної структури суспільства за Ф.Боасом [1, с. 343-347], то є сенс проводити паралелі також з народами більш розвинутими технологічно, але тим важливіше архаїчні прояви культури.

Дана робота присвячена історичному аналізу проблеми

гомосексуалізму та травестізму. Однією із соціальних груп, де нерідко зустрічається ритуальний гомосексуалізм, це шамани. «Прагнення до безстатевості, а, точніше, до об'єднання в собі двох статей (людина у фізичному прояві ослаблена бістатевим поділом), призводить до ідеї «магічного травестізму»: злягання протилежності дає цілісність». Пов'язано це з безстатевим існуванням особистості в енергоінформаційному плані ... «Дослідники часто стикаються з вказівкою на те, що більшою шаманською або чаклунською силою володіє людина, котра не знає (за фізіологічними особливостями або навмисно) статевого життя» [5, с. 211]. Тема зміни статі грає роль в багатьох обрядах народів Африки та Океанії. У деяких племенах (масаї, нанді, нуба, австралійських аборигенів та ін.), крім того, в певних релігіях стародавнього Близького Сходу і Середземномор'я (наприклад, культ Діоніса і Астарти), де чоловіки по ходу служби надягали жіночі вбрання. За спостереженням Е.Королькової: «Явище травестізму в шаманів більшістю дослідників пов'язується з пережитками матріархату і перенесенням шамансько-жрецьких функцій, які виконувалися колись жінками, на чоловіків» [6, с. 21].

У індіанців Америки, починаючи з ескімосів Аляски аж до Бразилії і навіть ще на Південь, неодноразово спостерігались гомосексуальні звичаї. Найкращий старовинний опис я знайшла у Лангсдорфа - про алеутів. «Хлопчики, - говорить він, - якщо вони дуже красиві, часто виховуються абсолютно так само, як дівчатка, і навчаються мистецтву подобатися чоловікам; їм вищипують бороду, як тільки вона починає рости, і татуюють щоки жіночим татуюванням; вони носять браслети з фальшивих перлів на руках і ногах, зачісуються як жінки, яких вони замінюють в якості наложниць. Цей шокуючий, протиприродний і аморальний звичай існує з незапам'ятних часів: ніщо досі не може змусити його зникнути або навіть скоротити; таких юнаків звать «скупани» [9]. Лангсдорф знаходить, що подібний звичай сильніше поширений між конійагами, ніж серед алеутів; він відзначає ще, що матері, мабуть, більше любили тих з своїх дітей, які отримали подібне виховання.

У 1530 р. іспанський дослідник Кабеса де Вака вперше зробив запис у своєму щоденнику про аборигенів чоловіків, які виконували роль жінок і

носили жіночий одяг (трансвестити), в якості своїх сексуальних партнерів обираючи чоловіків. По відношенню до цих чоловіків, а також жінок, які носили чоловічий одяг, брали участь в полюванні, військових битвах та інших заняттях, що розцінювалися їх культурою як чоловічі, було застосовано французьке слово *berdache* (чоловік-гомосексуаліст). Тим не менш, індіанські *berdache* дуже сильно відрізняються від європейського значення «berdaj», «єретика-содоміта», як записано про це ще хрестоносцями під час вторгнення в Персію в середні століття [9]. Пізніше, за численними повідомленнями XVII ст. іспанських конкістадорів, католицьких місіонерів, французьких торговців хутром і британських колоністів було підтверджено це ж явище у багатьох племен, яке антропологи назвали – «третя статя», виявивши аналогічний статус не менше ніж у 120 інших північноамериканських племен і в багатьох інших культурах в усьому світі. Вважається, що явище бардаш було представлено в кожному великому племені ірокезів на північному сході і вздовж усього східного узбережжя до племен піма, навахо, іллінойс, арапахо і мохаве на Великих Рівнинах; в племенах яки і сапотеков в Мексиці, серед ескімосів Аляски [4]. Європейці визначали бардашей як «содомітів, схильних до мерзоти», «віддаються найнижчим пристрастям». Вони були шоковані, дізнавшись, що травестизм і гомосексуальна поведінка не тільки вважалися припустимими серед індіанців, а й в деяких племенах бардаши навіть були шановані [5, с. 198].

Бардаши-чоловіки, зокрема, часто ставали цілителями, хірургами, адвокатами, лікарями, священиками, чаклунами і знахарями. Вони розглядалися як свого роду «святі». Бардаш-чоловік може стати однією з декількох дружин індіанських воїнів, а генетичні жінки, можуть стати "чоловіками", показавши себе вмілими у військовій справі. Загальним (але не універсальним), характерним для бардашей було те, що вони, як вважалося, мають надприродні здібності і могли діяти від імені і з «благословення» духів. Чоловіки-бардаши були шановані не лише як володарі надприродних здібностей, але і як чудові майстри, відомі своїми винятковими вміннями ткати і робити глиняний посуд. Їх проміжне положення дозволило ставати посередниками в суперечках між статями, допомагати вирішувати подружні конфлікти або сприяти романам.

Бардаши були вільні від ритуальних обмежень, пов'язаних з менструацією, вагітністю, або годуванням груддю. Одночасно ставали батьками для дітей-сиріт або дітей з багатодітних сімей. Їх не можна вважати гомосексуалістами в європейському розумінні цього слова, з цієї причини феномен бардашів був названий прикладом трансгендерної сексуальності (транс- в даному випадку «по ту сторону»). Серед цих народів не вважалося, що чоловік, який перебуває в інтимних відносинах з бардашом, мав статеві стосунки з іншим чоловіком. Деякі вважають бердачізм формою соціального притулку, екологічною нішею для хлопчиків, які з тих чи інших причин відчувають себе нездатними виконувати важкі і змагальні чоловічі ролі і тому зараховують себе до жіночої статі.

Окрім того, більшість хлопчиків-підлітків індіанців яноамо (Бразилія) і араукана (Чилі і Аргентина) мають гомосексуальні зв'язки з однолітками, які зазвичай припиняються після одруження. Юнаки бороро (Центральна Бразилія), що пройшли ініціацію і живуть окремо від жінок в чоловічих будинках, часто розважаються один з одним, дорослі не бачать в цьому нічого страшного. У ряді районів Амазонії взаємна мастурбація і генітальні ласки - нормальні елементи дружнього спілкування молодих неодружених і одружених чоловіків. Явний гомоеротичний відтінок має тісна дружба молодих чоловіків майя і індіанців Південної Мексики і Гватемали [5, с.219]. Подекуди такі відносини допускаються і серед молодих незаміжніх жінок; у нанді (Кенія) і акан (Гана) вони іноді тривають навіть після заміжжя.

Зигмунд Фрейд говорив: «Гомосексуальність, безсумнівно, не перевага, але в ній немає і нічого ганебного, це не порок і не приниження; не можна вважати її і хворобою; ми вважаємо її різновидом сексуальної функції, викликаній припиненням сексуального розвитку. Багато осіб давніх і нових часів, гідні високої поваги, були гомосексуалами, серед них ряд великих людей, переслідування гомосексуальності як злочину – велика несправедливість і до того ж жорстокість» [3].

Даний короткий екскурс показав, що різноманітні форми гомосексуалізму були притаманні більшості, якщо не всім культурам. Подібна практика не завжди була експлуататорською і жорстокою. Тим не менш, у багатьох культурах ставлення до різних форм гомосексуальної

поведінки не було однозначним. Хоча в конкретних обставинах подібна поведінка і допускалася, вона не вважалася нормою, і не повинна була прийматися суспільством, що дотримується гетеросексуального шлюбу і сімейних відносин, в яких важливу роль грали діти. Таким чином, одностатева любов існує всюди і в цьому сенсі вона так само «природна», як і різностатева, і багато суспільств визнають і інституалізують її.

Література

1. Боас Ф. Эволюция или диффузия? / Пер. Ю. С. Терентьева // Антология исследований культуры. – СПб.: Университетская книга, 1997. – Т.1. – С.343-347.
2. Велика Радянська Енциклопедія; 30 томів / ред. Б.А. Введенський. – М., 1969-1978.
3. Гай П. Фрейд. – М: КоЛибри, 2016.
4. Девідсон Р. Полум'я Яхве. Сексуальність в Біблії / Р.Девідсон; перекл. з англ. Г. Г. Ястребова. – Гл. 4. – М: Ексмо, 2015.
5. Кон И. С. Лики и маски однополрой любви: Лунный свет на заре. – М.: АСТ, 2003. – 544 с.
6. Королькова Е. Ф. Великая богиня, божественный всадник и загадочные энареи: попытка интерпретации // Гунны, готы и сарматы между Волгой и Дунаем. – СПб., 2009.
7. Nissinen M. Homoeroticism in the Biblical World: A Historical Perspective. Minneapolis: Augsburg Fortress. 1998.
8. Психологическая энциклопедия / под ред. Р. Корсини, А. Ауербаха; 2-е изд. – СПб, 2006.
9. Хэвлок Э. Сексуальная перверсия или гомосексуализм. – 1905.

КЕРІВНИЙ СКЛАД ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗИНА У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Сичова Я. В.

Наук. керівн. : д-р соц. наук, доц. **Сорока Ю. Г.**

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

У XXI сторіччі однією з проблем для суспільства стає гендерна нерівність у професійній діяльності. Схвалення в квітні 2017 р. Концепції Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року передбачає у шестимісячний термін розробити та подати до Кабінету Міністрів України проект відповідної Державної програми. В умовах децентралізації державного управління остання має бути розроблена на підставі запропонованих регіональних програм гендерної рівності. Наразі такі програми розробляються по всіх областях України, у т.ч. у Харківській області. Вони мають містити, зокрема, пропозиції розроблення та впровадження гендерних індикаторів у всі програми стратегічних реформ, а також гендерну статистику, гендерні портрети міст обласного значення тощо. Особливого інтересу набуває гендерна статистика освітніх та наукових установ. Вищезазначеним обумовлена актуальність даної теми дослідження.

Теоретичним засадам формування гендерної культури та упровадженню принципів гендерної рівності в освітній простір вищої школи присвячені роботи Т. Голованової, О. Васильченко, С. Гришак, І. Мунтян, Н. Приходько, Т. Говорун, О. Кікінежді, А. Москальової, О. Нежинської. Гендерні проблеми управлінської діяльності керівників вищих навчальних закладів стали предметом аналізу О. Бондарчук, Т. Дороніної, О. Петренко. Дослідженню напрямом розбудови гендерно-чутливого навчального закладу присвятили свої розвідки В. Безсмертна, Т. Ісаєва, О. Малахова, Т. Голованова, Н. Світайло, Г. Фесенко.

У 2015 р. всеукраїнська мережа осередків гендерної освіти ВНЗ ініціювала проведення гендерного аудиту діяльності вищих навчальних закладів [1, с. 5]. З'являються регіональні дослідження, зокрема, з

гендерного аналізу керівників Харківських вищих навчальних закладів [2]. Разом із тим, відсутні системні дослідження, що містили б гендерний аналіз вищих навчальних закладів України, зокрема, керівного складу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (*далі* – ХНУ імені В.Н. Каразіна, Університет), що засвідчує наукову актуальність даного дослідження.

Метою роботи є з'ясування керівного складу ХНУ імені В. Н. Каразіна за гендерною ознакою. Мета обумовила наступні *завдання*: зробити гендерний аналіз керівного складу факультетів (декан, заступники декана з наукової та виховної роботи) ХНУ імені В. Н. Каразіна; з'ясувати стан жінок у професійній (науковій)сфері.

Ситуація в освітній сфері далека від рівних умов для жінок і чоловіків робити свій внесок у національний, соціальний, економічний і культурний розвиток. Проте жінки позбавлені можливості брати участь в розподілі владного ресурсу в даній сфері: кількість жінок у керівництві вищими навчальними закладами залишається вельми незначною. Наприклад, серед 33 державних вищих навчальних закладів м. Харкова ректорами є 5 жінок (15%): О. Коваленко (Українська інженерно-педагогічна академія), Т. Веркіна (Харківський державний університет мистецтв ім. І.П. Котляревського), К. Гурова (Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету), Г. Пономарьова (Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради), Л. Белова (Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України). Серед 34-х приватних вузів м. Харкова тільки одна жінка-ректорка (менше 3%) – К. Астахова (Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»). Така статистика свідчить про те, що забезпечення рівного соціального статусу жінок з чоловіками шляхом гарантування можливостей для рівноправного розвитку як соціально-демографічної групи залишається гаслом, ніж фактом [2, с. 217]. Тож в наш час існує певна гендерна сегрегація за професійною ознакою.

Було проведено дослідження на прикладі 19-ти факультетів ХНУ імені В.Н. Каразіна. У результаті отримані такі дані: усього на факультетах

із основного керівного складу працює 21 жінка і 37 чоловік. Із них жінок на посаді декана 6 осіб, чоловіків – 13 осіб; заступників декана з виховної роботи – 10 жінок і 9 чоловіків; заступників декана з наукової роботи – 6 жінок і 14 чоловіків. На факультеті соціології і психології в основному керівний склад є суто жіночим, а на факультетах біологічному, радіо-фізичному, фізико-технічному, фізичному, хімічному та економічному – суто чоловічий.

Існує такий міф, що викладач – це жіноча професія. І дійсно, кількість жінок переважає кількість чоловіків у вищих навчальних закладах. Проте, як виявилось, на керівних посадах (декан, заступники декана з наукової та виховної роботи) в університеті працює майже у два рази більше чоловіків, ніж жінок. Так, співвідношення жінок та чоловіків, що займають керівні посади в ХНУ імені В.Н. Каразіна, виглядає, відповідно, як 36,2% та 62,8%. Тож у даному науковому закладі вищі посади здебільшого займають чоловіки. Щодо деканів факультетів Університету, спостерігається майже така сама тенденція, як і загалом щодо керівного складу. На посадах декана представлено вдвічі більше чоловіків, ніж жінок, відповідно, 68,4% та 32,6%.

Здебільшого, жінки займають керівні посади на факультетах гуманітарного профілю, яких значно менше за технічні. Ще скромніша ситуація у жінок на керівних посадах факультетів технічного профілю.

У ХНУ імені В. Н. Каразіна на посаді заступника декана з питань виховної роботи в статистиці ми бачимо трохи іншу ситуацію: жінок на 5% більше від чоловіків, відповідно, 52,6% та 47,4%. Це зумовлено тим, що жінки, на думку переважної більшості населення, грають в житті ролі «матері», «виховательки» і т.д. Тому дана статистика є яскравим підтвердженням панування традиційних гендерних стереотипів в українському суспільстві. Що ж до чоловічого представництва на даній посаді, то на шістьох факультетах (біологічному, радіо-фізичному, фізико-технічному, фізичному, хімічному та економічному) керівні посади займає суто «чоловіча команда».

Значна різниця спостерігається у представництві чоловіків і жінок на посаді заступника декана з питань наукової роботи. Різниця майже у 2,5 рази на користь чоловіків: 30% та 70%. Це ще один показник, який

доводить, що ставлення до жінок як до адміністраторів у науковій сфері менш поблажливе, ніж до чоловіків. Разом із тим, на двох факультетах (соціологічному та психологічному) керівні посади займають жінки. Безперечно, це у два рази менше за «чоловічі факультети». Проте це засвідчує, що на даних факультетах більше можливостей для досягнення гендерного паритету в керівному складі.

Варто зазначити, що в університеті, все ж таки переважають гендерно-чутливі факультети, яким притаманна паритетна кількість жінок і чоловіків на керівних посадах. Серед них такі факультети: геологічний, географічний, іноземних мов, історичний, комп'ютерних наук, математики та інформатики, медичний, міжнародних відносин і туризму, філологічний, філософський, екологічний, юридичний. Це є оптимістичним прогнозом.

Таким чином, гендерний портрет керівного складу (декан, заступники декана з наукової та виховної роботи) ХНУ імені В.Н. Каразіна доводить відчутну складову жінок на адміністративних посадах (більше 1/3). На 6 факультетах на адміністративних посадах (декан, заступники декана з наукової та виховної роботи) знаходяться лише чоловіки, на двох – лише жінки. Більшість факультетів університету (11 із 19) можна вважати гендерно-чутливими. Безумовно, на даному етапі розвитку українського суспільства наявність більше 30% жінок на керівних посадах факультетів можна вважати якісною ознакою гендерно-чутливого вищого навчального закладу.

Література

1. Гендерний аудит діяльності вищих навчальних закладів :
практ.посіб. / Н. Світайло, Ю. Савельєва, О. Давліканова. – К., 2016. – 40 с.
2. Сичова В. В. Вплив гендерної політики на розвиток соціального капіталу в Україні / В. В. Сичова // Гендерна політика міст: історія і сучасність : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 23–25 жовт. 2013 р. : наук. зб. – Х. : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2013. – Вип 4. – С. 216–218.

ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЖІНОЧОГО СПОРТУ)

Скіндер Н. В.

*Харківський торговельно-економічний коледж
Київського національного торговельно-економічного університету*

Постановка проблеми. В Україні тривають трансформаційні перетворення, які зумовлені фінансово-економічною, політично-законодавчою нестабільністю, відбувається нарощування кризових явищ в соціальній сфері, однак не завжди враховується належним чином гендерна складова.

Мета дослідження: висвітлення гендерної складової соціокультурного розвитку регіону на прикладі розвитку жіночого спорту (футболу та хокею) у м. Харкові.

Виклад основного матеріалу. В Україні як у пострадянській країні розвиваються переважно «традиційно жіночі» види спорту такі як, художня гімнастика, фігурне катання, а також волейбол, гандбол, оскільки добра база була сформована ще в часи СРСР. Зараз розвитку і вивчення жіночого спорту, на жаль, приділяється мало уваги, і виділяється мало фінансових коштів. На Заході (США) в просторі ЗМІ можна простежити присутню гегемонію чоловічих видів спорту над жіночими, при цьому трансляція жіночих все ж проводиться телеканалами, випускаються інформаційні репортажі новин. В Україні про досягнення спортсменок по ТБ можна почути досить рідко. Медіа простір, як правило, заповнений подіями чоловічого спорту, а про успіхи жінок йдеться тільки під час турнірів особливого значення (Олімпіада, чемпіонати світу та Європи), в новинах набагато менше згадується взагалі про жіночий спорт, жіночі команди не є учасниками численних рекламних компаній, як чоловічі.

Для того щоб зрозуміти становище, що склалося в соціокультурному просторі спорту України та м. Харкова зокрема, необхідно розглянути розвиток декількох видів. В Україні, як і в інших патріархальних суспільствах Європи, футбол та хокей сформувалися як «традиційно чоловічі» види спорту. Жіночий футбол та хокей суперечать

патріархальним канонам гендерних образів статі, оскільки розвивають у жінок маскулітні риси (сила, швидкість, витривалість, робота в команді, конкурентоспроможність). Подібну маскулінізацію жінок сучасні українські чоловіки уявляють як загрозу. Відповідно їх популяризація та комерціалізація не відбувається.

За радянських часів багато жіночих команд фінансували заводи. Після досягнення незалежності жіночий футбол та хокей стали малоцікавими, їх майже ніхто не фінансує. О. Веснянка [1] стверджує, що за допомогою підтримки жіночого футболу структурами бізнесу і влади, які є представниками патріархальної системи, це означало б, що вони перестануть (від)творювати і підтримувати свій існуючий маскулітний статус.

Станом на 1 вересня 2017 р. жіноча збірна України посідає 27 місце у рейтингу жіночих національних збірних команд у світі. Розформування у 1994 р. жіночої команди «Динамо» стало сигналом того, що футбол для жінок – не професія. Але в Харкові сьогодні тренуються найсильніші команди України – ФК «Жилстрой-1» (створена у 2004 р.) та ФК «Жилстрой-2» (створена у 2007 р.), які займають лідируючі позиції у чемпіонатах України серед юніорів, юнацьких іграх з футболу та ін. Окрім цього спортсменки є членкинями збірної команди України. У квітні 2013 року дитячо-юнацький футбольний клуб «Арсенал-Харків» відкрив відділення жіночого футболу. Мета його діяльності – розвиток жіночого футболу в м. Харкові, створення школи з підготовки юних футболісток у професійні клуби Харкова та України.

Приємно усвідомлювати, що у Харкові транслюють по ТБ матчі з жіночого футболу, і всі бажаючі можуть долучитися до перегляду. Як зазначає одна з кращих нападаючих харківського клубу «Жилстрой-1» Ольга Овдійчук [3], чоловічий та жіночий футбол відрізняється одним – жінки більш амбіційні, більш непоступливі на полі, будуть битися до кінця. Дівчата-футболістки працюють з неймовірної самовіддачею, не дивлячись на штучно створені суспільством бар'єри, прориваючись скрізь всі стереотипи, помилкові підходи та критичні ситуації.

Однак однією з найбільших проблем є той факт, що багато професійних гравців та суддів, організаторів, спонсорів та керівників при

словосполучення «жінка-спортсмен» бачать перш за все слово «жінка». Особливо, коли мова йде про найбільш популярний в Україні командний спорт – футбол.

Перша жіноча хокейна команда була створена у 1990 році у Харкові. Ще у 1993-1995 році існували жіночі хокейні команди, більш того збірна України успішно виступала на Чемпіонаті Європи, після чого припинилося фінансування і як наслідок команди зникли на довгі роки.

У сучасному світі в будь-якому європейському місті є своя жіноча команда і це є абсолютно звичним явищем. В Україні був створений жіночий комітет Федерації хокею України, а з липня 2016 р. своє існування починає жіночий хокейний клуб «Пантери», який був створений з метою популяризації даного виду спорту. Набір до команди здійснювали за допомогою реклами та соціальних мереж, пропонуючи навчання з нуля. Більшість спортсменок клубу прийшли з інших видів спорту або є діючими спортсменками (наприклад, Ковтун грає і у футбол, і у хокей). ЖХК «Пантери» тренує дівчат з 12 років. Але у дівчат немає майбутнього, тому що з хлопчиками вони можуть тренуватися лише до 12 років.

Слід зазначити, що фінансування клубу відбувається за свій рахунок або за допомогою спонсорів. Проте лише за рік існування ЖХК «Пантери» вибори 3 місце у Чемпіонаті України та вперше за 10 років медаль з хокею знову було привезено до м. Харкова. Гравці та тренер команди зазначають, що є безліч проблем, які виникають, зокрема: недостатній ігровий час на льодовій арені – весь час зайнятий аматорами, той час, який орендує клуб, занадто пізній для юних спортсменок (22.15 год.) – це не дозволяє в повному обсязі розвивати дитячий жіночий хокей у всіх регіонах [2].

Багато людей, мислячи стереотипами, досі вважають, що жіночий спорт не є таким видовищним. Відмінність жіночого хокею від чоловічого полягає в тому, що в ньому відсутня силова боротьба, гра дещо м'якша. Привабливість: емоції, яких не має в чоловічому хокеї. Не дивлячись на те, що даний вид спорту тільки набирає обертів у місті, в нього з'являється все більше і більше глядачів. Серед центрів жіночого хокею в Україні сьогодні можна назвати: Київ, Дніпро (2 команди), Кременчук, Харків; планується створення команд в Одесі, Львові та Кривому Розі. Тобто маємо 5 команд, 100 дівчат. Також планується підготовка збірної до участі

у чемпіонатах Європи. Цікавим є той факт, що назви жіночих хокейних клубів є назвами жіночими: «Лавина» (Кременчук), «Дніпровські білки» (Дніпро), «Королеви Дніпра» (Дніпро), «Україночка» (Київ), «Пантери» (Харків).

Гасло «Fight like a girl» або «б'юся як дівчина» в багатьох країнах, зокрема у США, промовляють з гордістю, проте в Україні через різноманітні штучно створені суспільством стереотипи чи то бояться, чи то не бажають акцентувати увагу на своїй силі, мужності та бажанні до перемоги. Багато людей просто не вірять і всіляко відкидають думку про те, що жіночий спорт може бути масовим, вважаючи, що він не принесе стільки грошей як чоловічий. Зауважимо, що проблема в нас самих, оскільки наше суспільство досі зважає на те, що скажуть інші, що личить/ не личить робити, і зовсім не замислюється над тим, чого людина сама бажає та що приносить їй радість. Жінки складають половину людства, чому ж досі їх досягнення чи захоплення викликають неабиякий подив, наче це щось надприродне.

Висновки. Бінарне уявлення про «маскулітності» і «фемінності» не дозволяє вийти за межі традиційного образу жінки. Встановлено, що сучасні спортсменки продукують поведінкові дисплеї «сутнісної» чоловічої чи жіночої ідентичності в залежності від різних обставин, які дозволяють по-різному діяти і репрезентувати себе в соціумі, що в результаті сприяє трансформації жіночої самоідентифікації і варіативності жіночих образів в культурі споживання [4].

З'ясовано, що, не дивлячись на те, що в м. Харкові успішно функціонують жіночі футбольні та хокейні спортивні клуби, на жаль, вони виживають лише за допомогою спонсорських коштів. Саме відсутність стабільного фінансування є причиною багатьох проблем, пов'язаних з розвитком даних спортивних напрямків.

Бачимо, що ситуація з жіночим футболом у місті є дещо кращою, аніж з хокеєм. Тому що, по-перше, є дитячі школи, які готують кваліфікованих спортсменок, по-друге, є можливість тренуватися в зручний час, по-третє, високий рівень конкуренції, оскільки є достатня кількість команд-суперників. На відміну від жіночого футболу, хокей має певні труднощі, наприклад, недолік ігрового часу на льоду та пізній час

тренувань неприпустимий для юного покоління хокеїсток. Але незважаючи на це, даний вид спорту стрімко розвивається.

Приємно усвідомлювати, що Харків – місто рівних можливостей, де всі можуть реалізовувати свій потенціал, незалежно від того, яку гендерну ідентичність конструюють суб'єкти. Приділяється належна увага гендерній складовій соціокультурного розвитку регіону загалом та обраних для дослідження видів спорту зокрема. Сподіваємось, що найближчим часом збільшиться підтримка держави та органів місцевого самоврядування, завдяки якій жіночий спорт зможе вийти на новий рівень розвитку.

Література

1. Веснянка О. Хлопці грають, дівчата спостерігають / О. Веснянка // Гендерний журнал «Я». – 2012. - №1 (29). – С. 28-29.
2. Объектив-Позиция. Женский хоккей в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=UzVlskVmTF0>
3. Ольга Овдийчук Женский футбол сильно отличается от мужского [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.sport.ua/news/329975>
4. Уэст К., Зиммерман Д. Создание гендера / К. Уэст, Д. Зиммерманн // Хрестоматия феминистских текстов. Переводы.; под ред. Е.Здравомысловой, А.Темкиной. – СПб.: Изд-во «Дмитрий Буланин», 2000. – С. 193-219.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ВАГОМИЙ АСПЕКТ РЕГІОНАЛЬНОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Суптело О. С.

Наук. керівн. : д-р. геогр. наук, проф. **Немець Л.М.**

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

В умовах сучасного прагнення суспільства до ідеалів сталого розвитку, такий аспект як гендерна рівність не може лишатися поза увагою дослідників.

Харківська область є однією із важливих областей України з всіма сферами діяльності, що безпосередньо відображається на населенні, його якісному та кількісному складі, та територіальному розміщенню (розселення населення). Не менш важливим фактором в розвитку суспільства є власне склад населення території за статтю, тобто співвідношення гендерів [7].

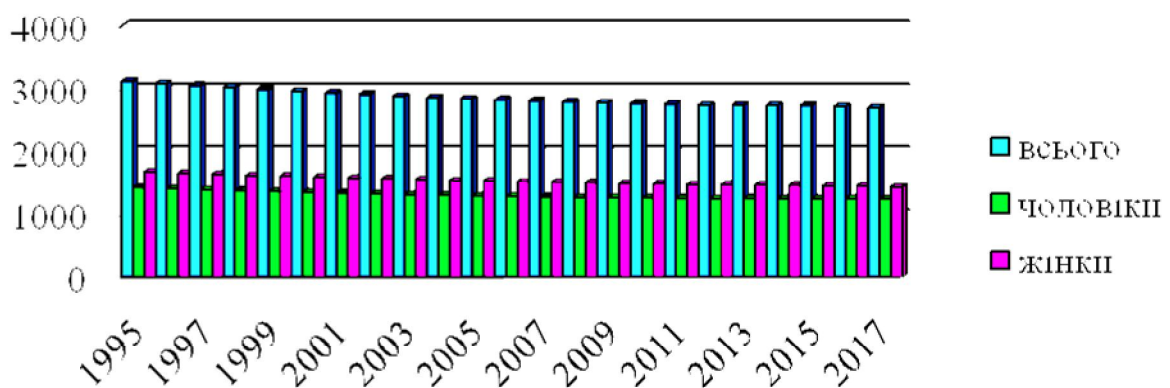

Рис.1. Динаміка розподілу населення за статями Харківської області за період 1995-2017 роки. [3, 5, 6, 8]

За даними обласного відділу статистики а Харківській області, на 1 січня 2017 року в області проживало 2701,2 тис осіб в 2016 році населення області складало 2702 тис осіб. Аналізуючи динаміку попередніх років, населення області скорочується. Дане скорочення населення відображається в відсотковому скорочення в структурі населення

Харківської області сільського населення з понад 21% до близько 19%. Це в перш за все пояснюється економічною кризою та депресивністю сільської місцевості Харківської області. Дана тенденція до скорочення населення, як під впливом внутрішніх факторів, так і зовнішніх факторів, безпосередньо відображається в гендерному співвідношенні населення області (рис. 1) [3, 5].

Протягом періоду дослідження з 1995 по 2017 роки в Харківській області кількість жінок переважає над кількістю чоловіків. Максимально зафіксована частка жінок в населенні області складає 53,9% в 2006 році, мінімальна відповідно – 53,3%. Загалом не зважаючи на перевищення кількості жінок в гендерній структурі населення області з 2006 року спостерігається поступове збільшення частки чоловіків (рис.2) [5, 6].

Що стосується територіального розподілу населення області за гендерною ознакою, то в усіх адміністративних районах за весь період дослідження зафіксовано переважання жінок над чоловіками. Максимальна гендерна диспропорція складу населення в 2002 році спостерігається в Коломацькому районі Харківської області – близько 10%, мінімальні відповідно в Балаклійському районі області – 6,2%. В 2016 році зростає тенденція до скорочення гендерної диспропорції. При цьому максимальні значення переважання жінок над чоловіками спостерігаються в Ізюмському районі області – 10,4 відсотка, а мінімальні в Нововодолазькому – 4,4% відповідно. Загалом за гендерним співвідношенням та динамікою даного показника райони Харківської області можна поділити на такі групи [2, 5, 7]:

1. Райони, для яких характерним є зменшення частки чоловіків: Ізюмський, Куп'янський, Лозівський, Певомайський.

2. Райони, для яких характерним є збільшення частки чоловіків: Харківський, Чугуївський, Барвінківський, Близнюківський, Богодухівський, Борівський, Валківський, Великобурлучький, Вовчанський, Дворічанський, Дергачівський, Зачепилівський, Зміївський, Золочівський, Кегичівський, Красноградський, Краснокутський, Шевченківський.

3. Райони, в яких гендерне співвідношення не змінилося за період дослідження, або різниця не більше 0,1%: Балаклійський, Печенізький.

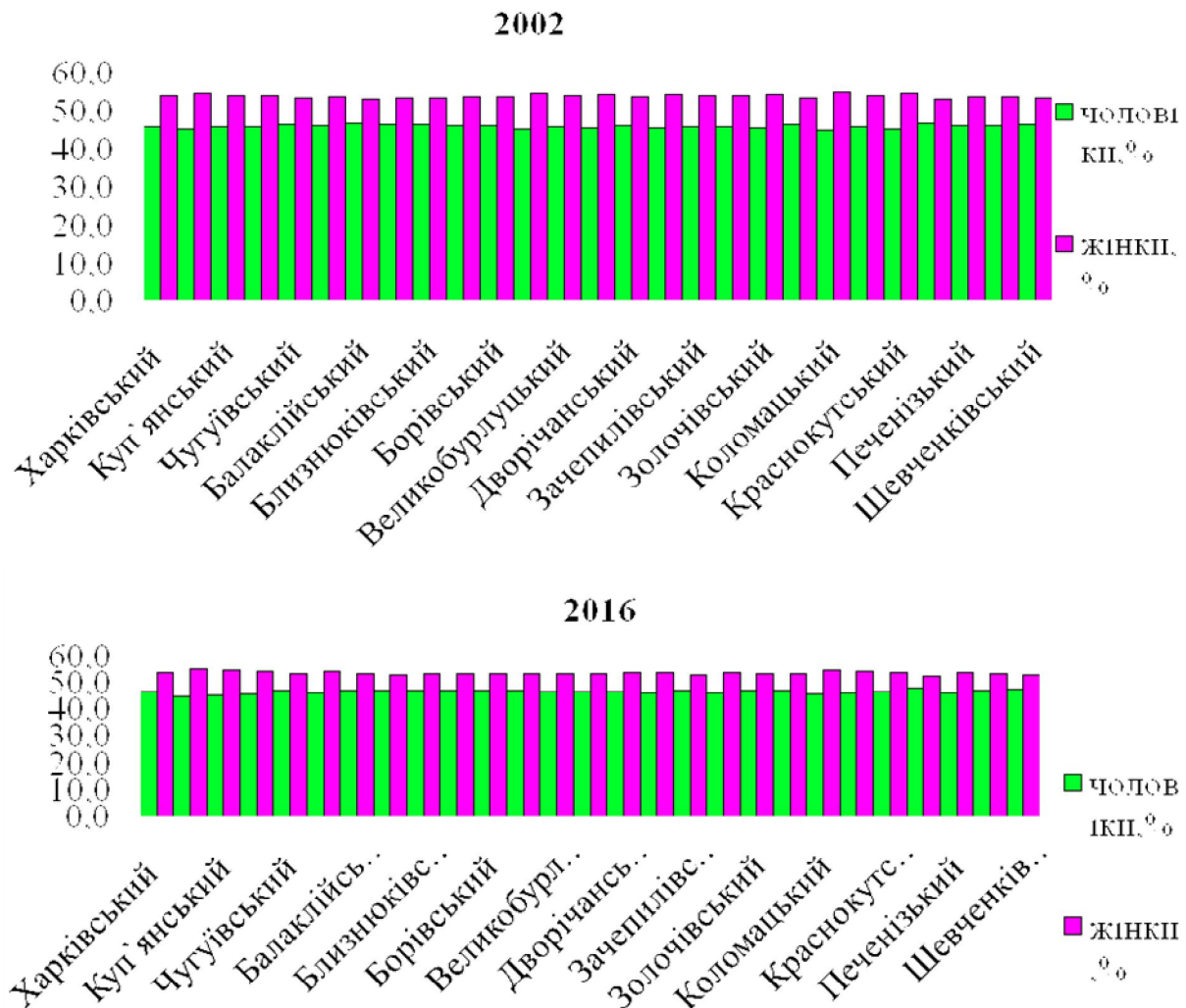

Рис. 2. Територіальний розподіл населення за гендерною ознакою по районах Харківської області в 2002, 2016 роках [3, 5, 6, 8]

Навпаки для районів другої групи, з тенденціями до збільшення чоловік в гендерній структурі населення, характерним є більша соціально-економічна привабливість даних районів для населення, більша можливість для працевлаштування, віддаленість цих районів від державних кордонів. Динаміка гендерного співвідношення районів третьої групи свідчить про стабільний розвиток соціально-економічної сфери з негативною динамікою для закриття виробництв та зменшенням пропозиції робочих місць для чоловіків. [1, 2]

Диференціація гендерного співвідношення за територіальним аспектом Харківської області має досить яскраві відмінності. Аналіз загальної чисельності гендерів не є повним без детального вікового

аналізу. За даними обласного відділу статистики в Харківській області в 2015 році народилося 24939 осіб, з них 12860 (51,6%) хлопчиків та 12079 дівчаток (48,4%). В міській місцевості народилося 20024 особи (51,5% - хлопчики, 49,5% - дівчатка), а в сільській 4915 осіб (51,8% - хлопчики, 49,2% - дівчатка) [3, 5, 8].

Чисельне переважання чоловіків в статеві-віковій структурі населення Харківської області спостерігається в віці від 0 до 40 років. В вікових когортах старше 40 років фіксується значне переважання кількості чоловіків. Варто зазначити, що в загальній віковій структурі населення Харківської області переважає економічно активне населення в віці 15-64 років – 75%, когорта дітей складає 9%, когорта прабатьків – 16% (рис.3).

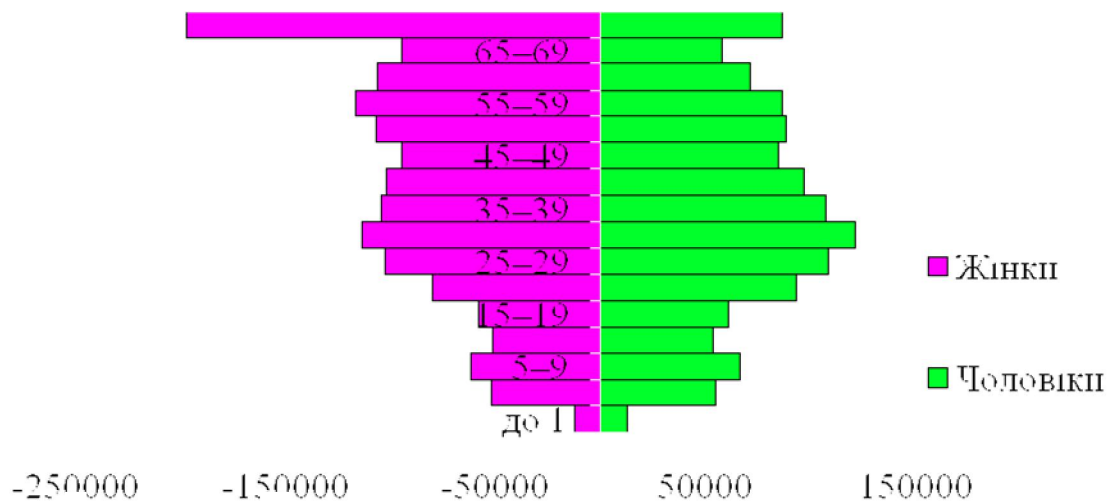

Рис. 3. Статеві-вікова структура населення Харківської області за 2016 рік [3, 5, 6, 8]

Загалом, з 1990 до 2015 року середня очікувана тривалість життя при народженні в області має позитивну динаміку до збільшення, як для чоловіків, так і для жінок. Проте середня очікувана тривалість життя жінок значно перевищує середню очікувану тривалість життя чоловіків (в 2015 році жінки – 75,7 років, чоловіки – 66,4 роки) (рис. 3) [5, 6].

Зважаючи на викладений вище аналіз гендерної структури населення Харківської області, та факторів її формування і розвитку можливим є визначення ряду соціально-економічних перспектив її диференціації в аспекті сталого регіонального розвитку [2, 4]:

- створення максимально рівних умов для реалізації трудового та

творчого потенціалу обох статей;

- збільшення робочих місць та підвищення заробітної плати в традиційних чоловічих сферах діяльності;
- максимально можливе підвищення привабливості нетрадиційних чоловічих професій (вчитель, кухар, лікар і т. ін.);
- забезпечення рівних та достойних умов праці та проживання населення;
- стимулювання розвитку медицини та освіти, як факторів підвищення тривалості життя населення.

Тож, дотримання ідеалів сталого розвитку на регіональному рівні дасть змогу забезпечити оптимальну гендерну структуру та гендерну рівність населення.

Література

1. Голиков А. П., Черваньов І. Г., Трофимов А. М. Математичні методи в географії. – Харків: Вид-во при Харківському університеті. 1986. – 143 с.
2. Немець Л. М., Сегіда К. Ю., Немець К. А. Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда, К. А. Немець. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 200 с
3. Міста та райони Харківської області у 2015 році (статистичний щорічник) [за ред. О.Г. Мамонтової]. – Харків: Харківське обласне управління статистики, 2016. – 577 с.
4. Мезенцева Н.І. Гендер і географія в Україні : монографія / Н. І. Мезенцева, О.О. Кривець. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 194 с.
5. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року. – Режим доступу: <http://old.kharkivoda.gov.ua/documents/16203/>.
8. Харківська область у 2015 році (статистичний щорічник) / Головне управління статистики у Харківській області ; за ред. О.Г. Мамонтової. – Харків, 2016.

ГЕНДЕРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ В СІМ'Ї

Тимченко А. В.

Наук. керівн.: канд. психол. наук, доц. **Шевченко Л. О.**
Харківський національний університет внутрішніх справ

Гендерне насильство над жінками є наслідком гендерної дискримінації. Дослідження науковців всього світу свідчать:

- насильство над жінками у сім'ях є розповсюдженим явищем в усіх соціальних класах та етнічних групах;
- жертви насильства часто вважають себе винними в нападах на них;
- чоловіки, які вдаються до насильства схильні заперечувати свою провину, або відшуковують різні аргументи щодо свого виправдання.

Дослідженнями проблеми внутрішньосімейних злочинів займаються такі автори, як В. Берестова, І. Грабовська, М. Кошарний, К. Левченко, В. Рєвін, Б. Тугельбаєва, Л. Шевченко, Д. Шестаковта ін.

Насильство в сім'ї проявляється в основному:

- з боку батьків по відношенню до дітей;
- по відношенню до іншого члена подружжя;
- з боку дітей та онуків по відношенню до старших членів сім'ї.

Незважаючи на всю серйозність проблеми, більшість випадків сімейного насильства, з мовчазної згоди жертви, так і залишається внутрішньою проблемою, тим самим все сильніше розв'язуючи руки кривдників. Причиною такої поведінки, перш за все є незнання населенням законодавства країни, а звідси – незнання своїх прав та обов'язків, по-друге – у свідомості багатьох сімейне насильство не є чимось неприпустимим, більш того, сімейне насильство розглядається як елемент виховання (при патріархальній структурі сім'ї, тощо), по-третє – існуюча авторитарна структура відносин в сім'ї призводить до формування пасивної позиції слабкої сторони подружжя. До образливої, насильницької поведінки в родині відносять: фізичне насильство – вчинок, що або був здійснений з метою, або сприймається як такий, що здійснювався з метою ушкодження іншої людини; психологічне насильство, а саме – один з шістьох типів

психологічного насильства: висловлена погроза, приховала погроза, прихована погроза щодо використання фізичного насильства, жорсткий контроль поведінки, патологічні ревності, ментальна деградація, ізоляція[2].

Метою дослідження було вивчення насильства в сім'ях щодо дітей та дорослих, аналіз мотивів сімейного насильства, причини віктимної поведінки жертв сімейного насильства.

*Виборка дослідження*У дослідженні приймали участь три групи: перша група – діти, які є жертвами насильства в сім'ї (27осіб), друга група – жінки, які скоїли насильницькі злочини у родині (34особи), третя група – чоловіки, які вчинили насильство щодо членів своєю сім'ї (32особи).

Методи дослідження: в групі №1 проводилося анкетування, бесіда та тестування за проєктивними та текстовими методиками; в групах №2 та №3 проводилося анкетування та тестування.

Діти, які страждають від насильства в сім'ї, є найбільш вразливою та незахищеною категорією населення. При цьому наслідки насильства завдають їм найбільше шкоди, насамперед моральної, що може відгукнутися на їх житті в майбутньому. Жорстке поводження з дітьми та підлітками в сім'ї, на думку зарубіжних та вітчизняних дослідників, зумовлено наступними чинниками:

- застосування фізичних покарань в якості ефективного способу вирішувати всі дитячі проблеми;
- наявність в сім'ї вітчима чи співмешканця;
- пияцтво та наркоманія батьків.

Досліджувані першої групи – діти та підлітки віком від 9 до 17 років, які перебували в приймальнику-розподільнику для неповнолітніх, притулку для неповнолітніх. Тільки 11% дітей та підлітків цієї групи мають обох батьків, інші – мешкали з матір'ю (47%), з батьком (6%), майже третину дітей опікували родичі чи органи опіки.

За результатами опитування виявилось, що потерпали від фізичного насильства більшість дітей та підлітків (68%), не могли задовольнити свої суттєві потреби в їжі, одязі (34%), близько 7% дітей постраждали від сексуальних домагань. Становище цих дітей в сім'ї продукує їх неадекватну самооцінку, почуття провини, тривожність, безпорадність. Відношення до своєї родини в них некритичне, створений образ сім'ї та

образ батьків не відповідає реальній картині: вони ідеалізують і неіснуючу сім'ю, і батьків, і своє місце в сім'ї. Діти, які стають свідками й жертвами насильства в сім'ї, відчують страх та безпорадність, їх намагання обмежуються бажанням вижити в цій ситуації. Близько половини дітей вважають фізичне насильство допустимим з боку батьків або дорослих.

Якщо в сім'ї між батьками виникають суперечки, або батьки розлучаються, діти вважають себе винними в цьому, симптоми їх стану відповідають діагнозу післятравматичного стресового порушення. Дитина, опинившись в ситуації батьківського конфлікту не може визначити, хто з батьків правий. Пізніше, з віком, дитина навчиться захищати себе від цих хвилювань, вона буде просто уникати цих конфліктів, намагатися частіше не бути вдома або просто не звертати увагу на чергову сварку і навіть посміхатися над непорозуміннями батьків. Однак цей захист буде досягнутий ціною відчуження від батьків, зверхнім ставленням до них, егоїзмом, цинізмом до почуттів інших людей [3].

Отримані результати тестування свідчать, що діти та підлітки цієї групи ідентифікували себе з іншими дорослими людьми, а не з батьками. Ці дорослі люди часто мали асоціальну спрямованість, тому виникли у досліджуваних певні дефекти соціалізації. На насилля в сім'ї всі опитані діти відреагували своєрідно – втекли з дому, почали займатися бродяжництвом, жебракувати, вживають алкоголь та різноманітні токсичні речовини. Від своїх однолітків вони відрізняються тим, що мають дефекти соціальної адаптації, дефекти індивідуального соціального досвіду, дефекти в розумінні та виконанні соціальних ролей, дефекти в системі спілкування.

Натомість соціально адаптовані діти та підлітки до своєї сім'ї відносяться критично, висловлюють незадоволення стосунками з батьками, скаржаться на недостатність уваги. Разом з тим і хлопчики й дівчата цієї групи ідентифікують себе зі своїми батьками, довіряють їм більше ніж стороннім дорослим [1].

В дослідженні приймали участь жінки, які відбувають покарання в Качанівській колонії, та чоловіки, які відбувають покарання в Диканівській колонії м. Харкова за скоєння насильницьких злочинів у сім'ї. У таблиці 1 наведені дані щодо відношення опитуваних жінок та чоловіків до

можливості застосування фізичного насильства в сім'ї.

Таблиця 1

Відношення опитуваних до можливості застосування фізичного
насильства в сім'ї (%)

Вік респондентів	Вважаю це нормальним		Ставлюся до цього негативно		Залежить від ситуації, важко відповісти	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
26-30 років	23	8	16	81	61	11
31-40 років	12	3	41	72	47	25
41-45 років	41	17	20	63	39	20

Більше половини опитаних жінок у віці 31-45 років вважають припустимим фізичне насильство (20% вважають це нормальним, 45% виправдують насилля ситуацією). Як свідчать результати досліджень вітчизняних кримінологів та психологів, таких як: В.Батиргарєєва (2009), А.Блага (2013), Л. Шевченко (2015), більшість вбивств своїх чоловіків та співмешканців скоюють жінки, які належать до вікової групи 41-55 років. Жінки молодого віку 26- 30 років у своїй більшості відкидають можливість насильства, сприймають його як серйозну подію, вважають, що можуть захистити себе і фізично (37%), і зверненням до поліції (45%). Чоловіки, незалежно від вікової групи припускають можливість фізичної розправи та застосування фізичної сили в подружньому житті.

Загальними рисами психологічних моделей поведінки жінок-жертв насилля в сім'ї є тенденція звинувачувати самих себе, почуття сорому та приниження, бажання приховати факти жорстокого поводження від оточуючих, близьких, родичів, а також почуття «потрапляння в пастку». Багато жінок соромляться прохати про допомогу чи навіть відчують страх, так як їх попереднє прохання про допомогу не було задоволено ні працівниками міліції, ні родичами. Таким чином, побутові злочини, скоєні жінками, є типовими і тому мають найбільшу питому вагу серед насильницької жіночої злочинності.

У нашому дослідженні виявлені деякі риси, що характерні для чоловіків, які постійно ображають своїх жінок, а саме: завищена самооцінка, неадекватний Я-образ, потреба в самоствердженні, нездатність до співчуття, низькі комунікативні здібності, низький контроль за поведінкою, апатія, депресивні стани, розлади уваги, волі, деякі органічні

синдроми, зловживання наркотиками та алкоголем. Чоловіки, що скоїли насильницькі злочини щодо своїх жінок, мають усталені настанови щодо статевої ролі, згідно з якими маскуліність включає незалежність, компетентність, агресивність, домінантність і контроль. За результатами анкетування можливо припустити, що всі ці особливості склалися на основі отриманого в минулому досвіду стосунків із батьками. Психологічний тиск та фізичне насильство призвели до недиференційованості статево-рольової ідентичності, тобто вони мають невизначену психологічну стать.

Висновки. Насилля в сім'ї визначається культурними й соціальними схемами, зокрема такими, як гендерні стереотипи та настанови щодо його застосування в подружніх стосунках. Моделі насильницької поведінки у зв'язку зі зміною гендерних стереотипів стають типовими в побуті, тому виникає потреба в формуванні ненасильницької поведінки в суспільстві взагалі та родині зокрема.

Наслідками сімейного насильства може стати у членів сім'ї комплекс симптомів посттравматичного стресового розладу (страх, почуття безпорадності, високий рівень роздратованості, порушення сну), виникнення невіри у власні сили, зменшення здатності жертв до опору, зміна ставлення до себе, тобто відбувається процес віктимізації дитини, жінки. Наслідки застосування насильства щодо дітей завдають їм найбільшої шкоди та викликають дефекти соціалізації дітей-жертв насилля.

Література

1. Автомонов П. П., Могло Л. В. «Діти вулиці»: проблеми та профілактика // Практична психологія та соціальна робота, 1998. – №8. – С.22-25.
2. Шевченко Л. О. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях: навч. посіб. / Л. О. Шевченко, Ю. В. Кобікова та ін. – К., 2015. – 148 с.
3. Walker L. E. The battered woman syndrome. – Hotaling G.T., Finkelhor D. (Eds). Family abuse and its consequences: New directions in research. – Newbury Park: Sage Publications. – 1988.

СЕКСУАЛЬНІ ДОМАГАННЯ ЯК ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМА

Тіщенко Ю. О.

Наук. керівн.: д-р. філос. наук, проф. **Карпенко К. І.**

Харківський національний медичний університет

Усі ми живемо у соціумі. Наше життя складається із взаємовідносин між людьми, але не завжди вдається вистроїти комфортні умови співпраці. Деякі люди можуть втручатися у наш особистий простір і завдавати нам шкоди, як фізичної так і моральної. Таке насильне підкорення своїй волі називається домаганням. У сучасному світі найбільш поширеним є сексуальне домагання і дуже важливо розуміти, що це таке, як це зупинити і до кого звертатися по допомогу.

Сексуальне домагання — залякування, знуцання або примус сексуального характеру, також небажана або неналежна обіцянка винагороди в обмін на сексуальні послуги, інші усні або фізичні (обійми, дотики, напад з метою зґвалтування) переслідування сексуального характеру. У більшості сучасних правових контекстів сексуальне домагання є незаконним. І хоча визначення деталізує дії сексуального характеру, але вважається неповним, оскільки передбачає лише вертикальні відносини (підпорядкування типу начальник-підлеглий), а не включає відносин горизонтального типу (між колегами), серед яких також трапляються випадки сексуальних домагань. Більше того, дані міжнародних досліджень свідчать про те, що сексуальні домагання частіше трапляються серед колег, ніж у відносинах начальник-підлеглий.

Сексуальні домагання є окремим різновидом утиску. Ідеться про створення ворожої, напруженої, образливої або зневажливої атмосфери, зокрема в ситуаціях, коли домагання можуть стосуватися й колег чи колежанок. Тобто згадане вище із вітчизняного гендерного закону визначення сексуальних домагань потребує доопрацювання. У тих країнах (наприклад, США), де існують кримінальне переслідування за «сексуальне домагання», як правило, не заборонено просто дражнити особу, відпускати зневажливі коментарі або навіть незначні інциденти. У деяких країнах

заборонений «пильний погляд», видавання (в присутності жертви) звуків сексу, непристойні жести і т. ін.

На робочому місці переслідування може вважатися незаконним, коли воно є настільки частим або серйозним, що створює ворожу чи образливу робочу атмосферу, або коли це призводить до несприятливих рішень щодо зайнятості (таким, як звільнення або пониження в посаді жертви домагань, або коли жертва сама вирішує залишити роботу з цієї причини). У якості особи, що здійснює домагання, може виступати керівник жертви, співробітник або клієнт.

Домагання бувають різні. Буває фізичне, психологічне, економічне, сексуальне та інші. Необхідно знати різницю між видами домагань і вчасно з'ясувати, якщо ви стали жертвою домагання, а також бути відповідальним за свої вчинки та слова, щоб ваші дії не розцінили як домагання. Варто зазначити, що у Швеції розрізняють сексуальні домагання (sexual harassment) і гендерні домагання (gender-related harassment). Англomовний термін «gender-related harassment» не має відповідної термінології в нашому законодавстві та публічному дискурсі. Він означає упереджене ставлення до людей через їхню приналежність до певної статі. Визначення «гендерних домагань» є ширшим, адже акцент не ставиться саме на діях сексуального характеру (як у сексуальних домаганнях), а загалом на діях, які принижують особу іншої статі, яка перебуває з кривдником у певних трудових відносинах[3].

Гендерні домагання на робочому місці є поширеними нарівні з сексуальними. Пояснюються вони передусім стійкими гендерними стереотипами, які склалися в суспільстві. Від жінок і чоловіків на роботі очікують виконання обов'язків, що не завжди прописані як робочі, але зате «закріплені» за ними стереотипно. Від жінок – готувати й подавати каву, мити за всім офісом посуд, холодильник тощо. Від чоловіків – знатися на комп'ютерній техніці, носити важкі предмети тощо. Зрозуміло, що завжди про певну роботу можна домовитися: наприклад, чоловіки, які фізично здебільшого сильніші за жінок – носять важкі предмети, а жінки – миють посуд. Але бувають випадки, коли певна поведінка «нав'язується» без обговорення, не завжди всі вміють і можуть критично висловитися щодо такого нав'язування. І починаються певні проблеми...

Однак, незважаючи на багатообіцяючі зміни в міжнародному праві та практиці, жінки з усього світу ще стикаються з повсякденною реальністю. Крім того, їм часто бракує засобів та знань, необхідних для використання системи прав людини, для боротьби проти зловживань. Чимало жінок не знають про жіночий рух або сприймають його як щось абстрактне, що їх не стосується. Хоча активна діяльність протягом останнього десятиліття зробила права жінок більш окресленими, зараз завдання полягає в тому, щоб зробити їх більш досяжними. На шляху до встановлення гендерної рівності у українському суспільстві стоїть ціла низка чинників. Насамперед це стереотипи масової свідомості, які й досі розглядають жінку як слабку у порівнянні з чоловіком істоту, яка є другорядною в суспільному, політичному та економічному житті. Чоловіча ідеологія є породженням тоталітарної системи, але виховання спроможне змінити гендерну ментальність.

Кризова економічна ситуація (і особливо безробіття, яке нерідко штовхає жінок на заробітчанство, що нерідко призводить до продажу жінок та подальшої сексуальної експлуатації). Слаборозвинуте громадянське суспільство зумовлює пасивність жіночих організацій та окремих жінок у відстоюванні своїх законних прав та свобод. Чинне законодавство гарантує чоловікам та жінкам України рівні права та можливості, але наскільки вони реально допомагають жінкам відчути себе вільними та рівними в політичній, культурній, соціальній, економічній сфері, в працевлаштуванні та в повсякденному житті.

Принцип гендерної рівності закріплений в Конституції України. Стаття 3 Конституції гарантує рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя. Окрім даної норми гендерної рівності торкаються ст.21, 24, 51. Частина третя ст. 24 Конституції України безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї і так далі. Але відповідно до законодавства лише жінкам надається можливість поєднувати працю з материнством. Законодавчо

чоловіки позбавлені такої можливості. Такий підхід є характерною ілюстрацією формального розуміння принципу гендерної рівності.

Проблематика сексуальних домагань як форми гендерної дискримінації вивчається, передусім, різними громадськими організаціями в рамках міжнародних проектів. Наприклад, моніторинг ситуації щодо сексуальних домагань здійснювався в міжнародному проекті «Зупинимо насилля проти жінок» («Stop Violence against Women»). Про сексуальні домагання в Україні зазначено, що, незважаючи на статтю 154 у Кримінальному кодексі України, до суду доходить дуже мало випадків щодо сексуальних домагань (або не доходить жодного).

Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи» (Львів) провів дослідження щодо проблем сексуальних домагань на робочому місці з боку керівників і колег по роботі. Згідно з результатами опитування, серед жінок і чоловіків у віці від 18 до 59 років, що мешкають у Львові та Львівській області, фактично кожна десята опитана людина стикалася на роботі з небажаними неформальними поплескуваннями й погладжуваннями сексуального характеру з боку начальства. Стільки ж – із небажаною сексуальною ініціативою з боку колег, що стоять на одному з ними щаблі в офісній ієрархії.

Ще одне опитування описано у книжці Тамари Марценюк «Гендер для всіх». Воно було проведено на замовлення Фонду народонаселення ООН компанією GfK Ukraine у серпні-вересні 2014 року [1, с.58]. Серед опитуваних були жінки віком від 15 до 49 років. У результаті досліджування було отримано такі висновки: «З 2007 року поширеність фізичного і сексуального насильства щодо жінок зросла, переважно за рахунок насильства з боку осіб, які не є родичами. У 2014 році лише 32% жертв фізичного та/або сексуального насильства зверталися по допомогу, 2007 року таких було 38%. Причини, чому жертви не звертаються по допомогу,- впевненість у власній спроможності впоратися з ситуацією, а ще сором, страх або зневіра. Жертви фізичного та/або сексуального насильства, які зверталися по допомогу, у третині випадків допомоги не отримали» [1, с.125].

Опитування громадської думки, яке проводилося «Ла Страда-Україна» разом із Київським міжнародним інститутом соціології у 2008

році, свідчать про те, що 96% громадян України погоджуються з фактом існування сексуальних домагань. 43% українців вважають проблему сексуальних домагань актуальною для України. 32% українських жінок стикались з ситуаціями, коли у чоловіків були переваги при прийомі на роботу, розмірі винагороди, кар'єрних перспективах тощо. 62% жінок та 38% чоловіків вважають, що "сексуальні домагання — це можливість просунутись по кар'єрних сходах [2, с. 45].

Все ж таки куди звертатися в разі сексуальних домагань?

По-перше, до правоохоронних органів. Кримінальний кодекс України. Стаття 154, передбачає відповідальність за примушування до вступу у статевий зв'язок: «Примушування жінки чи чоловіка до вступу у статевий зв'язок природним або неприродним способом особою, від якої жінка чи чоловік матеріально або службово залежні, карається штрафом до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців. За обтяжливих обставин, покаранням може бути арешт на строк до шести місяців або обмеження волі до трьох років» [2]. Як бачимо, указується службова залежність і примус до вступу у статевий зв'язок – тобто існують певні обмеження, які не охоплюють повністю поняття сексуальні домагання.

За порадою та консультацією з приводу сексуальних домагань на робочому місці можна звернутися до Громадської організації «Ла Страда – Україна» за он-лайн консультацією або зателефонувати на Національну «гарячу лінію» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації 0 800 500 335 або 386 (короткий номер із мобільного).

Згідно з Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», роботодавець зобов'язаний «вживати заходів щодо унеможливлення сексуальних домагань» (стаття 17). Окрема 22 стаття Закону присвячена тематиці «Оскарження дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань». Зазначено, що особа, яка вважає, що вона стала об'єктом сексуальних домагань, має право звернутися зі скаргою до державних органів, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та/або до суду в порядку, визначеному

законом. Окрім того, особи будь-якої статі або групи осіб мають право надсилати повідомлення про порушення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у разі, якщо вичерпані внутрішні засоби правового захисту або якщо застосування таких засобів захисту не виправдано затягується.

Що, коли ти є об'єктом сексуальних домагань?

Зупинити сексуальні домагання легше, якщо знаєш, що це таке і як на них реагувати. Розгляньмо ситуації і подумаємо, як можна було б поводитися в кожній з них. Ситуація 1: «Одного разу, коли я вчилася у шостому класі, дві дівчини зупинили мене у шкільному коридорі. Одна з них була лесбійкою і хотіла, щоб я пішла кудись з нею. Я відмовилася, але вони кожного дня продовжували чіплятись до мене на перервах. Яюсь ті дівчата навіть притиснули мене до стіни!» (Вікторія, 18 років). Вікторія могла б подумати: «Коли я скажу комусь про це, мені ніхто не повірить, ще й думатимуть, що я не можу постояти за себе». Чому не варто так думати? Якщо ти не наважишся розповісти комусь про це, кривдник не зупиниться, а то й почне домагатися ще інших. Тут стане у нагоді порада шукати допомоги у батьків і вчителів. А коли ті, до кого ти звертаєшся, не сприймають твоїх слів серйозно, спробуй зробити так: кожного разу, коли стаєш об'єктом сексуальних домагань, детально описуй усе письмово. Занотуй день, час та місце, де це сталося, а також слова, які сказав кривдник. Потім віддай копію цих записів твоїм батькам або учителеві. Зазвичай до письмової скарги ставляться більш серйозно, ніж до усної [2].

Проблема сексуальних домагань, вуличних приставань та небезпеки міського простору для жінок, в умовах патріархату має системний характер. Дуже важливо знати, що існує така загроза й вміти протистояти цій ситуації. Для цього потрібно поширювати поміж людей інформацію про сексуальні домагання. Необхідно, аби кожна жінка знала свої права й вміла себе захистити.

До речі, як свідчать результати нещодавніх опитувань громадської думки, проведених GfK Ukraine на замовлення Фонду народонаселення ООН, третині опитаних жінок відомі українські закони, які забороняють сексуальні домагання на робочому місці [3]. Виходить, що дві третини українок не знають, куди звертатися за допомогою у випадку сексуальних

домагань. Отже, треба щоб якомога більше з нас знали, що робити у випадку, якщо ти став жертвою насильства. Я вважаю, що починати варто як раз із молоді, адже саме молоді люди у наш час є рушійною силою прогресу, то ж їх обізнаність приведе до зменшення кількості постраждалих від гендерного утиску та сексуальних домагань.

Література

1. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам / Т. Марценюк. – К.: Основи, 2017. – 256 с.
2. Волосевич І. Дослідження поширеності насильства щодо дівчат та жінок / Волосевич І., Т. Коноплицька, Т. Костюченко, Д. Міханчук, Т. Марценюк. – К., 2014. – 58 с.
3. Марценюк Т. Право на гідні умови праці, або проблема з сексуальними домаганнями в Україні [Електр. ресурс] / Т. Марценюк. – Режим доступу: <http://povaha.org.ua/pravo-na-hidni-umovu-pratsi-abo-problema-z-seksualnymu-domahannnyamy-v-ukrajini/>
4. Як мені протистояти сексуальним домаганням[Електр. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jw.org/uk/біблійні-вчення/підлітки-і-молодь/запитання/сексуальні-домагання/>

СІМ'Я ТА ГЕНДЕР: ВІД МИНУЛОГО У МАЙБУТНЄ

Ушкалова Є. А.

Наук. керівн.: канд. філос. наук, доц. **Пилипенко С. Г.**

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

Активні суспільні трансформації, що відбуваються нині, суттєво змінюють усталені способи життєдіяльності, суспільні норми та ідеологічні конструкції. З'явившись у вітчизняному соціально-гуманітарному дискурсі на початку 90-х років ХХ ст. концепт «гендер» та пов'язана з ним проблематика, як зазначають науковці, «набули вибухоподібного поширення і розвитку, оскільки апелювали до, можливо, найгрунтовнішого з поділів людства – поділу на статі, порушуючи питання “Що таке бути жінкою чи чоловіком у сучасному світі?”» [1].

Гендерна рівність, або ж рівність жінок і чоловіків, обумовлює концепцію, що усі люди – і жінки й чоловіки – мають право на розвиток особистих здібностей, право на вибір без будь-якого обмеження стереотипами, чітким розподілом гендерних ролей, упередженнями. Це означає, що однаковою мірою враховуються різні типи поведінки, оцінюються сподівання та прагнення, задовольняються потреби чоловіків і жінок. Це не означає, що жінки й чоловіки повинні стати однаковими, це означає, що їхні права, обов'язки та можливості не повинні залежати від особливостей статі.

Нині вагомий вплив на уявлення молодих людей справляють зразки західної культури. Звернення до історії становлення та розвитку гендерних уявлень щодо поведінки у країнах Західної Європи дає змогу краще зрозуміти інноваційні гендерні зміни, які відбуваються в умовах сучасного українського суспільства, що обумовлює **актуальність** зазначеної теми.

Варто підкреслити, що мислителі всіх історичних епох писали про жінок, намагаючись визначити, що відрізняє їх від чоловіків, і створити ідеали жіночої поведінки. Ці ідеї містяться в релігійно-філософській літературі, наукових трактатах, художній літературі тощо. Ці ідеї не лише становлять історичну спадщину минулого людства, вони постають

матрицею культури, що визначала взаємодії людей у суспільстві. Так, сьогодні викликають подив та посмішку роздуми Аристотеля, щодо стану чоловіків до жінок: «перший за своєю природою вище, друга – нижче, і ось перший панує, а друга перебувати в підпорядкуванні».

Безперечно, християнська традиція довгий час відповідала за формування гендерної ідеології європейських країн, спираючись на Біблію та повчання отців церкви. Ці символи, з одного боку, засвоювалися на особистісному рівні чоловіками та жінками, а з іншого – виступали основою правових норм, які відповідали за поведінку. Так, українська дослідниця Л. Яценко, звертаючись до образу жінки в історії, погоджується з роздумами Дж. Хантер, що загалом це образ «неповноцінності, а процес жіночої емансипації з часів античності однозначно й безпосередньо асоціювався з деструктивними соціальними наслідками, із розпадом моралі та руйнуванням сім'ї. Християнська традиція, на думку авторки, розглядала жінку як джерело зла: не випадково саме жінки становили основний контингент інквізиції, а одна з причин падіння Римської імперії пов'язана саме з процесами жіночої емансипації»[2, с. 70].

Водночас у Європі того часу відбулися певні зміни у ставленні до церковного шлюбу та шлюбно-сімейних відносин (Ю. Безсмертний). Саме у період пізнього середньовіччя церковний шлюб набуває виключної форми подружнього союзу, яка суворо забороняла розлучення й повторні шлюби за життя подружжя. Ця ситуація ще більше зафіксувала існуючі гендерні стереотипи, які протягом тисячоліття лише посилювали тиск на жінку.

Проте Відродження, як і наукова революція XVII ст., піддали сумніву непохитність існуючих авторитетів. Однак, як справедливо стверджує Л. Рєпіна у своєму дослідженні «Жінки та чоловіки в історії» [3], ці зміни не мають однозначної оцінки. На перший погляд, більш гучними стали голоси тих, хто відстоював позитивний погляд на жінок, проте, як свідчила практика, перевага віддавалася природничим наукам і, відповідно, юридичним нормам. Як наслідок, зазначає авторка, світ побачили нормативні акти, які ще більше обмежили права жінки та її здатність діяти незалежно в усіх сферах життя.

Ідея жіночої неповноцінності збереглася, на жаль, і в Новий час, не зважаючи на наукову революцію, що відбулася. Остання, посиливши значимість понять «розум», «контроль», «порядок», все ж наділила їх символами маскулінності на противагу фемінінності, що позначалася поняттями «іраціональність», «невпорядкованість», «неприборканість природою». Як зазначає Л. П. Рєпіна, визнання ідеї про «компліментарність статей було далеким від розуміння їхньої рівноправності, а на кінець XVIII ст. воно призвело до поширення уявлень про те, що статеві відмінності пронизують усі види людського досвіду: навіть форма скелету доводила більшості спостерігачів, що жінці самою природою призначено сидіти вдома й опікуватися дітьми»[3].

Як свідчить історія, духовна рівність, що визнавалася християнськими вченнями та поступове заміщення упродовж XVII–XVIII століть релігії наукою викликало протиріччя у захисників прав жінок, для вирішення якого необхідним вбачався пошук нових переконливих доказів. Проте природничо орієнтована наука все більше свідчила саме на користь існування суттєвої нерівності статей.

Варто підкреслити, що найбільша кількість європейських гендерних досліджень, що стосуються різних епох, присвячена інститутам сім'ї та шлюбу. Помітне місце серед цих праць посідає книга Ж.-Л. Фландрена, на сторінках якої поряд з іншими проблемами порушене питання щодо історичності сучасної форми сім'ї, яка становить базову структуру приватного життя, розмежування приватного та публічного в домашньому житті традиційного суспільства [4].

Протягом останніх десятиліть XX ст. побачили світ праці, де мова йшла про різні аспекти історії сім'ї (демографічний, економічний, правовий, соціологічний, психологічний) у безпосередньому взаємозв'язку з основними процесами суспільного розвитку. Не зважаючи на основну тенденцію при розгляді сім'ї XIII–XVIII ст. (думка про відсутність «сердечної прихильності»), Л. Яценко зауважує на дослідження Дж. Шарпа. Останній, вивчаючи історію гендерних відносин у XVII ст., відстоював думку про те, що шлюби, які засновувалися на коханні, вважалися більш бажаними, свобода у виборі партнера сприймалася як належне, шлюби за розрахунком розглядалися як негативні й нещасливі.

Незважаючи на суворе розмежування рольових функцій між чоловіком і дружиною, визначальним було уявлення про теплі стосунки між ними, побудовані на любові.

Отже, кожна історична епоха створювала матрицю гендерних стосунків, що дозволяє говорити про актуальність гендерного питання протягом усього існування людства. Як свідчить попередній аналіз, гендерні відмінності постають в якості соціального конструювання. Ідеться про існуючі механізми засвоєння суспільних ролей індивідом. Ті зміни, що відбуваються на сучасному етапі розвитку людства засвідчують про поступовий відхід від існуючих стереотипів, які сприймалися, а не існували насправді. Саме тому впровадження гендерної концепції в освіту, формування гендерних компетенцій та гендерно-відповідальної поведінки, постає одним із основних завдань на рівні держави. Прикладом реалізації держаної програми є робота Центру гендерної освіти Харківського національного технічного університету ім. П. Василенка (голова центру – Омельченко Г. Ю., старший викладач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін ХНТУСГ), спрямована на досягнення рівних можливостей для всіх громадян України, формування нових підходів толерантного ставлення до чоловіків і жінок; подолання стійких стереотипів в українському суспільстві та протистояння дискримінації та насильству.

Література

1. Основи теорії гендеру: навч. посіб. – К. : «К.І.С.», 2004. – 536 с.
2. Яценко Л. Гендерні відносини в шлюбі та сім'ї: ретроспективний аналіз європейської реальності / Л. Яценко // Рідна школа. – 2010. – № 12. – С 70–73.
3. Репина Л. Женщины и мужчины в истории [Электронный ресурс] / Л. Репина. – Режим доступа : http://krotov.info/libr_min/17_r/ep/ina_02.htm.
4. Зайцева Т. И. Развитие гендерных исследований в свете истории раннего Нового времени [Электронный ресурс] / Т. И. Зайцева. – Режим доступа : <http://journals.tsu.ru/uploads/import/856/files/343-095.pdf>

**ГЕНДЕРНИЙ АУДИТ ДОСТУПНОСТІ АРХІТЕКТУРНО-
ПЛАНУВАЛЬНИХ РІШЕНЬ ВОКЗАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ
(на прикладі вокзалу «Харків-Пасажирський»)**

Харьковський О. А.

Наук. керівн.: канд. техн. наук, доц. **Фесенко Т. Г.**

Луганський національний аграрний університет, м. Харків

Вокзал є певними «воротами» міста і найбільш відвідуваним його об'єктом. Тому дуже важливо, щоб вокзальні комплекси були зручними і доступними для усіх користувачів, незалежно від статі, раси, фізичних можливостей, рівня добробуту і т. ін. Про це свідчать очікувані результати реалізації Державної програми реформування залізничного транспорту: *«зробити доступними рухомий склад та об'єкти залізничного транспорту для осіб з інвалідністю з ураженням органів зору, слуху, опорно-рухового апарату та інших маломобільних груп населення»* [1].

Питанням архітектурно-просторової доступності в архітектурі та містобудівництві присвячено низка науково-практичних публікацій [3-15]. Проблематика доступності вокзальних залізничних комплексів стає спеціальним фокусом у дослідженнях [14-15]. Автори роботи [14], аналізуючи досвід Корейської залізниці, пропонують критерії універсального проектування міського залізничного вокзалу і вбачають необхідним в подальшому розробляти окремі стратегії та національні стандарти з універсального дизайну вокзалів. Дослідники [15] піднімають питання моніторингу проектів організації доступності будівель і споруд вокзалів української залізниці.

В Україні особи з інвалідністю, батьки з малолітніми дітьми, люди похилого віку часто перебувають у стані «соціального гетто», зокрема, через «бар'єрність» архітектурно-планувальних рішень міської інфраструктури. Облаштування «доступного вокзального комплексу» є значимим індикатором рівня мобільності пасажирів різних гендерних груп (гендер+). Саме тому метою даного дослідження є розробка «гендерно-

чутливих» рішень для моніторингу проектів організації доступності будівель і споруд вокзалів.

Для організації вокзального комплексу і терміналів, доступних для маломобільних груп, слід керуватись відповідними державними будівельними нормами [16-17]. Залежно від умов обслуговування пасажирів, взаємного розташування і місцевих умов вокзали поділяються на різні типи: «роздільний», «частково роздільний», «загальний» [16, п. 4.1.11]; «бічний (береговий)», «острівний», «тупиковий», «русловий (надколійний або підколійний)», «комбінований» [16, п. 4.1.12]; «однорівневий», «дворівневий знижений», «дворівневий підвищений», «багаторівневий» [16, п. 4.1.13]. Під час проектування вокзальних комплексів необхідно передбачати забезпечення безпечного та зручного переміщення пасажирів, у тому числі маломобільних груп [17] за мінімальний час (на відправлення або прибуттям пасажирів) у всіх елементах вокзалу [17, п. 4.1.2]:

- пасажирській будівлі (будівлю вокзалу) і павільйони;
- пасажирській платформі (з навісами або без них);
- переходах через залізничні колії (вокзальні переходи) на одному або на різних рівнях;
- малих архітектурних формах та візуальній інформації.

Публічне акціонерне товариство «Українська залізниця» (ПАТ «Укрзалізниця») – національний перевізник вантажів та пасажирів, метою діяльності якого є *задоволення потреб у безпечних та якісних залізничних перевезеннях, забезпечення ефективного функціонування та розвитку залізничного транспорту, створення умов для підвищення конкурентоспроможності галузі тощо*, здійснює майже 50% пасажирських перевезень [18]. На сайті ПАТ «Укрзалізниця» представлена інформація про наявність («+») або відсутність («-») доступності об'єктів та послуг, які надаються маломобільним пасажиром [19], зокрема:

- кімнат для відпочинку;
- зали очікування для інвалідів;
- квиткових кас;

- кнопки (або пристрою) виклику касира та чергового по вокзалу;
- гігієнічних кімнат;
- ліфтів для користування маломобільних пасажирів;
- пересувних установок для посадки/висадки, інвалідних візків;
- пандусів і спусків;
- парковочних місць для автомобілів, які перевозять маломобільних пасажирів.

За цими параметрами доступність вокзального комплексу «Харків-Пасажирський» оцінена на достатньо високому рівні (табл. 1). Проте виправлення «недоліків» ніяк не відображено у «планових заходах» [20].

Таблиця 1 – Оцінка доступності залізничних вокзалів у містах-мільйонниках України [24]

Наявність об'єктів та послуг, які надаються маломобільним пасажиром	Головні залізничні вокзали міст-мільйонників України				
	Київ	Харків	Одеса	Дніпро	Львів
Кімнати для відпочинку	–	–	–	+	+
Зали очікування для інвалідів	+	+	+	+	–
Квиткові каси	+	+	+	+	+
Кнопки (або пристрої) виклику касира та чергового по вокзалу	+	–	+	+	–
Гігієнічні кімнати	+	+	+	+	+
Ліфти для користування маломобільних пасажирів	+	+	–	–	+
Пересувні установки для посадки/висадки, інвалідних візків	+	+	+	+	+
Пандуси і спуски	+	+	+	+	+
Парковочні місця для автомобілів, які перевозять маломобільних пасажирів	+	+	+	+	+

В рамках наукової роботи розроблена «Матриця оцінки доступності вокзального комплексу», що стала науково-практичним розвитком кращих світових методик універсального дизайну. «Матриця оцінки доступності вокзального комплексу» є діагностичним інструментом, що розроблено для надання допомоги ПАТ «Укрзалізниця» і муніципалітетам у реалізації і просуванні принципів доступності. Це також дозволить встановити

базовий рівень доступності вокзального комплексу, визначити області/сфери і можливості для підвищення якості обслуговування пасажирів різного ступеня мобільності.

Висновки. У результаті проведених досліджень:

1) виявлено, що ДБН регламентовано проектування необхідних елементів вокзалу, а також забезпечення безпечного та зручного переміщення пасажирів, зокрема для маломобільних пасажирів. При цьому керівним принципом проектування слід вважати відсутність бар'єрних місць на шляху пересування пасажирів цієї рупии від привокзальної площі до пасажирських вагонів та у зворотному напрямку;

2) проаналізовано підходи ПАТ «Укрзалізниця» щодо організації безбар'єрності для маломобільних груп пасажирів, в яких акцент зроблено лише на особах з інвалідністю (візочниках);

3) розроблено «матрицю оцінки доступності вокзального комплексу» з параметрами: «безпроблемне пересування по прилеглий території»; «зона паркування автомобілів»; «входи/виходи, двері»; «сходи і пандуси»; «коридори (переходи до платформ)»; «туалети і душові кабінки»; «каси, камери схову, таксофони, банкомати»; «позначення (піктограми)»;

4) проведено аудит архітектурно-просторової доступності вокзального комплексу «Харків-Пасажирський». Виявлено «слабкі місця» щодо доступності для усіх маломобільних груп пасажирів.

У підсумку, для ефективної реалізації Державної програми реформування залізничного транспорту необхідно здійснювати на користь універсальних архітектурно-просторових рішень, спрямованих на зменшення бар'єрів для подорожей (мобільності) не тільки для осіб з інвалідністю (візочників), а й інших маломобільних груп пасажирів гендер+.

Література

1. Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки, затверджена Постановою КМУ від 16 грудня 2009 року № 1390 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1390-2009-%D0%BF>.

2. Азін В. О. Доступність та універсальний дизайн / О.В. Азін, Л.Ю. Байда, Я.В. Грибальський, О.В. Красюкова-Еннс : навч.-метод. посіб./ за заг. ред. Байди Л.Ю., Красюкової-Еннс О.В. – Київ, 2013. – 128 с.
3. Fesenko T. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example Kharkiv city, Ukraine) / T. Fesenko, G. Fesenko, N. Bibik // Eastern-European Journal of Interiorise Technologies. – 2017. – № 3/2(87). – P. 25–33. doi: 10.15587/1729-4061.2017.103054.
4. Фесенко Г. Гендерний аудит як практика сталогорозвиткуміст [Текст] / Г. Фесенко // Гендерна політикаміст: історія та сучасність. Вип. 4 / матер. III міжн. наук.-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 р. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 234–237.
5. Фесенко Т. Г. Клієнтоцентризм в управлінні комунікаціями проєктів (на прикладі житловогобудівництва) / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв // Восточно-европейский журнал передовых технологий. – 2014. – № 5/3(71). – С. 4–10. doi: 10.15587 / 1729-4061.2014.28032.
6. Фесенко Т. Г. Интеграция интересов бенефициаров жилищного строительства в систему ценностей проекта / Т. Г. Фесенко, Д. М. Минаев // Управління розвитком складних систем. – 2015. – № 21. – С. 81–86.
7. Бібік Н. В. «Гендерні окуляри» для урбаністів / Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я: матер. IV міжн. наук.-практ. конф, Харків, 21-22 квітня 2015 р. – Харків: ХНМУ, 2015 – С. 41–42.
8. Fesenko T. G. Gender mainstreaming as a knowledge component of urban project management / T. G. Fesenko // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Збірник наукових праць. Серія : Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проєктами. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2017. – № 3 (1225). – С. 21–29. doi: 10.20998 / 2413-3000.2017.1225.4.
9. Фесенко Т. Г. Імплементация гендерних підходів у муніципальній програмі розвитку житлово-комунального господарства / Т.Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв, О.В. Беяцький, І.С. Усачов // Гендерна політика міст: історія і сучасність : матер. III міжн. наук.-практ. конф, Харків, 23-25 жовтня 2013 р.. Вип. 4. – Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 238 – 240.

10. Безперешкодний доступ осіб з інвалідністю до об'єктів соціальної, транспортної інфраструктури та зв'язку. Національна доповідь. – Київ. – 2012. – 51 с. – Ст. 446. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80>.
11. Фесенко Т. Г. Формирование ценности девелоперских проектов жилой недвижимости (на примере инклюзии спортивно-игровых комплексов) / Т. Г. Фесенко, Пань Чжен, Фен Ху // Сталий розвиток міст. Управління проектами і програмами міського та регіонального розвитку : матер. X міжн. наук.-практ. конф. – Х.: ХНУМГ, 2014. – С. 68–70.
12. Аннабаєв Е.Д. «Гендер та інвалідність» як контекст архітектурно-планувального моніторингу дитячих майданчиків / Е. Д. Аннабаєв, М. Ю. Розсильний, Т. Г. Фесенко // Гендерна політика очима української молоді: матеріали підсумкової конференції X Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків, 30 листопада 2016 р. / [за заг. ред.: Н.В. Бібік, Г.Г. Фесенко] . – Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2016. – С. 271–277.
13. Фесенко Т. Г. Моніторинг проектів дитячих ігрових майданчиків із врахуванням принципу доступності / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління проектами: інновації, нелінійність, синергетика: матер. IV міжн. наук.-практ. конф магістрантів, аспірантів та науковців. – Одеса: ОДАБА, 2016. – С. 87–89.
14. Kang Byoung-Keun. A Study on Universal Design Critical Factors of the Urban Railway Station] / Kang, Byoung-Keun; Lee, Joo-Hyung; Kim, Sang-Woon; Kang, Tae-Sung; Byun, Seong-Heon // Journal of The Korea Institute of Healthcare. – 2014. – № 20(2). – Р. 27–35. doi: 10.15682/jkiha.2014.20.2.027.
15. Мінаєв Д.М. Моніторинг проектів організації доступності будівель і споруд вокзалів залізниці України / Д. М. Мінаєв, Т. Г. Фесенко, Г.Г. Фесенко // Управління проектами: проектний підхід в сучасному менеджменті : матер. VIII міжн. наук.-практ. конф -практичної конференції фахівців, магістрантів, аспірантів та науковців. – Одеса: ОДАБА. 2017. – С. 51–57.
16. Відомчі будівельні норми України[Текст] / ВБН В.2.3-1-2008. Споруди транспорту. Проектування, будівництво та експлуатація будівель і службово-технічних споруд залізничного транспорту при швидкісному та

високошвидкісному русі поїздів. – Введен. 2009-01-01. Київ: Державна науково-технічна бібліотека України, 2009. –111 с.

17. Державні будівельні норми України / ДБН В.2.2-17:2006. Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп. – Введен. 2007-05-01. Київ: Мінрегіонбуд України, 2007. – 14 с.

18. Офіційний сайт ПАТ «Українська залізниця» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.gov.ua>.

19. Загальна інформація елементів доступності для осіб з обмеженими фізичними можливостями по вокзалах залізниць України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.gov.ua/passengers/station_services_and_facilities/osob/.

20. Стан виконання заходів стосовно усунення виявлених недоліків, згідно з проведеним протягом 2015 року аудиту 91 залізничного вокзалу ПАТ «Укрзалізниця» щодо визначення доступності будівель і споруд та надання послуг для маломобільних пасажирів станом на 31.03.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.gov.ua/passengers/station_services_and_facilities/osob/.

21. Критерії доступності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://netbaryerov.org.ua/dostup>.

ХАРКІВ НА ШЛЯХУ ДО ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: СУЧАСНІ ІНІЦІАТИВИ

Храмцова Д. О.

Наук. керівн.: к. філос. н., доц. **Щербина М. М**

Державний вищий навчальний заклад

«Харківський коледж текстилю та дизайну»

Людина є найвищою соціальною та конституційною цінністю в Україні. Ідея прав та свобод людини, що є невід'ємними та природними, та базуються на принципах *гідності* та *рівності* знайшла закріплення у більшості конституцій сучасних демократичних держав. Але, перефразовуючи С. де Бовуар, коли особистість, яка від народження є людиною, в процесі соціалізації *стає* саме *жінкою*, теорія прав дає збій. В Україні утворився розрив між теорією і практикою прав жінки як прав людини: формально визнані, вони не завжди втілюються в життя [1].

Метою роботи стало: розглянути основні порушення гендерної рівності в Україні та на основі їх проаналізувати харківські ініціативи, які працюють на досягнення гендерної рівності. Юридично в законодавстві нашої країні прописано рівність чоловіків та жінок. Ми розглядаємо права жінки як права та свободи людини, що повинні бути визнаним стандартом у політичній, економічній, соціальній та культурній сферах. Це сформульовано у Конституції України та міжнародних документах. 5 вересня 2017 року Уряд України представив національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає базові вимоги для досягнення цільових показників майбутнього міжнародного розвитку, що були ухвалені ООН. П'ята строка – забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат [2]. Але дослідниці/ки пишуть про декларативний характер рівності. Дискримінація руйнує основи демократії, призводить до порушення жіночих прав [3]. Індекс гендерного розриву 2016 був опублікований на світовому економічному форумі, із рейтингом країн світу за показником рівноправності. Дослідження охопило 144 країн. Україна посіла 69 місце [4]. Дослідження «Гендерна проблематика та її актуальність в українському суспільстві»

виявило, що, якщо прийняти увесь масив дискримінаційних фактів за 100%, на чоловіків припадає 24% [5]. Відповідно до даних Держ.стат.служби (2016 рік), жінки отримують на 36,5% меншу зарплатню, ніж чоловіки при рівних посадах та навичках. За іншими дослідженнями, цей розрив ще більший: так, в бізнес секторі в 2015 році він становив 41%; на позиціях топ-менеджера, старшого спеціаліста чи керівника групи жінки отримують лише 58% від зарплати чоловіка [6]. Це посилює феномен «скляної стелі». До того ж, сьогодні жінкам заборонено доступ до 485 професій [7]. За статистикою Нац. поліції, кількість звернень до поліції за фактами насильства в сім'ї – близько 130 тисяч у рік, потерпілі – переважно жінки. Кримінальної відповідальності за таке насильство не встановлено, системи комплексної та негайної допомоги жертвам домашнього насильства не створено... Стамбульська конвенція досі не ратифікована через спротив Ради Церков. Нажаль, ми бачимо наслідки відсутності належного законодавства та практики запобігання домашньому насильству. З 300 судових рішень щодо насильства в сім'ї, проаналізованих «Ла Страда-Україна», в 109 випадках порушники не були притягнуті до відповідальності, в 28 випадках – не були покарані через неправильно складений протокол, а в 13 випадках – через пропущення строку передачі протоколу до суду [8].

Стереотипні уявлення про жіночі й чоловічі ролі впливають на розподіл репродуктивної праці, яка переважно падає на жінок. Стереотипи й норми мають міфологічне походження, можуть бути інтерпретовані як міфологічні елементи тому, що вони часто несвідомо впливають на поведінку індивідів як частину імпліцитної складової культури; відтворюють зразки наслідування, що базуються на переконанні: «так робилося споконвіку». Відбувається явне і неявне навчання образам належного, гендерним стереотипам та ролям [9, 10]. Це безпосередньо впливає на повсякденність людей. За даними Європейського соціального дослідження 2008 року, в Україні була найбільша з європейських країн частка респондентів, що вважають: «жінка мусить бути готовою менше працювати на оплачуваній роботі, щоб приділяти більше уваги сім'ї». З цим твердженням погодилися 75% опитаних українців: 43% цілковито, 32% радше погодилися. 64% респонденток повністю погодилися з

твердженням, що для реалізації себе як особистості жінка має стати матір'ю та виховувати дітей. Водночас респондентки продемонстрували егалітарні погляди на роль тата. 79% опитаних погодилися з твердженням, що «тати можуть так само піклуватися про дітей, як і матері», а 80% – із тим, що «чоловіки мають брати таку саму відповідальність за побут та виховання дітей, як і жінки» [11]. Тому можна сподіватись на поступові зміни стереотипів та суспільних практик.

Спираючись на праці Н. Самолюк, Г. Юрчик, О. Стрельник та Т. Марценюк, ми зробили висновки: для України характерний високий рівень гендерної асиметрії на ринку праці; населення поступово стає більш егалітарним і підтримує ідею забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок у суспільстві; успішне впровадження і регулювання гендерних відносин у суспільстві передбачає утвердження цінності гендерної рівності як в суспільстві загалом, так і різних його інституціях зокрема; наслідком того, що гендер істотно визначає життєві шанси, виникають значні розбіжності між формальним і реальним статусом жінок і чоловіків у суспільстві [12, с.9; 13, с.51] Таким чином, виявлено такі проблеми, як гендерна дискримінація на ринку праці (розрив в оплаті, «скляна стеля», тягар репродуктивної праці, заборона певних професій); домашнє насильство; сексизм та стереотипізація. Тепер розглянемо основні гендерні ініціативи Харкова за останні декілька років та проаналізуємо, на вирішення яких проблем вони можуть впливати.

Міфологема «студентського міста» невід'ємна від свідомості харків'ян/ок. І активність вишів стала поштовхом для «гендерного прориву»: саме у Харкові в 2012 році з ініціативи Харківського обласного гендерного ресурсного центру зародилася ініціатива створення Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти у ВНЗ. Зараз ЦГО є у більшості вишів міста та у єдиному коледжу – Харківському коледжу текстилю та дизайну. Саме вони є ініціаторами і виконавцями більшості гендерних ініціатив міста Мережа допомагає створенню інформаційних ресурсів з гендерної проблематики для учасниць/ків освітнього процесу; поширенню знань шляхом розробки та впровадження новітніх соціально-педагогічних, інформаційно-просвітницьких та навчально-виховних технологій; підвищенню рівня обізнаності студентської молоді з гендерних

питань; вивчення, вдосконалення та розповсюдження відповідних гендерних технологій та методик з метою впливу на спрямованість та зміст освітньо-виховного процесу в навчальних закладах; зосередженню громадської уваги та уваги засобів масової інформації за допомогою проведення інформаційних кампаній, розробки та розповсюдження соціальної реклами за підтримки соціальних служб міста. Важливими ініціативами були: проекти ХНУМГ ім. О.М.Бекетова з гендерної урбаністики, направлені на підвищення рівня поінформованості молоді у питаннях гендерної політики міст для формування активної позиції щодо впровадження кращих гендерних практик у територіальний розвиток громади Харкова, організація конференції «Гендерна політика міст: історія та сучасність» та конкурсу молодих вчених [14]; міжнародна конференція , «Гендер. Екологія. Здоров'я» та проекти ХНМУ, присвячені проблемам гендерної медицини (гендерні аспекти здоров'я та медицини, нові репродуктивні технології, анти-ейджинг, тощо) [15]; ініціативи з гендерної демократії в УПА; міжнародний арт-проект з жіночої історії у ХКТД для Гендерного музею [16] тощо. Нам здається, що так потрохи долаються гендерні стереотипи у Харкові, надаються нові навчальні, тренерські, волонтерські та робочі можливості.

Одним з найзначущих кроків на шляху впровадження гендерної рівності стало створення у 15-го січня 2015-го року у місті Харкові *Центру Гендерної культури* [17]. У діяльності Центру використовуються інтерактивні форми роботи: тренінги, форум-театр, креативні майстерні, екскурсії, відеоклуби, відкриті дискусії, майстер-класи, школи для тренерів. Місія Центру – ідея навчання протягом життя. Це – місце, де кожна людина, незалежно від статі, віку, роду занять, соціального стану, беручи участь у різноманітних індивідуальних, групових і масових заходах, зможе отримати базові гендерні знання. *Gendermuseum*, перший і єдиний в Україні гендерний музей – Музей жіночої та гендерної історії, який існує з 2008 року, зараз є структурним підрозділом Центру Гендерної культури. Там можна побачити жіночу історію і як історію повсякденності, і як надихаючі біографії науковець, художниць, письменниць, винахідниць, які представлені на полотні арт-проекту «Beading the Womantory», зрозуміти вклад жіноцтва, зокрема численних

військовослужбовець, у захист країни (так званий «Невидимий батальйон»), тощо. [18]

Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА» реалізує проекти з неформальної освіти для педагогів та пропонує онлайн-курс для журналістів. З 2003 року видає електронний журнал «Я» зі статтями на гендерну тематику.

Притулок для жертв домашнього насильства. Нажаль, в Харкові відкрито (*грудень 2016*) лише один притулок, але він зараз єдиним в Україні, що виконаний за міжнародними стандартами (Ла Страда повідомляє про близько десяти притулків в Україні, переважно в Києві) Але сподіваємося, що це – початок системи захисту від гендернообумовленого насильства.

Форуми, конференції та круглі столи, які привертають увагу суспільства до гендерних проблем. Окрім вже згаданих конференцій, що були організовані Центрами Гендерної Освіти в нз, є й загальноміські. 7 липня 2017 року у Харкові пройшов Перший міжнародний Гендерний форум, в якому приймали участь перші особи держави, представники/ці посольств Австралії, Польщі, Словенії в Україні, представники/ці структур Євросоюзу, вчені, політики/ні, бізнес-спільнота та громадські діячі/ки. Обговорювалися сучасні тенденції гендерної проблематики в Україні та Європі, гендерне питання в період збройних конфліктів, участь жінок і чоловіків у прийнятті управлінських та громадських рішень. Щоберезня з 2015 року в Харкові проходить Тиждень жіночої солідарності, що представляє собою лекції, мистецькі акції, відкриті дискусії, круглі столи, присвячені темі рівноправ'я. Тиждень жіночої солідарності - 2017 був присвячений темі економічної рівності. 18–20 серпня 2017 року ті ж організаторки створили Форум «Сучасна сім'я: традиції та варіації», темою якого стали питання еволюції сім'ї, гендерних ролей і традицій сучасної сім'ї, ненасильницьке спілкування.

Отже, як ми бачимо, Харків вирішує проблеми гендерної нерівності перш за все шляхом освіти, відкритих наукових та громадських дискусій, просвітництва. Сподіваємося, що ці ініціативи призведуть до зміни повсякденних стереотипів, допоможуть усунути сексизм та мізогінію та виростити у поколінні центеніалів взаємоповагу, толерантність та рівність.

Література

1. Чабах О. М. Соціально-правовий захист прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/10974/1/Чабах%20О.М..PDF>
2. Цілі сталого розвитку 2016-2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.
3. Гендерна рівність в Україні (національні особливості) [Електронний ресурс] / Ю. В. Івченко // [Філософські та методологічні проблеми права](#). - 2013. - № 1-2. – С. 52-59. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2013_1-2_8
4. Індекс гендерного розриву-2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://edclub.com.ua/analytika/indeks-gendernogo-rozryvu-2016>.
5. Експерти заявляють, що українське суспільство недооцінює валідність гендерних питань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://press.unian.ua/press/2131936-eksperti-zayavlyayut-scho-ukrajinske-suspilstvo-nedootsinyue-vajlivist-gendernih-pitan.html>
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/Szp_ed/Szp_ed_u/Szp_ed_2016_u.html
8. Топ 10 порушень прав жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://humanrights.org.ua/material/top10_porushen_prav_zhinok_v_ukrajini_g_arjachi_fakti
9. Для жінок, які постраждали від домашнього насильства, організували курси перукарів та колористів [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uacrisis.org.ua/61064-beauty-for-better-life-loreal>
10. Щербина М. М. Опыт общения: коммуникативный опыт повседневности / М. М. Щербина. // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер. Теорія культури і філософія науки вип. 50. № 1092 . – 2014. – С. 170–174.
11. Турбота як робота. Уривок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://life.pravda.com.ua/society/2017/06/17/224736/>

12. Оксамитна С., Марценюк Т. Гендерні відносини в Українському суспільстві у сфері політики [Електронний ресурс] – – Режим доступу : –
Режим доступу : <http://www.npu.edu.ua/media/kunena/attachments/legacy/files/17.pdf>
13. Стрельник О. О. Гендерна нерівність та соціальний статус жінки в сучасному українському суспільстві : Автореф. дис. канд. соціол. наук : 22.00.01 / О. О. Стрельник; ХНУ ім. В.Н.Каразіна. - Х., 2003. - 20 с. - укр.
14. Гендерний центр ХНУМГ ім. О.М. Бекетова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gc.kname.edu.ua>
15. Центр Гендерної Освіти ХНМУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.knmu.kharkov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1942%3A2014-05-27-12-18-15&catid=45%3A2014-05-27-12-13-27&Itemid=12&lang=uk
16. Проект «Жіноча історія у бісері»/ «Beading the Womantory» [Електронний ресурс] – <http://www.genderculturecentre.org/proekt-zhinocha-istoriya-u-biseri-beading-the-womantory/>
17. Центр Гендерної Культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.genderculturecentre.org>
18. Музей Гендерної та Жіночої Історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gendermuseum.com>

ГЕНДЕРНА ОСВІЧЕНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ЯК ФАКТОР СПРИЙНЯТТЯ МОЛОДІЮ ГЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Черняк К. В.

Наук. керівн.: канд. соц. наук, доц. **Литовченко А. Д.**
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

З моменту здобуття Україною незалежності і, особливо, після рішення взяти курс на європеїзацію, у країні на політичному та публічному рівні ведуться розмови на тему необхідності досягнення гендерної рівності та розвитку толерантного ставлення до гендерної проблематики. Одною з найважливіших сфер, на яку звертають увагу при впровадженні норм гендерної рівності, є освіта, бо освіта – один головних агентів соціалізації індивіда, який має потужний вплив на ті позиції та установки, якими індивід буде керуватися протягом життя. Але більшість програм, спрямованих на досягнення гендерної рівності та впровадження гендерно чутливої освіти не враховують, що найтісніший та найчастіший контакт відбувається з викладачем. Таким чином, метою роботи є аналіз необхідності впровадження програм для підвищення профільної освіченості викладачів та висунення рекомендацій щодо цих програм.

Варто зазначити, що ми вибрали об'єктом дослідження викладачів Вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), оскільки специфіка роботи викладачів у школах та у ВНЗ відрізняється, а на даному етапі дослідження університет є більш доступною для дослідження та аналізу організацією.

Для початку треба розібратися з категоріальним апаратом, який використовується у роботі. Під *гендерною освіченістю* ми розуміємо саме освіченість викладачів з гендерної тематики, тобто наявність базових знань у цій сфері та здатність їх використовувати у викладанні, сформованість власної позиції щодо гендерних питань та вміння аргументовано її відстоювати [1].

З поняттям гендерної освіченості пов'язаний термін «гендерна чутливість». *Гендерна чутливість* – це бачення проблем нерівності, дискримінації за ознакою гендеру у всіх різноманітних проявах; тобто

здатність сприймати, усвідомлювати та реагувати на будь які прояви сексизму, гендерної дискримінації та сегрегації» [2].

Особливої уваги потребує пояснення того, що ми розуміємо під *гендером*. У даній роботі, говорячи про гендер, ми маємо на увазі не тільки «абсолютних» жінок і чоловіків, а ще й увесь перелік тих гендерних ідентичностей, які стоять між цими крайніми позиціями.

Ще однією категорією, важливою для подальшого аналізу, є категорія *молоді*. «Молодь – це соціально-демографічна група, яку виділяють на основі вікових характеристик, особливостей соціального положення та обумовлених тими чи іншими соціально-психологічними особливостями, які визначаються суспільним порядком, культурою, соціалізацією та вихованням даного суспільства» [3]. Нас цікавить саме студентська молодь віком приблизно від 16-17 до 22-23 років. Це обумовлено не тільки орієнтацією дослідження на викладачів ВНЗ, але й тим, що за даними психологів вік між 17 та 25 роками вважається найважливішим етапом вторинної гендерної соціалізації [4].

У віці між 17 та 23 роками близько половини¹ молодих людей навчається в університеті, який стає одним з головних агентів соціалізації в цей період. Втіленням цієї функції часто виступає так званий «прихований навчальний план». П. Бурдье та Ж. Пассерон бачили сутність цього феномену у наступному: сам факт передачі повідомлення в рамках педагогічної комунікації передбачає нав'язування соціальної дефініції того, що має бути передано, бо є певні агенти, які передають інформацію і які повинні її сприйняти, певний засіб нав'язування повідомлення, який надає інформації легітимності, тобто певний контекст взаємодії викладача та учня робить повідомлення викладача засобом передачі певних кодів – думки викладача або традицій суспільства [5].

Важливість особистості викладача підкреслюється для гендерної соціалізації школярів, особливо молодшої та середньої школи, але у ВНЗ

¹За даними Української служби статистики станом на 01.01.2017 в Україні проживає 3072,6 мільйонів хлопців і дівчат віком від 16 до 23 років. З них в українських ВНЗ I-IV ступенів акредитації навчаються 1586,7 мільйонів. [<http://www.ukrstat.gov.ua/>]

викладач також грає важливу роль у розвитку та закріпленні певного сприйняття гендерної проблематики.

Вплив викладача можна розділити на чотири види – позиційний, вербальний, поведінковий та невербальний.

Під позиційним видом ми розуміємо власну думку викладача щодо гендерних питань та її наявність взагалі. Якщо взяти приклад з реального життя, то після виходу у продаж iPhone 8 викладач одного з провідних університетів країни побажав студенткам знайти собі партнера, який зможе подарувати їм цей телефон. Він непрямо висловив позицію, що жінка не може заробити сама на дорогий гаджет.

Вербальний вид впливу – це те, як саме викладач висловлюється стосовно гендерних питань. Наприклад, при обговоренні питання статусу сексуальних меншин, негативну позицію щодотих же одностатевих шлюбів можна висловити, сказавши, що все це протиприродне, і хай ці геї їдуть в США, якщо їм так потрібно; а можна сказати, що цей законопроект викладач не підтримує через певні причини, знявши негативні конотації.

Поведінковий вид – це те, як викладач поводить себе сам та як він взаємодіє зі студентами у розрізі гендерної проблематики. Одним з типових прикладів, який спостерігається і в школі, і в університеті, є прохання до хлопців з боку викладачів перенести якісь речі. Причому, якщо дівчина теж хоче допомогти, її ігнорують або кажуть, що вона – дівчина та/або що їй ще народжувати.

Останній вид впливу на формування певного ставлення до гендерної проблематики – це невербальний вид, під яким розуміються невербальні засоби спілкування – міміка, жести, інтонація, пози, тембр голосу. Так, при спілкуванні зі студентом агендерної зовнішності викладач може невербально демонструвати нерозуміння або навіть невдоволення «гендерно невизначеним» зовнішнім виглядом [5].

Підсумуємо: викладачі є одними з головних агентів гендерної соціалізації молоді, тому їх обізнаність у гендерних питаннях, здатність спокійно реагувати на ситуації, які можуть виникнути на їх основі та вміння науково аргументувати свою позицію стосовно гендерної проблематики є важливою складовою формування неупередженого та ширшого погляду студентів на цю тему.

Але, не зважаючи на цей висновок, думки інших соціологів та прийняті на законодавчому рівні розпорядження, саме аспект гендерної освіченості викладачів як фактор переходу до гендерно-чутливої освіти та досягнення гендерної рівності оминається у реальній практиці.

Так, коли у 2007 році за підтримки ПРООН в рамках Року гендерної рівності зробили спробу провести Урок гендерної грамотності, спроба видалася невдалою, бо викладачі не були готові до цього. Багато хто навіть не знав, що таке гендер [6]. Зараз можна знайти інформацію про проведення або планування проведення подібних заходів у школах, але підтвердження їх реального проведення немає. Про проведення аналогічних уроків для викладачів ВНЗ, немає.

Дещо більше заходів, у тому числі курсів чи спецкурсів проводиться для майбутніх викладачів та педагогів. У деяких ВНЗ їм читають курси з гендерної тематики, проводять спеціальні заходи для підвищення рівня гендерної освіченості.

Певне вирішення проблеми гендерної освіченості викладачів держава та науковці вбачали у впровадженні у ВНЗ Центрів гендерної освіти. На даний момент в Україні існує приблизно 30-40 Центрів гендерної освіти та декілька кафедр та лабораторій гендерних досліджень. Ми проаналізували інформацію стосовно 30 Центрів та виявили, що тільки 13 ведуть активну діяльність. З тих Центрів, про проекти яких можна було дізнатися, тільки три проводили або планували проводити заходи та реалізовувати проекти, спрямовані в тому числі на підвищення гендерної освіченості викладачів.

З одного боку, ми бачимо, що увага до питань гендерної рівності та впровадження гендерного підходу в освіті поступово зростає: створюються центри гендерної освіти, випускаються методичні матеріали та наукові публікації про гендерну освіту (наприклад, «Гендерна парадигма освітнього простору»), проводяться гендерні аудити; а з іншого, пояснення необхідності впровадження гендерного підходу та підготовка до нього працюючих викладачів ВНЗ не проводяться.

Виходячи з цього, ми вважаємо за необхідне розробку курсу з підвищення гендерної освіченості викладачів ВНЗ та введення його як один із обов'язкових пунктів підвищення кваліфікації. І ця думка далеко не

нова. Наприклад, Юда Л.А. пропонувала впровадження курсів із гендерної світи для різних категорій слухачів у своїй статті у 2015 році, разом з розробкою навчально-методичного забезпечення та розробки гендерно-освітніх задач [6]. Сам курс можна зробити у вигляді лекцій та дискусій, з впровадження майстер-класів та освітніх заходів типу гендерного кінозалу, спілкування з експертами у галузі, відвідування тематичних подій.

На нашу думку, коректно розроблена програма, яка буде враховувати особливості гендерної соціалізації та поглядів викладачів допоможе хоча б частково вирішити проблеми, пов'язані з гендерною соціалізацією молоді у ВНЗ, формуванням упереджених поглядів щодо гендерної проблематики та взаємодією студентів і викладачів на основі гендерних питань.

Література

1. Аніщенко О. Гендерна освіченість вчителів – актуальна проблема педагогічної науки і практики / О. Аніщенко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. - 2011. - Вип. 3(1). - С. 202-210.
2. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір 2020» [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/2016/07/18/proekt-gendernoyi-strategiyi.doc>.
3. Белый О. И. Определение понятия «молодежь» / О.И. Белый // Теория и практика общественного развития. – №12, 2012. – с. 156-158.
4. Ключко О. И. Гендерная психология и педагогика : учебное пособие / под общей ред. О.И. Ключко. – М.-Берлин: Директ-Медиа, 2015. – 115 с.
5. Горошко И. Гендерные отношения в образовательных практиках как часть скрытого учебного плана [Електронний ресурс] / И. Горошко // Режим доступу: <http://students.ehu.lt/be/news/hiendiarnyie-otnosieniia>.
6. Юда Л. А. Проблемы впровадження гендерних підходів у систему післядипломної педагогічної освіти / Л. А. Юда // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. - 2015. - Вип. 132. - С. 158-161.

ГІС-МОДЕЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНОГО МОНІТОРИНГУ М. ХАРКІВ

Шерстюк М. С.

Наук. керівн. : канд. екон. наук, доц. **Бібік Н. В.**;

канд. філос. наук, доц. **Фесенко Г. Г.**

*Харківський національний університет міського господарства
імені О.М.Бекетова*

Харків – одне з небагатьох міст України, де застовуються геопросторові технології у процесах життєдіяльності міста. ГІС-картографування дозволяє ефективно збирати, обробляти та інтерпретувати різноманітні бази міських даних, а також приймати обґрунтовані рішення щодо покращення міської інфраструктури. Міська стратегія розвитку передбачає реалізацію заходів, щоби мешканці/ки, особливо вразливих груп (з інвалідністю, похилого віку, батьки з дітьми та ін.), мали безпечний та комфортний доступ до міської інфраструктури у різні пори роки та час дня. Втім на сьогодні ГІС-карта Харкова, що геуповній мірі враховує різноманітний гендерно обумовлений досвід користування міськими локаціями. А це так само актуалізує науково-практичне завдання геолокаційного окреслення різноманітних гендерно-сенситивних параметрів міста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що гендерний інтерес до просторового осмислення міського буття виявляється через проголошену ООН стратегію безпечно для жінки – безпечно для всіх» [1; 2]. Зазначається, що вкрай важливо, щоб гендерно-чутливі індикатори були «вбудовані» у моніторингові системи міст. Ідея про місто як «безпечний простір для усіх» розвивається у філософсько-антропологічних розмислах [3] та міждисциплінарних дослідженнях. Осмислюються «координати» гендерно-чутливих локацій в урбанізованому просторі [4], роль гендерного чинника у міському розвитку [5],

Простір міста пропонується досліджувати секторально, виокремивши локації: для проживання і роботи, мобільності, «об'єкти для відвідувань». Зазначається, що феномен мобільності дозволяє краще розуміти міські

процеси загалом, а також з точки зору безпечності міста для жінок [6]. У дослідженнях з феміністської географії презентуються візії гендерно справедливого планування окремих міст, зокрема, шведського міста Умео [7]. Пропонуються гендерні інтерпретації міських локацій [8; 9] та нові для урбаністики рішення через окреслення «гендерованого міста» з множинністю способів повсякденного буття [10]. Також здійснюються спроби виявити можливі параметри гендерного аудиту міст [11].

Гео-інформаційне окреслення міських просторів з точки зору концепту безпеки є новим дослідницьким завданням для вітчизняної урбаністики. Поза увагою дослідників залишаються суттєві для розуміння гендерного простору міст аспекти, передусім, – крос-секторальне окреслення небезпечних локацій, із використанням гендерних систем оцінювання. Слід зазначити, що дослідження гендерних параметрів урбаністичного простору, пов'язаних з можливостями мешканців реалізувати свої «права на місто», також не знайшли достатнього обґрунтування. Втім саме просторовий фокус гендерної проблематики міста дає можливість розширити межі аналізу гендерних стратегій сучасних мегаполісів.

Нинішній науково-практичний стан розробки даної тематики ускладнюється через недостатній рівень присутності у науковому дискурсі гендерно сенситивних ІТ-підходів. В Україні здійснюються перші спроби розробки ГІС-інструментів для гендерного моніторингу та оцінки вимірювання безпечності міста, зокрема, на прикладі ІТ-платформи «Secondary city: Kharkiv» [12]. Існує пізнавальна потреба у подальшому розвитку способів застосування «великої кількості даних» (big data), що обробляються в режимі реального часу, для гендерного моніторингу міських територій. Спеціальної уваги дослідників потребують теми застосування нових наборів даних у новий спосіб, і так, щоб можна було б краще планувати і проектувати гендерно-справедливе міське середовище.

Метою дослідження є окреслення гендерних параметрів міського простору із використанням геолокаційного потенціалу ІТ-платформи «Secondary city: Kharkiv». Для досягнення поставленої мети пропонується розв'язати наступні **завдання**: по-перше, проаналізувати міські території із застосуванням концепцій гендермейнстрімінгу; по-друге, виявити основні

методи гео-дослідження безпекової складової; по-третє, розробити гендерно чутливі геоінформаційні карти Харкова через експлікацію проблеми безпеки міської інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. Розробці ГІС-карт передують підготовча діяльність зі створення картографічних матеріалів з пошаровим розшаруванням інформації та упорядкуванням додаткової інформації (таблиць, пояснювальних текстів, фотознімків і т.ін.). Так, в рамках проектних ініціатив «Kharkiv, Ukraine: Secondary cities» були проведені «польові дослідження» міських територій. У результаті було зафіксовано 2417 точкових об'єктів блоку «доступність середовища/mobility features», 1496 точок блоку «об'єкти соціальної інфраструктури/community resources» та 18039 об'єктів блоку «громадська безпека/public safety». Збір даних відбувався за допомогою додатка для мобільних пристроїв (смартфонів) – Survey 123 for ArcGIS. Важливо, що кожна точка є представленням набору атрибутивної інформації, зібраної безпосередньо на місці. Тобто дані актуальні та відповідають дійсності. У якості підтвердження, волонтери робили на місці фотознімок об'єкта, та вносили його до атрибуту точки, тому при натисканні на точку ми можемо одразу запитати представлення знімку.

На ГІС-карті Харкова упорядковано картографічний матеріал для інформаційних платформ: «транспортна мережа» (Kharkiv: Transportation Network), «транспортні розв'язки» (Kharkiv: Road Junctions), «мережа вуличного освітлення» (Kharkiv: Power lines (points)), «трамвайні лінії» (Kharkiv: Tramway Lines), «експлуатація будівель» (Kharkiv: Building Use) та ін. [13]. Зібраний масив електронної інформації про інфраструктуру міста може бути використаний для створення гендерно-сенситивних шарів ГІС-карти Харкова.

Крім фактологічної основи, слід розробити модель гендерно-сенситивних вимірів міського простору. У даному дослідженні пропонується базова модель для врахування гендерних параметрів ГІС-карти міста. На карті (у вигляді серії карт) представляється картографічна інформація, зміст якої викладений пошарово з можливістю інтеграції тематичної інформації з різних шарів, у тому числі:

- «місто, дружнє до жінки та дитини»;

- «соціальна інфраструктура – дружня до родини»;
- «безпека публічних просторів».

Робота із шарами карти (вибір та відображення тем для візуалізації) дає можливість комбінувати шари з метою виявлення причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей. Комбінуючи шари карти, можна «знімати» з неї інформацію, яка неактуальна для певного гендерного контексту. А за допомогою різного поєднання шарів на основі базової карти можна створити цілий набір спеціалізованих карт.

Пропонується створити набір спеціалізованих карт «Харків – місто рівних можливостей / Безпечне місто, вільне від гендерної дискримінації». Окреслене завдання виконувалося за допомогою різного поєднання шарів на основі карти Харкова, доступній на платформі Secondary Cities Geo Node. Це дозволило привернути увагу до найбільш важливих соціо-технічних особливостей інфраструктурних об'єктів та міських територій. Зокрема, у фокусі уваги були питання: чи пристосовані вулиці і тротуари до потреб маломобільних груп населення, чи достатньо освітлення, чи є необхідні інформаційні вивіски і оголошення тощо. Зміст створеної карти представлений у трьох вимірах (шарах):

1. «Доступність середовища/Mobility Features». Зібрано інформацію про місце і атрибути скошених бордюрів/з'їздів і сходинок. Ці елементи сприяють або перешкоджають мобільності, доступності для пішоходів. Результати представлені у вигляді карти (рис. 1).

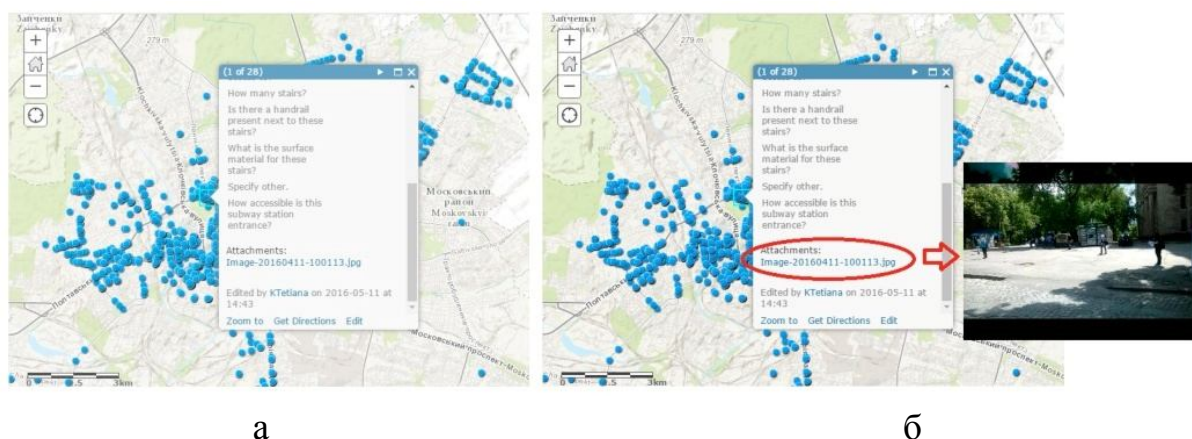

Рис. 1. Карта «Харків: простір мобільності – дружній до жінки та дитини (розроблено з використанням ArcGISOnline)»: а – вікно для розміщення інформації про об'єкт; б – виведення актуального зображення

об'єкту, що описується

2. Карта «Об'єкти соціальної інфраструктури/Community Resources». Зібрано інформацію про місце і атрибути об'єктів соціальної інфраструктури, що мають значення для уразливих груп населення, включаючи медичні, дитячі установи, центри комунальних послуг і нерухомості, центри зайнятості (рис.2). Так само як і в попередньому дослідженні, для підтвердження актуальності було прикріплено фотознімки кожного об'єкту.

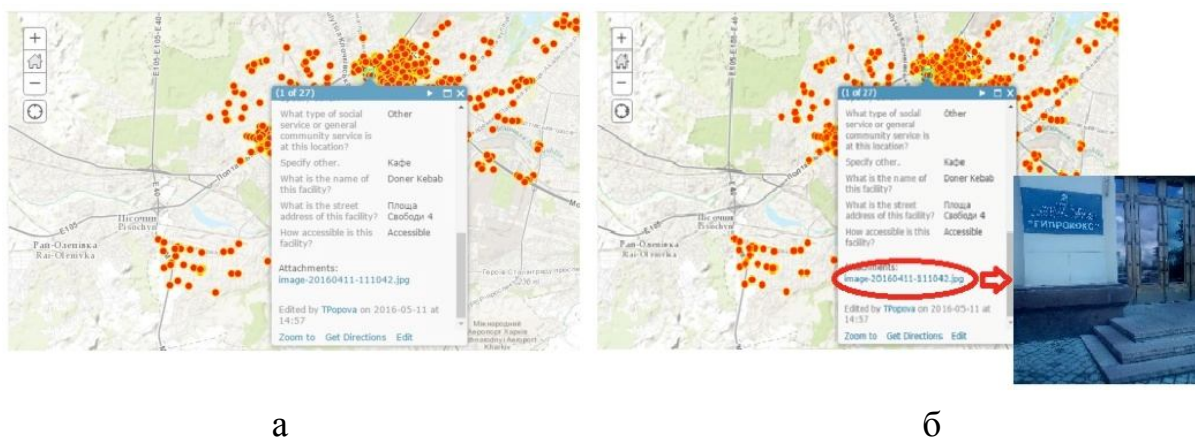

Рис. 2. Карта «Харків: соціальна інфраструктура – дружня до родини» (розроблено з використанням ArcGISOnline): а – вікно для розміщення інформації про об'єкт; б – виведення актуального зображення об'єкту, що описується

3. Карта «Громадська безпека/Public Safety». Позначено розташування джерел освітлення на вулиці, ліхтарних стовпів і місць евакуації як об'єктів соціальної інфраструктури, пов'язаних з безпекою населення. Вказано розташування джерел освітлення вздовж пішохідних доріжок, біля входів в будівлі, біля зупинок, в інших місцях. Освітлення покращує видимість шляхів для пішоходів, а також запобігає злочину і підозрілим діям. За аналогією до попередніх досліджень, є можливість отримати фотознімок запитаного об'єкта.

ГІС-карта за своєю суттю допомагає користувачеві не тільки відповісти на традиційні запитання: «Що? Де? Як далеко?», а й в режимі

реального часу визначати кількісні або якісні гендерно чутливі характеристики міського об'єкта/локації. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення гендерно чутливого варіанту карти Харкова має для користувача широкі функціональні можливості інтерактивної роботи з актуальною інформацією, зокрема оновлення її змісту, зміни масштабу, завантаженості картографічного зображення тощо. Використання ГІС-карти дає можливість отримати інформацію про той чи інший об'єкт безпосередньо з місця його розміщення на карті, шляхом виклику довідкового вікна

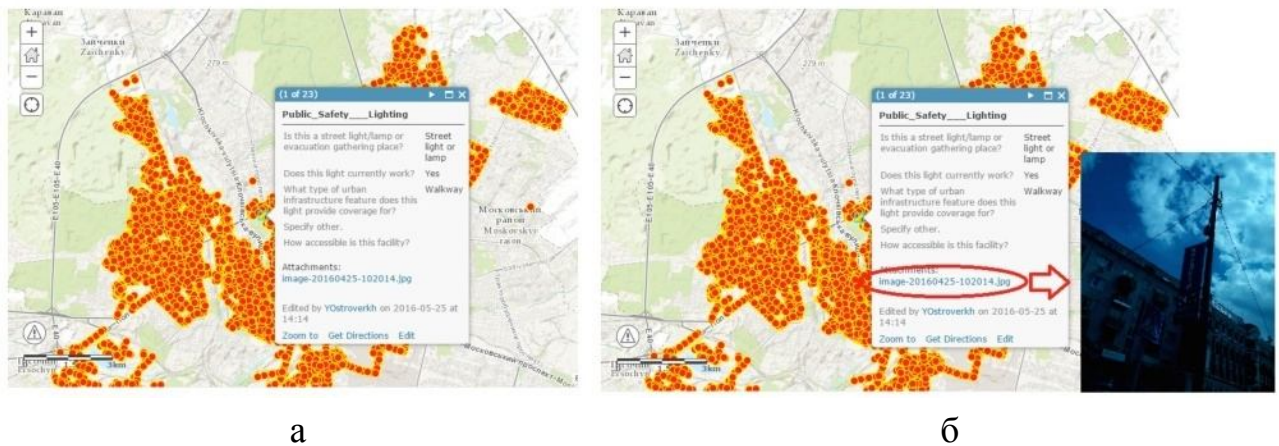

Рис. 3. Карта «Харків: Безпека публічних просторів» (розроблено з використанням ArcGISOnline): а – вікно для розміщення інформації про об'єкт; б – виведення актуального зображення об'єкту, що описується

Розроблені гендерні мапи утворюють потужний інструмент для виконавчої влади Харківської міської та громади задля покращення міського простору, забезпечення більш комфортного проживання усіх членів громади. Запропоновані гео-інформаційні шари карти Харкова містять необхідні дані для здійснення ефективного моніторингу міста, з метою захисту жінок і дівчат в громадських місцях. Цей інноваційний інструмент також дозволяє підвищувати ефективність гендерно чутливого міського планування, управління соціальною інфраструктурою (зокрема, вдосконалювати системи громадського транспорту, вуличного освітлення та ін.). Результати здійсненого ГІС-картографування можуть бути корисними для проектів урбан-ревіталізації «безпечно для жінки –

безпечно для усіх», для поліпшення базових інфраструктурних послуг міста.

Висновки.

1. Запропоновано модель для використання геолокаційного підходу у моніторингу гендерно чутливих координат/геолокацій безпеки/небезпеки міських локацій.

2. Модель дозволяє візуалізувати гендерно сегреговані та гендерно чутливі просторові дані, необхідні для оцінки рівня якості міської інфраструктури.

2. Розроблені гендерно сенситивні ГІС-шари для карти Харкова утворюють необхідну ІТ-платформу для виконання органам міської виконавчої влади:

- ефективно виконувати інформаційно-аналітичні процеси для розробки відповідних рішень (генерацію гендерно сегрегованих даних, управління та обміну даними, дистанційне зонування) і т. ін.;

- оцінювати прогрес у здійсненні відповідних заходів з боку муніципалітету для підвищення рівня безпеки міста;

- виявляти проблеми, тенденції, нові підходи до питань, що зачіпають становище дівчат та жінок, які вимагають своєчасного розгляду.

3. Гендерно чутлива ідентифікація безпеки міста з використанням ГІС-технологій є не тільки інноваційним інструментом для інтеграції відкритих даних, а й для розширення можливостей громад в «урбаністичних розвідках» з метою подолання дискримінаційних просторових практик та перетворення небезпечних локацій на безпечні. ГІС-візуалізація гендерно-сенситивної ідентифікації безпеки міст у інноваційний спосіб інтегрує відкриті дані, що дозволяє:

- розширити діапазон можливих рішень щодо подолання дискримінаційних просторових практик;

- трансформувати небезпечні локації на безпечні у контексті «безпечно для жінки – безпечно для усіх».

Література

1. Safe cities free from violence against women and girls [Electronic resource]. – UN Women and ICRW, 2012. – 16 pp. – Access mode:

[http://www.icrw.org/wp-content/uploads/2016/10/Baseline-Research-of-Safe-Cities-programme-\(1\)\[smallpdf.com\].pdf](http://www.icrw.org/wp-content/uploads/2016/10/Baseline-Research-of-Safe-Cities-programme-(1)[smallpdf.com].pdf)

2. Безпечно для жінки – безпечно для всіх. Аудит безпеки територій : матер. до Форуму місцевого самоврядування з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, 15 – 16 листопада 2011 року, м. Київ / упоряд. О. Сулова; Інформаційно-консультативний жіночий центр. – К., 2011. – 12 с.
3. Фесенко Г. Урбан-антропологічний дискурс філософії безпеки [Електронний ресурс] / Г. Фесенко // Гілея. – 2015. – Вип. 92. – № 1. – С. 166 – 170. – Режим доступу : <http://eprints.kname.edu.ua/39773/1/1-Fesenko%20G.pdf>
4. Фесенко Г. Гендерно-чутливі локації в урбанізованому просторі [Електронний ресурс] / Г. Фесенко // Гендерний журнал «Я». – 2015. – № 2(38). – С. 4–6. – Режим доступу : http://eprints.kname.edu.ua/43802/1/Fesenko%20G.G._4.pdf
5. Chant, S., McIlwaine, C. Gender, Urban Development and the Politics of Space. E-International Relations (E-IR). – 2013. – №4. – Access mode: <http://www.e-ir.info/2013/06/04/gender-urban-development-and-the-politics-of-space/>.
6. Whitzman C. Women’s safety and everyday mobility // Building Inclusive Cities. Women’s Safety and the Right to the City. – London: Routledge, 2013. – P.35-52.
7. Sandberg L. Imagining the ideal city, planning the gender-equal city in Umeå, Sweden / Linda Sandberg & Malin Rönnblom [Electronic resource] // Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography. – 2016. – Vol. 23. – Iss. 12. – P. 1750 – 1762. – Access mode: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0966369X.2016.1249346>.
8. Бібік Н. В. «Гендерні окуляри» для урбаністів / Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров’я. Матеріали IV міжн. наук.-практ конф, Харків, 21–22 квітня 2015 р.). – Харків: ХНМУ, 2015. – С. 41–42.
9. Фесенко Г. Філософія міста у гендерній інтерпретації просторів [Електронний ресурс] / Г. Фесенко // Людинознавчі студії. – 2014. –

- Вип. 30. – С. 56 – 68. – Режим доступу:
http://ddpu.drohobych.net/filos_lud/wpcontent/uploads/2016/04/2014_7.pdf.
10. Fester T. (2005). The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life. *Journal of Gender Studies*, 14, 3, 217 –231. doi: 0.1080/09589230500264109.
11. Фесенко Г. Гендерний аудит як практика сталого розвитку міст [Електронний ресурс] / Г. Фесенко // Гендерна політика міст: історія та сучасність. Вип.4 : матер. III міжн. наук.-практ конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року: наук. зб. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 234–237. – Режим доступу : <http://eprints.kname.edu.ua/40342/1/234-237.pdf>.
12. Fesenko, T. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example Kharkiv city, Ukraine) / T. Fesenko, G. Fesenko, N. Bibik // *Eastern-European Journal of Interiorise Technologies*. – 2017. – 3/2(87). – P. 25 - 33. doi: 10.15587 / 1729-4061.2017.103054.
13. Secondary Cities [Electronic resource]. – Access mode: <https://secondarycities.state.gov/>

Рубрика експертів

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СТАВЛЕНЬ КУРСАНТІВ ПОЛІЦІЇ ДО ЯВИЩ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОГО ОТОЧЕННЯ

канд. психол .наук, доц. **Ларіонов С.О.**

Харківський національний університет внутрішніх справ

Актуальність теми дослідження. Реформування системи міліції, перетворення її у Національну поліцію, позитивно сприймається суспільством, тому є виправданим у соціальному плані. Ці зміни є природними, стара система органів внутрішніх справ була вже неспроможною адекватно відповідати на виклики сьогодення, втратила не тільки довіру населення, а й власне здатність якісно виконувати правоохоронні функції у державі.

Служба в поліції є складною внаслідок численних об'єктивних причин (серед яких небезпека для життя і здоров'я працівника, складність та непередбачуваність умов праці, надмірна процесуальна зарегульованість, ненормованість робочого часу тощо) та суб'єктивних умов (висока відповідальність за прийняті працівником рішення, напруженість спілкування з громадянами та інші). Саме складність та нетривіальність поліцейської служби визначає існування вишів зі специфічними умовами навчання.

Підготовка у ВНЗ МВС України полягає у поєднанні двох діяльностей: навчальної та службової. Курсанти не тільки отримують певний освітній рівень, а і набувають системний комплект знань, умінь та навичок, необхідний для подальшої служби на офіцерських посадах. Для цього створюються специфічні умови: жорсткий розпорядок дня, статутні субординаційні відносини підкорення-керування, форма одягу та військові ритуали тощо. Зрозуміло, що через такі специфічні умови навчання, на підготовку курсанта держава витрачає значно більше ресурсів, ніж на підготовку студента, тому й очікування суспільства від курсантів – високі.

Запорукою ефективною праці майбутнього поліцейського є наявність у нього сформованих на належному рівні трьох складових: що він вміє робити (сфера професійних знань, вмінь і навичок), що він хоче робити (професійна мотивація) та який він є насправді (сфера психологічної

придатності до служби). Остання ураховується та визначається в ході професійно-психологічного відбору кандидатів на службу до поліції, а перші дві формуються в процесі фахової підготовки у відомчих вишах.

Істотною умовою професійної успішності майбутнього поліцейського є його ставлення до важливих об'єктів і явищ соціально-професійного оточення: до громадян, законів, злочинців, своїх прав і обов'язків, врешті решт до себе самого. Ці ставлення, разом з іншими, утворюють цілісну систему ставлень курсанта поліції, яка багато в чому визначає його професійне мислення та поведінку.

Останнім часом, завдяки прийнятому в МВС України принципу гендерного паритету, збільшується кількість дівчат-курсантів у вишах зі специфічними умовами навчання, зокрема поліцейських. На них в повному обсязі поширюються усі вимоги службової діяльності, обмеження і заборони «чоловічої професії». В подальшому вони на однакових умовах стають до роботи у підрозділах поліції, обіймаючи майже весь спектр посад. Зрозуміло, що адаптація до умов специфічного вишу, навчання у ньому та подальша професійна діяльність здійснюється ними за рахунок дещо відмінних психологічних ресурсів і механізмів. Спостерігається це, в першу чергу, через відмінності у ставленнях курсантів різної статі до різноманітних ситуацій і речей, які оточують їх протягом навчання.

Метою роботи є виявлення гендерних відмінностей ставлень курсантів поліції до важливих явищ соціально-професійного оточення.

Теоретичний огляд проблеми. Значення категорії ставлень у вивченні особистості незаперечно, адже поряд з пізнанням і переживанням, побудова ставлень є основною функцією свідомості людини. Відносини, побудовані особистістю в процесі життя, не є простою сукупністю, вони ієрархічно організовані і утворюють систему, яка обумовлює як операціональні, стильові характеристики поведінки (характер), так і світогляд в цілому.

Однак, поряд зі значною теоретичною опрацьованістю цієї психологічної категорії (В.М. Мясищев, С.Л. Рубінштейн, В.В. Столін, Б.Ф. Ломов та ін.), недостатньо розроблені конкретні алгоритми і підходи до емпіричного дослідження системи ставлень особистості, що звужує її практичну значимість і сферу застосування, перш за все в

психодіагностики.

Ставлення особистості є перш за все структурами її досвіду, накопичені в процесі міжособистісної взаємодії, які в узагальненому, «згорнутому» вигляді визначають готовність (установку) до певного мислення, переживань і поведінки. Іншими словами – це різновид структури індивідуального досвіду людини.

Вперше питання про розробку змістовної (структурної) моделі суб'єктивного досвіду, через яку можна зрозуміти модель суб'єктивного (внутрішнього) світу людини, було поставлено О. Ю. Артем'євою. У своїх роботах вона використовувала поняття «слідів діяльності», однією з форм існування яких є суб'єктивне ставлення до об'єктів, явищ, ситуацій, які пов'язані з її предметом, і допускають експериментальну фіксацію у вигляді оцінного судження або іншої атрибутивної характеристики цих об'єктів, явищ або ситуацій. Вона вважала, що таким способом людина здійснює структурування зовнішнього світу, і цим же способом забезпечується існування індивідуальних світів. Тотожне поняття «образ світу» було введено О. М. Леонтьєвим в 1975 році, а в 1978 О. Ю. Артем'єва запропонувала похідний від нього термін «структура суб'єктивного досвіду».

Досліджуючи військових льотчиків, автор довела, що оцінка об'єктів людиною відбувається спочатку не в модальному коді (відповідному органу почуттів), а в семантичному, єдиному для об'єктів різних модальностей. Семантична шкала служить тут шкалою відносини, а не оцінки (наприклад «гарний – поганий» для зображень, «великий – маленький» для запахів і т.п.). Таким чином, виявляється, що реально оцінюваними особливостями оцінюваних об'єктів є координати (емоційно-оцінні) їх семантичного коду, а не колір чи форма. О.Ю. Артем'єва показала, що семантичний код або цілісна семантична кваліфікація – це первинний інструмент при роботі з об'єктами, який забезпечує дуже швидко оцінку (на рівні загрози для життя), і вже потім відбувається оцінка перцептивних, модальних характеристик об'єктів [1].

Роботи учнів О. Ю. Артем'євої, а також інших авторів (Ф.П. Петренко, В.Є. Похилько, О.Г. Шмельов та ін.) лягли в основу психосемантики, як напрямку вивчення структури і змісту індивідуального

досвіду.

Для розуміння суб'єктивних особливостей системи ставлення людини, необхідно їх висловити в системі інших значень, з метою розподілу суб'єктом картини світу і конкретної дійсності. Реконструкція «бачення світу» очима іншої людини в психосемантиці реалізується шляхом побудови суб'єктивних семантичних просторів значень [2].

Авторитетний в області психосемантики дослідник В.Ф. Петренко вважає, що прямого способу виділення семантичного компоненту значення, як системи диференційованих ознак, не існує. Значення існує тільки в системі інших значень і розкривається тільки через цю систему. Тому, будь-який метод, який досліджує значення, включає етап пошуку семантично близьких значень, пов'язаних з досліджуваним, і фіксує ці зв'язки в формі семантичних відстаней, просторів, семантичних полів, тезаурусів та ін. [3]. Дослідження системи ставлень, на нашу думку, може також бути проведено в цьому руслі [4; 5].

Методика та вибірка дослідження. У дослідженні взяли участь 110 курсантів 3 курсу Харківського національного університету внутрішніх справ, з них 50 дівчат та 60 юнаків віком 19-21 років. Групи дослідження були сформовані за статтю.

Емпіричне дослідження ставлень курсантів поліції здійснювалось з використанням методів суб'єктивного шкалювання та колірною тесту ставлень Бажина-Еткінда.

На першому етапі було складено контрольний список понять, що позначають окремі об'єкти і явища соціально-професійного оточення (загалом 64 поняття).

Вказані поняття були оцінені досліджуваними за семибальною шкалою «Важливі / не важливі».

На другому етапі емпіричного дослідження, зазначений список понять був оцінений досліджуваними за допомогою процедури колірною тесту ставлень. Отримана в результаті прямокутна матриця рангових позицій понять (110*64) була піддана процедурі багатовимірною шкалювання (ALSCAL).

Обговорення результатів. Аналіз результатів дослідження базувався на припущенні про те, що самооцінка ставлень відбувається на

двох рівнях: свідомому, декларативному, на якому «працює» суб'єктивне шкалювання; неусвідомленому, емоційному, на якому через стимул-колір «працює» колірний тест ставлень (КТС).

За таких умов існують три ймовірні ситуації відносно кожного окремого ставлення:

а) несуперечливе ставлення, при якому свідомо, декларативна оцінка важливості явища, отримана за допомогою суб'єктивного шкалювання не суперечить емоційній оцінці явища, отриманій за допомогою колірному тесту ставлень;

б) суперечливе ставлення, при якому явище декларується як важливе, але виявляється неважливим в КТС;

в) суперечливе ставлення, при якому явище декларується як неважливе, але виявляється важливим в КТС.

Несуперечливі, узгоджені ставлення можна вважати стійкими, усталеними, вони не викликають внутрішнього напруження, а отже – не схильні змінюватись. Суперечливі ставлення, навпаки, є нестійкими, адже характеризуються протиріччями між знаннями про об'єкт та його емоційною оцінкою («знаю, що погано, але подобається», або «знаю, що добре, але не подобається»).

Висновки. Проведене дослідження гендерних особливостей ставлень курсантів поліції до явищ соціально-професійного оточення засвідчило принципову можливість оцінки, кількісного і якісного аналізу особливостей системи ставлень курсантів поліції засобами психологічної діагностики. Воно дозволило сформулювати найбільш істотні, на нашу думку, аспекти систем ставлень курсантів поліції різної статі:

1. Система ставлень дівчат курсантів третього курсу навчання вирізняється більшою, ніж у юнаків стійкістю і внутрішньою узгодженістю. Важливість і значимість більшої частини досліджуваних об'єктів і явищ соціально-професійного оточення однаковою мірою і декларується дівчатами і сприймається на рівні особистих переконань.

Так, у групі дівчат, визначена досить невелика група об'єктів, які декларуються важливими, але не є такими насправді, використовуються для підтримки «соціального обличчя». Серед них (ранг шкалювання / ранг КТС): теперішнє (9/25); майбутнє (1/10); майбутній чоловік (2/9); діти

(3/18); відпочинок (10/21); самоосвіта (8/14).

Також існує група понять, які декларуються дівчатами як неважливі, але виявляються такими щодо емоційної оцінки, тобто їх значимість не усвідомлюється або приховується досліджуваними. Це: минуле (48/19); власна зовнішність (14/1); власні розумові здібності (17/8); друзі (16/2); майбутня професія (13/4); прикраси, предмети розкоші (35/15); національні традиції (42/20); українська мова (41/27). Саме в межах цих явищ здається доцільною і перспективною будь-яка просвітницька, виховна, психологічна та інші види соціальної роботи з курсантами-дівчатами.

У юнаків-курсантів, навпаки, система ставлень більш мінлива, неузгоджена. Більша частина об'єктів і явищ соціально-професійної дійсності сприймається ними суперечливо, викликаючи внутрішню напруженість і незадоволеність собою і оточенням.

Аналізуючи наявність суперечливих ставлень у групі юнаків, визначена група об'єктів, які декларуються важливими, але не є такими насправді, використовуються для підтримки «соціального обличчя». Серед них окремо слід виділити такі, розбіжність між якими дуже велика, це: майбутнє (1/61); власні розумові здібності (10/36); особи протилежної статі (12/34); закони (25/59); служба (27/64); викладачі (29/60); українська мова (26/44). Ставлення до цих явищ у юнаків напружене, ймовірно вони знаходяться в процесі кризи їх переоцінки, оцінюють їх негативно, але не можуть цього показати.

Серед явищ соціально-професійного оточення, що характеризуються суперечливим ставленням, але не настільки напруженим, слід вказати: майбутню професію (9/23); практику (7/19); вищу освіту (5/14); самоосвіту (16/24); громадянські обов'язки (32/47). Важливість і значимість цих речей юнаками декларується більшою мірою, ніж воно є насправді.

Визначено групу явищ, які декларуються юнаками як неважливі, але виявляються такими щодо емоційної оцінки, тобто їх значимість не усвідомлюється або приховується досліджуваними. Такими є: Я-ідеальний (39/17); батько (2/17); діти (4/19); одяг і взуття (3/42); прикраси і предмети розкоші (30/50); дозвілля і хобі (9/21). Викликає занепокоєння, що у цьому переліку знаходяться явища, які мають високі рангові позиції за емоційною оцінкою. Виявляється, що у досліджених юнаків-курсантів

лише успіх і декларується важливим і є таким насправді, а ось особистісну значимість решти трьох найважливіших явищ (батько, одяг і взуття, діти), вони чомусь приховують.

2. Дівчата-курсанти виявляються більш незрілими у сфері професійних ставлень, очікування від майбутньої професії у них не сформовані. При цьому вони переважно орієнтовані на здійснення сімейних ролей, задоволені собою, що звужує перспективи саморозвитку.

Юнаки-курсанти, навпаки, незадоволені собою і більш націлені на досягнення життєвого й професійного успіху, а ставлення до професійної сфери у них є більш зрілими.

Література

1. Артемьева Е. Ю. Основы психологии субъективной семантики / Е. Ю. Артемьева. – М. : Наука, 1999. – 350 с.
2. Литягина Е.В. Психосемантика. Основы курса и фрагменты первоисточников : учебн. пособие / Е.В. Литягина. – Самара : Универ- групп, 2009. – 260 с.
3. Петренко В.Ф. Основы психосемантики / В.Ф. Петренко. – М. : Эксмо, 2010. – 480 с.
4. Ларіонов С.О. та ін. Емпірические методы исследования системы отношений личности / С.О. Ларіонов, М.А. Кузнєцов, П.В. Макаренко // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Сер. Психологія. Вип. 51. – Х. : ХНПУ, 2015. – С. 128-140.
5. Ларіонов С.О. Система ставлень особистості: теоретичні аспекти дослідження / Г.О. Гончарова, С.О. Ларіонов // Право і безпека.– 2017.– № 1(64). – С. 130-134.

ГЕНДЕРНА УРБАНІСТИКА В КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

канд. екон. наук, доц. **Бібік Н. В.**

канд. філос. наук, доц. **Фесенко Г. Г.**

*Харківський національний університет міського господарства
імені О.М.Бекетова*

Відповідно до концепції сталого розвитку міст, архітектурне середовище має бути таким, щоб забезпечувати комфортне буття усіх містян із дотриманням принципів просторової справедливості. У зв'язку з цим виникають й гендерні дискусії про облаштування «життєвих просторів», з точки зору можливостей реалізації «прав на місто» мешканцями та мешканками. Також розгортаються дискусії щодо значимості урбан-просторів для різних гендерних груп. Гендерні дискурси міста мають бути осмислені й з точки зору взаємодії різних гендерних груп з архітектурним середовищем (як «генеровані простори/gendered spaces»).

Проблеми якісного архітектурного середовища у містах, імплементації інноваційних гендерно чутливих технологій проектування міського ландшафту є надзвичайно важливими, про що свідчать відповідні завдання Цілей сталого розвитку ООН. Так, ціль 5 «Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат» містить два завдання, дотичних до міської політики безпеки територій, а саме:

- 5.2: «усунення всіх форми насильства по відношенню до всіх жінок і дівчат в суспільній ... сфері»;
- 5.4: «визнавати і цінувати неоплачувану працю з догляду й роботу з ведення домашнього господарства, надаючи комунальні послуги, інфраструктуру ...».

Ціль 11 «Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів умов» містить наступні гендерно чутливі завдання:

- 11.2: «забезпечити всім можливість користуватися безпечними, ... доступними ... транспортними системами на основі підвищення безпеки дорожнього руху, зокрема розширення використання громадського транспорту, приділяючи особливу увагу потребам тих, хто перебуває в уразливішому становищі, жінок, дітей, інвалідів і літніх осіб»;
- 11.7: «забезпечити загальний доступ до безпечних, доступних і відкритих для всіх ... громадських місць, особливо для жінок і дітей, літніх людей та інвалідів».

Примітно, що реалізація гендерних цілей щодо сприяння розширенню прав та можливостей жінок має здійснюватися у т.ч. шляхом «активнішого використання високоефективних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій» (Ціль 5:b). Спираючись на структурно-логічну декомпозицію Цілей 5 та 11 сталого розвитку (рис. 1), можна окреслити значимі аспекти гендерно сенситивного розуміння міста.

Відповідно до співвідношення 5 та 11 Цілей сталого розвитку, можна виокремити такі гендерно чутливі критерії міста:

- *рівень вуличного освітлення.* Відомо, що жінки, як правило, намагаються не ходити поодиноці в темний час доби, остерігаючись стати жертвами гендерного насильства. Отже, вулиці, площі, парки використовуються чоловіками у більшій мірі, ніж жінками (за опитуваннями, майже 60% жінок бояться йти самі по своєму району вночі, й тільки 17% - чоловіків).
- *рівень розвитку соціальної інфраструктури:* наявність спортивних майданчиків і залів, місць для відпочинку й прогулянок із дітьми, якість роботи комунальних служб. Навіть відсутність основних міських служб, які стають додатковим тягарем для жінок, є однією з форм гендерного насильства. Почуття небезпеки виникає у жінок і через низьку якість або відсутність муніципальних послуг (охорони здоров'я, житлово-комунальних тощо); міські території загального користування – рівень доступу до закладів культури, торгівельно-розважальних центрів, закладів з надання побутових послуг тощо;

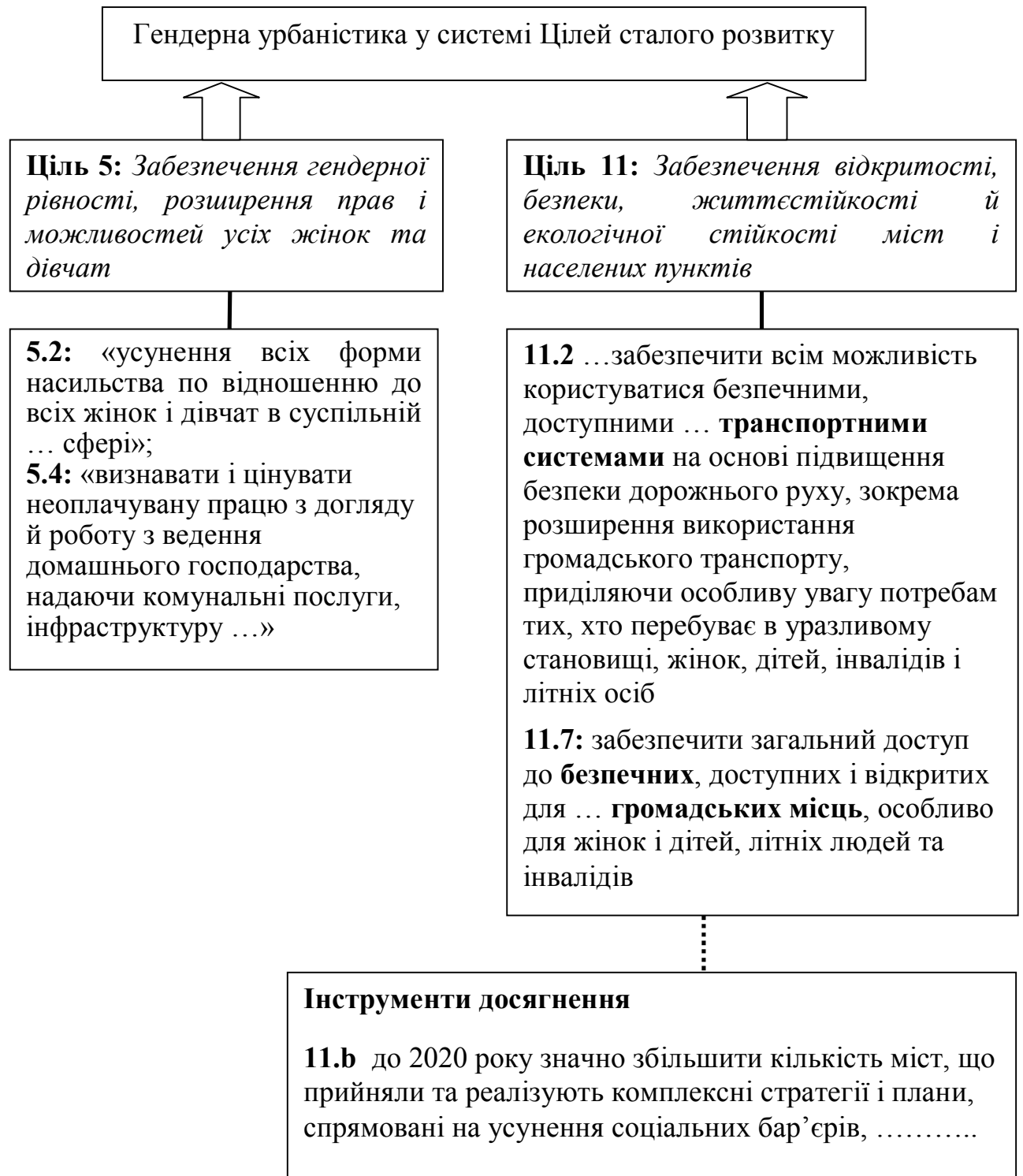

Рис. 1. Структурно-логічна декомпозиція феномену «гендерна урбаністика» в контексті Цілей сталого розвитку

- *рекреаційні території* – бульвари, парки (гідропарки, лугопарки, лісопарки, парки культури та відпочинку), сквери, набережні та ін. з точки зору створених умов для відновлення «життєвих сил» мешканця/мешканки міста; Важливо забезпечувати *архітектурну доступність*. Наприклад, подбати про безпечні та нормативні пандуси, а ще краще – про один плаский вхід для всіх. Адже пандуси часто збудовані з порушеннями і тому не забезпечують доступності.

Серед найактуальніших чинників небезпеки у місті - «якість і зміст інфраструктури». Перцептивна оцінка мешканцями їх присутності у міських просторах може виявлятися через страх – стан, який виражає невпевненість, зумовлений дійсною чи уявною загрозою фізичному або соціальному існуванню і благополуччю людини. «Страх відкритого простору» виявляється у сприйнятті вулиці чи окремого міського району як загрози особистій безпеці [1, с.167], зокрема, місто у темний період доби постає вразливим з точки зору здійснення злочинів. Ознаки «безладу» в ландшафті (наприклад, сміття або графіті) змушують людей відчувати себе менш безпечно, менш впевнено у публічному просторі.

Звертаючи увагу на те, що виявлення та задоволення потреби у безпеці відбувається у певному просторовому контексті, не можна ігнорувати й те, що міський простір є втіленням різноманітного досвіду містян. Зокрема, «параметри» «жіночого простору» часто актуалізуються у діапазоні «між загрозою фізичного насильства й відсіччю можливим посяганням» [1, с. 168]. Жіночий «страх перед злочинністю» часто переживається як «страх сексуального насильства». Реакція жінок на «страх злочину» зазвичай виявляється у свідомій ізоляції у власній оселі, що, у свою чергу, вказує на сталу тенденцію просторової несвободи жінок у місті. Саме тому, не випадково у феміністичній урбаністиці звертається увага на особливості просторової поведінки жінок – ухилення від перебування на вулиці після настання темряви, що змушує жінок відмовлятися від низки своїх потреб і можливостей (відвідувати різноманітні громадські заклади, мати роботу у нічний час, спілкуватися з друзями і т. ін. [2]. Ця реальність зменшує мобільну свободу жінок і дівчат у місті. Це знижує їх можливості бути залученими до навчання, роботи та

громадського життя. Це обмежує їх доступ до основних послуг та реалізації їх культурних і рекреаційних можливостей.

Необхідно виявляти «проблемні локації», які можна було б змінити з метою посилення почуття безпеки у мешканок у визначених місцях. Актуалізовано завдання «підвищити безпеку дівчаток в школі і по дорозі до школи, у тому числі шляхом створення безпечних умов за рахунок поліпшення таких елементів інфраструктури, як транспорт, освітлення, обладнання ігрових майданчиків» [4-6]. У центрі уваги мають бути визначені міські локації, де жінки переживають почуття незахищеності/небезпечності у різний час доби (неосвітлені вулиці; «бар'єри» пішого маршруту і т. ін.).

Не можна обминути питання організації специфічних міських просторів, які допомагають жінкам поєднувати родинні й професійні обов'язки (бо саме вони, незалежно від кар'єрної зайнятості, усе одно продовжують бути відповідальними за більшість «внутрішніх» завдань: догляд за дітьми, людьми похилого віку в сім'ях, покупки для сім'ї тощо). Жінки, «турбуючись про інших», думають про такі міські локації, як школи, лікарні, магазини, місця відпочинку. Такий інфраструктурний ландшафт міста стає частиною проектів творення гендерно справедливого міста.

У цілому сучасне містопланування має здійснюватися з урахуванням специфічних потреб різних категорій мешканців. При цьому слід зазначити, що публічний простір міста (площі, сквери, дворові території багатоповерхових будинків тощо) має бути відкритим та доступним для усіх мешканців/нок.

Література

1. Фесенко Г. Урбан-антропологічний дискурс філософії безпеки [Електронний ресурс] / Г. Фесенко // Гілея. – 2015. – Вип. 92. – № 1. – С. 166–170. – Режим доступу : <http://eprints.kname.edu.ua/39773/1/1-Fesenko%20G.pdf>
2. Фесенко Г. Гендерно-чутливі локації в урбанізованому просторі [Електронний ресурс] / Г. Фесенко // Гендерний журнал «Я». – 2015. –

- № 2(38). – С. 4–6. – Режим доступу :
http://eprints.kname.edu.ua/43802/1/Fesenko%20G.G._4.pdf
3. Фесенко Г. Філософія міста у гендерній інтерпретації просторів / Г. Фесенко // Людинознавчі студії. – 2014. – Вип. 30. – С. 56 – 68. – Режим доступу :
http://ddpu.drohobych.net/filos_lud/wpcontent/uploads/2016/04/2014_7.pdf
4. Бібік Н. В. «Гендерні окуляри» для урбаністів / Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я : матер. IV міжн. наук.-практ. конф., Харків, 21–22 квітня 2015 р.). – Харків: ХНМУ, 2015. – С. 41–42.
5. Фесенко Г. Гендерний аудит як практика сталого розвитку міст / Г. Фесенко // Гендерна політика міст: історія та сучасність. Вип.4 / матер. III міжн. наук.-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 234–237. – Режим доступу <http://eprints.kname.edu.ua/40342/1/234-237.pdf>.
6. Fesenko T. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example Kharkiv city, Ukraine) / T. Fesenko, G.Fesenko, N.Bibik // Eastern-European Journal of Interiorise Technologies. – 2017. – 3/2(87). P. 25 - 33. doi: 10.15587 / 1729-4061.2017.103054.

РЕФОРМАТОРСЬКА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ КНЯГИНИ ОЛЬГИ: ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

канд. істор. наук, доц. **Яцюк М. В.**

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Трагічна смерть великого князя Київського Ігоря від рук розлючених деревлян під час збору данини змусила його дружину Ольгу посісти київський престол і очолити державу.

Автор поставив за мету окреслити соціально-політичні умови в Київській державі, у яких до влади прийшла княгиня Ольга, а також мотиви реформаторських кроків нової володарки київського престолу, які відбилися на суті політичної влади в особі великого князя Київського.

Княгиня Ольга почала правити 945 р. у вкрай складний період історії Київської держави. У цей час Русь представляла доволі крихку конфедерацію різних східнослов'янських племен і неслов'янських народів. У цій структурі державно-політичного об'єднання монархічного типу Новгородсько-Варязької Північної Русі і Київсько-Полянської Південної Русі ще були відсутні чіткі кордони, єдині закони, а підлеглість деяких земель носила номінальний характер. Ситуація значно ускладнювалась притаманним династії Рюриковичів постійним анексіонізмом, який призвів до надмірного розширення підконтрольної київським князям території. Центральна влада була не в змозі контролювати формально приєднані землі. На думку історика В. Семененка, це негативно впливало на розвиток державних механізмів [5, с. 61].

Особиста дилема вибору оптимальної тактики і стратегії поведінки Ольги як жінки-володаря язичницької держави полягала в тому, щоб не тільки втриматись на престолі, а й тримати в покорі жорстоке, збудоване на глибоких патріархальних традиціях і законах східнослов'янське середовище. У добу правління князя Ігоря, а потім і його дружини княгині Ольги великий князь Київський вважався не стільки володарем, скільки виступав здебільшого своєрідним моральним авторитетом. Зрозуміло, що подібного роду владні відносини між сюзереном і васалами носили не

юридичний, а моральний характер. Функції і задачі перших київських князів полягали в організації військової дружини, народного ополчення і командування ними в походах [5, с. 62]. Отже, своїми діями на чолі держави княгиня Ольга мусила показати підданам, що вона за своєю силою і авторитетом не поступається князям-попередникам.

Відомо, що протягом IX–XIII ст. політична влада великого князя Київського зазнала значної трансформації. На початку існування Київської держави виникла дружинна форма державності. Її суттєвою рисою була залежність великого князя Київського від настроїв дружини, яка тоді мала не властиві для військового інституту країни політичні, управлінські та інші функції. Це обмежувало центральну владу, робило її слабкою та малоефективною. Саме за правління княгині Ольги вдалось переломити політичну ситуацію на користь збільшення повноважень князя, набуття більшої самостійності від князівської дружини [3, с. 49]. Тим самим княгиня Ольга поклала початок формуванню наступної форми державності в Україні-Русі: централізованій монархії, яку історики ототожнюють з розквітом держави.

Київська держава доби правління княгині Ольги перебувала у стадії активного формування. Зауважимо, що на той момент вектор розвитку Русі не був детермінованим жодним визначальним історичним поворотом в її долі. На думку Н. Зубашевського ендогенні причини проведення княгинею Ольгою вкрай важливих реформ у середині країни полягали у наступному: приналежність княгині до жіночої статі та до прохристиянської позиції [2, с. 506].

Наріжним каменем політичної, соціально-економічної і сакральної влади великого князя Київського виступало полюддя. Воно передбачало обов'язкові об'їзди Київськими правителями своїх земель, язичницькі трапези, урочисту зустріч князя і його свити, багаті частування високих гостей, довірливі бесіди, під час яких розв'язувались ймовірні непорозуміння і конфлікти тощо. Подібного роду регулювання соціальних відносин і соціальних зв'язків підносило інститут полюддя до системоутворюючих чинників ранньофеодальної Київської держави. Отже, подорожуючи під час полюддя між землями підлеглих племен, Київські правителі в особі і князя Олега, і князя Ігоря вирішували чимало нагальних

політичних, економічних, правових і навіть релігійних питань. Інститут полюддя ще до початку правління княгині Ольги цілеспрямовано робив із князя-сюзерена певною мірою освячену постать, зав'язував і зміцнював сакральні зв'язки між великим князем Київським і його дружиною, між правителем і підданими. Будучи жінкою, яка опинилась на київському престолі через загибель свого чоловіка, княгиня Ольга не була наділена подібною силою своїх попередників. У випадку з княгинею Ольгою зазначений сакральний зав'язок з князівською дружиною був істотно послаблений. До того ж, сакральний зв'язок між великою княгинею Київською і язичницьким народом Русі ускладнювався її прохристиянськими симпатіями. Думається, небезпідставним є твердження про взаємозалежність між християнською позицією княгині Ольги та причинами проведення нею реформ у державі. Цікаво що, редакція церковного уставу князя Ярослава Мудрого забороняла християнам Київської Русі брати участь у спільних трапезах з нехрещеними людьми. Християнин, як за правління князя Ярослава Мудрого, так і ще у добу княгині Ольги, у жодному випадку не міг брати участь у язичницьких трапезах під час полюддя. Відтак полюддя більше не могло використовуватись княгинею Ольгою у попередньому вигляді, яке воно мало за князів Олега і Ігоря. Тому, ймовірно, воно було замінено погостною системою, яка не потребувала особистої присутності прохристиянсько налаштованої княгині під час полюддя, а функціонувала за посередництвом князівських тіунів.

Землі деревлян, а згодом і уся країна, стали полем активної реформаторської дії жінки-правителя України-Русі. С. Юшков стверджував, що фінансово-адміністративна реформа княгині Ольги зачепила надзвичайно широке коло аспектів тогочасного життя всієї країни і східнослов'янського загалу. Без сумніву, їй вдалось закласти підвалини майбутньої економічної і фінансової системи України-Русі [6, с.33-34]. Як стверджують історики, перша реформа податкової системи в Київській державі відбулась 947 р. Княгиня Ольга запровадила стабільне, впорядковане і унормоване стягнення податків. Проте значення проведених змін виходить далеко за межі виключно фіскальної сфери. Наприклад, історик В. Ричка розглядав цю реформу в контексті утворення

України-Русі як держави, яке відбулось за правління княгині Ольги. На його думку, запровадження чіткого порядку збирання полюддя і данини, визначення строків і місць для цього стало вирішальним кроком на шляху одержавлення племінних князівських структур і земель, перетворення цих земель на державну територію Київської Русі. Замість ліквідованого місцевого князівського владного апарату було засновано фінансову адміністрацію, підпорядковану Києву [4, с. 27].

Ключове місце в системі реформування княгинею Ольгою вертикалі взаємовідносин між великими князями Київськими та їх підданими, яка існувала на момент початку її правління, посіла радикальна трансформація ранньодержавного інституту полюддя. На практиці це означало розробку і запровадженням княгинею Ольгою державної системи оподаткування. Зміст запровадженої нової державної системи оподаткування полягав у заміні системи збору державної данини на строго регламентований державний податок. У свою чергу запровадження подібної фіскальної системи у Київській державі поклало початок формуванню нового прошарку служилих людей – тіунів. Вони стали основою князівської адміністрації наступних представників-правителів династії Рюриковичів у добу Раннього середньовіччя. З часом, по закінченні реформ княгині Ольги, замість полюддя з традиційним об'їздом за участю княжої дружини, яку треба було утримувати і заохочувати, збір податків покладался на спеціальних чиновників – тіунів. Крім того, нею було визначено і місця збору данини-податку – погости. Як зазначає Л. Войтович, ці реформи стали полегшенням для широких кіл податного населення. Воно наперед знало розмір платежів і могли чітко прорахувати надлишковий продукт, що служило стимулом для розвитку господарства [1, с. 217].

Погости як тимчасові опорні пункти князівської податкової адміністрації на чолі з тіунами незабаром перетворюються на постійне місце проживання наділених владою посадовців. По суті вони стали адміністративними центрами фінансового управління. Погости перетворились на об'єднанчі центри усіх поселень данників. До погостів сходилось і стягнення судового мита, шляхи економічних взаємозв'язків,

які об'єднували окремі населені пункти підлеглих Києву периферійних земель.

Осередки князівської влади на місцях заохотили появу феодальних землеволодінь і замків-градів, що говорить про присутність ознак політико-адміністративних змін, започаткованих княгинею Ольгою.

Таким чином, перебування княгині Ольги на київському престолі позитивно відзначилось на історичній долі України-Русі. Здійснені нею фіскальна і політична реформи, відбилися на політичній системі країни, на владі великого князя Київського. На інший щабель перейшов зв'язок сюзерена і підданих, змінилась модель взаємодії у трикутнику «великий князь Київський – тіуни – східнослов'янський соціум».

Література

1. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження / Л. Войтович. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. – 649 с.

2. Зубашевський Н. Еволюція ранньодержавного інституту руського полюддя в період реформ княгині Ольги: трактування літописних повідомлень / Н. Зубашевський // Вісник Львівського ун-ту : Серія історична / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Дрогобич : Коло, 2010. – Вип. 10. – С. 499-527.

3. Політична історія України : Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. – 488 с.

4. Ричка В. М. Київська Русь: проблеми, пошуки, інтерпретації / В. М. Ричка // Український історичний журнал. – 2001. – № 2. – С. 23-33.

5. Семененко В. Історія України з прадавніх часів до сьогодення / В. І. Семененко, Л. О. Радченко. – Харків : Торсінг, 2000. – 496 с.

6. Юшков С. В. Нарис з історії виникнення і початку розвитку феодалізму в Київській Русі / С. В. Юшков. – Київ : Вид. Академії Наук УРСР, 1939. – 210 с.

Наукове видання

Гендерна політика очима української молоді

**Матеріали підсумкової конференції
XI Регіонального конкурсу молодих вчених**

24 жовтня 2017 р.

Матеріали подаються за авторською редакцією

Відповідальний за випуск *Н. В. Бібік*

Комп'ютерне верстання *Г. Г. Фесенко*

Підп. до друку 24.01.2018 Формат 60×84/16

Друк на ризографі Ум. друк. арк. 13,4

Зам. № Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002

Електронна адреса: rektorat@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017